

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞÜKÛFE-NÂMELE
VE
ŞEHR-EMÎNİ CÂMİİ HATİBİ
MEHMED BİN AHMED EL-UBEYDÎ'NİN
TEZKİRE-İ ŞÜKÛFECİYÂNİ
NETÂ'İCÜ'L-EZHÂR

ZEHRA FİDAN
11723008

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. CİHAN OKUYUCU

İSTANBUL
2015

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİMDALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞÜKÛFE-NÂMELE
VE
ŞEHR-EMÎNİ CÂMİİ HATİBİ
MEHMED BİN AHMED EL-UBEYDÎ'NİN
TEZKİRE-İ ŞÜKÛFECİYÂNI
NETÂ'İCÜ'L-EZHÂR

ZEHRA FİDAN
11723008

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 13.05.2015
Tezin Savunulduğu Tarih: 19.06.2015

Tez oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı: Prof Dr. Cihan OKUYUCU

Jüri Üyeleri: Yrd. Doç Dr. Ali Emre ÖZYILDIRIM

Doç Dr. Müjgan ÇAKIR

İSTANBUL
HAZİRAN, 2015

ÖZ

Şükûfe-nâmeler ve Şehr-emîni Camii Hatibi Mehmed bin Ahmed

el-Ubeydî'nin Tezkire-i Şükûfeciyânı Netâ'icü'l-Ezhâr

Zehra Fidan

Mayıs, 2015

Bitki kültürü -özellikle bahçe ve çiçek geleneği- Osmanlı kültür tarihi incelemelerinde önemli bir yer tutmaktadır. Şükûfe-nâme olarak bilinen çiçek risaleleri ise çiçek ve çevresinde gelişen kültürü takip edebileceğimiz en temel eserlerdir. Bu eserlerde çiçeklerin türleri, yetiştirme koşulları, toprakları, bakım ve üretim teknikleri hakkında temel bilgiler verilmektedir. Şehr-emîni Camii Hatibi Mehmed bin Ahmed el-Ubeydî'nin H.1110/M.1699'da yazdığı *Tezkire-i Şükûfeciyân* olarak bilinen *Netâ'icü'l-Ezhâr* ise 202 çiçek uzmanının biyografilerini içeren ilk ve tek çiçekçi tezkiresidir.

Botanik, ziraat, şehircilik, sosyoloji, kültür tarihi, sanat tarihi, edebiyat, tasavvuf gibi pek çok farklı disiplinin ortak çalışma alanı kabul edilebilecek olan çiçekler ancak bizzat kendileri için yazılmış çiçek metinleri değerlendirildiğinde renkleri, kokuları, şekilleri, ifade ettikleri anlamlar ve özel isimleriyle gerçeklik kazanacaktır. Böylece çiçek konulu her türlü çalışmaya kaynaklık edebilecek temel eserler ortaya çıkarken, çiçeğin o dönem insanları için ne anlam ifade ettiği de anlaşılacaktır.

Bu kapsamda Osmanlı bahçe ve çiçek kültürüne değinilmiş, meşhur çiçek risaleleri hakkında bilgi verilmiş, Netâ'icü'l-Ezhâr'ın (Tezkire-i Şükûfeciyân) tenkitli metni hazırlanmış ve ondan yola çıkılarak çiçeklere isim verme geleneğinin divan edebiyatına yansımaları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şükûfe-nâme, çiçek risalesi, tezkire-i şükûfeciyân, Netâ'icü'l-Ezhâr, divan şiirinde lâle isimleri

ABSTRACT

Şükûfe-nâmeler ve Şehr-emîni Câmii Hatibi Mehmed bin Ahmed el-Ubeydî'nin Tezkire-i Şükûfeciyânı Netâ'icü'l-Ezhâr

Zehra Fidan

May, 2015

Plant culture –especially garden and flower tradition- has an important place in Ottoman culture studies. Flower books as known şükûfe-nâme are basic documents that show flower and the culture around flowers. In these books are given informations about kinds, growth conditions, soil, care and production technics of flowers. *Netâ'icü'l-Ezhâr* as known *Tezkire-i Şükûfeciyân* which had written by Şehremini Mosque Imam Mehmed bin Ahmed el-Ubeydî in 1110/1699 is only flower experts biography which includes life of 202 flower experts.

Flowers which can be assumed as a common working area of numerous disciplines such as botanic, agriculture, urbanism, sociology, culture history, art history, literature, Islamic Sufism will be understood clearly in terms of their colors, smells, shapes, meanings and special names if the flower texts written specially for them are evaluated. As a result of this, while basic works come to light that can be reference to all kinds of work about flower, the importance of flower for that time people can also be understood.

By this content; garden and flower culture has been mentioned, informed about famous flower books, prepared transcription of *Netâ'icü'l-Ezhâr* (*Tezkire-i Şükûfeciyân*) and based on it put emphasize on reflections to divan literature of naming to flower tradition.

Key words: Şükûfe-nâme, flower books, tezkire-i şükûfeciyân, *Netâ'icü'l-Ezhâr*, tulip names in divan poetry

ÖN SÖZ

Üzerinde çalışılan eser H.1110/M.1699 yılında telif edilen bir çiçekçi tezkiresidir. Biyografi geleneği ve çiçek risaleleri göz önünde bulundurulduğunda *Netâ'icü'l-Ezhâr*, tezkire biçiminde düzenlenmiş ilk ve tek çiçek risalesidir. Tezkireler, belli bir zümrenin gelişimini ve o alanda sanat/zanaat icra eden kimselerin kronolojik bilgilerini içeren eserler olarak düşünüldüğünde *Netâ'icü'l-Ezhâr*, çiçekçi esnafına dair en temel bilgilerin yer aldığı tek eserdir. Genel olarak ya da belli bir çiçek üzerine (üretim teknikleri, türleri, yetişmesi, bakımı, fiziksel özellikleri, korunması vb.) botanik bilgiler içeren eserler olan *şükûfe-nâmeler/çiçek risaleleri* düşünüldüğünde *Netâ'icü'l-Ezhâr*, bu eserler içinde çiçek yetiştiricileri hakkında bilgi veren tek eserdir. Çiçek yetiştiricilerinin hayat hikayelerinden bahsetmesi, bu kişilerin çok çeşitli meslek alanlarına mensup olması, o dönem toplumunu çiçek yetiştiricileri ve çiçekler üzerinden izlememize olanak sağladığı için *Netâ'icü'l-Ezhâr*'ı bir kültür tarihi eseri olarak da kabul edebiliriz. Ayrıca *Netâ'icü'l-Ezhâr*, lâleye olan ilginin Lâle Devri'yle (1718-1730) sınırlı olmadığının yüzyıllar öncesine dayandığının göstergesidir. Kaynaklar, yetiştirilen lâle türlerinin 2000'e ulaştığını ve yetiştiricilerin her yeni çeşidi çocuklarına isim verir edasıyla isimlendirdiklerini göstermektedir. Bu gelenek çerçevesinde kişilerin çiçeklerinin isimlerini ebcedle, beyit ve manzumelerle ebedileştirmeleri şiirin o dönem toplumundaki yeri ve önemini izlememizi de sağlamaktadır. Tüm bu yönleriyle değerlendirildiğinde Tezkire-i Şükûfeciyân nâm-ı diğer *Netâ'icü'l-Ezhâr* bir kültür tarihi eseridir.

Girişte Osmanlı bahçe kültürü ve bahçe kültürü içerisinde çiçeğin yeri üzerine bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Lâlenin yüzyıllardır Osmanlı kültüründe değerli bir unsur olduğu herkesçe bilinmektedir. Lâle; dokumadan, çiniye, şiirden, mimariye, kitap sanatlarından tasavvufa kadar pek çok alana yerleşmiş ve tümünden bir estetik simge halini almıştır. “Niçin Lâle?” isimli kısımda lâlenin bitkisel özellikleriyle toplumda algılanışı, niçin bu kadar sevilip sahiplenildiği ve Osmanlı estetik simgesi haline geldiği arasında bir ilgi kurulmaya çalışılmıştır. Ardından İstanbul'da ve Avrupa'da lâlenin gündelik yaşantıdaki etkileri ele alınmış, bitki olmanın ötesinde

toplumsal hayatta bir iletişim dili olarak çeşitli sebep ve mevkilerde çiçeklerin kullanım alanlarına örnekler verilmiştir. “Divan Şiirinde Lâle İsimleri” başlığıyla ele alınan kısımda ise özel lâle isimlerinin şiirdeki izleri sürülmüştür.

“Çiçek Risaleleri/Şükûfe-nâmeler” başlığıyla oluşturulan ilk bölümde 10 çiçek risalesinin içerik bilgilerinden söz ettik. *Netâ’icü’l-Ezhâr*’ın *şükûfe-nâme* türü içerisindeki yeri ve önemi diğer şükûfe-nâmeler bilindiğinde anlaşılabacaktır. Ayrıca, *Netâ’icü’l-Ezhâr* biyografik bir kaynak olması sebebiyle söz konusu çiçek risalelerinin yazarlarını zaman zaman ele almakta, bu eserlerdeki bilgilere ek olabilecek destekleyici bilgiler içermektedir. Bu yüzden bu bölüm hazırlanırken mümkün olduğunca *Netâ’icü’l-Ezhâr*’dan da faydalanılmıştır.

Yazarımızı ele aldığımız bölümde Şehr-emîni Camii hatibi Ubeydullah Efendi’nin tezkireden hareketle bilgileri verilmiştir.

“Netâ’icü’l-Ezhâr” isimli bölümde mevcut nüshalar hakkında bilgiler verilmiş, nüshaların değerlendirilişi ve izlenilen yollardan bahsedilmiştir. Eserimizin tezkire olması ve çiçek risaleleri arasında tarih bakımından ilkler arasında bulunması sebebiyle bu alanda yapılan tüm çalışmalarda adı geçmekte, kaynak olarak kullanılmakta ve öneminden bahsedilmektedir; ancak şimdiye kadar eldeki mevcut nüshalar değerlendirilip ilmî bir neşri yapılmamıştır. Bu bölümde *Netâ’icü’l-Ezhâr* üzerinde şimdiye kadar yapılan çalışmaların da kısa birer değerlendirmesi yapılmıştır.

Netâ’icü’l-Ezhâr hem bir tezkiredir, hem de çiçek risalesidir. Bu yüzden iki yönlü incelenmesi gerektiğini düşündük ve tezkire geleneği üzerine özet bir bilgi verdikten sonra tezkire yönüyle eserimizi inceledik. “Bir Tezkire Olarak Netâ’icü’l-Ezhâr” bölümünde eserin bölümlerine ve eserden hareketle hazırladığımız kişi, yer ve vefat tablolarına, kişilerin ele alınış şekillerine yer verdik. “Bir Çiçek Risalesi/Şükûfe-nâme Olarak Netâ’icü’l-Ezhâr” bölümünde ise eserimizden hareketle çiçeğe isim verme geleneği, çiçekçiler başbuğluğu ve meclis-i şükûfe anlatılmıştır. Bu bölümün ardından *Netâ’icü’l-Ezhâr*’ın tenkitli metni verilmiştir. Tenkitli metnin oluşturulmasında temelde iki nüsha kullanılmıştır, edindiğimiz nüshaların diğer üçünden de faydalanılmıştır.

Ayrıca incelenen diğer çiçek risalelerinden hareketle küçük bir sözlük hazırlanmıştır. Dizin ise kişi isimleri ve çiçek isimleri dizini olmak üzere iki bölüm halinde düzenlenmiştir.

Elinizdeki çalışma, ilgi alanlarını meslek edinmeye çalışan küçük bir kızın cahil cesaretinden başka bir şey değildir. İşte bu çalışma, akranlarımla bilgisayar başında, kütüphane rafları arasında, kitaplarla geçirdikleri yoğun tez dönemi meşgalelerine ek olarak park ve bahçelerde, bahçe bakım kurslarında, botanik bahçelerde bitki gözlemleri ve görsel içerikli metinlerle haşır neşir bir şekilde geçirilen, çok fazla zorlanılan ama zorlanıldığı ölçüde de zevk alınan bir sürecin ürünüdür. Her şeyden önce varlıklarıyla dört bir yanımda bulunup desteklerini esirgemeyen annem ve babam başta olmak üzere tüm aileme, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca sağladığı kitap ve kütüphane desteğiyle eniştem Ramazan Uygun'a minnettarım. Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca kendilerinden feyz aldığım tüm hocalarıma, şükûfe-nâme çalışma isteğimi kabul edip *Netâ'icü'l-Ezhâr*'la tanışmama vesile olan hocam Prof. Dr. Ömür Ceylan'a, yarım kalan çalışmamı bitirme isteğimi anlayışla karşılayıp destek olan danışman hocam Prof. Dr. Cihan Okuyucu'ya, hazırladığı eserden faydalanmamı sağlayarak çiçek isimleri konusunda beni büyük bir sıkıntıdan kurtaran Seyit Ali Kahraman'a vefa borcumu ödemese de teşekkürü bir borç bilirim.

Zehra Fidan

Mayıs 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ.....	xiii
1.GİRİŞ	1
1.1. Osmanlı Bahçe Kültürü	1
1.1.1 Osmanlı'da Çiçek	6
1.1.1.1. Niçin Lâle?	8
1.1.2. 16-18. Yüzyıl İstanbul'unda Lâle	10
1.1.3. Avrupa'da Lâle	13
1.1.4. Bahçe, Çiçek, Şiir	16
1.1.4.1Toplumsal Hayatta Çiçek.....	17
1.1.4.2. Divan Şiirinde Lâle İsimleri.....	21
2. ŞÜKÛFE-NÂMELER (ÇİÇEK RİSÂLELERİ)	27
2.1. Şükûfe-nâme-i Ali Çelebi (H.1078/ M.1667)	28
2.2.Tuhfetü'l-İhvân	30
2.3. Şükûfe-nâme.....	34
2.4. Mîzânü'l-Ezhâr.....	38
2.5. Risâle-i Esâmi-i Lâle (Ferah-engîz) (H.1164/M.1753)	40
2.6. Risâle-i Esâmi-i Lâle	41
2.7.Gonca-i Lâlezâr-ı Bağ-ı Kadîm	41
2.8.Takvîmü'l-Kibâr min Mî'yârî'l-Ezhâr (H.1225/M.1810-H.1226/M.1811)	41
2.9. Sümbül-nâme.....	46
2.10. Şükûfe-nâme (Udmî Efendi) (H.1290/M.1873)	47
3.UBEYDULLAH EFENDİ VE ESERİ.....	51
4. NETÂ'İCÜ'L-EZHÂR	52

4.1. Nüsha Tavsifleri	52
4.1.1. Nuruosmaniye, 3704/1-2 (NU1)	52
4.1.2. Nuruosmaniye, 4079 (NU2)	53
4.1.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 3386 (İÜ1)	53
4.1.4. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 3923 (İÜ2)	54
4.1.5. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi Tabiiye, 162 (AE)	54
4.1.6. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 2760/2 (İÜ3)	55
4.1.7. Kahire Üniversitesi, 7759:	56
4.1.8. British Library, Or.11088	56
4.2. Nüshaların Değerlendirilmesi	56
4.3. Metnin Hazırlanışında İzlenilen Yol	57
4.4. Dil ve Üslup	59
4.5. Netâ'icü'l-Ezhâr Üzerine Yapılan Çalışmalar	61
4.6. Bir Tezkire Olarak Netâ'icü'l-Ezhâr	64
4.6.1. Tezkire Geleneği	64
4.6.2. Bir Tezkire Olarak Netâ'icü'l-Ezhâr	66
4.6.2.1. Eserin Bölümleri	66
4.6.2.1.1. Mukaddime	67
4.6.2.1.2. Tezkire Kısmı	69
4.6.2.1.3. İsimleri ve Cisimleri Bilinip Kimden Ortaya Çıktığı Bilinmeyen Bazı Ağaç ve Çiçek Cinsleri	84
4.6.2.1.4. Hâtime	85
4.7. Bir Şükûfe-nâme (Çiçek Risâlesi) Olarak Netâ'icü'l-Ezhâr	85
4.7.1. Çiçeğe İsim Verme Geleneği	86
4.7.2. Çiçekçiler Başbuğluğu ve Meclis-i Şükûfe	92
4.8. Netâ'icü'l-Ezhâr (Metin)	95
5. SÖZLÜK	234
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	237
6.1. Sonuçlar	237
6.2. Öneriler	240
KAYNAKÇA	243
KİŞİ İSİMLERİ DİZİNİ	249
ÇİÇEK İSİMLERİ DİZİNİ	253
ÖZ GEÇMİŞ	267

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1: Taranan Divanlara Göre Lâlenin Anlam Çerçevesi.....	21
Tablo 2: Eserdeki Çiçek ve Meyve Cinsleri.....	68
Tablo 3: Tezkirede Yer Alan Kişiler	69
Tablo 4 : Ubeydullah Efendi'nin Vefatlara Düşürdüğü Tarihler	75
Tablo 5: Ubeydullah Efendi'nin Çiçekler İçin Söylediği Beyitler.....	79
Tablo 6: Ubeydullah Efendi'nin İsim Verdiği Çiçekler (102 adet).....	80
Tablo 7: Çiçeklere İsim Veren Kişiler.....	84
Tablo 8: Çiçekler İçin Manzume Söyleyen Kişiler	84
Tablo 9: İsimleri ve Cisimleri Bilinip Kimden Ortaya Çıktığı Bilinmeyen Bazı Ağaç ve Çiçek Cinsleri	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 1: Subh-ı Bahâr.....	25
Şekil 2: Nahl-i Erguvân	26

KISALTMALAR

Abdullah Efendi: Şükûfe-nâme/Galatalı Ruz-nâmecî Mahmud Efendi-zâde Abdullah Efendi

age: Adı Geçen Eser

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

Ali Çelebi: Şükûfe-nâme-i Ali Çelebi

b.: beyit

Bkz.: Bakınız

bs.: Baskı, Basım

cm: Santimetre

çev.: Çeviren

haz.: Hazırlayan

İA: İslam Ansiklopedisi

İBB: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İKÜ: İstanbul Kültür Üniversitesi

İÜ: İstanbul Üniversitesi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

Mîzân: Mîzânü'l-Ezhâr/ Lâlezârî Mehmed Efendi

OMÜ: Ondokuz Mayıs Üniversitesi

ö.: ölümü

s.: sayı

tah.: tahkik

Takvîmü'l-Kibâr: Takvîmü'l-Kibâr min Mi'yâri'l-Ezhâr/ Tabib Mehmed Aşkî

TDK: Türk Dil Kurumu

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

trc.: Tercüme

TTK: Türk Tarih Kurumu

v.: varak

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

ا, ء	a, e, ’	ص	ş
آ	Ā, ā	ض	ḏ, z
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k
خ	ḫ	گ	g, ñ, k
د	d	ل	l
ذ	ḏ, z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v (o,ö,u,ü,ū)
ژ	j	ه	h (a,e)
س	s	لا	lā
ش	ş	ي	y (ı,i,î)

1.GİRİŞ

1.1. Osmanlı Bahçe Kültürü

İnsanları ve kültürlerini içinde yaşadıkları bitkilerle birlikte anladığımızda insan ve doğa sevgimiz daha da artacaktır.¹ Osmanlı toplumu, insana bakış açısını çevresindeki her şeye itinayla yansıtan bir duyarlılık göstermiştir.

“İç huzur ve barışın temelinde mensubu bulunan her ferdi eşit gören bir anlayışa sahip olan topluluklar onların yaşayışındaki en ufak bir ayrıntının bile atlanılmadığını ve unutulmadığını herkese göstermekle mükelleftir. Böyle bir anlayış, toplum katmanlarındaki her kesimden insanın gündelik hayatında beklenmedik bir anda başına gelebilecek sıkıntıların meydana getirdiği ağırlığı hafifletmek ve onu hayata döndürmeyi esas alır. Bu bilinç ve anlayış tabiatı güzelleştirme adına yapılan hemen her güzel ve olumlu şeyi teşvik etmiş ve hoş karşılamıştır. Osmanlıların bu konudaki hassasiyetini gösteren bahçeler, mesireler ve yeşile ait her unsurun en mükemmel seviyede oluşturulması ve korunması onun insana verdiği önemi en çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bugün yazılı kaynaklardaki istatistiksel rakamlara bakıldığında sayıları özellikle yüzleri bulan başta bahçe ve mesire yerlerinin varlık nedeni insandır.”²

Osmanlı dönemi bahçe kültürünün aslî özelliklerinden kısaca bahsettiği yazısında Turgut Cansever, Doğu ve Batı kültürleri arasındaki anlayış ve yaşayış farkının sanata da yansıdığını anlatır ve sanatın Batı’da seyredilmek Doğu kültürlerinde ise yaşanmak için üretilmiş olduğundan bahseder. Bu durumun temelinde Doğu ve İslam-Türk Asya kültürlerinin varlığı dinamik bir süreç olarak algılamaları ve var olanın, içinde yer aldığı sonsuz mekanda onu her cephesi ile görecektir. Bu şekilde etrafında hareket ederek anlaşılabilirliği inancının yattığını belirtir. Böylece

“Bir taraftan kültürün hareketli, dinamik varlık anlayışı içinde var olan insan kavramı insanın çevresini idrake yönelmesini zarurî kılarken, diğer taraftan dünyanın farkına vardığı için dünyanın güzelliklerinin korunması sorumluluğunu yüklenerek, beşer iken insan olmaya hak kazanmıştır. Allah’ın dünyadaki halifesi seviyesine yükselmiş varlık olarak bu insan kavramı, Osmanlı dönemi İstanbul’unda şehir, ev ve bahçe kültürünün belirleyicilerinden birisi olarak bahçe üslubunun oluşmasını tayin eder, diğer aslî etken ise insanın kâinat tasavvurudur.”³

¹Hasan Torlak, Mecit Vural, Zeki Aytaç, **Türkiye’nin Endemik Bitkileri**, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010), 12.

² Nurettin Gemici, “Osmanlı’da Çevre Anlayışının Bir Tezahürü Olarak Bahçe ve Mesire Yerleri”, **Tarih Boyunca Türklerde Bahçe ve Mesire Anlayışı İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Çevre ve Din Sempozyumu, 15-16 Mayıs 2008** (İstanbul: İstanbul Üniversitesi): 385.

³ Turgut Cansever, “İstanbul’da Bahçe Kültürü”, **İstanbul Armağanı III Gündelik Hayatın Renkleri**, haz. Mustafa Armağan, (İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997): 55.

Tabii ki sanatın yaşanan hayatın ayrılmaz bir parçası kabul edildiği Osmanlı şehirleri, tabiat ile insanın inşa ettiği âlemin, mimarînin bir bütünlüğüdür.⁴ Turgut Cansever'e göre Türk-Osmanlı bahçesi tabiata Allah'ın insana hediye ettiği güzellikler karşısında saygı, hayranlık ve huşu hissi içinde yaklaşılmaması sağlamak amacı ile düzenlenir ve bu yüzden toprağın ve tabiat varlıklarının doğal güzelliklerine müdahale edilmeden bahçe oluşturulur ve insan eliyle vücuda getirilen sunîlik (mimarî) de tabîî güzellikleri yüceltmek içindir.⁵

Osmanlı şehrinde kentin peyzajını üç aslî unsur tamamlar. Bunlardan ilki evlerin bahçeleridir. Suyun hareketli bir unsur olarak önemli bir yer edindiği bu bahçelerde, mevsimlere göre değişiklik gösteren meyveli ve gölgeli ağaçlar, biri bitince yerine diğerinin dikildiği geometrik şekillerdeki çiçek tarhları yer alır. İkinci unsur cami ve abidelerin bahçe ve çevreleri ile şehir meydanlarındaki ulu çınarlardır. Üçüncü unsuru ise cami civarlarında önemli kişilere ait hazirelerdeki koyu yeşil renkleri ve ince uzun gövdeleriyle bulundukları yere uhrevî özellikler katan serviler oluşturur.

Elimizde klasik dönemdeki bahçe düzeni ve mimarisini inceleyebileceğimiz çok çalışma bulunmamaktadır. Sedat Hakkı Eldem, *Türk Bahçeleri* isimli önemli çalışmasında eldeki verilerden olabildiğince yararlanarak Turgut Cansever'in ifadesiyle "İstanbul'un muhteşem bir bahçeler şehri olduğunu gözler önüne serer."⁶ Köşk ve saraylara ait arşiv belgelerinde bahçelerin tarifleri bulunmamaktadır; ancak eldeki listeler sayesinde değişik devirlerde saraya ait dış bahçelerin sayı ve isimlerini ya da mesirelerin korunma ve idâmesi için alınan tedbirlerin neler olduğunu öğrenebilmekteyiz.

Şükûfe-nâmelerle eldeki diğer yerli kaynaklar incelendiğinde ancak eski Türk bahçelerinin adlarını, bazen inşa tarihlerini ve yerlerini; bu bahçelerin sürdürülmesi için mevcut teşkilat, bahçelerde görevlendirilen hademe, bahçıvan, bostancıbaşı, şükûfecibaşı, hasekiağa, karakulakağa gibi memuriyet ve unvanların varlığını, çeşitli devirler ve bahçelerde bostancı neferlerinin sayısını; bahçelerde kullanılan çiçek cinslerini, bunların menşelerini, revaçta bulundukları devirleri, çeşitli bahçeler

⁴ Turgut Cansever, "Osmanlı Şehri", *İslam'da Şehir ve Mimarî*, 6. bs. (Timaş Yayınları, İstanbul, 2010) :116.

⁵ *age*, 117.

⁶ Cansever, "*İstanbulda Bahçe Kültürü*", 57.

için ısmarlanan soğan ve fidanların sayısını ve Türk hayatında çiçek, bahçe ve mesirenin oynadığı rolün önemini doğrulanmış olarak görebilmekteyiz.⁷

Yabancı kaynaklarda ise bu konuyla ilgili daha çok bilgi olmasına rağmen bu bilgiler 18. ve 19. yüzyıllara aittir. Klasik çağda yabancıların her yere rahatlıkla girmeleri mümkün olmadığı için bu kaynaklarda eski bahçelerden bahsedilememiştir. 18. ve 19. yüzyıllar itibariyle daha serbestçe ve daha önce giremedikleri yerlere girebilmeye başlamışlardır; ancak o zaman da ünlü bahçelerin çoğu harap olmuş vaziyettedir.⁸ Bu yüzden yabancı seyyahların ve meraklıların bahçe üzerine verdikleri bilgiler, klasik çağdaki bahçe düzeni ve mimarisini öğrenebileceğimiz ölçüde değildir.

Kısa süreli konaklamalar için av ya da savaşa giderken kullanılmak üzere tasarlanan pek çok has bahçenin 16. yüzyıldan sonra uzun, mevsimsel dinlenme yerleri halini almasıyla sayfiye kavramı ortaya çıkmış ve birçok has bahçe, köşk, kasır, Haliç'in iç kısımlarında ve Boğaz'ın Anadolu kıyılarından ileriye inşa edilmiş böylece İstanbul sur dışına doğru ilerlemiştir. Mevsimlere göre yer değiştirme geleneği III. Ahmed zamanında yeniden canlanınca 1718'de Damad İbrahim Paşa'nın sadrazam olması ile de has bahçelerin yapımı hızlanmış ve has bahçe bâniliği sultanla sınırlı kalmayarak sadrazam, kethüda, kaptan-ı derya, komutan, saray memur ve mensupları, valide sultan gibi yönetici grubun maiyetinde Boğaz, Haliç, Tophane, Beykoz, Yeniköy, Kağıthane, Üsküdar gibi bölgelerde artmıştır.⁹

1718-1720 arasında Beşiktaş, Dolmabahçe, Kandilli, Tekfur Sarayı, Tersane, Karaağaç ve Davutpaşa has bahçelerinde Sadrazam İbrahim Paşa'nın isteğiyle restorasyon projeleri başlatılmıştır. Yine de yüzyıllar boyunca farklı dönemlerde onarılıp restoreleri yapılsa bile bir kısmı harap olmuş has bahçelerin yerlerine yenileri inşa edilince saray yaşamının merkezi olarak ihtişamını kaybedip mesirlere dönüşmesi¹⁰ klasik dönem bahçe anlayışı ve mimarisi hakkında detaylara ulaşamamamızın sebebi olabilir.

Eski bahçelere dair görsel bilgileri minyatürler ile sandık, kutu, çekmece kapakları gibi çeşitli zeminler üzerine yapılmış nakışlardan ve yabancı sanatçıların Türkiye ve İstanbul üzerine hazırlanan kitaplardaki gravürlerinden edinebilmekteyiz. 16. yüzyıldan itibaren yapılmış olan minyatürlerdeki bahçe tasvirleri semboliktir ve

⁷ Sedat Hakkı Eldem, **Türk Bahçeleri**, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977), 273.

⁸ **age**, 273.

⁹ Shirine Hamadeh, **Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul**, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 48-49.

¹⁰ **age**, 168.

belli bir yere ait değildir. 17. yüzyıl sonlarından itibaren yapılan halk minyatürlerinde ise o dönem İstanbul hayatını canlandıran sahneler bulunmaktadır. Vehbî'nin Sur-nâme'sindeki minyatürler ise 18. yüzyıl başlarındaki Türk bahçeleri hakkında ayrıntılı bilgiler içermesi bakımından oldukça önemlidir. Minyatürlerinin Nakkaş Levnî tarafından yapıldığı bilinen Sur-nâme 1712'de Sultan III. Ahmed'in oğullarının sünnet düğününü anlatmaktadır. Sünnet düğünü sebebiyle yapılan alay, eğlence ve gösterilerin tasvir edildiği minyatürlerde şekerciler ve nahilcilerin alayını gösteren minyatürler devrin bahçe anlayışını tasvir ettiği için önemlidir. Her grup, şekerlemelerden yapılmış birer bahçe modeli ile alaya katılır. Uzunlukları 4-5 metreyi bulan bu bahçe modelleri 1/5 oranında küçültülmüştür. Minyatür sanatının sınırlı ve stilize resim tekniği pek çok detayın kaybolmasına sebep olsa bile bu minyatürler klasik devrin son yıllarına ait bahçe ve daha çok parter düzenleri hakkında kesin bir fikir verdiği için önemlidir.¹¹

Sedad Hakkı Eldem, Türk bahçe sanatında kullanılış ve mimarî açıdan, birbirinden farklı ihtiyaç ve esaslara göre iki grubun oluştuğunu dile getirir. Buna göre birinci grubu büyük ölçüde tutulmuş bahçeler, mesireler, çayırar oluşturur. İkinci grupta ise kapalı ve küçük alanları kaplayan bahçeler ve özellikle ev, konak, saray bahçeleri bulunur. Bu iki grup da aynı yerde uygulanır ve birinci grup dış bahçe ve doğaya geçişi, ikinci grup iç bahçe ve mimarîye geçişi sağlar.

Mesire, çayır gibi yerlerin bahçe olarak kabul edilip edilemeyeceklerini tartışan Eldem, doğa parçasındaki potansiyeller kullanılarak değerlendirildikleri için, bu alanların umumî park olarak algılanıp özel yasalarla halkın malı sayıldıkları için ve çok net olarak hissedilmese de bir görüş ve anlayış ifadesi olarak varlıklarını sürdürebildikleri için bir *Türk natüralist bahçe üslubunun var olduğunu iddia etmektedir*.¹²

Mesire yerlerinin kuruluşunda ağaç temele alınarak kompozisyonun önemli bir kısmını oluşturmuştur. Ağacın çok eski devirlerden beri Türk toplumunda tek başına bile kutsallık ve kişilik ifade ettiği bilinmektedir. İçerisinde kutsal ağaç motifi bulunan pek çok Türk destanı mevcuttur. Dede Korkut'un "*Gölgelice kaba ağacın kesilmesin!*" duası da hatırlanarak, ağaç dikmenin sevap kabul edildiği, mezarlara ağaç dikme, kutlu ağaçlara çaput bağlama gibi İslamiyet öncesi Türk geleneklerinde

¹¹ Eldem, **age**, 201-208. Minyatürler ve bu minyatürlerdeki farklı bahçe modellerinin detayları ve Topkapı Sarayı arşivindeki 18. yüzyılın ikinci yarısında hazırlanmış iki plan için bk. **age**, 208-221.

¹² **age**, 277.

de ağacın önem taşıdığı unutulmamalıdır.¹³ Hünkârın ve devletin ileri gelenlerinin kendi adlarına ağaç diktikleri de bilinmektedir. Şehrin ve mesire alanlarının çeşitli yerlerinde isimlendirilmiş ve çevresi taş ya da parmaklıkla çevrilerek koruma altına alınmış pek çok anıt ağaca rastlanmaktadır. Ağaç daima tabii gelişiminde bırakılmış ve şekil vermek amaçlı budamalar 19. yüzyıl sonlarına doğru yalnız şimşir ve mazi gibi bitkilere uygulanmıştır.¹⁴

Türk süs bahçelerinin en büyük kısmı yeşillik ve çiçekliklerden oluşur. Bunlar yollar ve duvarlarla çevrilmiş şekillerdir. Taş kaldırımlı yollar, yeşillik zeminlerden daha yüksekte trotuar ya da bordür durumundadır. Bu şekilde sınırlanan alan ya olduğu gibi çim olarak bırakılır ya da çiçek yastıklarıyla zenginleştirilir. Çiçekler bazen kaldırım arasında bırakılmış toprak yataklar içine alınırlar da çoğu zaman ayrı ve yükseltilmiş zemin ya da yastıklar içindedir. Her iki durumda da çiçeklik, çiçeklerin içine basmadan bakımlarının yapılabileceği büyüklükte olur. Çiçeklikler arasında yürünebilecek kadar aralıklar bırakılır, bu ara yollar dövmeye toprak, kum, çakıl ya da Malta taşlarıyla döşenir. Çiçekleri bu şekilde 20-30 cm kadar yüksek setler üzerine almaktaki amaç çiçekleri değerlendirmek, göze yaklaştırmak ve kaide üzerine oturtmaktır. Çiçeklerin setlere yerleştirilmesinde kendi karakterlerine en uygun ortamın seçilmesine özenle dikkat edilmiştir ve bu dikkat Türk bahçesinin orijinalitesidir. Eldem, tüm bu bilgileri aktardıktan sonra önemli bir noktaya dikkat çeker ve

“Çiçekler düzenli tarhlı İtalyan, Felemenk ve bilhassa Fransız bahçelerinde olduğu gibi, başka başka renkleri kombine edilerek bir dekor teşkil etmek için değil, daha ziyade bahçe çiçeğe layık bir kaide ve zemin teşkil etmek için yapılmış sayılabilir”¹⁵

diyerek çiçeğin Türk bahçelerinde dekor malzemesi değil, şahsiyetiyle başlı başına bir unsur olduğunu hatırlatır. Çiçek risalelerinin ortaya çıkış noktası da bu anlayış olsa gerek ki başta lüle olmak üzere 18. yüzyıl ve öncesinde yetiştirilen çiçeklere dair pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler çiçeklere bitki olmanın yanı sıra estetik değer, zevk ve kültür objesi olarak bakıldığının da göstergesidir.

Türkler bahçe konusunda Çinlilerle ilk temaslarından itibaren geliştirip kendi doğa anlayışları çerçevesinde millileştirdikleri natüralist bahçe anlayışını 19. yüzyıla

¹³Bahaeddin Ögel, “Türk Mitolojisinde Ağaç”, **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)**, c. 2, 2. bs (Ankara: TTK, 2002), 465-494.

¹⁴Eldem, **age**, 281.

¹⁵**age**, 285.

kadar sürdürmüşler ve özellikle 20. yüzyıl itibariyle bu anlayış kaybolmuştur.¹⁶ Oysa natüralist bahçe anlayışının 18. yüzyıl ortalarında Avrupa'ya girdiği hatırlandığında Türk natüralist bahçelerinin yeri daha iyi saptanmış olacaktır.

Sedad Hakkı Eldem, Türk bahçelerini Avrupa ve Orta Doğu bahçeleri ile karşılaştırarak ve bahçelerin çift yönlü etkilerini de ortaya koyarak tespitlerde bulunmuştur. Buna göre; Türk peyzaj mimarisinin bütün gücü, uygun yeri seçmek ve keşfetmekte gösterdiği dirayet ve isabettir. Türk peyzaj mimarisi işlediği tabiat parçasını fazla zorlamadan, ufak tefek ilavelerle etkilemeye çalışır. Eski bir doğu geleneği olan set ve teraslara daima sadık kalınmış, Cihar bağ planı uygulanmış ve su kanallarının arasında kalan 4 bölüm bahçe olarak değerlendirilmiştir. İki kanalın kesiştiği noktaya baş havuz ya da bir köşk yerleştirilmiştir. Bazen de yükseltilerek cihan-nümâ şekli verilmiştir. Bahçeler daima yükseltilmiş ve kaldırımlıdır, bu durumu zemini sulamak ya da su altında bırakmak ihtiyacı doğurmuştur.¹⁷

1.1.1 Osmanlı'da Çiçek

Osmanlı bahçe kültürünün temel unsurlarından biri çiçek ve çiçek yetiştiriciliğidir. Süs bitkisi olmanın yanı sıra, reçel ve şerbet yapımında, tıbbî bitki olarak sağlık alanında, süsleme sanatlarında, sözsüz bir iletişim dili olarak gündelik hayatta çiçek sıklıkla kullanılmış ve toplumsal hayatın vazgeçilmezlerinden biri olmuştur.

16. yüzyılın ortalarına doğru İstanbul, Bursa, Edirne ve Halep'in başını çektiği şehirlerde çiçekçilik başlı başına bir sektör haline gelmiştir. Lâleye ve diğer değerli çiçeklere narh uygulanmış, *şükûfeciyân* denilen çiçekçi esnafı denetime alınmış, alınıp satılan tüm çiçeklerin defterleri hazırlanmıştır. Eyüp, Kasımpaşa, Haliç kıyıları, Edirnekapi, Topkapı, Beşiktaş ve Üsküdar'da yetiştirilen çiçekler pazarlara çıkmaktadır. Sultaniye, Kule, Tokat, Tersane, Dolmabahçe, Karabâli gibi saraya bağlı has bahçelerde Bostancı Ocağı'ndan ustaların yönetimindeki bahçıvanlar da çeşitli çiçekler yetiştirir ve bu çiçekler gedik nizamlı 17 dükkânda satılmaktadır.¹⁸ Evliya Çelebi, o dönem İstanbul'unda 1000 bahçenin ve bu

¹⁶ Eldem, eldeki bilgilerle İstanbul'un çeşitli yerlerine dağılmış durumdaki 15. yüzyıldan 20. yüzyılın başlarına kadarki süreçte varlıkları bilinen has bahçe, mesire ve önemli diğer bahçelerin listesini vermiştir. Bkz. **age**, 365-370. Ayrıca bu bahçeler hakkında bilgi için bkz. Muzaffer Erdoğan, "Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri", **Vakıflar Dergisi**, s.4, (1958): 149-182.

¹⁷ Eldem, **age**, 341-342.

¹⁸ Necdet Sakaoğlu- Nuri Akbayer " 'Kıyamette Çiçeklerle Haşrolalım!' İstanbul'da Çiçek Tutkusu", **Osmanlı Dünyasından Yansımalar**,(İstanbul: Denizbank Yayınları, 2000), 279-281.

bahçelerde görevli 2000 kişinin olduğunu bildirir. Ayrıca 2000 manavın olduğunu, 300 dükkânda ve bir kısmının iskelelerde kurdukları sergilerde satış yaptıklarını anlatır. Ayrıca Tahtakale, Aksaray, Fatih ve Ayasofya’da Cebehane Kapısı önünde ieki dükkânları olduğunu 80 dükkân ve 300 ieki neferinin bulunduğunu haber verir.¹⁹

Turhan Baytop, İstanbul’daki ilk süs bitkileri bahçesinin 1465 yılında Topkapı Sarayı’nın tamamlanmasıyla Fatih Sultan Mehmed döneminde kurulduğunu ve uzunca bir süre saray bahçelerinde gül, nergis, sümböl, lâle gibi yerli süs bitkilerinin yerli bahivanlar tarafından yetiştirildiğini belirtir. 19. yüzyılda Sultan II. Mahmud döneminde yenilik hareketlerinden bahçe ve çiçekler de nasibini almış ve yerli çiçekler sökülerek yerlerine Avrupa’dan getirilenler dikilmiştir. Bugün bu sebeple İstanbul bahçelerinde eski ve yerli süs bitkileri bulunmamaktadır. Osmanlı’nın son dönemlerinde de Saray bahçelerindeki görevlilerin sayısı oldukça yüksektir. Sultan Abdülhamid döneminde Yıldız Sarayı bahçesinde 250, tüm saray bahçelerinde ise 400 kadar bahçivan çalışmaktadır. Bu bahivanların çoğu Türk ve Arnavut kökenlidir, son dönemlerde ise saray bahçelerine yabancı kökenli uzmanlar atanmaya başlamıştır.²⁰ 19. yüzyıl itibariyle ile yabancı uzmanlar ve seyyahlar daha önce ulaşamadıkları alanlara girme imkanı bulmuştur. Bu kişiler Anadolu coğrafyası ve İstanbul’da yetiştirilen türleri tespit etmiş kendi ölkelerine tanıtmış ve tohum, soğan götürerek oralarda yetiştirilmesini sağlamıştır. Böylece bizim yenilik adı altında yaptığımız deformasyon, bize has türlerin kendi vatanlarında yok olmasına sebep olurken Avrupa ölkelerinde bugün bile yetiştirilmesine vesile olmuştur.

Turhan Baytop, *İstanbul Florası Araştırmaları* isimli çalışmasının *İstanbul Süs Bitkileri*²¹ bahsinde Osmanlı Döneminde saray, köşk ve yalıların bahçelerinde süs bitkisi olarak daha çok atkestanesi, lâle, karanfil, zambak, fulya, şakayık, gül, taflan, erguvan çeşitlerinin yetiştirildiğini bildirir. İstanbul acıiğdemi, Türk acıiğdemi, İstanbul kardeleni, İstanbul kılıieği, İstanbul nergisleri, İstanbul süseni, İstanbul zambağı, karanfil, kum zambağı, Türk lâlesi ise bir zamanlar İstanbul’da sıklıkla yetiştirilen ve hatta İstanbul’a özgü olup son zamanlarda da Turhan Baytop başta olmak üzere bazı meraklılar ve uzmanlar tarafından yetiştirilmeye çalışılan,

¹⁹ Evliya elebi bin Derviş Mehmed Zillî, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, , haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, c.1, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006), 300-301.

²⁰ Turhan Baytop, “İstanbul Süs Bitkileri”, **İstanbul Florası Araştırmaları**, (İstanbul: Eren Yayıncılık, 2002), 91.

²¹ **age**, 93-100.

çoğunluğunun bugün İstanbul bahçelerinde kaybolmasına rağmen Avrupa’da mevcut olduğunu bildiğimiz çiçeklerdir.

İstanbul florası üzerine yapılan çalışmalar söz konusu olduğunda yabancıların gözlem, araştırma ve envanter çalışmaları da dikkate değerdir. Ünlü Fransız botanikçi C. Clusius (1525-1609) 16. yüzyılın sonlarından itibaren İstanbul’da elde edilmiş çeşitleri Avrupa’ya tanıtmıştır.²² 1976 yılında John H. Harvey tarafından yapılan bir çalışmada İstanbul’un fethinden itibaren İstanbul’da yetiştirilen bitkilerin İngilizce, Arapça, Farsça, Türkçe ve bilimsel adları verilmiştir.²³

1.1.1.1. Niçin Lâle?

Genelden özele doğru gidildiğinde tabiat unsurları, bitkiler ve çiçeklerin güzellik unsuru olarak algılanıp pek çok şiirde arka zemini oluşturmanın yanında teşbih unsurlarıyla ortaya konulduğu; mimariden resme kadar pek çok sanat dalında özellikle süsleme sanatlarında sıklıkla yer aldığı yadsınamaz bir gerçektir. Osmanlı kültürü düşünüldüğünde çiçeklerin hemen hemen her alanda kâh doğal olarak kâh stilize edilmiş şekliyle yer aldığı görülmektedir. Tüm bu çiçekler içinde lâlenin yeri yüzyıllar boyunca hep ayrı olmuştur. Bu durumda ister istemez “Niçin lâle?” sorusu akla gelmektedir. Bunun sebebi lâlenin zâhirde ve bâtında birbiriyle uyumlu olarak bünyesinde barındırdığı ve herkesin hakkını vereceği güzelliğidir. Câfer Sadık Yaran, *Lâle Delili: Estetikten Etiğe ve Metafizığe*²⁴ ismiyle kaleme aldığı makalesinde lâlenin bu kadar çok sevilip sahiplenilmesinin sebeplerini sorgulayarak lâleyi estetik, etik ve metafizik delil olarak sunmaktadır.

Yaran’ın deyişiyle “Lâle, her şeyden önce bir estetik nesnesi ve estetik mükemmellik örneğidir.”²⁵ Bu mükemmelliği lâle bizzat varoluşuyla üzerinde taşır ve bunu algılayıp tasdikle ortaya çıkarmak kişisel bir farkındalık, öznel bir zevk değil malumun ilamı ve nesnelliktir. Çünkü güzellik bakanda yani öznedeki değil görülen nesnededir. Bunun inkârı ise ancak *estetik tavır eksikliği ve zevksizlik*²⁶ sonucu ortaya çıkar.

²² age, 92.

²³ age, 91.

²⁴ Cafer Sadık Yaran, “ Lâle Delili: Estetikten Etiğe ve Metafizığe”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.9, s.2, (2009): 23-36.

²⁵ age, 24.

²⁶ age, 25.

“[...] lâle, her şeyden önce uyumludur. Sapı, yaprakları ve çiçeği olmak üzere bütün fizyolojik kısımları orantılıdır. Lâlenin renkleri ahenk içindedir; albenili, canlı ve parlaktır. Tek renkli olanlar da, çok renkli olanlar da olağanüstü bir renk armonisi sergiler.”²⁷

Seçme ve melezleme yöntemleriyle çeşitlendirilen lâle başka hiçbir çiçekte mümkün olamayacak sayıda renk çeşitliliği oluşturmaya müsaittir. İzzet Ali Paşa’nın lâle redifli meşhur kasidesinin aşağıdaki beytinde söylemek istediği şey tam da budur:

Rengden rengen hulûl eylemese bulmaz idi

Eller üstinde gezüp revnak-ı zîbâ lâle

Fennî Mehmed Çelebi, *Tuhfetü’l-İhvân* isimli çiçek risalesinde aynı durumu “ ‘Ankebût-mişâl bir za’îf kökden heft renk ile mütelevvin bir lâle zâhir olur ki ‘aql-ı ħurde-bîn esrârına ħayrân u müteĥayyirdür”²⁸ cümlesiyle ifade eder. Ona göre herkesin fark edemediği incelikleri görüp anlayan zevk sahibi kişiler örümcek gibi zayıf köklerden ortaya çıkıp yedi renge bürünen lâlenin sırlarına vakıf olduklarında hayran olmaktan kendilerini alamazlar.

“Lâlenin doğasında incelik ve zarafet; endamında ve duruşunda asalet vardır. Lâle; zariftir, hassas ve kibar bir çiçektir. Dikeni yoktur, zehri yoktur, zararı yoktur. Lâlenin saf bir zarafeti, sade bir soyluluğu vardır; nicelikten ziyade niteliği yansıtır.”²⁹

Beckmann bu durumu şöyle ifade eder:

“Lâle kadar rastlantı, zayıflık ve hastalıklarla bunca çeşit kazanan çiçek azdır. İslah edilmeden önce, kendi doğal durumundayken hemen hemen tek renktir, geniş yaprakları ve olağanüstü uzunlukta bir sapı vardır. Üretmeyle zayıflatılınca çiçekçilerin gözüne daha hoş görünmeye başlamıştır. Bu durumdayken taç yaprakları daha solgun, küçük ve değişik tonlardadır, elde edilen yaprakların da yumuşak bir yeşil rengi vardır. Böylece, yapay üretmenin bu şaheseri, güzelleştikçe o kadar zayıflamaktadır ki bir yerden sökülüp bir başka yere ekilebilmesi ya da canlı tutulabilmesi giderek zorlaşmaktadır.”³⁰

Bu yüzden itibar gördüğü dönemlerde ve özellikle Lâle Devri’nde çiçek yetiştiricileri tohumdan çiçek yetiştirmeye önem vermiş, “ yeni bulunan bir soğanı kaybetmemek ve üretmek endişesinin yanında, tohumdan yeni çeşitler elde etmek gayreti çok daha baskın”³¹ çıkmıştır. Bu sebeptendir ki hazırlanan lâle takvimleri sayıları bini aşan lâle isminden bahseder. Lâle,

“iyi kötü onlarca yaprak veya çiçek açmak yerine, mutlaka iyi birkaç yaprak ve mükemmel bir çiçekle yetinmeyi yeğler. Lâle aynı zamanda karizmatik, başı dik bir çiçektir; boynunu asla bükmez ve yetişmek için her yere tenezzül etmez. Tenhalarda, izbeliklerde, çöplük kenarlarında lâleye rastlanılmaz. Onu ya Anadolu’nun içlerinde ya da parklar ve bahçeler gibi çok özel mekânlarda görürsünüz. Bunlar ve benzeri özellikler bütün güzellerde olduğu gibi

²⁷ age, 25.

²⁸ Fennî Mehmed Çelebi, *Tuhfetü’l-İhvân*, Nuruosmaniye Kütüphanesi-3704/1, v.4b-5a.

²⁹ Yaran, age, 25.

³⁰ Charles Mackay, “Lâle Deliliği (Tulipomania)”, *Tarih ve Toplum*, çev. Ayşe Füsün Öksüzöğlü, c.12, s.72, (Aralık 1989): 35.

³¹ Reşad Ekrem Koçu, “Eski İstanbul Hayatında Çiçek ve Çiçekçiler”, *Hayat Tarih Mecmuası*, s.11, (Aralık 1971):10.

lâlenin dış ve iç güzelliğini tamamlayan, kusursuzlaştıran ve inkar edilemez kılan niteliklerdir.”³²

“Lâleler, [...] ‘barış içinde bir arada yaşama’nın belki en güzel örneklerini verirler. Onları ne kadar sık dîkseniz de aralarında kavga olmaz; aksine daha düzgün, daha disiplinli; ama yukarıya doğru özgürce giderler. Lâlenin özgürlüğü keyflik, keşmekeşlik, sıradanlık, disiplinsizlik, başıboşluk, hak tanımazlık değildir. O özgürlüğü, öncelikle ‘heva karşısında hürriyet’ ve ego köleliğinden kurtulmuşluk olarak görür; kardeşlik, dayanışma ve birlik içinde yükselme olarak anlar. [...] topluca bir arada olduğunda, daha bir gürlü, daha bir özgür, daha bir güzel görünür. Kısacası etik açıdan bakıldığında lâle, ‘emrolunduğun gibi dosdoğru ol’dur...”³³

“[...] kısacası metafizik bir merakla bakılıp metafizik boyutu görülmeye çalışıldığında, lâlenin belki özellikle çiçek kısmının olağanüstü güzelliği, Allah’ın varlığı ve cemal sıfatlarını delillendirmekte, onun [...]bir elife benzeyen ipincecik, dümdüz gövdesi de Allah’ın en önemli sıfatlarının başında gelen birliğini çağrıştırmakta, tevhidi simgelemektedir.”³⁴

Mazhar-ı ism-i Celâl olmasa hakkâ lâle

Bulamazdı bu kadar rütbe-i vâlâ lâle

derken İzzet Ali Paşa bu metafizik bakış açısından bahsetmektedir. “Böylece, bir bütün olarak bakıldığında lâle, hem estetik ve hem etik, hem onların ötesinde, metafiziktir. Üstelik o, kuru bir metafizik de değil, ‘estetik metafiziği’dir.”³⁵

1.1.2. 16-18. Yüzyıl İstanbul’unda Lâle

Romalılar ve Bizanslılar tarafından tanınmayan lâle Anadolu’da 12. yüzyıldan itibaren süs bitkisi olarak kullanılmaktadır. 16. yüzyıl İstanbul’unda hemen hemen her bahçede ilgi gören bir çiçektir lâle. 26 dîvan şairinin dîvanından hareketle çiçekler üzerine bir araştırma yapan Yavuz Bayram, en çok 16. yüzyıl şairi Bâkî ve Hayalî’nin lâleyi kullandığını tespit etmiştir.³⁶ Aşağıdaki beyitte sevgilinin yanağına verdiği değeri ifade etmek için, lâlenin bir bağı bir pula bile olsa, nakd-i kalbini ona vermeyeceğini söylerken Zâtî, Lâle Devri’nden yaklaşık 200 yıl önce de lâlenin alınıp satılan değerli bir çiçek olarak görüldüğüne işaret etmiştir.

Nakd-i kalb-i virmezın ana ‘izârın var iken

*Bir pula olsa cihân bâğında bağı lâlenin*³⁷

Kaynaklar, lâle çiçeğinin isminin Batı dillerine geçişini tülbent lâlesine bağlarlar. Anlatılana göre lâleyi Avrupa’ya ilk götüren kişi olarak bildiğimiz Avusturya elçisi Busbecq sarığına lâle iştirmiştir birine onun ne olduğunu sorar, o kişi de sarığı kast ettiğini zannederek “tülbent” diye cevap verir. Bu yanlış anlaşılma

³² Yaran, *age*, 25-26.

³³ *age*, 28-29.

³⁴ *age*, 36.

³⁵ *age*, 36.

³⁶ Yavuz Bayram, “Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçevesi”, c.1, (Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), 338.

³⁷ *age*, 348.

üzerine lâle Avrupa dillerinde “tulip, tulipe, tulipan vb.” isimlerle tanınmaya başlanır. 16. yüzyıl şairlerinden Taşlıcalı Yahya Bey de o dönemlerde destâra lâle takma alışkanlığını şiirine şu şekilde yansıtmıştır:

Lâle kim destâr-ı yâr üstünde kılmıştır karâr

*Oldu gûyâ gökteki kuyruklu yıldızdan nişân*³⁸

Şeyhülislam Ebussuud Efendi’nin Bolu’dan hediye gelen lâleleri bahçesinde yetiştirmesinin ardından kültür lâlesi yetiştiriciliğinin İstanbul’da yaygınlaşarak had safhayı bulduğu ve *İstanbul lâlesi* adıyla anılıp çeşitli cinslerinin yetiştirildiği bilinmektedir. Kesin olarak bilinmese de Kanunî Sultan Süleyman zamanında Avusturya elçisi Ootger Giselijin van Busbecq’nin İstanbul’dan Avrupa’ya götürdüğü bitkiler arasında lâle soğanı olduğu da tahmin edilmektedir.³⁹ Hızla Avrupa’ya yayılan lâle gittiği her yerde kendine hayran kitlesi bulmakta zorluk çekmez. Daha sonra Dördüncü Mehmed zamanında Avusturya Elçisi Schmith von Schvornhorn tarafından İstanbul’a geri getirilir.⁴⁰ Bu geri dönüşten sonra artık yeni bir sürece girmekte olan Osmanlı’da sembol haline gelmiş ve dört bir yandan İstanbul’a lâle getirilmeye başlanmıştır.

Shirine Hamadeh *yeni bir mimarî duyarlılığın, İstanbul’un fiziksel dokusunda yeni yeni ortaya çıkan toplumsal ve kültürel pratiklerin kendilerine yer edinmeye nasıl yardım ettiği*⁴¹ konusunu irdelediği kitabı *Şehr-i Sefa*’da mesirelerin 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren var olagelen kahvehaneler, meyhaneler, karagöz ve meddah gibi sokak gösterilerinden meydana gelen ve gelişmekte olan bir şehir kültürünün doğal bir uzantısı olduğunun öne sürülebileceğini düşünmektedir. Devlet seçkinlerinin kontrolünde genişlese ve çoğalsa da 18. yüzyılda mesireler artık ortak şehir kültürünün bir parçası haline gelmiş böylece bu mekanlar gündelik hayatın ve kentin toplumsal hayatını şekillendir olmuştur.⁴²

18. yüzyılda bahçelerdeki ve meydanlardaki kahvehanelerin, çeşmelerin bulundukları yerle bütünleşmesi toplumun artan eğlence isteklerine tanıklık ederken cevap da vermektedir. Çevrelerine toplanan şerbetçi, şeker, hamur işi, kahve satıcıları gibi seyyar satıcılar ile müzisyenler Tophane, Emirgan ve Kağıthane gibi

³⁸ age, 348.

³⁹ Turhan Baytop, “Lâle”, **TDVİA**, c.27, s.79, (Ankara:2003): 79.

⁴⁰ Ahmet Refik Altınay, **Lâle Devri (1718-1730)**, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları,2011), 32.

⁴¹ Shirine Hamadeh, age, 14.

⁴² age, 166-167.

yerleri renklendirmiş⁴³ böylece halk için yeni sosyalleşme mekanları, Boğaz sahillerinde sultan ve sadrazamların camiler inşa ettirmeye başlamalarıyla yeni kamusal alanlar oluşmaya başlamıştır.

Albümlerdeki bahçe tasvirlerinden 18. yüzyıl bahçe algısının önceki yüzyıllara göre farklılaşmaya başladığını çıkarabiliriz. Daha önceki dönemlerde saray ve çevresinin bahçe eğlencelerinin durağan şekilde veren tasvirlerin yanında bu yüzyılda bahçe tasvirleri toplumsal hayatın renkliliğini ve canlılığını sergilemektedir. Mesire yerlerinde gruplar halindeki insanlar, eğlenen, koşuşan çocuklar, sohbet eden, yiyip içen, dans eden kadın ve erkekler⁴⁴ 16. yüzyıldan 18. yüzyıla değişen bahçe tasvirleri de değişen toplumsal ve kentsel dönüşümün yansımalarıdır.⁴⁵

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın izlediği siyaset devleti yönetmektense karşılaşılabilecek tehlikeyi ertelemeye yaramıştır. Bu süre içinde de İbrahim Paşa, içeride kurumlaşma ve iyileştirmeler yapmış, sanatın gelişmesi ile zevk ve eğlencenin artırılması Osmanlı tarihinde önemli bir dönemi ortaya çıkarmıştır.⁴⁶ Bu dönemin odak noktası ise lâle olmuştur.

İbrahim Paşa'nın öncülüğü ve teşvikiyle başlatılan mimarî yeniliklerle şehri güzelleştirme çalışmaları şehrin doğal güzelliklerine de yansır ve bu dönemde lâleye olan ilgi artar. İstanbul seçkin bahçelerini, evlerde pencereleri, saksıları lâleler süslemeye başlar, lâle üzerine kitaplar yazılır, İstanbul'da yetişen lâle cinsleri günden güne artarken bunun için yarışmalar düzenlenmeye başlar, dünyanın her köşesinden İstanbul'a çeşitli cins ve renkte lâleler getirilmeye başlanır, her birine şairce isimler verilir ve lâle ticareti sanat hâlini alır, lâle yetiştirmek için özel bahçeler düzenlenir, seçkinlerden halka kadar toplumun her kesimine yayılan lâle merakı fiyatların artmasına sebep olmuş ve bahçelerde yetiştirilen lâlelerin kayıtları tutulmak her birine fiyat belirlemek ve belirlenen fiyatlara uyulmaması durumunda çiçeklere el konulması, sürgüne gönderilmesi hakkında padişah fermanı çıkarmak gerekmiştir. Şeyh Mehmed Lâlezârî *başçiçekçi* atanmıştır. Kaybolan "Tâc-ı Kayser" adındaki lâlenin bulunması için İstanbul'un tüm sokaklarına tellâllar çıkarılmış; ancak soğan bulunamamıştır.⁴⁷

⁴³ age, 181.

⁴⁴ age, 238.

⁴⁵ age, 249.

⁴⁶ Altınay, age, 20-21.

⁴⁷ age, 32-33.

Ahmet Refik Altınay meşhur eserinde devrin İstanbul manzarasını Lady Maria Montegü'den naklen şöyle anlatır:

“Üçüncü Ahmed devrinde İstanbul, doğal güzelliklerini neredeyse tamamen koruyordu. Boğaziçi'nin mavi ve uyum sağlayan sularının okşamalarıyla titreşen yeşil sahillerde dört-beş beyaz, sanat değeri yüksek köşkten başka dikkati çekecek binalar yoktu. Beşiktaş sahillerinin çamlıkları altında sadrazamlık sarayının gösterişli biçimi, Anadolu sahillerinde düzenli camilerin beyaz minareleri, sonra etrafı çiçeklerle süslenmiş, kokularla dolu bir mavi deniz Boğaz'ı bütün güzellikleriyle süslüyordu. Sarayburnu ile İstanbul semtleri bu doğal güzellikler arasında özel bir yer oluşturuyordu. Saray'ın sahilden başlayarak Ayasofya önlerine kadar uzanan surları ortasında yüksek serviler, büyük ağaçlar arasında kubbeleri ve revakı ile sahil boyunu süsleyen Yalıköşkleri ve İnciliköşkler, bütün bu köşkerin üzerinde basamak gibi yükselen Bağdat Köşkü'nün sanatının inceliğine değişken renklerle karşılık oluşturan lâle bahçeleri görülürdü.[...] Üsküdar ve Kadıköy sahilleri de tamamen köşkerle süslenmişti. Yalnız bu sahilde yüzden fazla zarif ve göz çeken saraylar vardı.[...] Bahçelerin güzelliği de sarayların gösterişiyle uyumlu idi. Her bahçede birçok ağaçlıklar, korular ve fiskiyeler vardı. Saray ileri gelenleri bu ağaçlar altında, suların çıkardığı ezgiler karşısında zevk ve eğlenceyle ömür geçirirlerdi.”⁴⁸

1.1.3. Avrupa'da Lâle

Lâle; Batı Avrupa'ya 16. yüzyılın ortalarında getirilmiştir, lâlenin ilk kez 1559'da Augsburg'ta ender egzotikler koleksiyonuyla ünlü olan bilgin Nerwart'ın bahçesinde görüldüğü bilinmektedir. Nerwart'a ise İstanbul'daki bir dostu göndermiştir. O sıralarda İstanbul'da lâle uzun süredir revaçta olan bir çiçektir. Bu dönemden itibaren on-on bir yıllık süreçte Hollanda ve Almanya'da zenginlerin itibar ettikleri bir meta' haline gelmiştir. İngiltere'de ekilen ilk lâle kökü 1600'de Viyana'dan getirilmiş ve 1634'e kadar şöhreti artmış ve zenginlerin lâle koleksiyonunun olmaması zevksizliklerinin belirtisi sayılmaya başlanmıştır. Çok geçmeden lâleye olan düşkünlük toplumun orta sınıfına da geçmiş, herkes birbiriyle yarışır hale gelmiştir. Bu işin ticaretinden önce çevrelerine göstermek ve onların hayranlıklarına mazhar olmak amacıyla lâleye sahip olmak istemişlerdir. 1636 yılında ise nâdir lâle türlerine olan ilgi daha da artar ve Amsterdam, Rotterdam, Harlaem, Leyden, Alkmar, Hourn ve diğer şehirlerdeki borsalarda lâle satışları için düzenli pazarlar oluşturulur, hatta kumarlar oynanır ve büyük çapta bir lâle ticareti oluşur. Pek çok kimse fiyatlar düşünce alıp yükselince satarak kâr sağlar ve çoğunluk bir anda zengin olur. Soylu, şehirli, çiftçi, makinist, denizci, uşak, hizmetçi, her kesimden insan malını mülkünü paraya çevirip çiçeklere yatırır. Evler araziler yok yere elden çıkarılır, yabancıların da bu çılgınlığa kapılmasıyla bir anda her yerden Hollanda'ya para yağmaya başlar. Bunun neticesinde Hollanda'da yaşamsal gereksinim maddelerinin fiyatları, ev, araba, arazi, at fiyatları artmaya başlar. Ticarî

⁴⁸ age, 23-27.

işlemler başa çıkılamayacak bir hal alınca özel bir yasa hazırlama gereği duyulur ve yalnız lâle ticaretine bakan noter ve yazmanlar görev yapmaya başlar. Bu çılgınlığın böyle devam etmeyeceğini sezebilenler bahçelerinde bulunsun diye çiçek almayı bırakıp ellerindeki soğanları % 100 kârla satarlar. Sonunda büyük bir zarar olacağı düşüncesi herkeste yaygınlaşınca bir anda fiyatlar düşmeye başlar ve bir daha da yükselmez. Böylece zengin tüccarların bir çoğu yoksulluğa düşerken zengin olmayı başaranlar da servetlerini eş dosttan saklayıp başka ülkelerdeki bankalara yatırırlar. İlk panik yatışınca lâle sahipleri lâlenin eski itibarını kazanması için çalışmalara başlar ve şehirlerde toplantılar düzenleyip Amsterdam’a elçiler gönderilir. Sonunda bir anlaşmaya varılır, lâle çılgınlığının en şiddetli yaşandığı 1636 Kasım ayından önce yapılan sözleşmeler geçersiz ve hükümsüz sayılır, bu tarihten sonra düzenlenenlerde de alıcılar satıcılara fiyatın % 10’unu ödeyerek yükümlülüklerinden kurtulacaktır. Ancak alıcı ve satıcılar bu durumdan hoşnut olmaz ve sözleşmelerin gereğinin yerine getirilmediği gerekçesiyle ülkenin tüm mahkemelerine davalar açılrsa da kumar niteliğindeki muameleleri yargı organları tanımaz. Aynı durum Londra ve Paris’te de kısmen yaşanmıştır.⁴⁹

Döneminin çalışkan yazarlarından olan Henry Munting lâle deliliği üzerine bin sayfalık büyük bir cilt hazırlar ve burada verdiği bilgilerden biri bugünden bakıldığında ne kadar ilginç görünse de o dönemin tavrını yansıtmaması bakımından oldukça önemlidir. Munting, *Vicerory* adlı az bulunan bir lâlenin tek bir soğanına biçilen fiyat karşılığında verilen ürünleri sayar. Şöyledir:

4 ton buğday.....	448 Florin
8 ton çavdar.....	558 Florin
4 besili öküz.....	480 Florin
8 besili domuz.....	240 Florin
12 besili koyun.....	120 Florin
2 fıçı (238 lt.lik) şarap.....	70 Florin
4 büyük fıçı (950 lt.lik) bira.....	32 Florin
2 büyük fıçı (950 lt.lik) tereyağı.....	192 Florin
1000 libre (453 kg.) peynir.....	120 Florin
1 yatak takımı	100 Florin
1 takım elbise.....	80 Florin

⁴⁹ Mackay, *age*, 35-39.

1 gümüş kupa.....60 Florin

Toplam: 2500 Florin⁵⁰

Lâle fiyatlarındaki artış trajikomik hikayelere sebep olur. Hollanda’da yaşanan bir olay cahil bir denizcinin yediği lâle soğanı sebebiyle başına gelenleri anlatır. Nâdir lâleleriyle pek övünen zengin bir tüccar Doğu Akdeniz’den sevk edilen çok değerli bir kargo alır. Bu kargonun bilgisi ise kendisine bir denizci tarafından verilir. Tüccar, verdiği haber kendisini sevindirince onu ödüllendirmek ister ve ona kahvaltıda yemesi için iyi cins bir ringa balığı hediye eder. Denizci, tüccarın dükkanındaki tezgahta ipeklere, kadifelere sarılmış soğanın 3000 Florin, yaklaşık 280 Sterlin değerindeki kıymetli *Semper Augustus* olabileceğini düşünemez ve balıkla iyi gider düşüncesiyle oracıkta cebine indirerek kahvaltısını etmek üzere rıhtıma doğru ilerler. Denizci dükkandan çıkar çıkmaz, tüccar değerli soğanın yerinde olmadığını fark eder ve her yer altı üstüne getirilse de soğan bulunamaz. Sonunda birinin aklına gemici gelir ve tüccar onun peşine düşer. Onu bulduğu anda gemici soğanın son lokmasını çiğnemektedir. Gemici bu kadar pahalı bir lâle eşliğinde ringa balığı ile yaptığı kahvaltısı sonucunda aylarca hapiste kalmak zorunda kalır.⁵¹

İngiliz bir gezginin başından geçen hikaye de oldukça komiktir. Aynı zamanda amatör bir botanist olan bu kişi zengin bir Hollandalının limonluğunda bir lâle soğanı görür. Değerini bilmediği için incelemek üzere çakısını çıkarıp kabuklarını soyar ve soğanı ikiye ayırır. Bunu gören limonluğun sahibi, adamın üzerine atlar ve ne yaptığını bilip bilmediğini sorar. Durumun vahametini bilmeyen zavallı gezgin “Çok garip bir soğanı soyuyorum” der. “O bir Amiral Van der Eyck’tir.” cevabını alınca ise teşekkür ederek not almak için defterini çıkarmaya yeltenip “Bu amirallerden ülkenizde çok bulunur mu?” diye masumca soru sormaya devam eder. Hollandalı limonluk sahibi ise adamı yakaladığı gibi mahkemeye doğru sürükler, arkalarında büyük bir yığın insanla mahkemeye giderler. Ve zavallı bilgine merakı 4000 Florin’e mal olur, hatta parayı ödeyinceye kadar hapisanede kalır.⁵²

⁵⁰ age, 36.

⁵¹ age, 37-38.

⁵² age, 38.

1.1.4. Bahçe, Çiçek, Şiir

Beşir Ayvazoğlu sanatçının kainata bakışını ve bakış açısını eserine aksettirliğini şöyle anlatmıştır:

“Müslüman sanatkârlar, âyetleri vasıtasıyla tabiatın ulaştırdığı haberleri sanatın diline aktarmak amacındadırlar; bunun için tabiatın canlandığı bahar mevsimine ayrı bir önem verirler. Çünkü O’nun güzelliği ilkbahar gibidir. Öyleyse sanatkârların, ardındakini araştıracakları objeleri tabiatın bahardaki görünüşlerinden seçmeleri gerekir. Bunlar özellikle ağaçlar, çiçekler ve yapraklardır. Sanatkârlar tabiatın bu unsurlarına uzaktan değil, âdeta zum yaparak dokularına nüfuz etmek istercesine yakından bakarlar. Sözgelişi bir nakkaş için çiçeklerin toplu olarak belirsiz görünüşleri değil, tek tek biçimlenişleri ve biçimleriyle verdikleri mesaj önemlidir. Bunun için yaptığı resimde kıl fırçasıyla küçük küçük çiçeklerin taç yapraklarını bile inceden inceye tespit eder. Şair de aynı şekilde davranır; bin bir çeşit benzetmeyle tek bir çiçeğin görünüşlerini gözlerimizin önüne serer. Çiçeklerin yapraklarındaki çiy taneleri bile divan şairinin objektifinden kaçmaz.”⁵³

Şiir insanın içinde yaşadığı ortamdan hayatın ta kendisinden, insanın her türlü psiko-sosyolojik durumundan haber veren bir sanattır. Bu sebeple toplumda edebiyatın ve şiirin gösterdiği gelişim ve değişim; belli ölçülerde o toplumu şekillendirirken toplumdaki gelişmelerin de habercisi niteliğindedir. 18. yüzyılda çeşitli binalar ve çeşme tarihlerinde yaşanan artış, şiirin kitabelerde yaygın olarak kullanılması seçkin çevreye ait şiir anlayışının artık orta kesime doğru indiğinin ve yaygınlaştığının göstergesidir.⁵⁴ 18. yüzyıla gelindiğinde şehir-engiz türünün azalmasındaki sebeplerden biri ya da temel sebep bu türün daha somut ve sade ya da gündelik konuşma diline yakın bir dilin kullanımına izin vermesi ve bu dönemde de artık mahallîleşme ile seçkin ve üst sınıfa ait olan zevklerin halka inmesi olabilir.⁵⁵

18. yüzyıl şiirlerinde meşhur bahçe isimlerinin sıklıkla kullanımı şiirde bir yenilik sayılabilirken⁵⁶ Mustafa Fennî’nin *Sahil-nâme*’si 18. yüzyıl sahillerinin ilk edebî topografik haritası olarak görülebilir.⁵⁷ Shirine Hamadeh; Sabit, Nedim, Fennî gibi şairlerin o dönem İstanbul’unun gündelik ve eğlence hayatına dair somut izler barındıran şiirlerinden hareketle dönemin bahçe algısını şöyle anlatır:

“Bu şiirler bahçeye fiziksel bir boyut katarak; renklerini, dokusunu ve mimarisini geniş bir mecazî ve alegorik imgeler (ve göndermeler) ağına ekleyerek, dönemin Boğaz ve Haliç manzarasını tanıyan ama Divan şiiri geleneği konusunda eğitimsiz olan halkın da anlayıp takdir edebileceği bir anlamlar katmanı sağlamıştı. Bu, bahçe hakkındaki klasik söylemlerin sadece kavramsal olduğu anlamına gelmez. Ancak, söylemin çağrıştırdığı bahçeler oldukça alegorik olduğu için, ima edilen kavramları sadece bahçe deneyimlerinin ve ritüellerinin tümüne vâkıf kişiler anlayabiliyor, şiirdeki imgelemleri sadece onlar takdir edebiliyordu. Şiirleri okuyan, zenginleştiren ve idealize eden bu kişilerdi. 18. yüzyıl şiirlerinde bahçeler artık

⁵³ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme*, 8. bs, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2006), 90.

⁵⁴ Hamadeh, *age*, 261-262.

⁵⁵ *age*, 227-228.

⁵⁶ *age*, 209.

⁵⁷ *age*, 211.

idealize edilmiş bir dünyanın mecazî merkezi değil, kendi peyzajı, kendi mimarî ve toplumsal özellikleri olan gerçek bir mekandır.”⁵⁸

Özellikle çeşmeler ve binaların üzerindeki kaside ve tarih şeklindeki kitabelerde yer alan şiirler, divan şiirini seçkin edebî salonların dışına çıkartarak ve kent kültürünü daha geniş alanlara taşıyarak, bu şiirin kamuya ulaşması için yeni mekanlar sağlamıştır.⁵⁹

1.1.4.1 Toplumsal Hayatta Çiçek

Sonradan Lâle Devri (1718-1730) olarak adlandırılacak olan Sultan III. Ahmed’in saltanatının son yıllarını oluşturan 12 yıllık sürece adını verecek kadar ilgi görüp el üstünde tutulan lâle, sanatın her çeşidinde kendine yer bulmuştur. Şark toplumunun eskiden beri bilip sevdiği lâle, şiirden, çiniye, dokumadan kitap sanatlarına kadar pek çok sanat alanında beğeniyle kullanılmıştır. Lâle bir bitki olmanın ötesinde çevresinde gelişen kültür ile bir yaşama biçimi halini almış ve onu yetiştiren onunla ilgilenen kişilerin bilgi, birikim, zevk, eğlence, estetik beğeni, sosyal statü ve dünya görüşlerini yansıtır olmuştur. Bu bölümde edebî ürünlerden hareketle lâlenin ve diğer bitkilerle çiçeklerin günlük hayattaki kullanım alanlarından bahsedilecektir.

Belirtilerden hareketle geleceğe dair tahminlerde bulunma; rüyaları, gök cisimlerini, hayvan ve bitkileri, çeşitli nesneleri, hatta kişilerin fizikî görünüşlerini durum ve olayların habercisi olarak kullanma geleneksel dünyanın olduğu kadar modern dünyanın da alışkanlık edindiği gündelik ve toplumsal hayatın içinde yer etmiş bir uygulamadır. Türklerin fal ve çevresinde gelişen inanç sistemiyle çok eskiden beri tanışık oldukları da bilinen bir gerçektir. Bu duruma örnek teşkil edebilecek Cem Sultan’a (ö.1495) ait olup olmayacağı üzerine fikirler yürütülen bir çiçek falı mevcuttur.⁶⁰ Çiçekler güzellikleri sebebiyle koklanmak, seyredilmek istendiğinde sevgiliye dair çıkarımlarda bulunulması gerektiğinin böylece çiçeklerden hareketle sevgiliyle olan münasebette nasıl ilerlenmesi gerektiğinin anlatıldığı 48 beyitlik bu çiçek falında *Der-Aksâm-ı Ezhâr* başlığıyla gül, gonca, lâle, yasemin, karanfil, reyhan, zambak gibi çiçeklerle oluşturulan hüsn-i taliller

⁵⁸ age, 213-214.

⁵⁹ age, 220.

⁶⁰ Halil Ersoylu, “Fal, Fal-nâme ve Bir Çiçek Falı: Der-Aksâm-ı Ezhâr”, *Türkiyat Mecmuası*, s.20, (2010): 195-254, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuturkiyat/article/view/1023000735> [24.03.2015].

vasıtasıyla hoş bir metin oluşturulmuştur. Metinde söz konusu çiçekler şiirde ve sosyal hayatta temsil ettikleri özellikleriyle kullanılmıştır.

*“Eger gül istesen dildâra yâr ol
Gül-i ruhsârı yâdına hezâr ol” (b.15)*

*“Ki zîrâ gül yüzünden bir varakdur
Gül-âb anun suyundan bir ‘arakdur” (b.16)⁶¹*

derken gülün sevgilinin yüzünden bir yaprak parçası ve gül suyunun da sevgilinin teri olduğunu belirtilerek gül istenildiğinde sevgilinin gül yanağını hatırlayıp ona bülbül olunmasını tembih eder.

Reyhan da sümbül gibi sevgilinin saçını temsil eden hoş kokulu bir bitkidir. Eğer reyhan görmek ya da seyredilmek istenilirse sevgilinin saçlarının gamıyla, ayrılığıyla perişan olunmasını çünkü sevgilinin saç sebebiyle reyhanın bu kadar itibarda olduğu belirtilir.

*“Eger kılmak dilersen seyr-i reyhân
Yüri zülfi gamından ol perîşân” (b.39)*

*“Ki zîrâ zülfi-i dil-ber virdi zînet
Anunçun buldı reyhân böyle ragbet” (b.40)⁶²*

Falın hâtime kısmında ise yanlış anlaşılmalara mahal vermemek ve faldan asıl maksadı açıklamak için şöyle söylenmiştir:

*“Degüldür hükm-i gaybı kasdum el-hak
Hemân maksûd olan san‘atdur ancak” (b.47)*

*“Ki hükm-i gayba Hak’dur ancak ahkem
Budur söz togrusu vallahu a‘lem” (b.48)⁶³*

18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı’da şifreli bir iletişim dili kullanıldığına dair elimizde veriler bulunmaktadır. Bu durum Lady Mary Wortley Montegu, Joseph Hammer gibi kişilerin dikkatini çekmiştir. Söz konusu dil kullanılan nesne ve bitkilerin renk, koku, biçim gibi özellikleri vasıtasıyla ilişki ya da benzerlik kurulan genel algıya çok terstir. Burada sadece nesneler kafiye oluşturmak amaçlı

⁶¹ age, 208.

⁶² age, 210.

⁶³ age, 211.

kullanılmıştır. Birer cümleden oluşan tekerleme tarzı ifadeler Osmanlı çapkınlarının kullandığı ve büyük ihtimalle sadece kendilerinin bildiği farklı anlamlar ifade etmektedir.⁶⁴ Onlardan bazıları şöyledir: ⁶⁵

“*Darçın sensin benim harcım,
Karanfil derdine düş oldum hâlimi bil,
Servi niçin edersin bize cevri,
Gül sîneme ol gel bülbül,
Sünbül ben ağlayam sen yüzüme gül,
Lâle sen kodun beni bu hâle,
Zencebil severim seni bil,
Fındık biz seni dost sandık,
Şimşir aklını başına devşir,
Zerdâli yârim servi dalı,
Enar yüreğim yanar,
Nergis severim seni hergiz*”

Musahip-zâde Celâl’in 1936’da yayımlanan *Lâle Devri*⁶⁶ isimli oyunu lâlenin toplumsal hayatın akışı içerisinde bitki vasfının dışında bir iletişim dili olduğunun tespitinde önemli bir yer tutar.

Tarihî eserler yazılması gerekliliğine dikkat çeken Musahip-zâde Celâl, bu tutumun geleneğin aktarımı açısından önemli olduğunu düşünmektedir ve tarihî gerçeklerden yola çıkarak bir tiyatro oyunu kurgulamıştır.⁶⁷ III. Ahmed dönemimin gözde eğlencesi olan *billur top eğlencesi*, *şehre çıkarılmak*, *lâle küşâyışı temaşasına gitmek* gibi tabirlerle dönemin geleneklerine ayna tutması ve kılık-kıyafet ile mekânları görsele dökmesi açısından önemli görülebilecek olan oyunda devrin özelliklerini yansıtacak öğeler yer almaktadır. Ancak bizi en çok ilgilendiren kısım, *çiçeğe isim verme geleneğinin* o dönemdeki görüntüleri ile o devirlerde çiçeklerin ve çeşitli eşyaların muammalar yoluyla iletişim dili olarak kullanımına şahitlik etmemizi sağlamasıdır.

⁶⁴ Edith Gülçin Ambros, , “Çiçek Dili (Lisân-ı Ezhâr) ve Osmanlı Zenpâreleri”, **Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)**, çev. Özer Şenödeyici, c. 2, s.4, (2007): 106-122.

⁶⁵ **age**, 111-122.

⁶⁶ Musahipzâde Celâl, **Lâle Devri (Şarklı Tarihî Operet)**, (İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1936).

⁶⁷ S. Dilek Yalçın Çelik, “Lâle Devri: Bir Lâle Muamması, Masal Diyarı Şiir Gibi bir Aşk...”, **Doğu Batı Dergisi**, Aşk ve Doğu, s.26, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2004), 238.

Saray nedimelerinden birinin genç bir çelebiye olan aşkını ve bu aşk etrafında şekillenen olayları konu edinen oyunun arka planını Lâle Devri oluşturmaktadır. Oyun; Sadâbâd Kasrı'nın korusu, Kadı Zülâlî Hasan Efendi'nin evi ve Çırağan Sarayı'nda geçmektedir. Kişiler; Sultan III. Ahmed, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Şair Nedim, Zülâlî Hasan Efendi, Fatma Sultan gibi tarihî şahsiyetlerden seçilmiştir.

Damat İbrahim Paşa'nın eşi Fatma Sultan'ın Nedim'in bestelenmiş şiirlerini okumakta ünlenmiş genç ve güzel nedimesi Mihriban, Sabih Çelebi ismindeki gence olan aşkını bir lâle muamması ile anlatmak ister. Mihriban, kendi adını taşıyan *Mihriban* lâlesini gönül yarası anlamına gelen *Dâğ-ı dil* ismindeki lâle ile bir araya getirip saçının telleri ile bağlar ve çeşmenin yanına bırakır. Çeşmedeki lâle demetini gören Sabih Çelebi, muammayı çözüp Mihriban'ın kendisini sevdiğini anlayınca birbirlerine kavuşacaklardır.

“Feleknaz: İsminizle yâd edilen Mihriban lâlesini kopardınız, onu ne kadar seviyorsunuz?

Mihriban: Kışkandın mı (diğer lâleyi göstererek) bak bir de Dâğ-ı dil kopardım.

Feleknaz: Hıh... Ben onu hiç sevmem.

Mihriban: Niçin?

Feleknaz: Öyle ya... Fevvâre-i bahar, Şafakgûn, Kadeh-zerrîn gibi kalbe ferah veren (tarhlardaki lâleleri eliyle göstererek) İbrahimî, Şah-bânu, Neşâtî gibi güzel lâleler var iken... Dâğ-ı dil'i ne yapayım?

Mihriban: Enîs-i ruhum. (Kendi kendine) şu kızı kışkançlıkla çıldırtayım, (elindeki lâleleri göstererek) işte bunları saçımın teli ile bağlayıp şuraya, çeşmenin kenarına bırakacağım. (Lâleleri Feleknaz'a göstererek) bu lâlelerin manasını anladın mı?

Feleknaz: (Hayretle) Hayır: Ben nasıl anlarım. Lâlelerden muamma...

Mihriban: (Elindeki lâleleri göstererek saçından bir tel koparır, elindeki lâleleri bağlar) bak, benim ismimle yâd edilen Mihriban lâlesini, târ-ı zülfümle bağladım. Bunların ikisi bir araya gelince (sürekli kakhaha ile gülerek) anladın değil mi Feleknaz?⁶⁸

Ancak Mihriban'ı kıskanan başka bir nedime Feleknaz, lâle demetinin içerisine Damat İbrahim Paşa'nın adıyla anılan *İbrahimî* isimli lâleyi de ekleyerek olayların seyrini değiştirir. Muammanın yanlış anlaşılaraq Mihriban'ın İbrahim Paşa'da gönlü olduğunun zannedilmesi üzerine Mihriban saraydan çıkarılarak Kadı Zülâlî Hasan Efendi'nin evine yerleştirilir. Sabih Çelebi, İbrahim Müteferrika'nın kuracağı matbaa için fetva almaya geldiğinde Mihriban'ın orada olduğunu öğrenir, onu kurtarmanın çarelerini aramaya başlar. Bu arada İbrahim Paşa, Mihriban'ın *şehre çıkarıldığını* öğrenir ve onu getirmek için çareler aramaya başlar.

“Fatma: Lâle fesadından haberiniz yok mu?

Paşa: Lâle fesadı mı? (Gülerek) O güzel çiçeklere mi darıldınız?

Fatma: Nâm-ı âlînize izâfe edilen lâleler muamması.

Paşa: Sultanım kerem buyurun, bu belki tesadüftür.

⁶⁸ Yalçın Çelik, *age*, 242.

Fatma: (Sitekle) Târ-ı zülûfle bağlanmış Dâğ-ı dil, Mihriban lâleleri nâm-ı sâmilere izâfe edilen lâleyle bir demet yapılmış.

Paşa: (Şakaya boğarak) Mihriban'ın günahı bu mudur Sultanım?

Fatma: Daha ne olsun?

Paşa: Sultanım eğer ferman buyururlarsa emin olunuz ki lâleler berat eder.”⁶⁹

Çünkü o gece Sultan III. Ahmed, Paşa'nın sarayına gelerek çırağan safasından sonra *billur top eğlencesini* izleyecektir. Bu eğlence ise Mihriban olmadan yapılamayacak bir eğlencedir. Durumu öğrenen Paşa, Feleknaz'ın oyun oynadığını anlar ve Fatma Sultan, Mihriban'ı affeder. Oyun iki sevgilinin kavuşmasını sembolize eden ve Sultan III. Ahmed'in huzurunda oynanan billur top eğlencesiyle son bulur.

1.1.4.2. Divan Şiirinde Lâle İsimleri

Başta çiçekler olmak üzere tüm tabiat unsurlarının edebî metinlerde kâh arka planı oluşturan mekân tasviri olarak kâh teşbihlerle kâh bizzat doğal özellikleriyle yer aldığı muhakkaktır. Lâleyi şiirde ilk kullanan kişinin “*Lâlenin yanakları yalım yalım, nergisin gözünden kaçıp gizlenmede*” sözüyle Mevlânâ olduğu bilinmektedir. Divan şiirinde ise ilk defa 14. yüzyılda Ahmedî, *Cemşîd ü Hurşîd* mesnevisinde “*Nişin gülgün sürer yüzüne lâle*” mısraıyla lâleyi anmıştır. 15. yüzyıldan sonra yaygın olarak kullanılan lâle; rengi, kadehi andıran şekli, dibindeki siyahlığı sebebiyle pek çok teşbih ve hüsn-i talillerle şiirde kendine yer bulmuştur.⁷⁰ Yavuz Bayram hazırladığı doktora tezinde Divan şiirinde lâlenin anlam çerçevesini incelemiş ve şu verilere ulaşmıştır:

Tablo 1: Taranan Divanlara Göre Lâlenin Anlam Çerçevesi⁷¹

(lâle/ şakâyıku'n-nu'mân)				
Şahıslar (%11.98)	Uzuvlar (%53.83)	Eşya (%23.29)	Doğal ve Kozmik Unsurlar (%08.40)	Soyut Kavramlar (%02.68)
%40 sevgili, güzel, gelin (‘arûs), perî, sâkî,	%29 yanak; %7	%37 kadeh; %12	%43 güneş (âfitâb, hurşîd), ay	%71 cennet, mahşer, mâsivâ,

⁶⁹ Haz. Orhan Hançerlioğlu, *Musahipzâde Celâl Bütün Oyunları*, Türk Klasikleri Dizisi, (İstanbul: Milliyet Yayınları, 1970), 175.

⁷⁰ Cemal Kurnaz, “Türk Edebiyatında Lâle”, *TDVİA*, c.27, s.80, (Ankara, 2003): 80.

⁷¹ Bayram, *age*, 420.

hizmetçi, lâlâ, kâsebâz, memdûh; %24 ‘âşık, şehîd; %14 tarihî şahsiyetler, Cem, Nu’ mân, Mecnûn, Ferhâd, Kays, Züleyhâ, hayru’l- ‘âl; %07 askerî ve idarî kimlikli şahıslar, sultân, sancakbeyi, serasker, serleşker, sâlâr-ı çemenzâr, şehlevend, asker, sipeh, devşirme, mühürdâr, kâtip; %15 sarhoş, bîmâr, deli, dîvâne, hokkabâz, derviş, sûfî, kalender, merâhim, öğrenci (sebakhân), çocuk (etfâl)...	yüz, yüz (âşık), yüz (nâdân); %64 dudak, ben, hâl, göz, dîde, ağız, dil, zebân, boğaz, gelû, kirpik, müje, müjgân, gerden, gamze, beniz, cism, ten(âşık), ciger, gözyaşı, kan, sîne, gönül, kalp, yara, dâğ, öpme izi, yanaktaki kırmızı izler...	şarâb, mey; %06 kâse, tabak, çanak, maşrapa, bal (engübîn), helvâ, h’ân-ı yağmâ; %10 elbise, kabâ, hil’at, hârâ, atlas, nikâb, mendil, destmâl, kefen; %07 külâh, tâc, efser, şapka, yelken takye, gerdanlık, kîse; %16 meş’ale, mum (şem’), çerâğ, micmer, hâven, fânûs; %12 diğer eşya, sürmedân, kına (hinnâ), tamgâ, mühür, varak, ‘alem (bayrak), süs (zîver, tırâz), fiskiye (fevvâre), hokka, tiryâk, kayık (zevrak),	(meh, mâh, kamer), yıldız (necm), cihân, gökyüzü (âsmân, kubbe), şafak; %38 ateş, ahker, şerer, şu’le; %19 yâkût, akîk, müşg, Nahşeb kuyusu, girdâb, ejder ağzı, hayvanlar...	bahtın yüzü (çihre-i baht), gönül sayfası (levh-i derûn), gönül sırrı (esrâr-ı derûn), cömertlik bakışı (nigâh-ı kerem), ümîd, istek (hâhiş), heves, mutluluk, rahatlık (ferağ), derd, mihnet, melâl, ayrılık (firâk), hediye; %29 şiir, anlam, nâme, noka...
--	--	--	--	--

		nîze, peykân, hançer, otağ, çadır (hayme), gamhâne...		
--	--	--	--	--

Araştırmalar lâlenin fizikî özelliklerinden dolayı yanak, kirpik, ten, dağlama yarası gibi insan uzuvlarına; kâse, kadeh, külah gibi eşyalara işaret ettiğini ya da bizzat bir bütün olarak çeşitli seviyelerdeki kişileri temsil ettiğini gösterse de lâle; Osmanlı toplumunda bizzat kendisine verilen özel isimlerle de yer edinmiştir. Ve bu özel isimler devrin şairleri tarafından da bilinip şiirlerde sıklıkla kullanılmıştır. Musahip-zâde Celâl'in yukarıda sözünü ettiğimiz *Lâle Devri* isimli oyunu bu durumun en bariz örneğidir.

Fâ'iz Efendi ve Şâkir Bey'in tertip ettikleri Damat İbrahim Paşa için yazılan kasideleri içeren bir şiir mecmuasında Paşa'ya yazılan dört kaside devrin meşhur lâlelerinin isimleriyle düzenlenmiştir. Feyzî Çelebi (77 lâle ismi)⁷², Sâhib Efendi (177 lâle ismi)⁷³, Vahîd Efendi (30 lâle ismi)⁷⁴, Mektûbî Kapudan Paşa (102 lâle ismi)⁷⁵ bir kısmı ortak ve bir kısmı birbirinden farklı devrin gözde lâleleriyle kurulu birer kasîde yazmışlardır.⁷⁶ Ahmet Kartal, *Klasik Türk Şiirinde Lâle* isimli eserinde “Klasik Şiirde Yer Alan Lâle İsimleri” adı altında çeşitli şairlerin şiirlerinde geçen 57 lâle ismini takip edebildiği özellikleriyle belirtmiştir.⁷⁷ Sevda Önal ise *Hâtîf Divanı*'nda yer alan “Esâmî-i Lâle” başlığıyla verilmiş 93 matla' beytindeki 93 lâle ismini haber veren bir çalışma yapmıştır.⁷⁸

Fatma Sabiha Kutlar'ın *İzzet Ali Paşa Divanı'nda Lâle ve İstanbul Lâlesi İsimleriyle İlgili bir Dizin Denemesi*⁷⁹ isimli makalesi çalışmamızın bu bölümüne örnek teşkil etmektedir. Kutlar, makalesinde sosyal hayatın Osmanlı Divan şiirine

⁷² Metin Hakverdioğlu, *Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lâle Devri Kasideleri*, (Ankara: Sage Matbaacılık, 2012), 486-488.

⁷³ *age*, 509-513.

⁷⁴ *age*, 513-515.

⁷⁵ *age*, 649-653.

⁷⁶ Detaylı bilgi için bkz. Metin Hakverdioğlu, “Lâle Devri ve Lâle İsimleri”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c.3, s.4, (2008): 472-498.

⁷⁷ Ahmet Kartal, “Klasik Şiirde Yer Alan Lâle İsimleri”, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.), 13-26.

⁷⁸ Sevda Önal, “Esâmî-i Lâle Şiirleri ve İstanbullu Hâtîf'in Esâmî-i Lâle Matla'ları Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, c.8, s.1 (2013): 2013-2029.

⁷⁹ Fatma Sabiha Kutlar, “İzzet Ali Paşa Divanı'nda Lâle ve İstanbul Lâlesi İsimleriyle İlgili bir Dizin Denemesi”, *Folkloristik- Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*, (1998):250-270.

yansımasının delili olarak Lâle Devri şairlerinden İzzet Ali Paşa'nın *Divan*'ında çeşitli yerlerde kullandığı özel lâle isimlerini ve “*Ebyât-ı Lâle*” başlığıyla özel yer ayırdığı lâle isimlerini içeren beyitleri ele almıştır. Beyitlerde geçen lâle isimlerini ilgili çalışmalar vasıtasıyla tespit ederek belirtmiştir. Böylece cümlelerin akışı içine yerleştirilmiş isimlerin o zamanlarda meşhur olan lâle isimleri olduğunun tespiti, beyitlerin anlamını kuvvetlendirip anlam çerçevesini genişletirken dönemin sosyal hayatının şiire ne ölçüde etki ettiğinin ve şiirde ne ölçüde yer aldığının delilleri ortaya çıkmış olmaktadır. Böylece bir yandan şairlerin ilgi ve bilgi alanlarına dair çıkarımlarda bulunurken, Divan şiirinin gündelik ve toplumsal hayatla olan ilişkisinin sınırlarını da bahçe, çiçek kültürü yönüyle örnek vererek görebilmiş olabiliriz.

Kutlar, bu konudaki düşüncesini şöyle dile getirmiştir:

“İzzet Ali Paşa'nın, lâlelere verilen bu isimlere - genellikle tevriyeli bir anlatımla da olsa- yer vermesi, 18. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı toplum hayatını büyük ölçüde etkileyen bir merakın edebî eserlere yansımış şekline ışık tutması ve dolayısıyla devrin sosyal hayatını bir parçasıyla da olsa gözler önüne sermesi bakımından önem taşımaktadır. İstanbul lâlesine verilen isimlerin yer aldığı çeşitli çiçek risalelerinde, sayısı iki bine yaklaşan lâle isminin mevcut olduğu belirtilmektedir. Bu lâle adları, hiç şüphe yok ki sadece İzzet Ali Paşa Divanı'na değil diğer şairlerin divanlarına da girmiştir. Hem Paşa'nın şiirlerinde hem de, özellikle 18. yüzyıl şiirinde lâleden bahsedilen beyitlerde geçen kelime veya tamlamaların hangi anlamlarda kullanıldığını tespit edebilmek, ancak lâlelere verilen özel isimlerinin bilinmesiyle mümkündür. Böylece şiirlere girmiş lâle adlarının belirlenmesi, Divan edebiyatına yönelik son derece yaygın ve haksız bir eleştirinin de cevabını beraberinde getirecektir aslında. Bu, sosyal hayatı hiçbir şekilde yansıtmamakla, hayattan kopuklukla ve sadece İran edebiyatının bir taklidi olmakla suçlanan Divan şiirinin, kendini oluşturan edebî anlayış doğrultusunda döneminin özelliklerini yansıtabileceğinin belirlenmesi açısından önemlidir.”⁸⁰

Aşağıdaki beyitte İzzet Ali Paşa, subh-ı bahâr tamlamasını hem kelimelerin gerçek anlamlarını (bahar sabahı) hem de bu isimdeki lâleyi hatırlatacak şekilde kullanmıştır. Şâir bu beytinde safa yatağının, çemende açılan lâlelerin aksinden oluşan çırağanla (ışıkla) bahar sabahına veya *Subh-ı bahâr* adlı lâleye benzemesini dilemektedir.⁸¹

Çemende lâleler açsa çırağân itse 'aksinden

Şebistân-ı safâ hem hâlet-i subh-ı bahâr olsa

Şeyhülislâm İshak ise lâlenin seher bereketinin ihsanlarına mazhar olması sebebiyle çırağan akşamına bahar sabahı denilmesini layık gören

Mazhar-ı mevhibe-i feyz-i seherdir lâle

*Diseler şâm-ı çerâğana sezâ subh-ı bahâr*⁸²

⁸⁰ age, 260-261.

⁸¹ age, 257.

⁸² Ahmet Kartal, age, 24.

beytiyle *Subh-ı bahâr* lâlesini isminin anlamıyla anarken açık sarı renklerinden hareketle de yeni bir anlam çerçevesi oluşturmuştur.

Subh-ı bahâr,⁸³ H.1133/M.1721 yılında Sandal Bedestanı Kethüdası⁸⁴ Bostanî⁸⁵ Süleyman Ağa'nın yetiştirdiği H.1138/M.1726 tarihli narh defterine⁸⁶ göre 10 kuruş, H.1140/M.1728 tarihli narh defterine⁸⁷ göre ise 30 kuruş değerindeki lâledir. Bir görüşe göre; tek renk şeker rengi beyaz, kadehi uzun bademî neşterî, iç fitili sarı, iç kitabesi beyaz, iç yaprakları eşit, orta boylu, rehavetli bir mizaca sahip ve aşağı derecedeki lâlelerden biridir.⁸⁸ Diğer görüşe göre de açık kibritî renkli başka çiçek yetiştiricilerine göre ise açık nebatî beyaz renkli, *Nîze-i gül-gûn* dipli, yaprakları beraber ve ince, fitilleri sarı, endam ve hareketleri çoğunlukla ince ve uzun gelen bir lâledir.⁸⁹

Şekil 1: Subh-ı Bahâr

İzzet Ali Paşa, başka bir beytinde *Subh-ı bahâr*'a ek olarak *Şevk-engîz* ve *Şevk-efzâ* isimli lâleleri de kullanmıştır.

Saha-i gülzâra şevk-engîz olup subh-ı bahâr

*Tab'a virmekde letâfet câm-ı şevk-efzâ gibi*⁹⁰

Bahar sabahının gül bahçesine şevk vererek, neşe arttıran kadeh gibi tabiata letafet verdiğini söyleyen beytiyle tevriyeli bir şekilde bu isimlerdeki lâleleri de anmıştır. *Şevk-engîz*, Defterdâr Paşa'nın 100 kuruş değerindeki lâlesidir.⁹¹ *Şevk-efzâ*; Süleyman Ağa'nın yetiştirdiği tek renklisi ala yakın gül-pembe rengine, dibi beyaz, fitilleri açık mor ve tohum hanesinden fazla, kitabeleri açık menekşe moru, yaprakları ince ve beraber, tığları dip tarafından çekilmiş lâledir. İki renkli olanı beyaz ve menekşe rengi açar. 60 akçe değerindedir.⁹² H.1140/M.1728 yılındaki narh defterine göre ise 2 kuruştur.⁹³

⁸³ Resim için bkz. Turhan Baytop, *İstanbul Lâlesi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 34.

⁸⁴ M. Münir Aktepe, "Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâle", *Tarih Dergisi*, c.4, s.7, (1952): 102.

⁸⁵ Seyit Ali Kahraman, "Takvîmü'l-Kibâr min Mi'yârü'l-Ezhâr-Tabib Mehmed Aşkı", *Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri*, (İstanbul: İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, 2014), 200.

⁸⁶ Aktepe, *age*, 102.

⁸⁷ M. Münir Aktepe, "Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâleye Dâir Bir Vesika", *Tarih Dergisi*, c.6, (1954): 119.

⁸⁸ Kahraman, *age*, 200.

⁸⁹ Aktepe, *age*, 102.

⁹⁰ Kutlar, *age*, 257.

⁹¹ Aktepe, 1954, 118.

⁹² Aktepe, 1952, 121.

⁹³ Aktepe, 1954, 121.

İzzet Ali Paşa'nın lâle redifli meşhur kasidesinin nesib bölümündeki

'Aşk ile bâğda bir na'ra-i mestâne çeküp

Oldı gül-bâğçede **velvele-ârâ** lâle

beyti lâle isimlerinin tevriyeli kullanımına çok güzel bir örnektir.

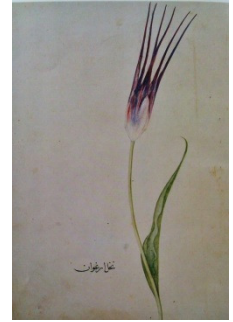
“Şair beyitte aşk ile mestçesine nara atan lâlenin gül bahçesinde velvele-ârâ olduğundan söz etmektedir. Velvele-ârâ ifadesinin öncelikle ‘ortalığı birbirine kattı’ anlamında kullanıldığı açıktır. Bunun yanı sıra lâlenin, baharın gelişi ile hareketlenen bahçedeki velveleyi mestçesine attığı nara ile başka bir ifadeyle açılarak süslediği de düşünülmelidir. 18. yüzyıldaki bahçelerin en önemli çiçeği lâledir ve lâle bu beyitte şekil ve renk özelliklerinden dolayı mestliği çağrıştıracak biçimde kullanılmıştır. Lâlenin aşk ile nara atabilmesi için ağzını açması yani açılması gerekmektedir, açıldığı vurgulanan ise **Velvele-ârâ** isimli lâledir.”⁹⁴

Bu lâlenin tohumu Osman Efendi'ye aittir. Rengi patlıcana yakın koyu leylak, alt kısmı beyaz, fitilleri mor, kitabelerinde biraz mavilik görünen, yaprakları bademî ve biraz kısa, dipsiz olduğu için güzel bulunan bir lâledir, iki renkli olanları beyazlı olur.⁹⁵

Yine gül-gûn câmeler geymiş o şûh-ı dil-sitân

Salınursa yakışur mânend-i **nahl-i ergavân**

İzzet Ali Paşa başka bir matla'nda ise yine o gönül alan güzel, gül renkli elbiseler giymiş, erguvan dalı/**Nahl-i erguvan** lâlesi gibi salınsa yakışır diyerek **Nahl-i erguvân** isimli lâleyi tevriyeli şekilde kullanmıştır.

Şekil 2: Nahl-i Erguvân

Nahl-i erguvân,⁹⁶ Üsküdarlı Kişi-zâde Mahmud Efendi'nin H.1133/M.1721 yılında yetiştirdiği bir lâledir. Koyu leylâkî mora yakın beyaz ile karışık bir rengi vardır, büyük bademî neşterî kadehli, iç fitili mor, iç kitabesi beyaz, iç yaprakları eşit, orta boylu, dayanıklı ve aşağı derecedeki lâlelerdendir.⁹⁷ Münir Aktepe ise İbrahim Ağa'ya ait 80 kuruş değerindeki bir lâle olduğunu söyler.⁹⁸

⁹⁴ Kutlar, **age**, 260.

⁹⁵ M. Münir Aktepe, “Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâle”, **Tarih Dergisi**, c.6, s.9, (1954): 32.

⁹⁶ Resim için bkz. Baytop, **İstanbul Lâlesi**, 60.

⁹⁷ Kahraman, **age**, 210.

⁹⁸ Aktepe, 1954, 118.

2. ŞÜKÛFE-NÂMELER (ÇİÇEK RİSÂLELERİ)

Yüzyıllardır Türk kültür hayatında büyük bir yer edinmiş olan çiçek, 16. yüzyıl İstanbul’unda günlük hayatın vazgeçilmez bir parçası durumundadır. Destarlarına gül iliştiren zarifler, hocalarına çiçek demetleri götüren öğrenciler, şişelerinde karanfil, gül, zerrin ve lâlelerle hasta ziyaretine gidenler, pencerelerde çeşit çeşit saksılar, bahçelerde rengarenk ağaçlarla hayatın her alanına girmiş olan çiçek merakı 19. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir.⁹⁹

Sadece merak ve zevkte kalmayıp bir ilim telakki edilen bitki ve çiçek yetiştiriciliği hakkındaki en temel bilgileri çiçek risalelerinden edinmekteyiz. Çiçeklerin türleri, renkleri, fiziksel özellikleri, isimleri, yetiştirilme koşulları, kusurları, fiyatları; hastalıklar, tedaviler ve yetiştiriciler hakkında pek çok bilgi edindiğimiz bu eserler *şükûfe-nâme* adı altında toplanmıştır. Farsça *çiçek* anlamına gelen “şükûfe”den türetilen bu ifade *çiçek kitabı* anlamındadır. Çiçek ressamlığının da örneklerini teşkil eden bu eserlerin bazısı resimlidir ve türlerin fiziksel özelliklerinin belirlenmesine olduğu gibi o dönem çiçeklerinin hafızalarda yer etmesine de katkı sağlamıştır. İçlerinde yer alan kimi hikayeler ve anekdotlarla dönemlerinin sosyal yaşantısına ışık tutan bu eserlerin dillerinin ağır olmadığı söylenebilir.

Önceleri çiçek uzmanları; bağ ve bahçelerdeki gözlem ve deneyimleriyle elde ettikleri bilgilerin kalıcılığını ve devamını sağlamak, bunları gelecek nesillere aktarmak ve yaptıkları işin kurallara uygun şekilde yürümesini sağlamak adına eserler kaleme almışlardır. Daha sonraları ise -özellikle 18. yüzyıla gelindiğinde- çeşitlerin had safhayı bulması, fiyatların artması ve esnafın vurgunculuğa başlaması sonucunda bahçelerde yetiştirilen lâle çeşitlerinin tespiti, fiyatlarının belirlenmesi ve narh konulması gibi uygulamalara ihtiyaç duyulmuştur. Lâle Devri’ni takip eden bu süreçte takvim adıyla yetiştirilen çiçeklerin isim, cins, fiyat ve fiziksel özelliklerini belirten eserler hazırlanmıştır. Yazıldıkları dönemde ihtiyaçtan ortaya çıkan ya da

⁹⁹ Ayvazoğlu, *age*, 131.

iktisadî politikalar neticesinde hazırlanan bu eserleri bugün ise sanat ve kültür eserleri olarak algılamaktayız.

Aşağıda günümüze ulaşan çiçek risalelerinin en meşhurlarından bazıları hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir:¹⁰⁰

2.1. Şükûfe-nâme-i Ali Çelebi (H.1078/ M.1667)¹⁰¹

H.1078/M.1667 senesinde Lâle Babası olarak nam salmış Keresteci Ali Çelebi¹⁰² tarafından hazırlanan risâle, en eski tarihli çiçek risâlesidir. Çiçek resimleri barındırması sebebiyle *Şükûfe-nâme-i Musavver* ismiyle de anılmıştır. Pek çok nüshası olan eser çiçeklerle ilgili terim ve tabirlere yer verdiği için oldukça önemlidir. Ayrıca çizimleri verilen çiçeklerin isimleriyle ilgili beyitler ve bu çiçeklerin fiziksel özelliklerinin de bulunması eserin önemini bir kat daha artırmaktadır. Çünkü söz konusu çiçeklerin tarifinde kullanılan şükûfeciyân camiasına ait terimler ancak görsel içeriklerle desteklendiği zaman günümüz insanları tarafından anlaşılır olacaktır. Ayrıca eserde bulunan -27 çiçeğe ait- beyitler de çiçek zevkiyle şiir zevkinin bir arada bulunduğu da bir delildir.

¹⁰⁰ Bu alanda yapılmış çalışmaların bir değerlendirmesi için bkz. Beşir Ayvazoğlu, “Şükûfenâmeler”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, c. 3, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2003): 268-269. Eserlerin bir listesi için bkz: Nâzım Hikmet Polat, “Türk Çiçek Edebiyatından Bir Demet: Urfalı Udmî Efendi ve Şükûfe-nâme’si”, **Journal of Turkish Studies= Türklük Bilgisi Araştırmaları Orhan Okay Hatıra Sayısı**, c.3, (2006):23-24. Eserler hakkında kısmî bilgiler için bkz: Nurhan Atasoy, **Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek**, (İstanbul: Aygaz, 2002), 343-352.

¹⁰¹ Süheyl Ünver Milli Mecmua’da kaleme aldığı seri makalelerinin ilkinde eserin tanıtımını yapmıştır: A. Süheyl Ünver, “Tarihimizde Lâle Merakı-I”, **Milli Mecmua**, c.6, s.60, (15 Mayıs 1926): 989-991. Neslihan Koç Keskin eserin mevcut 7 nüshasını toplayarak bir metin oluşturmuş ve incelemesini yapmıştır: Neslihan Koç Keskin, “Şükûfe-perest Bir Osmanlı Ali Çelebi ve Şükûfe-nâmesi”, **Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi Türkiyat Dergisi**, s.8, (2011): 257-284. Aynur Koçak şükûfe-nâme örneği olarak eserin metnini ve tıpkıbasımını vermiştir: Aynur Koçak, “Şükûfenâme Örnekleri, Ali Çelebi Şükûfenâmesi”, **Çiçeknâme**, (Ankara: Gazi Kitabevi, 2009), 117-136, Fotoğraflar 261-327. Lâlezâr adıyla hazırlanan eserde eserin metni ve çiçek fotoğrafları verilmiştir: İlyas Özdemir, S.Atilla Sağlamçubukçu, **Lâlezâr (Şükûfenâme-i Ali Çelebi, Takvîmü’l-Kibâr Min Mi’yârî’l-Ezhâr)**, (İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, 2012), 61-117. Seyit Ali Kahraman ise eseri sadeleştirerek günümüz Türkçesi’ne çevirmiştir: Kahraman, “Resimli Şükûfe-nâme- Ali Çelebi”, 17-37. Ayrıca eser lisans bitirme çalışması [Tuğba Topbaş, “Şükûfe-nâme-i Musavver-Ali Çelebi”, (Lisans Bitirme Çalışması, İKÜ, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Haziran 2010)] olarak çalışılmıştır.

¹⁰² *Netâ’icü’l-Ezhâr*’da Ali Çelebi: “*Vâsıl-ı hadîka-i üns, nâ’il-i hazîre-i kuds, şâhib-i ezhâr-ı hikmet, mâlik-i âşâr-ı ma’rifet, mü’ellif-i risâle-i mersûmu’l-eşkâl, muşannif-i makâle-i merķûmu’l-aḥvâl, mecmû’-ı şükûfede şâhib-i toḥm u âşâr-ı keşir merḥûm Keresteci ‘Ali Çelebi eş-şehîr be-Lâle Babası*” ifadeleriyle tanıtılmıştır. Ayrıca 3 zerrin, 19 Rûmî lâle, 6 buhur ve güzide renkli beyaz sümbüller ile **Cennet narı** denilen narı tohumdan yetiştirdiği bilgisi verilmiştir. *Netâ’icü’l-Ezhâr*’daki bir başka bilgiye göre Ali Çelebi H.1089/M.1678 senesinde vefat etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz: *Netâ’icü’l-Ezhâr*(Metin) bölümü, 195.

Besmele, tevhid, na'at ve medhiye bölümlerinden sonra sebab-i te'lif bölümünde Ali Çelebi çiçekleri övücü anekdotlar aktarmış ve iki hikaye anlatmıştır. Bu hikayelerden ilki Aziz Mahmud Hüdâyî'nin himmetiyle ekilen tohumlardan bahseder ve o asırda tohumdan yetiştirilen çiçeklerin asıllarının onun duasına mazhar olan tohumlardan yetiştiğini belirtir. İkinci hikaye ise Kocamustafapaşa Şeyhi Hasan Efendi'nin başından geçen bir olayı anlatır. Bir gün Şeyh Efendi Cuma vaazındayken eline bir tezkire ulaşır. Kağıtta şunlar yazmaktadır: “Bu dünyada bir kimse var mıdır ki onda cennetlik alâmeti ola?” Şeyh hazretleri bu soruyu okur ve şöyle buyurur: “Bu mecliste bir bahçıvan var ise ayak üstüne dursun.” Hemen birisi ayağa kalkar ve Şeyh: “Ey bu kağıdı bırakan kimse dünyada ehl-i cennet alâmetli bir kimse göreyim dersen şu adama bak.” diye seslenir ve hemen “Kişi sevdiği ile beraberdir.” mealindeki Hadis-i Şerifi okur. Bu hikayeler, çiçek sevgisinin dinî ve tasavvufî temellere dayandırılarak o günün İstanbul’unda ne ölçüde yer edindiğinin göstergesidir.

Ali Çelebi'nin bu eserinden bahçıvanların yetiştirdikleri çiçekleri “*ser-efrâz*”, “*baş güzîde*” ve “*aşağı güzîde*” olmak üzere üç gruba ayırdıklarını öğreniyoruz. Ali Çelebi, söz konusu risalesini en üst mertebe olan ser-efrâzlara ayırdığını belirterek çiçeklerle ilgili bazı terimlerin ne anlama geldiğini anlatmıştır. Ardından da eserini dört bölümde hazırladığını belirtir, buna göre eserin düzeni ve resimleriyle içerisindeki çiçekler şöyledir:

1.Makale: Kadehîler Sınıfı

1.Bab: H.1667/M.1078'den önceki eski çiçekler

1.Hekimbaşı Süleymânîsi	7.Şeftali Sarısı
2.Sâlih Efendi Süleymânîsi	8. Tâc-ı Cem
3.Çorbacı	9. Mir Ali
4.Âlem-ârâ	10.Zehebî Sarı
5.Nevruziyye	11.Hakânî
6.Musa Çelebi-zâde	12.Muharrem Usta

2. Bab: H.1667/ M. 1078'de hayatta olan kişilerin yetiştirdiği yeni çiçekler ***Tezkireci Mehmed Efendi'de Yetişenler***

- 1.Şeş-hâne kadeh
- 2.Muhammedî la'lîn
- 3.Yek merdî

4.Mülûkî

Solak-zâde Oğlu'nda Yetişenler

1.Hoş-âyende

İmamoğlu Eyyûbî Veli Çelebi'de Yetişenler

1.Sultânî la'îlîn

Kadehîler Sınıfının Çeşitlerinden Deveboyunları

1.Nurbahş

Kadehîler Sınıfının Türlerinden Frenk Çiçekleri

1.Katmer pulye

2.Katmer binlik

2. Makale: (Lâleler)

1.Çorbacı ablağı

2.Cüce ablağı

3.Muharrem Usta

4.Gül-reng kırlangıc

3. Makale: (Sümbüller)

1.Şeyh sümbülü

2.Merdüm

4. Makale: (Güller)

1.Gül-i sad-berg

2.2.Tuhfetü'l-İhvân¹⁰³

17. yüzyılın ikinci yarısında kaleme alındığı tahmin edilen Tuhfetü'l-İhvân, Fennî Mehmed Çelebi'ye aittir. Elimizdeki çiçek risalelerinin ilkleri arasındadır. IV. Mehmed'in musahipliğini de yapmış olan Fennî Mehmed Çelebi, İstanbul'da yetişmiş, divan sahibi Mevlevî şairlerdendir. Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Fennî Mehmed, musikî ve çiçekçilikle de ilgilenmiştir.¹⁰⁴ Fennî Mehmed Çelebi'nin vefatı

¹⁰³ Fennî Mehmed Çelebi, **Tuhfetü'l-İhvân**, Nuruosmaniye Kütüphanesi 3704/1; Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Tabiiyye 161.;Fatih Sona, "Mehmed Fennî ve Tuhfetü'l-ihvân İsimli Şükûfe-nâmesi", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, c. 9, s.9, (2014): 923-943.;Zehra Fidan, "Fennî Mehmed Çelebi ve Şükûfe-nâmesi: Tuhfetü'l-İhvân", **Journal Of Turkish Studies=Türklük Bilgisi Araştırmaları**, c.41, (Aralık 2014):183-213.

¹⁰⁴ Fennî Mehmed Çelebi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Esrar Dede, **Tezkire-i Su'arâ-yı Mevleviyye**, haz. İlhan Genç, (Ankara: AKM Yayınları, 2000), 416.; Ali Enver, **Semâhâne-i Edeb (Mevlevî Sâirler)**, (İstanbul: İnsan Yayınları, 2010), 252; Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c.1, (Ankara: Bizim

hakkında iki görüş mevcuttur. Bunlardan ilki H.1120/M.1708 yılında yoğunlaşırken ikincisi H.1127/M.1715 yılını işaret etmektedir. *Netâ'icü'l-Ezhâr* nüshalarından birinde de H.1120/M.1708 yılını gösteren bir der-kenar mevcuttur.¹⁰⁵

Fennî Mehmed Çelebi devrinin önde gelen çiçek yetiştiricilerindendir. Yaşadığı devirde kabul gören çiçeklerin durumunu anlattığı ve özellikle devrinin meşhur lâleleri için söylediği kıt'alardan oluşan bir risâle hazırlamış adını *Tuhfetü'l-İhvân* koyarak İbrahim Han-zâde Mehmed Bey'e takdim etmiştir.

Tezkire-i Şükûfeciyan'da Ubeydullah Efendi, Fennî Mehmed'den bahsederken onun kudemâ-yı şükûfeciyan'dan olduğunu, lâleler içinde Girit lâlesine itibar ettiğini ve o dönemde pek meşhur olan *Fennî kırmızısı*, *Ayva-gülü-i Fennî*, *Duhâvî*, *Fass-ı nigîn* isimli Girit lâlelerinin ilk onda ortaya çıktığını anlatır. *Fass-ı nigîn* ismini Fennî kendisi vermiştir. *Kebîr Flemenk* ve *Dem-i ahaveyn* isimlerindeki Kıbrıs lâleleri ise Flemenk hazinedarından Fennî Çelebi'ye gelmiş ve kendisinden şüyû' bulmuştur.¹⁰⁶

Eser klasik tertibe uygun bir şekilde Besmele, Tevhid, Münâcât ve Medhiye bölümleriyle başlar. Sebeb-i Tedvîn-i İn Risâle bölümünde Fennî Çelebi Han-zâde Mehmed Bey'in bahçesinde tertip edilen bir eğlenceye davet edilmesini ve orada Mehmed Bey'in kendisine lâleyi anlatan bir kitap yazmasını istediğini, bunu kabul eden Fennî'nin de kitabı Han-zâde Mehmed Bey adına yazdığını ve *Tuhfetü'l-İhvân* koyduğunu söyler.

Fennî Çelebi, eserine Girit lâlesinin övgüsüyle başlar. Fennî'nin verdiği bilgiye göre Girit lâlesi İstanbul'da ilk defa Kandiye Fatihî Fazıl Ahmed Paşa'nın kethüdası Mahmud Ağa'da görülmüştür. Horasânî nâmıyla bilinen bir dervişin Girit'teyken Mahmud Ağa'ya siyah tohumlu, beyaz bir katmer lâle hediye eder. Mahmud Ağa İstanbul'daki bahçesinde bu lâleyi yetiştirmeye başladığında devrin çiçek meraklıları bu çiçeğe itibar edip tohumlarını edinmiş ve çeşitli renklerini

Büro Basımevi, 2000), 367; **Türk Ansiklopedisi**, c.16, (Ankara: MEB Yayınları, 1968), 240.; Mehmed Emin Sâlim, **Tezkire-i Sâlim**, haz. Ahmed Cevdet, (İstanbul: 1315), 546-548.; Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, c.2, (Tarih Vakfı Yurt Yayınları), 516; Yılmaz Öztuna, **Büyük Türk Musikisi Ansiklopedisi**, c. 1, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990), 287.; Cevat Rüstü, "Meşhur Eski Çiçek Meraklılarından Fennî Mehmed Çelebi", **Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine- Cevad Rüstü'den Bir Güldeste**, haz. N. Hikmet Polat, (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001), 267-271.; Beşir Ayvazoglu, **Güller Kitabı**, 139-141.; Beşir Ayvazoglu, "Lâle Devrinden Önce Lâle", **İstanbul Armağanı IV Lâle Devri**, haz. Mustafa Armağan, (İstanbul, İBB Yayınları, 2000): 120-122.

¹⁰⁵ Mehmed b. Ahmed el-Ubeydî, **Netâ'icü'l-Ezhâr (Tezkire-i Şükûfeciyan)**, İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Kütüphanesi, T 3386, v.38b.

¹⁰⁶ Bkz. 182.

yetiştirerek şükûfeciyân camiasında şöhret bulmaya başlamışlardır. Söz konusu lâleye itibar ve talep o kadar artmış ki Girit Adası'nda devlet dairelerinde işleri olanlar lâle kökleriyle işlerini gördürmeye başlamışlar. Zamanla bu lâle takipçileri arasında karışıklık ve kıskançlıklara da sebep olmuş olacak ki herkes yetiştirdiği lâleyi birbirinden saklar hale gelmiştir. Ve günün birinde lâleye tedavi edilemeyen bir hastalık vurur, kökü çürümeye başlar. Gel zaman git zaman lâleyi dikmiş bulunanlar da kerih görerek sökmeye başlarlar. Her sene çiçekli gelip kesildiğinde de bir ay kadar suda bozulmadan durabilen Girit lâlesinin İstanbul'a geliş hikayesi böyledir.

Fennî, eserine zerrin, lâle-i Rûmî, sümbül ve karanfili anlatarak devam eder. Zerrin renk ve kokuda benzersiz olmasına rağmen dört beş senede bir çiçek açar. Lâle-i Rûmî çoğunlukla kısa gelmektedir. Sümbül tohumlarını da tutturmanın her zaman kolay olmaması ve karanfilin de o devirde ot cinsinden sayılıp itibar görmemesi söz konusudur. Güzel yönleri olduğu gibi her birinin Girit lâlesinin yanında kusuru vardır. Bu yüzden o devrin çiçekleri arasında ve Fennî Çelebi'nin gözüyle sarı, kırmızı, ebrî ve beyaz türleri ve her türünün ellişer çeşidi bulması ile Girit lâlesi çiçeklerin en üstünüdür.

Sarı Girit lâlelerinin en itibar göreni ise Han-zâde Mehmed Bey'in sarı ve la'î renklerdeki *Tuhfe-i mîr*'idir. İkinci olarak her yaprağında birer kırmızı noktası olan kokulu *'Acem-zâde sarısı* gelmektedir. Daha sonra Defterdar Bey'in ortası yeşil *Defterdar Bey sarısı* ve kısa olduğu için diğerleri kadar ilgi göremeyen *Kıbrıs sarısı* gelmektedir.

Kırmızı Girit lâlelerinin en güzeli Fennî'nin *Mülûkî*'sidir. Daha sonra sırayla Han-zâde Mehmed Bey'in *La'l-i Bedahsi*'si, Tezkireci Efendi'nin *Al'ı* Rüsdî Efendi'nin *Kırmızı*'sı, *Habib Bey kırmızısı* ve Hasodabaşı Mehmed Aga'nın *Gül-i bî-hâr*'ı gelir. Ebrîlerde Beyefendi'nin *Müsellem-i 'âlem*'i, *Siyâhî* ve *Balıkçı ebrîsi* ve Himmet Efendi-zâde'nin *Pesendide*'si ve *Aga-zade ebrisi*, Hacı Ahmed'in *Ziyâ-bahş*'ı ve *Gevher-nigîn* gelir. Beyazlarda ise Han-zâde Mehmed Bey'in *Semen-sîmâ*'sı, Fennî'nin *Ayva gülü*'si, Eyüp imamının *Beyaz*'ı, *Hacı Ömer beyazı*, *Hazinedar beyazı*, *Mahmud Aga beyazı*, Yıldız-zâde Çelebi'nin *Tirfil beyazı* döneminin seçkin çiçeklerindendir.

Fennî Mehmed Çelebi, Han-zâde Mehmed Bey'in bahçesinde yüz otuz tür lâle bulunduğunu bunların sadece yarısı kadarına isim verilebildiğini ve Mehmed Bey'in yetiştirdiği lâlelerden de birer tane kendisine vererek çiçekçi camiasında

kendi yerini de yükselttiğini söyler ve ona olan minnetlerini her fırsatta dile getirir.
Bu mensur bölümden sonra Fennî şu 20 lâle için söylediği kıt‘aları verir.

Bî-manend	Mülûkî
Semen-sîmâ	Nâdir
Müsellem-i ‘âlem	Fass-ı nigîn
Tuhfe-i mîr	Kubbeli
Mihr-i münîr	Tâcdâr
Rûy-ı nigâr	Hüsn-i Hasan
La‘l-i Bedahşî	Gül-i bi-hâr
Sultânî gül-gûn	Siyah u sefîd
Ferah-bahş	Tâcdâr-ı Kerîm Çelebi
Kavs-ı kuzah	Ankûdî

Kıt‘alardan bazıları şöyledir:

“Görüp bu gülşen-i ‘âlemde rûyın

İder bu lâle cānzārı meftûn

Olup her bergi la‘liyle mülevven

*Anuñçün nāmıdur **Sultânî gül-gûn**”*

*“Bir güzel lâledür ki **Fennî**-pesend*

Oldı eṭrâfı la‘lveş rengîn

Faşş-ı ḥâtem gibi olup mümtâz

*Anuñ içün dinildi **Faşş-ı nigîn**”*

“Eyleyüp tûğı vahdete îmâ

Lâlenüñ oldı gūyiyâ velîsi

Oldı bu gülşen-i fenāda anuñ

Nāmı Himmət Efendi kubbelisi”

“İbtidā halk içinde buldı şüyü”

Nādir iken şükûfezâr-ı Girîd

Şeb ü rûza teşâbih oldı diyü

Nāmını kodılar Siyāh u Sepîd”

2.3. Şükûfe-nâme¹⁰⁷

Galatalı Ruz-nâmecî Mahmud Efendi-zâde Abdullah Efendi¹⁰⁸ tarafından kaleme alınan risâle nergis üzerinedir. Abdullah Efendi (kendisi aynı zamanda Hasan Kapudan-zâde’nin damadıdır) çiçeklere düşkün, bağcılar zümresinden, uzun süre çiçek yetiştirmekle, lâle, nergis bahçesi düzenlemekle uğraşan biridir. Abdullah Efendi’nin anlattığına göre nergisin ne olduğunu İstanbul’da kimse bilmez iken Şükûfeciyân zümresinde söz sahibi olanlardan Cennet Şeyhi kardeşi Ahmed Çelebi’nin Cezayir’den getirdiği sarı nergisleri bahçesinde yetiştirdiğini ve birkaç tohumunu Üsküdârî Mahmud Efendi hazretlerine hediye ederek onun duasıyla ektiğini ve günden güne çiçeklerin arttığını anlatır. İstanbul’da nergisin ilk defa yetiştirilmesinin hikayesi budur.¹⁰⁹

Abdullah Efendi, çiçek risâlesi kaleme alan herkes gibi tecrübelerini anlatmıştır. Yeri geldiğince görüş ayrılıklarından, yöntem farklılıklarından doğan

¹⁰⁷ Eserin günümüz Türkçesi için bkz. Kahraman, “Şükûfe-nâme-Galatalı Mahmud Efendi-zâde Abdullah Efendi”, 107-121. Eserin tanıtımı için bkz. Ünver, “Tarihimizde Lâle Merakı-IX”, 1103-1104. Aynur Koçak eserin metnini ve tıpkıbasımını vermiştir: Aynur Koçak, “Şükûfenâme Örnekleri, Abdullah Çelebi Şükûfe-nâmesi”, 137-157.

¹⁰⁸ Netâ’icü’l-Ezhâr’da Ubeydullah Efendi Abdullah Çelebi’den “‘Umde-i aşhâb-ı aklâm, zübde-i erbâb-ı erkâm, şâhib-i âşâr-ı lâ-yuhşâ ve nâ’il-i tohm-ı bî-hadd u bî-hemtâ zümre-i ezhâriyânunî ma’mûr u hünermendi **Kâsımpaşalı Maḥmūd Efendi-zâde ‘Abdu’llāh Efendi’**” şeklinde bahseder, 21 zerrine sahip olduklarını ve H. 1079/M.1668’de vefat ettiğini belirtir. Detaylı bilgi için bkz. 169.

¹⁰⁹ Netâ’icü’l-Ezhâr’da Ubeydullah Efendi, Ahmed Çelebi’den Ahmed-i Sûfi şeklinde bahseder ve ömrünün vefa etmediğini ancak bir tane nergis yetiştirebildiğini ona da **Dil-keş** adını verdiğini, iki adet Rûmî lâlesi de olduğunu söyler. Çiçeğe gelmiş soğanlarının vefatından sonra zümrenin meşhurları tarafından satın alındığını da belirterek Ahmed Çelebi’nin H.1070/M.1659 yılında vefat ettiğini yazar. Detaylı bilgi için bkz. 101. [Bu bilgiden hareketle İstanbul’da nergisin ilk defa H. 1060’lı yıllarda yani 17. yüzyılın ikinci yarısında yetiştirildiğini çıkarabiliriz.]

tartışmalardan bahsetmiş, karşı görüşü öne sürdüğü delillerle çürütmüştür. Hatta nergisin dikiminden bahsettiği bölümde “Tacrübemiz geçmiştir, söz bizimdir” diyerek kesin görüşünü belirtmiştir. Nergisin İstanbul’da yetiştirilmesi karanfil, sümbül, lâle gibi diğer çiçeklere göre daha geç olduğundan kimsenin nergis üzerine bir şeyler yazmadığını, bu işin de kendisine nasip olduğunu ifade etmiştir. Bu yüzden Abdullah Çelebi’nin *Şükûfe-nâme*’si nergis üzerine kaleme alınmış ilk eser olması hasebiyle önemlidir.

Eser 13 bölüm halinde düzenlenmiştir:

Nergisin tohumunun alınması ve dikimi: Tohumu alınacak çiçek tek soğandan olmalı, kuzulu soğan olmamalı. Yaza yakın -haşerattan korunsun ve tohum olgunlaştığında dökülmesin diye- tohum üzerine tülbenkten bir torba yapıp tohumu içine koyup çubuk dikerek -tohum sapı uzandığında kırılmasın diye- gevşekçe bağlanmalıdır. Ağustosta olgun tohumlar birer parmak ara ile ince toprağa yerleştirilip üç parmak kadar toprakla örtüp sulanmalıdır. Sonra üzerine hasır ya da çul parçası örtüp kasıma kadar açmadan on günde bir sulanmalıdır. İlk defa dikilen tohuma gübre konmamalıdır, gübre iyi olacak soğanı çürütür. Kötü olacak soğan 5-6 senede çiçek verir ama iyi olacak soğan 14-15 senede çiçek verir.

Toprak cinsleri: Sarı et toprak, kara et toprak, sarı kesme toprak, kil toprak ve ince kum toprak iyidir. Sarı kesme toprak sarı çiçek için gayet iyidir. Ayrıca sarı çiçek toprağın kuvvetini alır ve her zaman yeni toprak getirmek mümkün olmadığı için gübreyle toprak terbiye edilmelidir.

Toprak terbiyesi: Molla Çelebi-zâde bir yerde üzüm cibresi ile dört küfe toprağı karıştırır iki seneden sonra alıp çiçek diker ve yine tarhtan çıkarıp eski toprağı böyle devri daim ederdi. Çelebi Cüce, kuyu hazırlayıp dört ölçü toprak bir ölçü gübre ile doldurup üç senede bir bu kuyuyu yenilerdi. Ulvan-zâde eski toprağı alıp tarh içine serdiği elenmiş eski gübreden, tarhına göre üç dört küfe gübreyi koyup bahçe toprağı ile karıştırır ve soğanı dikip üzerine eski toprak dökerdi. Gübrelerin en iyisi köy sığırının iki üç senelik gübresidir. Tüm çiçekler için en iyisidir. Ancak bu orta halli çiçekler içindir, seçkin çiçekler yeni toprağa dikilmelidir.

Nergisin sökülme zamanı: hazan olduğunda kökleri mahvolduğunda soğanlar sökülmalıdır. Bahçıvan kendi bahçesine göre davranmalıdır. Eğer bahçesinde sarı soğanı kuzulamazsa üç senede bir çıkarmalıdır. Bir sene dikip bir sene toprakta durup üçüncü sene çıkarmalıdır.

Nergisin söküldükten sonra saklanması: Soğanlar cinslerine göre ayrılıp torbayla şiddetli güneş ve rüzgar görmeyen bir yere asılabilir ya da toprak kap, küfe içinde saklanabilir.

Nergisin dikilmesi: Eylül ortasında, Kasım gününe kırk elli gün kala dikilmesi uygundur. Sarı soğanının biraz geç dikilmesi gerekir, erken dikilirse kuzu atar, kuvveti kuzuya gider goncası zayıf olur. Geç dikilirse kuzulamak için vakit olmadığından tüm kuvvetini çiçeğe sarf eder. Güçlü soğanların içine zayıf soğanlar karıştırılmamalıdır, zayıflar galip gelir ve çiçek vermez. Zayıflar bir tarafa güçlüler bir tarafa dikilmelidir. İyi soğanlar tarhın kenarına dikilmemelidir, soğuktan tuğlalar donar ve yanındaki soğanlara zarar verir. Tarhın üzerine toprak konulduğunda tümsek yapılmalı, düz bırakılmamalıdır. Böylece su toprağın üzerine durmaz ve don zarar vermez. Düz olursa tarh kışın balçık olup yazın taş gibi olur, soğanı sıkır.

Bahçe düzenleme ve çiçek sanatı: Kasımdan nevrüza kadar güneş gelen yere nergis dikilmelidir. Nevruzdan sonra güneş dönen yerlere lâle dikilmelidir. Nergis rüzgarı sevmez, duvar, set veya ev kuytusuna dikilmelidir.

Toprak zararlılarının giderilmesi: Küçük sümüklüböcek en zararlı olandır. Yağmur yağınca toprak üzerine çıkar, arayıp öldürmek gerekir. Daha doğru olanı, akşamdan iki buçuk saat geçince mumla arayıp öldürmektir. En zararlısı kısac böceğidir, çiçeğin kavarsası ortaya çıkıncaya kadar bahçeye birkaç tavuk ve ördek salmalıdır.

Nergisin nasıl ve ne ile örtüleceği: Nergis tarhlarını örtmek için öncelikle kemer çubukları yapılır, sağlamlığına dikkat edilmelidir, şiddetli kar olduğunda yıkılıp tüm çiçekleri helak eder. Nergisleri örtmek için en iyi örtü Eflak'ten gelendir, ikincisi ise Kefe keçesidir. İstanbul'da yapılan kireçli keçe kesinlikle bahçeye yaklaştırılmamalıdır. Yağmur yağınca kireç suyu zamanla soğana tesir eder ve soğan çürür. Üstü örtüldüğü için ya da başka bir görüşle yanlış yöntemle örtüldüğü için Büyük Süleymanî, Hekimbaşı Süleymanîsi, Hekimbaşı sarısı, Musa Bey-zâde sarısı ve Çorbacı sarısı yok olma mertebesine varmışlardır.

Soğanın ve çiçeğinin güçlü olması için yapılacaklar: Ağustosta ilk başta bir sene önce dikilmiş nergis tarhının üzerinden iki parmak kadar toprağını kazıyıp çıkardıktan sonra üstüne iki parmak yeni toprak döküp sonra iyice su verilmeli ve üstü örtülmelidir. Kasımda yağmurlar yağana kadar on günde bir sulanmalıdır. Böyle yapılırsa sağlam ve güçlü çiçek açılır.

Nergisin kabul görmesi için gereken 23 şart:

1. Kara tahammül etmeli.
2. Sapı boş olmamalı, dolu olmalı.
3. Kadehi büyümemeli.
4. Kadehi ölçülü sürahi olmalı.
5. Kadehi yarılmamalı.
6. İpliği kısa olmalı.
7. Yapraklarını basması gerekir.
8. Turfanda veya sonra açılmalı, kış ortasında açılan kusurludur.
9. Soğanı kuzulayıcı olmamalı.
10. Tohumdan gelen çiçeğin soğanının aslında büyük olması gerekir.
11. İster güçlü ister zayıf açıldığı vakit kendini yabana attırmamalıdır.
12. Gittikçe olgunlaşıp ilerleyerek açılmalıdır.
13. Sapı kısa açılmalı olmamalı.
14. Sarı türündense gayet renkli ve Bey tohumu türündense yaprakları beyaz ve kadehi ziyade la'îl olmalı.
15. Yaprakları ardına kıvrılmamalı.
16. Önüne düşük olmayıp, düz durmalı.
17. Ardını önünü açmalı.
18. Sarının yapraklarının kenarı testere gibi olmamalı, makas ile kırılmış gibi düzgün olmalı.
19. Yapraklarının ucu yuvarlak olmayıp, neşter gibi gittikçe sivrilmeli.
20. Yapraklarının rengi ablak olmamalı, düz cilalı olmalı.
21. Yaprakları buhur gibi bükülmemeli.
22. Eğer Memek tohumu cinsinden olursa yaprakları gayet beyaz gümüş gibi ve kadehi ziyade la'îl olmalı, eğer kadehi sarı ve yaprakları şeker-renk olursa makbul değildir.
23. Çiçeğin ipliği kalın olmalı.

Lâle ve sümbülün nasıl dikilip söküleceği ve diğer durumları: Lâle serin yere dikilmelidir, ince kum toprağı sever. Sarı halis toprak olursa geç ablak olur, toprağına gübre konulursa acayip ablak olur, birkaç seneden sonra ana soğanları çürüyüp kuzuları kalır. Eski toprağına dikilirse nazik olur. Sümbül dikilirse 4 parmak toprak yeter, sümbül mezbele toprağı sever, boz toprakta da iyi gelir ama sarı kesme toprakta o kadar iyi gelmez. Tohumları alınmak istenirse anlatılan şekilde alınmalı,

soğanlar kökleri mahvolduğunda çıkarılmalıdır. Ağustos başından orta güzün sonuna kadar dikim zamanıdır.

Kitabın sonu ve çiçeğin halleri: Bu şehirde nice yüz adam tohum ekti, dikkat ve itina eden nasibini aldı ve nicesi mahrum kaldı. Eğer kendin özen gösteremezsen bir ehil adama sipariş eyle. Bu çiçekçilikte bu risâlenin yazılmasına sebep odur ki insanlar zahmet çekmeyip buna bakarak çiçek yetiştirip isteklerine ulaştıklarında hayır dua edeler. Yoksa marifet göstermek değildir. Ama zamane halkı itirazı marifet sayıp itiraz ederlerse itiraz eden adam bu hakirden bu yolda eski ise yahut ehli ile bizden fazla konuştu yahut kıymetli çiçekler yetiştirdi ise karşı çıkması doğru, yok mutlak fodulluk edip itiraz ederse onu susturmak herkese vacip makamındadır, böyle biline. Sarı nergis ve berberin lâlesinin ortaya çıkışı sonradan olduğu için bu ana kadar bunlar için birisi yazmaya muvaffak olmamış, bu hakîr kula nasip oldu.

2.4. Mîzânü'l-Ezhâr¹¹⁰

Lâlezârî Mehmed Efendi tarafından kaleme alınan risâle iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm baş tarha layık olan lâlenin sahip olması gereken 20 güzel özelliği belirtir. İkinci bölüm ise lâle dikilecek toprağın özellik ve miktarını, lâlenin dikimi sırasında dikkat edilmesi gerekenleri anlatır. Buna göre bir lâlenin baş tarha layık görülmesi şu 20 şarta bağlıdır:

1. Yaprakları sert ve sağlam olmalı.
2. Yaprığın iç ve dış rengi hoş-kumaş ve parlak olmalı.
3. Tığları nazik, ince ve gevşek yaprağı beraber olmalı.
4. İç yapraklarının tığları dış yapraklarının tığlarından ince ve nazik olmalı.
5. Tığları düz olmalı.
6. Tığları dışarı kaykılmayıp karmakarışık olmamalı.
7. Lâle eteksiz olmalı, yani yaprakları fazla enli olmamalı, olursa karınlı olur, buna küpleme denir.
8. İç yaprakları ile dış yapraklarının genişliği eşit olmalı.

¹¹⁰ Eserin A. Süheyl Ünver tarafından yapılan tanıtımı için bkz. Ünver, "Tarihimizde Lâle Merakı-IV", 1024-1025. Eserin günümüz Türkçesi için bkz. Kahraman, "Mîzânü'l-Ezhâr- Lâlezârî Mehmed Efendi", 95-102. Eser Turhan Baytop'un verdiği bilgiye göre Von Diez tarafından Almanca'ya çevrilmiş ve 1815'te yayımlanmıştır. W.S. Murray tarafından ise Almanca metin İngilizce'ye çevrilmiş ve kısaltılarak *The Habit of Flowers* ismiyle yayımlanmıştır. Bkz. Baytop, **İstanbul Lâlesi**, 4.

9. Lâlenin kitâbe kat etmesidir. Lâlenin kitâbe kat eylemesinin itibarı hokkaya ve dibe göredir. Lâlede muteber olan dip üç türdür:

10. Hokka dipli olmak

11. Ne hokka ne sivri dipli olup orta karar olmak

12. Gayet dipsiz ve sivri olmak

13. Lâlenin dibinde yaprakları birbirini kuşatmış olmalı, yani dış yaprakların dipleri düz, eşit ve diğer tarafa meyilli olmayıp iç yapraklarını kucaklamalı. Zıttı olursa ayıplı kabul edilir ve buna kulak denilir.

14. Altı yaprağı da kitâbeyi eşit kat eylemeli. Yani iç yaprakların kat mahalli dış yaprakların kat mahallinden yukarı olmamalı.

15. Lâle aralıklanmayıp fitillerini göstermemeli.

16. Rengi kirli olmamalı, saf olmalı.

17. Lâle iki renkte de tek renkte de düzgün açmalı. Bazı lâleler tek renk açtığına düzgün açıp iki renk açtığına perişan açar.

18. Çoğu yıllar ve vakitlerde düzgün açmalı. Onun için tohumundan çıkan lâle iki üç sene açtığına itibarsızdır, isimlendirilmeye değmez.

19. Yanık açmayı âdet edinmemeli.

20. Bir lâle anılan güzel vasıflarda açıldıysa o lâleye rağbet ve itibar olunması için soğanının orta boylu olması, ekilecek yerin güneşli olması, fazla derin ekilmemesi gerekir.

21. Lâlenin sapı boysuz ve kısa olmamalı, boyluca açmayı âdet etmeli.

22. Lâle sapını ve başını dik tutmalı.

23. Lâle fitillerini silkip içini kirletmeyi âdet edinmemeli.

Lâlenin yetiştirileceği toprak çok önemlidir. Toprak killi, yağlı ve et toprağı (içinde ufak taşı olmayan toprak) olmamalı. Et toprağı suyu gereği gibi çekmeyip nemli ve rutubetli kaldığı için soğanların küflenmesine sebep olur. Toprak fazla kumsal da olmamalı. Bu cins toprak ise kuru çıktığında ve açtığı sırada, lodos havasından ve şimşek tesirinden toprağa sıcaklık ve kuruluk gelir, bu da çiçeğin yanmasına sebep olur. Lâle için en iyi toprak, yarısı et toprak, diğer yarısı ise ufak taş ile kumdan oluşan topraktır. Çünkü bu toprak rutubeti çekip taşlaşmaz ve sertleşmez. Rengi ise karaya meyilli, boz renk ve kırmızıya yakın olmalıdır. Sarı renkli toprak lâle soğanları için uygun değildir. Ve lâle için kullanılacak toprak ne

düz ovoidan ne de dağın yüksekçe yerlerinden alınmalı, dağın eteğine yakın güneşe bakan kısımlarından alınmalıdır.

Lâlenin dikimi için Eylülün on beşinden Ekimin yirmi beşine kadarki süre uygundur. Soğanlar büyüklükleri oranında derine dikilmelidir ve büyük soğanlar tarhın ortasına dikilirken orta boylular iki yana ve küçükler de tuğla kenarlarına dikilmelidir. Kuzuları önceden dikmek gerekir ve lâleler baş gösterdiğinde kış geceleri hava açık olduğunda ve tarhların üzerinde kar olmasa bile soğğun şiddetinden ve dondan toprak lâlenin yapraklarına yapışıp bir iki parmak yükseldiği için soğanın köklerini toprak alır ve yaprağını kesip soğanın telef olmasına sebep olur, buna *don kesti* derler. Böyle gecelerde tarhlar örtü ile korunmalıdır. Koruk vaktinde akşamdan kırağı bağlayacağı anlaşılırsa tarhları yelken beziyle örtmek gerekir.

Lâlenin korukları belli olduğunda sulamak tehlikelidir çünkü yaprağın içinde kalan su güneşten ısınarak korugun uçlarını yakabilir. Lâle çözölüp açıldıktan sonra da su vermek uygun değildir, toprağı çok kurursa çiçeklerine değdirmeden diplerine birazcık su dökülebilir. Soğan söküm zamanında eğer baş tarh soğanları çatlak, soyulmuş, beyaz ve çıplak çıkarsa başka soğandan çıkan kabuğı ona sarıp rutubetli kalmasını sağlayıp iple bağlanmalı, 15-20 günde bir açılıp küflendiyse temizlenmelidir böyle yapılarak dikim vaktinde dikildiğinde başka bir lâle açtığı da gözlenmiştir.

Eğer lâlede çıban oluşursa ve içine ya da birkaç katına geçme durumu bile varsa ağaç hilal ile çıbanın giderilmesi ve yaralanan yere ince kuru toprak ekip sonra soğanın ince toprağın içinde muhafaza edilmesi gerekir.

Lâleler söküldüğünde de soğanlar isimleriyle ayrı ayrı kağıtlar içinde saklanmalı ancak 15 günde bir çıkarılıp toprakta havalandırılmalıdır.

2.5. Risâle-i Esâmi-i Lâle (Ferah-engîz) (H.1164/M.1753)¹¹¹

Yazarını bilmediğimiz risâle H.1164/M.1753 yılında düzenlenmiştir. Yazar eserin girişinde söz üstadlarından Hâkânî, Enverî ve diğer kemal ve irfan erbabının eserleri incelenip isimlendirilmiş olan çiçeklere dokunulmadığı sadece yeni yeni ortaya çıkan güzel çiçeklerin isimlerine yer verildiğini bildirir. Buna göre alfabetik olarak, eserin yazılış tarihini de imâ eder şekilde, 1164 lâle ismine yer verilmiştir.

¹¹¹ Eserin günümüz Türkçesi için bkz. Kahraman, “Risâle-i Esâmî-i Lâle (Ferah-engiz)”, 125-141.

“ ‘*Nazar hülûşadur isterse bir piyâz olsun* ’ medlûlü üzre hâk-i pâ-y-i devletlerine ‘arz u tebliğe ictirâ olundu.” ifadelerinden isminin verilmediği birine takdim edildiği anlaşılmaktadır.¹¹²

“Hemîşe o müferrih lâle-i dîlcü-yî hüsn-âmîz

Ola ismi gibi bezm-i şehinşâha Ferağ-engîz”

beytiyle eserin adı verilmiştir. H.1165/M.1754’te Sultan I. Mahmud’un verdiği 38 lâle ismi, Küçük Dârussade Ağası’nın verdiği 3 lâle ismi ile H.1164/M.1753 yılından sonra kitabın sahibi tarafından verilen 380 lâle ismi de eklenmiştir ve böylece risâle toplamda 1585 lâle ismini içermektedir.

2.6. Risâle-i Esâmî-i Lâle¹¹³

Belgradlı Ahmed Kâmil tarafından hazırlanan risâle adından da anlaşılacağı üzere lâle isimlerini ihtiva etmektedir, ancak yazar lâle isimleri ile zerrin isimlerini ayırmadığını, karışık olarak yazdığını bunların ayrımını da ilim ve irfan sahiplerine bıraktığını bildirmektedir. Eserde toplamda 548 lâle ve zerrin ismi yer alır.

2.7.Gonca-i Lâlezâr-ı Bâğ-ı Kadîm

Rüşdi-zâde Mehmed Remzi tarafından yazılan eserde lâlenin isim alışı, şöhretinin sebepleri, ayıpları, kusurları yapraklarının özellikleri gibi bahislerden sonra “Defter-i Lâlezâr-ı İstanbul”¹¹⁴ başlığı altında 1730 yılına kadar yetiştirilen lâlelerle alakalı bilgiler (isim, sahip ve sene) verilmiştir. Kurşun kalemle çizilmiş servilerin içine de sayfa başlarında yer alan lâlelerin özellikleri yazılmıştır.1000’in üzerinde lâle ismi verilmiştir.

2.8.Takvîmü’l-Kibâr min Mi’yâri’l-Ezhâr (H.1225/M.1810-H.1226/M.1811)¹¹⁵

¹¹² Ünver, “Tarihimizde Lâle Merakı-X”, 1117.

¹¹³ Eserin günümüz Türkçesi için bkz. Kahraman, “Risâle-i Esâmî-i Lâle-Belgradlı Ahmed Kâmil”, 147-151.

¹¹⁴ Seyit Ali Kahraman, farklı kütüphanelerde müstakil bir eser olarak da kayıtlı olan Defter-i Lâlezâr-ı İstanbul’u yayımlamıştır. Bkz. Kahraman, “Defter-i Lâlezâr-ı İstanbul”, 156-173.

¹¹⁵ Eserin günümüz Türkçesi için bkz. Kahraman, “Takvîmü’l-Kibâr min Mi’yâri’l-Ezhâr- Tabib Mehmed Aşkî”, 177-254. Eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanes’nde *Risâle-i Takvîm-i Lâle* ismiyle eksik bir nüshası mevcuttur. Bu nüsha Fatma Büyükkarcı-Yılmaz tarafından yayımlanmıştır: Fatma Büyükkarcı-

H.1225/ M.1810- H.1226/M.1811 yıllarında yazılmıştır. Tabib Mehmed Aşkî, lâlenin en üst mertebedeki çiçek olduğunu, ism-i Celâl'e mazhar olduğunu ve her türlü özelliğiyle itibara layık olduğu için asrın zarifleri ve her zamanın nazik tabiatlı âriflerinin lâlenin yetiştirilmesi ve terbiyesinde büyük bir gayret gösterdiklerini belirtir. Kendisi de uzun yıllardır ekim-dikim işleriyle uğraştığından geleceğe bir yadigar bırakmak isteğiyle lâlenin ortaya çıkması, kadehinin usulü, iç fitilesi, iç kitâbesi, güzellikleri, eksiklikleri, saklanması, sulamada dikkat edilmesi gerekenler, toprağının yapısı, ekim kuralları, yeni çıkan çiçeklerin takvim usulüne kayd edilmesi, soğanın saklanması ve buhur-ı Meryemin tarifini yazdıktan sonra alfabetik olarak lâle isimlerini, tohum sahiplerini, nakışını, kadehinin biçimini, iç fitilesini, iç kitâbesini, iç yaprağını, boyunu, mizacını, derecesini ve senesini kısaca cetvel halinde yazıp Takvîmü'l- Kibâr min Mi'yâri'l-Ezhâr ismini verdiğini söyler.

Bu eser buhur-ı Meryem'in özelliklerinden bahseden ilk eser olması sebebiyle de önemlidir.

Sultan III. Selim'e övgü bahsinden sonra giriş kısmında İstanbul'da lâlenin yetişmesine sebep olan kişinin Ebu's-Suud Efendi olduğunu belirtir. Buna göre, Ebu's-Suud Efendi Bolu'dan gelen lâle soğanlarını bahçesine dikmiş ve bahar geldiğinde irfan sahiplerine seyrettirmek suretiyle herkesin bu çiçeğe merak sarmasına vesile olmuştur. Ondan sonra pek çok kimse lâle soğanlarına rağbet etmiş ve rengarenk lâleler yetiştirilmeye başlanmıştır. Ve "her yeni çıkan lâleyi yeni bir isimle isimlendirmek rahmete vesile olur" düşüncesiyle lâlelere isim vermeye başlamışlardır. Tabib Mehmed Aşkî, Aziz Mahmud Hüdâyî'den bir rivayet aktarır. Buna göre, Lâlenin harfleri ile İsm-i Celâl harfleri ölçüldüğünde aynı olduğu anlaşılır, öyleyse çiçeklerin en değerlisi ve şereflişi lâledir ve lâleyi yetiştirmekte uğur vardır. İnsaf gözüyle bakılırsa Hakk'ın nice manevî sırları görülür ve şöyle buyururlar:"Müminlerin ferasetinden sakının, onlar Allah'ın nuruyla bakarlar." Ve lâlenin manevî güzelliklerinin diğer çiçeklerden fazla olduğuna bir başka delil de beğenilen ve itibar edilen yerlerde, temiz ve sevimli bahçelerde ve havası güzel ovalarda yetişip açılmasıdır.

Tabib Mehmed Aşkî, Hüdâyî Mahmud Efendi zamanındaki 28 lâle ismini verir ve Ali Çelebi'nin de risâlesinde bahsettiği Kocamustafapaşa şeyhi Hasan Necmeddin Efendi'nin Cuma vaazında başından geçen bir hadiseyi anlatır.

Yılmaz, "Risâle-i Takvîm-i Lâle", *Journal of Turkish Studies=Türklük Bilgisi Araştırmaları* (Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı), c.24, s.3, (2000): 81-127.

Ardından Tabib Mehmed Aşkî, Hüdâyî Mahmud Efendi'nin zamanında yani Sultan IV. Mehmed zamanından Sultan III. Ahmed devrinin sonlarına kadar bilinen bazı lâlelerin ismini verir. Sonra da lâle kadehinin tarifine geçmiştir. Lâle kadehlerinin bademî usulleri yarı bademî, orta bademî, büyük bademî, küçük bademî, uzun bademî ve kısa bademî olmak üzere 6 çeşittir. İğneleri de hançerî, neşterî ve sûzenî olmak üzere 3 çeşittir. Lâlenin iyiler arasında kabul edilebilmesi için kadehi bademî çeşitlerinde biri ve iğneleri de sûzenî olmalıdır.

Lâlelerin iç fitilini tarif eder. İç kısmının ortasında tohum başlığının etraflarında altı adet ince mil üzerine sanki birer piring tanesi oturmuş gibidir ki onların kimi siyah, kimi mor, kimi elmas rengi, kimi bulut rengi, kimi sarı ve kimi sisli elmas rengi olurlar. Şükûfeciler arasında fetîle-i derûn (iç fitil) denir.

Lâlenin iç kitâbesini tarif ederken ise çoğu lâlenin birbirine benzediğini ancak fitil ve kitâbeleriyle ayrılıp fark edildiklerini bildirir. Buna göre lâlede iç kitâbe denen 6 adet yaprağının dip tarafında bir alâmet gösterir ki onunla biri birinden ayrılırlar. Meselâ kimi hamailî koyu sarı, kimi biraz sarı, kimi nebatî, kimi hamailî nebatî, kimi çifte sekiz rakam gibi mor veya lacivert, kimi siyah, kimi lekesiz saf beyaz, kimi sisli ve kimi kitâbe içini dışından gösterici olur.

Lâlenin güzelliği tarif edilirken dayanıklı oluşundan, renginin parlak oluşundan, iğnelerinin düz ve ölçülü olmasından, iç fitilin gizli olması gerektiğinden, bademî şeklinin belirtilen 6 usulün dışına çıkmaması gerektiğinden vb. bahsedilmiştir.

Lâlenin ayıplarının ilki sapının gevşek, gövdesinin dağınık olmasıdır. Sonra sırasıyla renginin parlak olmaması, iğnelerinin yarı ve iğne uçlarının parçalı olması, iç iğnesinin içinin dışından etli ve eksik olması veya iğnelerinin hilal şeklinde olup iç fitillerini göstermemesi, bademîsi yerinden iğnelerini sağına soluna, iç kısmına kıvrırmaması, bademîsini büyütmesi, etrafından kulakların çıkması veya kova gibi bademîsini yürütmek gelir.

Şubatın başlangıcından nevrüza kadar durgun ve açık gecelerde örtü ile lâleleri korumak gerekir. Aksi halde Şubat ayında lâlenin ikinci yaprağının ortasından çıkan lâlenin koruğunun ortasında saklı olduğu mil bazı lâlelerde nazik ve ince olduğu için koruğu saklayamaz ve çıplak çıkar böyle olunca da soğuktan, dondan, kırağıdan zarar görür ve korukları kavrulup açılmaz. Şubat ve Mart aylarında lâlelerin sulanması gerektiğinde kesinlikle yapraklarına ve koruklarına su değdirmeden sulamak gereklidir.

Lâle soğanı için en uygun toprak; dağın eteklerine yakın güneşe bakan yerinden yarım zira kadar alınmış, sarı ve siyah arasında ya da rengi kırmızıya yakın, yarısı etli toprak, yarısı da kum ve taştan oluşan topraktır.

Lâle tohumunun ekimine Eylül sonları veya Ekim başlarında başlanmalıdır. Buna göre Tabib Mehmed Aşkî 7-8 senede tüm lâlelerin açtığı bir tarif vermiştir. İnce topraktan yarım zira kadar konulur ve abdân ile toprağın altına geçecek kadar sulanıp tohumlar tek tek besmele ile ekilir ve üzerleri iki bıçak arkası derecesinde ince toprakla örtülür, süpürge veya ince delikli abdân ile toprak kurudukça sulanmalıdır.

İlk sene topraktan baş gösterdiklerinde ince hilal gibi çıkarlar ve toprak altında her bir tohumdan birer iplik çıkıp kimi bir parmak, kimi bir karış ve kimi yarım ziraya yakın toprak altına indikten sonra soğan oluştururlar. Haziran başlarında toprak çıkarılan soğanlar ipliklerinden ayrılıp kuru kum ile karıştırılmış toprakla birlikte cam sürahide saklanmalıdır.

İkinci sene Eylül ayı içinde toprak ince elekten geçirilir, elek içinde kalan taşların irileri altı parmak kadar tahtaların altına döşenir ve üstüne beş parmak kadar ince toprak serilir. Sora soğanlar birer parmak arayla dikilir, bir parmak ince toprakla örtülür ve abdânla sulanır. O sene topraktan baş göstermeleri diğer lâle kuzularının bitmesi gibidir. Hazan vaktinde topraktan çıkarırken kuzularıyla birlikte çıkarıp kağıtlara konulmalıdır.

Üçüncü senede dikim yapılırken cinslerin birbirine karışmaması için aralarına fincan kırığı ya da istiridye kabuğu konmalıdır. Bu defa dikiminde ikişer parmak kadar toprakla örtülür.

Dördüncü senenin dikiminde üç parmak kadar toprakla örtülmeli, o sene içlerinde bazıları kuruğunu gösterip açılırlar buna kılavuz denir.

Beşinci sene hanelerin yarısı açılır.

Altıncı sene hanelerin çoğu açılır. Bu şekilde işleme devam edilirse yedinci ve sekizinci senesinde hanelerin hepsi açılır.

Mehmed Aşkî lâlenin isimlendirilmesi konusunda önemli bir ayrıntıya değinir. Lâle gereken güzel vasıflara sahipse ve seneden seneye ilerleyerek açılmışsa itibara layıktır. Bu kural üzere açılan lâleyi iki üç gün açıp kapandıktan sonra seher vakti kesip bir cam sürahiye konulduğunda gündüzlerde serince yerde koruyup geceleri çiy düşmez yere, hava alması için dışarı çıkarmak lazımdır. Bu şekilde iki üç gün suyunu alıp güzelliğine başka bir tatlılık gelince güzellik tanımlamalarında

yüksek ve ayıplardan arınmışsa hangi cins bademîlere ait olduğunu tatbik ve nîzelerin ne şekilde olduklarını tek olarak ve birlikte tahkik eyleyince uygun bir isim ile isimlenip takvime kaidesi üzere kaydedilip yazıla.

Haziran başlarında kuzu tahtaları çıkarılmaya başlandığında bazı soğanlar çıplak çıkar bu soğanlar düzgün çıkan soğanlarla birlikte saklanırsa çıplak çıkan soğanlar helak olur, çıkarılma sırasında çıplak çıkan soğanı bir iki tutam kendi toprağından konulup üstüne çıplak soğanlar konup saksının üstüne kadar toprak örtölüp bir defa sulanmalıdır, sonra hava alacak gölgeli bir yerde saksının yarısından fazlasını gömüp dikim zamanına kadar saklanmalıdır. Böyle yapıp dikilirse soğanlar çiçek açar ve çıplaklık afetinden kurtulur.

Tabib Mehmed Aşkî risâlesinde takvîm kısmına geçmeden buhur-ı Meryem hakkında bilgi verir. Söylediğine göre eski çiçek yetiştiricileri buhur-ı Meryem'in güzellik ve ayıplarıyla ilgili hiçbir şey söylememişlerdir. Kendisi bildiği kadarıyla bir şeyler yazar. Buhur-ı Meryem soğanının dikiminde dikkat edilmesi gereken iki şart vardır. Biri dikildiği yerin toprağının gübreli olmayıp duvara yakın sıcak yere dikilmesi ve gerekmedikçe yerinden çıkarılmamasıdır. Sökülmesi gerektiğinde ise üzerindeki toprak dökülmeden hemen hemen dikilmesi gerekir. Sökülmesi de iki vakitte yapılır. Biri, çiçeği üstündeyken kökünün toprağı dökülmeden hemen çıkarılıp yeni yerine dikilmesidir. İkincisi ise yaprağı hazanında yani Haziran ayı içinde çıkarılmasıdır. Bu iki vaktin haricinde buhur-ı Meryem kökü çıkarılırsa çıkarılırsa çoğunun çürüdüğü tecrübe edilmiştir. İkinci şart ise iki kök olsun diye bölünüp çıkarılmamasıdır, böyle olursa çiçeklerini kolaylıkla ve güzel açmadığı da defalarca görülmüştür. Bu iki şarta uymak lazımdır.

Buhur-ı Meryem çiçeklerinin güzel olması ve beğenilip övgüye layık bulunması için için 5 şeye ihtiyaç vardır.

Birincisi, ara sapı ve çiçekleri sağlam olmalı,

İkincisi, çiçeklerinde kavuruculuk olmayıp daima temiz açıcılığı adet edinmiş olmalı.

Üçüncüsü, mengenesini önüne sarkıtıp akrep sakal olmalı

Dördüncüsü, ağzı yuvarlak, düzgün ve ince olup bir mercimek tanesi oturur derecesinde olmalı

Beşincisi, 5 tığı eşit, ince ve mengenesi kıvrak olup tavşankulağı gibi arkasına kıvrırmalı. Bu şekilde olanın 6 veya 7 mengenelisine usta, 8 mengenelisine alâya yakın ve 9 mengenelisine gayet alâ denir ve itibara değer ve meşhur olandır.

1125-1226 senelerinde 10- 11 mungenelisi yetişmiştir.10, 11 mungenelisinden sonrasına katmer denilir. Bu anlatım bahislerinden sonra alfabetik olarak düzenlenen takvime geçilir. Takvimde lâle isimleri, tohum sahipleri, nakış, kadehin biçimi, iç fitili, iç kitâbesi, iç yaprağı, boyu, mizacı, derecesi ve senesi yer almaktadır.

2.9. Sümbül-nâme

Eser Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine 413'te kayıtlıdır. H. 1149'larda (M.1736) hazırlanıldığı düşünülmektedir. Eser 42 sümbül türü ile ilgilidir. Eserde Hıfzî, Salahî ve Çuhadar Hüseyin isimli üç şairin söz konusu sümbüller için söyledikleri 42 şiir yer almaktadır. Hattat Hacı İsmail ve Hattat Ali'nin ise eseri kaleme alıp içerisindeki sümbül resimlerini yapan kişiler olduğu düşünülmektedir. Eser Sabiha Tansuğ tarafından *Türklerde Çiçek Sevgisi ve Sümbül-nâme*¹¹⁶ adıyla yayına hazırlanmıştır. Sabiha Tansuğ, yazmadaki varak numaralarıyla şiir ve resimleri verirken, şiirlerin günümüz Türkçesi ve İngilizcelerini de eklemiştir.

Şiirlerden ilki *Lâciverdî taş* ismindeki sümbül içindir, Hıfzî tarafından söylenmiş ve Hattat İsmail tarafından esere geçirilmiştir:

“Sünbülün nâmı lâciverdî taş

Eyledi sünbül-i nev-reste girîbânın çāk

Bu letâfet ile gördükde gül-i ruhsârın

Bâğ-ı sulţânı meger kân-ı gühermiş diyerek

Lâciverdî taş ile tarh eder gülzârın”

(Nazamehu Hıfzî, Nemeçahu'l-'abdi'd-dâ'î İsmâ'îl – ğufire lehümâ-.)

Eserdeki son şiir ise *Gül-ruhsâr* isimli sümbül için Hıfzî tarafından söylenip Hattat Hacı İsmail tarafından kaleme alınan şiirdir:

“Dense bu sünbüle haqqâ sezâ gül-ruhsâr

Şahn-ı gülzâr-ı şeh-i Cem'de bulup neşv ü nemâ

Revnağ-efzâ-yı tarâvetle ider 'arz-ı vaķâr

'Ârız-ı âle virür neş'esi hüsn-i diger

Olsa teşmîm olınan sünbül-i ter gül-ruhsâr”

¹¹⁶ Sabiha Tansuğ, *Türklerde Çiçek Sevgisi ve Sümbül-nâme*, (İstanbul: Ak Yayınları, 1988)

(*Güfte-i Hıfzî, eṣer-i kılî-i Hâcî İsmâ'îl – ğufîre lehümâ-.)*

Şiirlerde geçen sümbül türleri sırasıyla şöyledir (bazı sümbüllere birden fazla şiir söylenmiştir):

Lâciverdî taş	Dürr-i şehvâr
Nahl-i sûr-ı safâ	Mir'at-ı safâ
Mümessek sünbül	Ebr-i bahâr
Necm-i mu'allak	Nâfe-çîn
Ham-der-ham	Kandilü'n-nûr
Humâr-ı mestân	Gök yâkut
Şâh-ı bahâr	Müşk-i Hoten
Müşk-i perîşân	Şevk-âver
Süreyya-tal'at	'Anber-nisâr
Nûrun alâ nûr	Turre-i nâz
Âvîze-i gülşen	Elmâs
Mevc-i neşât	Lâciverd taş
Lâciverd taş	Dürr-i şehvâr
Gül-i sûr	Necm-i subh
Zülf-i bahâr	Necm-i Mu'allak
Feyz-i letâfet	Şems-i ikbâl
Âvîze-i gülşen	Zülf-i perîşân
Cümle-i naz	Leb-ber-leb
Bûy-ı safâ	Nûr-dîde
Dâd-ı Hüdâ	'Anber-rîz
'Anber-bâr	Gül-ruhsâr

2.10. Şükûfe-nâme (Udmî Efendi) (H.1290/M.1873)¹¹⁷

Urfa'lı Udmî Efendi'nin *Şükûfe-nâme*'si ilk baskısı 1873 yılında yapılan matbu ilk çiçek risalesi sayılabilir. Udmî Efendi, 1818'de Urfa'da dünyaya gelmiştir. Urfa İdare Meclisi Katipliği ve Urfa, Sis, Kozan, Adana, Silifke ve Payas Tahrirat Müdürlüğü görevlerinde bulunmuştur. Eserin mukaddimesinden edinilen bilgilere göre Udmî Efendi eserine ilk şeklini H.1256/M.1840'da vermiş ve İstanbul'da bazı

¹¹⁷ Udmî, *Şükûfe-nâme*, 2. bs, (İstanbul, 15 Recep 1292/14 Eylül 1875).

şairlere göstererek bastırmak istemiş; ancak rağbet bulamamıştır. Sonradan eseri geliştirmeye devam eden Udmî Efendi H. 1285/M.1868 yılında kitabına yeni bir şekil vermiş ancak sonradan da devam edip H.1290/M.1873'te Adana Valiliğine atanan Mahmut Nedim Paşa'ya sunmasıyla ilk baskısı Adana'da yapılmış olur. İki yıl sonra ise H.1292/M.1875'te hiçbir değişiklik yapılmadan İstanbul'da Sahaf Urfalı Hacı Mehmet Efendi tarafından ikinci baskısı yapılmıştır.¹¹⁸

1900'de Adana'da vefat eden Udmî Efendi'nin Şükûfe-nâme'si çiçekler etrafında oluşmuş zevk, kültür ve inceliğin şiire yansıdığı matbu ilk eserdir. Eserin başında İsmail Hakkı ve Ahmet Saip beylerin takrizleri yer almaktadır. Tertip tarzı ile divanlara benzeyen eser, mukaddime ile başlar. Bu kısımda eserin ilk yazıldığı H.1256/M.1840 yılından Mahmut Nedim Paşa'ya sunulması vesilesiyle H.1290/M.1873'te basılması arasında geçen hadiseler anlatılmaktadır. Ardından "Münâcât Be-Dergâh-ı Kadi'l-Hâcât", "Münâcât-ı Diğer" başlıkları takip eder. "Der- Na't-ı Şerîf Hazret-i Fahrü'r-Rüsûl Be-Münâsebet-i Zuhûr-ı Bahâr ve Gül ü Bülbül" isimli 22 beyitten oluşan bir bahar redifli bahariye niteliğinde bir na't takip eder. "Deryûzeğeri-i İmdâd-ı Himmet Ez-Sâkî-i Bâde-i Hakikat" başlığıyla 39 beyitlik bir saki-nâme, "Çünûn Gonca-i Ter Şükûfte Zi-Bâğ-ı Diğer" başlığıyla 5 bentlik bir mütekerrir tetsi, "Bahâriye-i Diğer" adıyla 6 bentlik müseddes bir manzume yer almaktadır. Çiçeklerden bahseden asıl bölümün ilki ise "În Çend Şükûfe-i Hakikat Nîz Âmede Zi-bâğ-ı Vahdet" başlığıyla verilmiştir. Bu bölümde sırasıyla

¹¹⁸ Süheyl Ünver tarafından yazılan tanıtım için bkz. Ünver, "Tarihimizde Lâle Merakı XIII", 1162-1163. Ayrıntılı bilgi için bkz. Polat, "Türk Çiçek Edebiyatından Bir Demet: Urfalı Udmî Efendi ve Şükûfenâmesi", 22.

Aşk	Nemnem	Sade
Gül	Fulya	Balıkağzı
Hüsnüyusuf	Reyhan	Zerrinkadeh
Karanfil	Mentûr	Itırşah
Karagöz	Leylâk	Şebbû
Yasemin	Benefşe	Horozibiği
Mercanköşk	Zanbak	Rub‘iyye
Sünbül	Hünkârbeğendi	Kadife
Anber-bûy	Nergis	Hatmiye
Şakayık	Susen	
Lâle	Erguvan	

çiçeklerinin tevriyeli kullanıldığı beyitlere yer verilmiştir.

Bunlar:

“*Hıfz edip nüsha-i gam u derdi*
Okuruz **aşk** kitabın ezberden”

“*Hüsünde Yûsuf olsa da bakmam*
Bıkmışız zümre-i cefâgerden”

“*Karagözlülerin bütün hevesin*
Hakkedip dilde nakş-ı defterden”

“*Her çi tavrın beğense de hünkâr*
İhtirâz eyle nevk-i hançerden”

“*Dür m’olur her balığın ağzında*
Arama gevheri her zer-gerden”

gibi beyitlerdir.

Çiçeklerden bahseden ikinci bölüm ise bulmaca niteliğindedir. 5x 18= 90 hanelik bir cetvel hazırlanmış bu cetvelin 80 hanesine yukarıda sözü geçen 31 çiçeğin isimleri yerleştirilmiştir. Geriye kalan iki satıra ise elif, ba, dal, hı, ya, vav harfleri ve bunların ebcet hesabındaki değerleri verilmiştir. Udmî Efendi bu cetvelin nasıl kullanılacağını da “Târif-i Kâ’ide-i Cetvel” başlığı altında anlatmıştır. Buna göre bir kişi çiçek isimlerinden birini aklında tutacak ve bu çiçeğin kaçınıcı sütunda

ya da sütunlarda olduğunu söyleyecek karşıdaki kişi ise son satırdaki ebce rakamlarına bakıp onları toplayarak hangi çiçek olduğunu bulacaktır.¹¹⁹

İkinci kısım ise “Ser-Levha-i Şükûfe-nâme-i Hikmet-âmir Ez-Reşhât-ı Kilk-i Udmî-i Nâcîz” başlığıyla verilmiştir. Bu bölümde yine söz konusu 31 çiçeğin her biri için yazılmış manzumeler mevcuttur. Çiçeklerden 26’sı için bir beyit ve dört mısralık nazm yazılmıştır geriye kalan yasemin, lâle, nemnem, mentûr ve şebbû için ise söz oyunlarına dayanan musammatlar, satranç adı altında incelenebilecek şairin zeka göstergesi de sayılabilecek görsel şiir örnekleri verilmiştir.¹²⁰

¹¹⁹ Age, 57-58.

¹²⁰ Manzumelerin açıklaması ve metinleri için bkz. age, 29-31, 58-67.

3.UBEYDULLAH EFENDİ VE ESERİ

Netâ'icü'l-Ezhâr yazarı Mehmed bin Ahmed el-Ubeydî hakkındaki bilgileri yine kendi eserinden edinmekteyiz.¹²¹ Eserin ilk sayfasında söylediklerine göre Mehmed bin Ahmed el-Ubeydî/Ubeydullah Efendi Şehremini Camii hatibidir. Vefat yılı bilinmemekle birlikte eserinin telif tarihinden hareketle H.1110/ M. 1699 yılında hayatta olduğu anlaşılmaktadır.

Ahmed-i Sûfî'nin anlatıldığı kısımda kendi cümlelerinden *Revnaku'l-Ezhâr* isimli bir risalesi daha olduğunu anlıyoruz;¹²² ancak bu risalenin günümüze yetişip yetişmediği bilinmemektedir.

Hazırladığı çiçekçi tezkiresindeki şiirlerde kendinden Ubeydî olarak bahseden yazar, tezkiredeki kişilerin vefatlarına tarih düşürmüş, çiçeklere isim vermiştir. Bunları târih-i fakîr, li-mü'ellifihi, li-münşi'hi gibi başlıklarla belirttiği tarih mısra' ve beyitlerinden anlamaktayız. Özellikle tarihlerde zaman zaman vezne dikkat etmemiş, sadece muhtevaya odaklanmıştır. Kişilerin vefatı için söylediği tarihlerin 12'si vezinsiz bir şekilde oluşturulmuştur.

Çiçeklere isim veren kişiler sıralandığında Ubeydî, tespit edebildiğimiz 102 isimle ilk sırada gelmektedir. 82 kişinin vefatına ebced ile tarih düşürmüş ve 22 adet çiçek için beyitler söylemiştir.¹²³

¹²¹ Osmanlı Müellifleri'nde "Osmanlılar Tarafından İlm-i Ezhâr'a (Çiçekçiliğe) Dair Yazılan Eski Eserlerden Bazıları" başlığıyla altı aded çiçek risalesinin ismi verilmiştir. Bunların içinde Ubeydullah Efendi'nin ve eserinin adı da geçmektedir. Bkz. Bursalı Mehmed Tâhir Bey, **Osmanlı Müellifleri**, haz. İsmail Özen, c.3, (İstanbul: Meral Yayınevi, 1975), 305. Aynı şekilde Keşfü'z-Zünûn zeyillerinden Hediyyetü'l-Ârifin'de de Ubeydullah Efendi ve eserinin adı geçmektedir. Bkz. Babanzâde Bağdatlı İsmail Paşa, **Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin**, trc. Kılıslı Rifat Bilge, c.2, (Ankara: MEB, 1955), 308.

¹²² "Pîr-i tarîk-i Celvetî merhûm u mağfûr Hüdâyî Maḥmûd Efendi ḥazretlerinin iṣaretiyle ki tafşîli **Revnaku'l-Ezhâr** nâm risâlemüzde meşṭûrdur." Bkz. 99.

¹²³ Ubeydullah Efendi'nin söylediği manzumeler ve verdiği çiçek isimleri için bkz. 75-84.

4. NETÂ'İCÜ'L-EZHÂR

4.1. Nüsha Tavsifleri

4.1.1. Nuruosmaniye, 3704/1-2 (NU1):

Nüsha ebru ciltlidir. Nuruosmaniye Kütüphanesi 3704 numarada *Tuhfetü'l-Aḥbâb* ve *Şükûfe-nâme* isimleriyle iki eser kayıtlıdır. 13x21,9 (8x16,7) cm. 23 satırdır. Yazmanın 1a yüzünde Yavuz Sultan Selim'in mührü,¹²⁴ 1b-6b'de Fennî Mehmed'in *Tuhfetü'l-İhvân*'ı yer almaktadır. 8a'da Sultan III. Osman'ın mührü ile evkaf müfettişlerinden İbrahim Hanîf'in vakıf kaydı ve mührü yer almaktadır.¹²⁵ 8b-54a'da ise Şehremini Câmi'i hatibi Mehmed bin Ahmed El-Ubeydî'nin *Tezkire-i Şükûfeciyân* olarak bilinen *Netâ'icü'l-Ezhâr*'ı yer almaktadır. Her iki eser de -farklı ellerden çıkmış olabileceğini düşündüğümüz- ta'lik hatla yazılmıştır. *Tuhfetü'l-İhvân*'da bölüm başlıkları, manzum kısımlardaki çiçek isimleri ile 6b'deki tüm kısımlar kırmızı mürekkepledir ve mensur kısımlarda çiçek isimlerinin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Eser altın cetvellidir. *Netâ'icü'l-Ezhâr*'da ise bölüm başlıkları, "beyt", "li-mü'ellifihi", "minhum", "târîh" gibi belirtici kısımlar ile der-kenâr olarak yerleştirilmiş kişi isimleri kırmızı mürekkepledir. Eserin 8b yüzünde sade bir serlevha içinde besmele yer almaktadır ve bu ilk varak altın cetvelliye diğer varakların cetvelleri kırmızı mürekkepledir. Diğer nüshalara ek olarak bu nüshadaki der-kenarlarda sah kaydı bulunmaktadır.

Baş: Ḥamd-i bî-gāye ol Ḥālîk-ı kevn ü mekâna ki 'arşa-i imkânı 'ibâdına 'ibâdet güllerin ve ṭâ'at sünbüllerin çide itmek için ravza-i gülzâr eyledi. Ve şükr-i mâlâ-nihâye ol Râzık-ı ins ü câna ki benî-Âdemi eşref-i maḥlûkât idüp...

¹²⁴ Yavuz Sultan Selim'in 1520'de vefat ettiği *Netâ'icü'l-Ezhâr*'ın ise 1699'da yazıldığı bilinmektedir. Mührün 170 küsur yıl sonra yazılan bir eserde bulunmasından mührülü bir kağıdın kullanıldığı anlamını çıkarabiliriz.

¹²⁵ Padişah mühürleri için bk. Günay Kut, Nimet Bayraktar, *Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri*, (Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984), 22, 35.

Son:  it mına  ul  ‘ idüp der n-ı s neden t r h

Müyesser oldu tam mı didüm ben El- amd -li’ll h

4.1.2.Nuruosmaniye,4079 (NU2):

Deri ciltli ve mikleplidir. Tamir görmüştür.    renkte yaprak kullanılan eser, nesih hat ile yazılmıştır ve 71 yapraktır. 14x22,7(7x17) cm. 21 satırdır. Yazmanın 1a yüzünde Sultan III. Osman’ın mührü ile evkaf m fetti lerinden  brahim Han f’in vakıf kaydı ve mührü yer almaktadır. Eser 1b yüzünde sade bir ser-levha ile başlamaktadır. Sayfa cetvellerinde altın kullanılmış ve bölüm başlıkları, “beyt”, “li-m ’ellifih ”, “minhum”, “t r h” gibi belirtici kısımlar ile der-ken r olarak yerleştirilmiş kişi isimleri kırmızı ya da beyaz mürekkepledir ve   ek isimlerinin üzerleri kırmızı ya da beyaz mürekkeple çizilmiştir. Bu yazmada yer yer harekeleme g r lmektedir.

18b’de metinde eksiklik yoktur; ancak sayfa başında 1,5 satır boşluk bulunmaktadır.

Ba :  amd-i b -p y n ol   lık-ı kevn   mek na ki ‘ar a-i imk n  ‘ b dına ‘ b det g llerin ve   ’at sünbüllerin   de itmek içün rav a-i g lz r eyledi. Ve   kr-i b -nih ye ol R zık-ı ins   c na ki ben - demi e ref-i ma l   t idüp...

Son:  it mına  ul  ‘ idüp der n-ı s neden t r h

Müyesser oldu tam mı didüm ben El- amd -li’ll h

4.1.3. stanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 3386 (  1)

Tamir görmüştür. Deri ciltlidir. 65 varaktır. Yazmanın I yüzünde “fi’t-t r h” ve “Net i’c ’l-Ezh r” yazmaktadır ve bir mühür bulunmaktadır. 1a yüzünde ise 1171 tarihli bir mühür ile 1125 tarihli bir not bulunmaktadır. 21 satırdır. Ta’lik hatla yazılmıştır.    renk kağıt kullanılmıştır, kağıtların bazıları NU2 nüshasındaki gibi sim-e sandır. Sayfa cetvellerinde altın kullanılmış ve bölüm başlıkları, “beyt”, “li-m ’ellifih ”, “minhum”, “t r h” gibi belirtici kısımlar ile der-ken r olarak yerleştirilmiş kişi isimleri kırmızı ya da beyaz mürekkepledir ve   ek isimlerinin üzerleri kırmızı ya da beyaz mürekkeple çizilmiştir. 28a’da iki satır, 40b’de iki satır, 47b’de yarım satır, 49b’de 1,5 satır, 50a’da iki farklı yerde 1,5 satır boşluk bulunmaktadır. Bu boşlukların hepsi madde sonlarıdır. Büyük ihtimalle ekleme ya da

tarih beyitleri için boşluk bırakılmış; ancak sonradan boşluklar doldurulmamıştır. Herhangi bir bilgi eksikliği yoktur.

Baş: Ȧamd-i bî-gāye ol Ȧālîk-ı kevn ü mekâna ki ‘arşa-i imkânı ‘ibādına
‘ibâdet güllerin ve t̡a‘at sünbüllerin çide itmek içün ravza-i gülzâr eyledi. Ve şükr-i
bî-nihāye ol Râzîk-ı ins ü cāna ki benî-Âdemi eşref-i maḥlûkât idüp...

Son: Ȧitāmına ṭulū ‘ idüp derûn-ı sîneden târîḥ

Müyesser oldu tamāmı didüm ben El-ḥamdü-li’llāh

4.1.4. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 3923 (İÜ2)

Eser 33 varaktır. 14,5x21,2 (15x12,9) cm.1a yüzünde Eserin adı ve yazarının haricinde “ḥaḫa risāle-i şükûfe mütenevvi‘a el-müsemmā bi-Netā’icü’l-Ezhār” ibaresi yer almaktadır. 1b’de başlayan eser 23 satır ve nesih hatla yazılmıştır. İki ayrı tonda kağıt kullanılmıştır. Cetvelli değildir. Bölüm başlıkları, “beyt”, “li-mü’ellihî”, “minhum”, “târîḥ” gibi belirtici kısımlar ile der-kenâr olarak yerleştirilmiş kişi isimleri kırmızı mürekkepledir ve çiçek isimlerinin üzerleri kırmızı mürekkeple çizilmiştir.

Eserin sonundaki ferağ kaydından Ahmed Câbî-zâde tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Sonunda üç adet mühür vardır.

Baş: Ȧamd-i bî-gāye ol Ȧālîk-ı kevn ü mekâna ki ‘arşa-i imkânı ‘ibādına
‘ibâdet güllerin ve t̡a‘at sünbüllerin çide itmek içün ravza-i gülzâr eyledi. Ve şükr-i
mālâ-nihāye ol Râzîk-ı ins ü cāna ki benî-Âdemi eşref-i maḥlûkât idüp...

Son: Ȧitāmına ṭulū ‘ idüp derûn-ı sîneden târîḥ

Müyesser oldu tamāmı didüm ben El-ḥamdü-li’llāh

4.1.5. Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Efendi Tabiiye, 162 (AE)

Ali Emîrî Efendi tarafından istinsah edilen nüsha 62 varaktır. Rik’a hatla yazılmıştır. 18x24 (12x17,5)cm. 17 satırdır. Bölüm başlıkları, “beyt”, “li-mü’ellifihi”, “minhum”, “târîḥ” gibi belirtici kısımlar, sayfa numaraları ile der-kenâr olarak yerleştirilmiş kişi isimleri kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Çiçek isimleri ve bazı iktibasların üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir. İstinsah tarihi belli değildir.

Baş: Һamd-i bî-ğāye ol Һālîk-ı kevn ü mekâna ki ‘arşa-i imkânı ‘ibâdına
‘ibâdet güllerin ve t̤a‘at sünbüllerin çide itmek için ravza-i gülzâr eyledi. Ve şükr-i
mālâ-nihāye ol Râzık-ı ins ü cāna ki benî-Âdemi eşref-i maḥlûkât idüp...

Son: Һitāmına t̤ulū ‘ idüp derûn-ı sîneden târîḥ

Müyesser oldı tamāmı didüm ben El-ḥamdü-li’llāh

4.1.6. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 2760/2 (İÜ3)

Deri ciltlidir. Mecmua biçimindedir yazılar muhtelifdir. 27 satır, *Netâ’icü’l-Ezhâr* 9a-24b’dedir. Eserdeki bazı teşbihler ve beyitler istinsah edilirken atılmıştır.

1a:Diş ağrısı, nefes darlığı için ilaç ve Sultan Selim macunu tarifi

1b-4a: “Hûş Derdüm” başlığıyla tasavvufî bir metin

4b-7a: “Biñ yüz kırk senesinde lâlenüñ envâ ‘ına narḥ olmak üzere ta’yîn
olunan meblağ hakkında vârid olan fermân-ı ‘âlî şüretidür” başlığıyla ve Muharrem
1140 tarihiyle Münir Aktepe’nin “Damat İbrahim Paşa Devrinde lâleye Dâir Bir
Vesika” ismiyle yayımladığı belgenin sureti

7b-9a: Sultan İbrahim zamanında Sarı Abdullah Efendi’nin Re’is-i
Şükûfeciyân oluşunu haber veren 1050 tarihli beratın sureti

9a-24b: *Netâ’icü’l-Ezhâr*

25a-76b: Gonca-i Lâlezâr-ı Bâğ-ı Kadîm-Rüşdü-zâde Remzi Efendi ve bazı
bahar aylarına dair beyitler

Baş: Zamânında Şehr-emîni Cāmi‘inde ḥaṭîb olan merķûm ‘Ubeydu’llāh
Efendi ḥayli zamân-ı rûzgârda şükûfe-perverlige cedd ü sa’y idüp şükûfe aḥvâline
vuķûf-ı tām... itmekle bu fen ferāmûş olmamak ve du ‘â-yı ḥayr ile yād olmak
me’mûli ile ‘aşrında perveriş bulan ezhâr-ı gün-â-gün kimden z̤uhûr eyledi.....

Son: ENVĀ’-I TATLI TURUNC: *Şaķız şağîri, Trabzon şağîri, Şeş-per azğunı ,
Mersin-i şağîr, Mersin-i kebîr, Arpacık* Kıbrıs-nām maḥalüñdür. *Ķabuğu yeşil*
Girid’üñdür ḳabuğıyla yenür. *Memeli, Portakal, Portekiz* ḤĀTİMETÜ’L-KİTĀB 1110

4.17. Kahire Üniversitesi, 7759:

Kahire Üniversitesi Kütüphanesi Yazmalar Bölümü'nde Netâi'cü'l-Ezhâr ismiyle kayıtlı olan yazma 37 varaktır.¹²⁶

4.1.8. British Library, Or.11088

Netâ'ic-i Ezhâr adıyla İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmalar bölümünde kayıtlı olan yazma 49 varaktır.¹²⁷

4.2.Nüshaların Değerlendirilmesi

Yapılan araştırmalar sonucunda Nuruosmaniye, Millet ve İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanelerindeki nüshalar elde edilmiş ve incelenmiştir. Elde edemediğimiz Kahire Üniversitesi Kütüphanesi ve İngiltere Millî Kütüphanesi'ndeki nüshaların katalog bilgileri kullanılmıştır.

Elimizdeki bilgiler ışığında nüshaları incelediğimizde iki ayrı kol olduğunu belirlemiş bulunmaktayız. NU1 ve NU2 nüshaları kolların başını çekmektedir. Bu iki nüshanın istinsah tarihi de H.1110 yılıdır. İki nüsha arasındaki en temel fark NU1'deki der-kenar bilgilerinin NU2'de yer almaması ve NU2'de NU1'de olmayan tarih mısra ve beyitleri ile bazı hikayelerin bulunmasıdır.

İÜ2 ve AE, NU1'den çoğaltılmış nüshalardır. Çünkü NU1'deki der-kenarlar çoğunlukla bu iki nüsha da metnin içine yerleşmiş şekildedir. Bu nüshalar NU1'deki der-kenarların metin içinde nereye yerleştirileceği konusunda bize yardımcı olmuşlardır. İÜ2'de NU1'de olan bazı der-kenarlar metnin içindeyken bazıları der-kenar olarak bırakılmıştır. AE nüshasında ise NU1'deki tüm der-kenarlar istinsah edilirken metnin içine alınmıştır. Bu üç nüshanın istinsah sırası NU1, İÜ2, AE şeklinde olmalıdır.

NU2 ile İÜ1 aynı koldandır, ancak bu iki nüsha arasında herhangi bir zaman farkını tespit edebileceğimiz bir bilgi yoktur. İki nüsha arasında bariz bir fark olmamakla birlikte İÜ1'de hiçbir nüshada olmayan tek fark Fenni Mehmed Dede'nin vefat tarihinin der-kenar olarak verilmesidir. NU1 nüshasını daha önce elde etmiş olduğumuz için edisyon kritikli metnin oluşturulmasında bu nüsha kullanılmıştır. İÜ1'in NU2 ile uyuşmayıp NU1 ve onunla aynı koldan olan diğer nüshalarla

¹²⁶ Ali Rıza Karabulut, Ahmet Turan Karabulut, **Dünya Kütüphanelerindeki Mevcut İslam Kültür Tarihi ile İlgili Eserler Ansiklopedisi**, c.4, (Kayseri: Mektebe Yayınları), 2530.

¹²⁷ www.yazmalar.gov.tr [20.03.2014].

benzerlik gösterdiği birkaç durum da söz konusudur. Ama bu durumlar nüshanın NU2 kolundan geldiği gerçeğini etkilememekle birlikte NU2'den önce istinsah edilmiş olabileceği ihtimalini aklımıza getirmektedir.

İÜ3 nüshası mecmua biçimindedir, içerisinde konuyla alakalı yukarıda belirttiğimiz başka belge ve eserler de mevcuttur. Ancak *Netâ'icü'l-Ezhâr* metninin ele alındığı bölüm oldukça muhtasar olduğu, konuyla ilgili şiir parçalarının, teşbihlerin, hikayelerin atılmış olup sadece kişilerin yetiştirdiği çiçek isimlerinin yazılı olduğu bir nüsha olması sebebiyle edisyon kritikli metnin oluşturulmasında göz önünde bulundurulmamıştır. Ancak metnin ilk cümlesinden anlaşıldığı üzere bu nüsha eserimizin yazarı Şehremini Camii Hatibi Mehmed bin Ahmed El-Ubeydî'nin vefatından sonra istinsah edilmiştir. Ayrıca bu nüshanın hangi kola ait olduğu da tespit edilememiştir.

Edisyon kritikli metnin oluşturulmasında kol başları olduğunu düşündüğümüz NU1 ve NU2 kullanılmıştır. Ancak metnin hazırlanma sürecinde eldeki diğer nüshalar da incelenmiş ve o nüshalarda bilgi farklılığı varsa bunlar da metne dahil edilmeden aparatlarda gösterilmiştir.

4.3. Metnin Hazırlanışında İzlenilen Yol

Metinde geçen âyet ve hadisler ile Arapça-Farsça beyit, mısra ve ibareler metnin içerisinde Arap harfleriyle dizilmiş ve anlamları dipnotlarda gösterilmiştir. Metin ise transkripsiyon sistemine göre yazılmıştır. Arapça-Farsça ön ek ve son ekler ile edatların yazımında İsmail Ünver'in tespit ettiği esaslara uyulmaya çalışılmıştır.¹²⁸

Türkçe kelime ve eklerin yazımında Eski Anadolu Türkçesi özellikleri görülmektedir ve metin kurulurken Faruk Kadri Timurtaş'ın belirlediği sisteme uyulmaya çalışılmıştır.¹²⁹ Ayrıca Yavuz Kartallıoğlu'nun *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16., 17. ve 18. Yüzyıl)* isimli doktora tezine dayanan kitabından yararlanılmıştır.¹³⁰

“mâ'i-mâvi, mâ'il-mâyil” kelimelerinin yazımında tek bir nüsha içinde ve nüshalar arasında birlik yoktur, bizim tarafımızdan mâ'i, mâ'il şeklinde yazılmıştır.

¹²⁸ İsmail Ünver, “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, c.11, s.1, (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1993): 51-89.

¹²⁹ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi* (İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981).

¹³⁰ Yavuz Kartallıoğlu, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16., 17. ve 18. Yüzyıl)*, (Ankara:TDK,2011).

Ubeydullah Efendi eserinde saygı göstergesi olarak çokluk ekini sıklıkla kullanmıştır, ancak bu durum tek nüsha içinde de nüshalar içinde de farklılık göstermektedir, metnin yazımında gidişata uygun şekilde bu kullanımlardan biri seçilmiş; ancak fark olarak dipnotlarda gösterilmemiştir. Dönüştürme zamirinin yuvarlak ve düz halinin (kendi, kendü) kullanımında nüsha içinde ve nüshalar arasında tutarlılık yoktur hepsi kendü şeklinde yazılmıştır. Hoca ve hâce kelimesi nüshalar arasında farklılık göstermemektedir, cümleye hangisi uygunsa o kullanmıştır.

Nüshalar arasında farklılık görülen “el-hac - hacı” ifadelerinden biri seçilmiş fark olarak gösterilmemiştir.

“sevdâ-yı visâl ile, sevdâ-yı visâliyle” gibi ikili kullanımlar düz yazı içerisindeyse farklılık olarak gösterilmemiştir. Bazı ifadeler nüshanın birinde Arapça tamlama şeklinde (beyne’l-enâm) diğerinde ise Farsça tamlama şeklinde (beyn-i enâm) verilse de bu durum fark olarak gösterilmemiş, sık kullanıldığını düşündüğümüz (beyne’l-enâm) seçilmiştir.

Nüshalar arasında kişilerin yetiştirdiği çiçeklerin isimleri sayılırken, sıralamada değişiklik olduğunda anlamda bir değişikliğe sebep olmadığı sürece bu yer değişiklikleri fark olarak gösterilmemiştir. (*Şu’ledâr ve Tabdâr, Tabdâr ve Şu’ledâr; Kebîr mor, Sagîr mor, Seher yıldızı- Kebîr mor, Seher yıldızı, Sagîr mor* gibi)

Çiçek isimleri sayılırken aralarında “ve” bağlacı sıklıkla kullanılmıştır. Ancak bu durum nüshalar arasında farklılık göstermektedir. Temelde kullandığımız iki nüsha bu konuda birbiriyle uyumuyorsa “ve” bağlacının nüshaların birinde olup olmaması anlamı etkilemediğinden farklılık olarak gösterilmemiştir.

Eserde çiçeklerin ilk yetiştiricilerinden bahsedilirken “anda/bunda zuhûr etmiştir” ya da “andan/bundan zuhûr etmiştir” gibi bulunma ve ayrılma durumu hal eklerinin kullanımı nüshaya göre değişiklik göstermektedir, bu durum da farklılık olarak gösterilmemiştir.

Muhammed ismi Muhammed okutacak şekilde harekelense bile Peygamber Efendimiz’in ismi olmadığı ve “Nûr-ı Muhammedî” gibi özel durumlar olmadığı sürece Mehmed olarak yazılmıştır.

Metinde nüsha varak numaraları köşeli parantez içinde [NU1,5a] şeklinde; dua cümleleri iki kısa çizgi arasında *italik* olarak -‘aleyhi’r-rahme- şeklinde,

okuyamadığımız, okuyup anlam veremediğimiz, kimi ifadeler (?) ile, eksik olduğunu düşünüp eklediğimiz kısımlar köşeli parantez [] ile gösterilmiştir.

Nüshalarda kırmızı ya da beyaz renkle belirtilmiş bulunan alfabetik olarak devam eden madde başları ve kişi isimleri büyük harflerle yazılmıştır. Ayrıca nüshalarda çiçek isimleri ya da bazı ifadeler beyaz ve kırmızı mürekkep ile üstü çizilmiş ya da tamamen renkli yazılmış durumdadır, biz de ayırt edici olması açısından özel çiçek isimlerini *italik* ve **kalın** olarak yazdık. Ancak özel ya da cins isim olup olmadıkları konusunda karar veremediklerimiz de mevcuttur. Çiçek isimleri yazılırken özel isim olmadığı müddetçe sadece ilk kelimenin baş harfi büyük yazılmıştır (*Edhemî müşâbihi*, *Mümtâz-ı âlem* gibi).

İki nüshadan biri temel kabul edilmemiş ikisi birlikte kullanılmıştır. NU1 nüshasında NU2 nüshasında olmayan der-kenarlar mevcuttur. Bu der-kenar bilgileri NU1 nüshasının yol göstermeleriyle ve bu nüshadan istinsah edildiğini düşündüğümüz İÜ2 ve AE nüshalarının yardımıyla metnin içine yerleştirilmiş; ancak der-kenar olan bu kısımlar metinde köşeli parantez [] içine alınmış ve bu da aparatla bildirilmiştir.

Ayrıca ana kol olarak kullanmadığımız; ancak sürekli takip ettiğimiz İÜ1, İÜ2 ve AE nüshalarında iki ana nüshada olmayan bilgi fazlalığı ya da değişikliği varsa bunlar metne katılmadan sadece aparatlarda belirtilmiştir.

Metnin anlaşılmasını kolaylaştırması açısından gereken yerlerde noktalama işaretleri kullanılmıştır.

Farsça kelimelerdeki vâv-ı ma‘dûleler “ v ” işaretiyle h‘âce şeklinde gösterilmiştir.

Transkripsiyonlu metin oluşturulurken aparatlarda her sayfada birbirini takip eden dipnot sistemi kullanılmıştır. İktibasların meallerinin verildiği dipnotlar ise sıra numaralarıyla birlikte *italik* olarak verilmiştir.

4.4. Dil ve Üslup

Ubeydullah Efendi’nin *Netâ’icü’l-Ezhâr* özel ismiyle bilinen *Tezkire-i Şükûfeciyan*’ı 17. yüzyılın sonlarında kaleme alınmış bir eserdir. Orta nesrin özellikleri görülen eser mukaddime, tezkire kısmı, isimleri bilinip yetiştiricileri bilinmeyen bazı çiçek ve ağaçların listesi ve hâtîme olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Mukaddime ve hâtîme bölümleri ile tezkire bölümünde kişilerin

övuğüğü ve özelliklerinin belirtildiğı kısımlarda secîli bir dilin özellikleri görölmektedir. Kullanılan dilin ağırlaşması ya da terkiplerdeki kelime sayısının artışı, söz konusu kişinin sosyal hayattaki ya da şükûfeciyân camiası içindeki statüsüyle doğru orantılıdır. Konuyla ilgili anekdot ve hikayelerin anlatıldığı, çiçeklerle ilgili bilgilerin verildiğı genel kısımlarda ise dil oldukça sadedir. İsim verilen pek çok çiçek, beyit ve kıt'alarla tespit edilmiş ve kişilerin vefatlarına tarih düşürölmüşür. Eserde Mesnevî Şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin Çiçekçiler Başbuğı seçilişini haber veren H.1051/M.1641 tarihli bahçe ve çiçeklere atıflarla dolu, ağır bir üslubun kullanıldığı ferman metni de yer almaktadır.

Alfabetik olarak kişi adlarına göre düzenlenen eserde eğer kişi eser yazılmadan önce vefat ettiyse isminin yanında *-aleyhi'r-raḥme-* ifadesi yer almaktadır. Eserde geneli Arapça olan pek çok dua cümlesi bulunmaktadır. Bu dua cümleleri kişilerin vasıfları anlatıldıktan sonra secîye uygun bir şekilde cümlelerin sonunda verilmiş ve ardından asıl konuya kişilerin çiçeklere olan ilgisine ve yetiştirdikleri çiçeklere geçilmiştir. Bunlar, eğer kişi vefat etmişse rahmet, hala yaşıyorsa uzun ömür ve iş kolaylığı dileyen dua cümleleridir. (*'ammerehu'llāhi Te'ālā, riḍvānu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in, Yā Rab ehl-i cennet it o merḥūmı, yesserehu'l-murādehu, 'ömrin efzūn ide Bāri, ide Bāri tevbe-i Naşūḥ'a refik*)

Ayrıca eserde üçü âyet, ikisi hadis, biri atasözü, biri beyit ve diğerleri cümle ya da dua cümlesi olmak üzere on bir tane Arapça; beşi beyit, ikisi cümle şeklinde olan yedi tane Farsça iktibas bulunmaktadır. Âyet, hadis ve atasözleri *vaşfiyla, vefkince, mişdāḳınca, mazmūnından* gibi bağlaç görevindeki ifadelerle cümleye bağlanmıştır.

Ubeydullah Efendi *a'nī* ifadesini kişi tavsiflerinde çokça kullanmıştır. Öncelikle secîli bir şekilde kişilerin özelliklerini saymış ve onları övmüş ardından da *a'nī* ifadesiyle cümleyi bağlayıp kişinin adını ve lakabını vermiştir. (*Müşkil-küşā-yı umūr-ı evkāf, sa'd-sitāre vü ma'mūru'l-eṭrāf, ser-çeşme-i şükûfe-perverān-ı 'aşr, güzide-i kār-azmūde-i dehr, şem'-i cem'-i küttāb mümeyyiz-i ḥesāb u kitāb; a'nī merḥūm Yıldız-zāde Mehmed Efendi -'aleyhi'r-raḥmeti'l-Vahhāb-*.)

Türkçe kelimelerden sonra saygı anlamını ifade etmek üzere *-lar/-ler* çokluk eki kullanılmıştır. Mesela, Ahmed-i Sûfî anlatılırken onun Üsküdarlı Mehmed Efendi'nin kardeşi olduğunu belirtmek için *"Bunlar Üsküdārī merḥūm Cennet Efendi ḥazretlerinin birāderleridür"* cümlesiyle belirtilmiştir. Altı Parmak İbrahim Efendi'den bahsederken de yine aynı şekilde çoğul ifadeler kullanılmıştır. *"....bunlar*

daḥi ṣāhib-i toḥm-ı zerrīn olup ḥayātlarında Engüşt-nümā nām zerrīn zuhūr itmişdür.”

Ubeydullah Efendi geleneğe uygun olarak kendinden *ben* diyerek bahsetmemiş, *bu fakīr ü ḥakīr ve müznib ü pür-takṣīr, bu ‘āciz ü günahkār* gibi tevazu belirten ifadeler kullanmıştır. Yazdıklarından anladığımıza göre kendisi de devrinin önde gelen çiçekçilerinden olmasına ya da tezkire yazacak kadar bilgi toplayacak düzeyde çok kişiyi tanmasına rağmen tezkirede kendine yer ayırmamıştır. Ancak 102 çiçek ismiyle çiçeğe isim verme geleneğinde başı çekmektedir. Eğer çiçek ismini kendisi verdiyse *isim fakīrūndür* şeklinde belirtmiş, tarih beyti kendine aitse bunu da *Tārīḥ-i Fakīr* ya da *Li-mü’ellifihi* şeklinde ifade etmiştir.

Kişilerin vefatı için *vefat itmişdür* ifadesinin haricinde *fevt oldu, rihlet itmişdür* ifadeleri de kullanılmıştır. (*Biñ yetmiş tokuzda fevt olmuşdur. Biñ tokısan sekizde rihlet itmişdür* gibi)

Ubeydullah Efendi kişilerin vasıflarından bahsettiği bölümlerde sec’li bir dil kullanmışsa da olay ve hikayelerin anlatıldığı ya da yetiştirilen çiçeklerden bahsedilen bölümlerde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Kişilerin gündelik ve toplumsal hayattaki vasıfları, meslek ve uğraşları, eserleri gibi konularda çok fazla ayrıntıya girilmeden çiçekçiler zümresi içerisindeki faaliyet alanlarından bahsetmiştir. Zümre içerisinde “*sāhib-i toḥm*” olmak bir ayrıcalık ve üstünlük belirtisidir. Bu yüzden kişilerin özelliklerini sayarken bu durumu bizzat bildirmiştir.

(“*Şalāḥ u sedād ile ma‘rūf, felāḥ u vedād ile mevşūf, nā’il-i nişāb-ı ‘ilm u faẓīlet, şöhret-yāb-ı tarīk-i ḥikmet, mālīk-i şükūfe vü ṣāhib-i toḥm-ı zerrīn merḥūm Şāliḥ Efendi -ilā rahmeti’l-Mu‘īn-*.”)

(“*‘Ālī-ṭabī‘at, müstakīm-fikret, mecma‘-ārā-yı zurefā, ḥāṭır-nüvāz u zī-seḥā, ṣāhib-i toḥm-ı lāle vü zerrīn Kāsımpaşalı merḥūm Ahmed Efendi -el-muḥtāc ilā rahmeti’l-mu‘īn-*”)

Eserde çiçekler için ve kişilerin vefatı için söylenmiş pek çok tarih beyit ve mısra’ı mevcuttur. Bunların pek çoğu vezne dikkat edilmeden söylenmiştir.

4.5. Netâ’icü’l-Ezhâr Üzerine Yapılan Çalışmalar

Netâ’icü’l-Ezhâr, şükûfe-nâmeler içinde tezkire biçiminde düzenlenmiş ilk ve tek eser olduğu için bu konuyla ilgili yapılan tüm çalışmalarda adı geçmekte ve

kaynak olarak kullanılmaktadır. Bu bölümde ikincil kaynak diyebileceğimiz eserlere kaynaklık eden; tarih olarak daha eski; eserimizin tanıtımını yapan; eserimizin (tam ya da eksik) metin neşrini yapan çalışmalara yer verilmiştir.

Cevad Rüştü, *İkdam* gazetesi ve *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*'nda kültür tarihimiz ile ilgili temel teşkil edecek Türk ziraat tarihi, çiçekçiliğimiz, çiçeklerin edebiyatımızda kullanılışı ile ilgili pek çok yazı kaleme almıştır. 10 Nisan 1922 tarihli *İkdam* gazetesinde *Tezkire-i Şükûfeciyân* adıyla bir yazısı yayımlanmıştır. Konuyla ilgili diğer yazılarında da *Netâicü'l-Ezhâr*'ı kaynak olarak kullanan Cevad Rüştü bu yazısında eserin tanıtımını yapmış, eser içinden aldığı parçalarla önemli birkaç çiçek uzmanının bilgisini vermiştir.¹³¹

Tarihimizde Lâle Merakı adıyla *Milli Mecmua*'da yazdığı 12 adet seri makaleyle çiçek kültürümüz ve çiçek kitaplarından bahsedip önemlilerinin her birinin tanıtımını veren bir diğer kişi de Süheyl Ünver'dir. 1926 tarihli yazılarının ikincisinde *Netâicü'l-Ezhâr*'ın sebep-i telif ve hâtime bölümleri ile diğer kısımlarından yaptığı alıntılarla eserin tanıtımını yapmış, çiçek yetiştiricilerinden örnekler vermiştir.¹³²

Orhan Şaik Gökyay ise 1990 yılında *Tarih ve Toplum*'da *Divan Edebiyatında Çiçekler* adıyla üç seri makale yayımlamıştır. İlk makalesini *Türklerde Çiçek Merakı, Lâle Merakı, Lâle Çeşitleri, Ters Lâle, Lâle Narhları* gibi başlıklarla lâlenin yerini tespit eder nitelikte kaleme almıştır.¹³³ *Lâle Kitaplarından Öğrendiklerimiz ve Ün Yapmış Lâleciler* alt başlıklarıyla yayımladığı ikinci makalesinde *Netâicü'l-Ezhâr*'ı tanıtmış ve tezkire olması hasebiyle ondan sıklıkla alıntı yapmıştır.¹³⁴ Üçüncü makalesinde ise kasideler, gül, âdet ve inançlar, deyimler, musiki aletleri, mecmualar, tarihî terimler, din ve tasavvuf gibi bölümlerle çiçeğin dil ve edebiyattaki kullanımlarına dikkat çekmiştir.¹³⁵

Ayrıca Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet, Merâsim ve Tâbirleri* ismiyle yayımlanan eserinde sahil-hâne bahçelerini anlattığı bölümde *Yetiştirilen Çiçekler* başlığıyla çiçeklerin cinsleriyle isimlerini vermiştir. Verdiği liste *Netâ'icü'l-Ezhâr*'ın sonundaki yetiştiricileri bilinmeyen çiçek ve ağaç cinsleri listesindeki sırayla aynıdır. Abdülaziz Bey her ne kadar eserimizin adını söylemese de verdiği listenin tıpatıp

¹³¹ Cevad Rüştü, "Tezkire-i Şükûfeciyân", *İkdam Gazetesi*, nu.9004, 10 Nisan 1922, 2.

¹³² Ünver, "Tarihimizde Lâle Merakı II", 1009-1010.

¹³³ Orhan Şaik Gökyay, "Divan Edebiyatında Çiçekler I", *Tarih ve Toplum*, s.76, (Nisan 1990):30-33.

¹³⁴ Orhan Şaik Gökyay, "Divan Edebiyatında Çiçekler II", 34-39.

¹³⁵ Orhan Şaik Gökyay, "Divan Edebiyatında Çiçekler III", 18-23.

Netâ'icü'l-Ezhar'daki listeyle aynı olması, bu eseri bildiği ve ondan yararlandığı bilgisine ulaşmamıza yol açar.¹³⁶

Ayrıca Yıldız Demiriz, *Osmanlı Çiçek Yetiştiriciliği* isimli kitabında *Netâ'icü'l-Ezhâr*'dan hareketle bazı çiçek uzmanlarının mezarlarını bulmuş ve fotoğraflarını kitabına koymuştur.¹³⁷

2011 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans bitirme çalışması olarak Millet Kütüphanesi'ndeki nüshanın transkripti yapılmıştır.¹³⁸

İrfan Dağdelen ise 2011 yılında *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*'nde *Netâ'icü'l-Ezhâr Yahut Lâle-nâme* adıyla *Netâ'icü'l-Ezhâr*'ın Nuruosmaniye Kütüphanesi 4079 numaradaki nüshasının tezkire kısmını kişi tavsiflerini atlayarak günümüz Türkçesi'ne çevirip sadeleştirerek yayımlamıştır.¹³⁹

2012 yılında Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi'nde tarafımızdan *Çiçekle Müsemma Hayat Hikayeleri (Tezkire-i Şükûfeciyân)* adıyla tanıtıcı bir bildiri sunulmuştur.¹⁴⁰

Son olarak Seyit Ali Kahraman, çiçekçilik tarihimizin yapı taşları sayabileceğimiz Ali Çelebi'nin *Şükûfe-nâme*'si, Hacı Mehmed bin Ahmed el-Ubeydî'nin *Netâ'icü'l-Ezhâr*'ı, Lâlezârî Mehmed Efendi'nin *Mîzânü'l-Ezhâr*'ı, Galatalı Mahmud Efendi-zâde Abdullah Efendi'nin *Şükûfe-nâme*'si, *Risâle-i Esâmî-i Lâle (Ferah-engîz)*, Belgradlı Ahmed Kâmil'in *Risâle-i Esâmî-i Lâle*'si, *Defter-i Lâlezâr*'ı İstanbul ve Tabib Mehmed Aşkî'nin *Takvîmü'l-Kibâr min Mi'yâri'l-Ezhâr*'ı ile *Revnâk-ı Bostan* isimli bahçıvanlık risalesinin resimlerinden oluşan bir kitap hazırlamıştır. Söz konusu eserlerin günümüz Türkçesinin verildiği eser *Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri* adıyla Mayıs ayında yapılan bir panelle okuyucuların istifadesine sunulmuştur. Eserde *Netâ'icü'l-Ezhâr*'a ikinci kitap olarak yer verilmiştir. Millet Kütüphanesi'ndeki Ali Emîrî Efendi'nin istinsah ettiği nüsha kullanılmıştır. Kahraman, tezkire kısmındaki secîli şekilde düzenlenmiş olan kişi

¹³⁶ Abdülaziz Bey, "Sahilhane Bahçeleri- Yetiştirilen Çiçekler", **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**, c.1, haz.Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995), 218-221.

¹³⁷ Yıldız Demiriz, **Osmanlı Çiçek Yetiştiriciliği**, (İstanbul: Yorum Sanat Yayınları, 2009).

¹³⁸ Zehra Fidan, "Netâ'icü'l-Ezhâr (Tezkire-i Şükûfeciyân)", (Lisans Bitirme Çalışması, İKÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Haziran 2011).

¹³⁹ İrfan Dağdelen, "Netâ'icü'l-Ezhâr Yahut Lâle-nâme", **1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi**, s.12, (İstanbul: İBB Kültür A.Ş. Yayınları, 2011), 146-156.

¹⁴⁰ Zehra Fidan, "Çiçekle Müsemma Hayat Hikayeleri (Tezkire-i Şükûfeciyân)", **Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK), Ağustos 2012**, (İstanbul: İKÜ, 2012): 237-245.

tavsiflerine yer vermeksizin eseri sonundaki sahibi bilinmeyen ancak o zamanlarda mevcut olan çiçek ve ağaçların isimlerinin sayıldığı liste ile günümüz Türkçesine aktarmıştır. Ardından da eserdeki çiçeklerin alfabetik olarak bir listesini vermiştir.¹⁴¹

4.6. Bir Tezkire Olarak Netâ'icü'l-Ezhâr

4.6.1. Tezkire Geleneği

Arapça “zıkr” kökünden türetilen “tez_kire”, kelime olarak hatırlamaya vesile olan şey anlamına gelmektedir. Bu anlamına dayanılarak pek çok manada kullanılmıştır: Aynı şehirdeki resmî daireler arasında gidip gelen yazışma (tezkire-i resmiyye, tezkire-i husûsiyye vb.), çeşitli vesilelerle şahıslara ve esnafa verilen bazı resmî evrak (esnaf tezkiresi, mürûr tezkiresi, nüfus tezkiresi, terhis tezkiresi vb.) Resmî dairelerde yazı işleriyle görevli kimseler “tez_kireci” olarak adlandırılırken kelimenin çoğulu olan “tez_ākır”ın ise, hâtırat manasında kullanıldığı da olmuştur.¹⁴²

Tezkirelerin kökeni tabakât kitaplarına dayanmaktadır. İslam geleneğinde sahâbe, tâbiîn, âlimler, edip, şair ve sanatkârlar, sûfîler, düşünürler ve ayırıcı niteliklere sahip olan kişilerden söz eden telif bir tür olan tabakât, zamanla biyografilerin yer aldığı kitapları ifade eden bir terim haline gelmiştir. Biyografiler, önceleri tarih içinde yer alıp zamanla ayrı bir bilim dalı halini almışlardır ve hayat hikayelerini aktarmaları açısından tarih araştırmalarında büyük bir öneme sahiptirler. “Osmanlı döneminde genel olarak bir kişiyi anlatan biyografi eserlerine tercüme-i hâl, birden fazla kişinin biyografisini içeren eserlere terâcim-i ahvâl denilmiştir. Arap tabakât geleneği ile İran tezkire geleneğinin tesiri altında çeşitli biyografiler kaleme alınmış, biyografi edebiyatı zenginleştikçe ‘vefeyât, ravza, riyâz, gülzâr, gülşen, hadîka, devha, sefîne, tuhfe’ gibi çeşitli isimlendirmeler ortaya çıkmıştır.”¹⁴³

İslâm kültüründe Hz. Peygamber’in hayatının ele alınması şeklinde başlayan tezkire türü, zamanla her türlü meslek erbabını ele alan biyografik künye yazıcılığı halini almıştır. Ancak şimdiye kadar en geniş manada kullanım alanını şairlerin hayatları ve eserlerinden söz eden kitaplarda bulmuştur.

¹⁴¹ Kahraman, “Netâ'icü'l-Ezhâr-Hacı Mehmed bin Ahmed el-Ubeydî”, 41-91.

¹⁴² Detaylı bilgi için bkz: Abdülkadir Karahan, “Tezkire”, **İA**, c. 12/1, (İstanbul: MEB, 1993,): 226-230; Mustafa İsen, **Ötelerden Bir Ses**, (Ankara: AKÇAĞ, 1997), 28-34.

¹⁴³ Abdülkadir Özcan, “Tabakât/ Osmanlı Dönemi”, **TDVİA**, c.39 (İstanbul:2010): 299.

Osmanlı biyografi geleneğine bakıldığında:

1. Umumî tarihlerde yer alan biyografiler,
2. Şakâik, telif, tercüme ve zeyllerinde yer alan biyografiler,
- 3.Şuarâ tezkirelerinde yer alan biyografiler

şeklinde bir değerlendirme söz konusudur.

Umumî tarihlerde biyografiler, daha çok eserin sonunda ayrı bir başlık altında tanzim edilmişlerdir. Âşık Paşa-zâde ve Neşrî tarihlerinde menkıbe ve rivayetlerle süslenmiş biyografilere rastlanmaktadır. Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevârih*'te biyografilere daha geniş bir yer ayırırken muhtevalarını da genişleterek ayrıntılı bilgiler eklemiştir. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı ise 16. yüzyılda içinde biyografi bulunduran umumî tarihler içindeki en önemli eserdir. Şairlere ayrılan geniş bölümlerle yeni bir 16. yüzyıl şuarâ tezkiresi ortaya çıkmıştır. Taşköprülü-zâde Ebu'l-hayr İsâmü'd-din Ahmed Efendi tarafından, 1558 yılında Arapça olarak kaleme alınan *eş-Şakâiku'n-nu'mâniyye fî ulemâ'id-devleti'l-Osmâniyye*; yazıldığı dönemden itibaren büyük ilgi görmüş, tercüme ve pek çok kere tezyil edilmiştir.

15. yüzyılın ortalarında tertip edilmeye başlanan nazire mecmuaları şairler hakkında bazı bilgiler vermiş olsalar da ilk Türk tezkiresi, Ali Şîr Nevayî'nin 1491'de hazırladığı *Mecâlisü'n-nefâis*'tir. Osmanlı şair biyografilerini içeren ilk eser ise, 1538'de Sehî Bey tarafından kaleme alınan *Heşt-Behişt*'tir. Anadolu'da türün ilk örneği olması bakımından oldukça önemlidir. Bu türde sözü edilmesi gereken eserlerden biri de Latîfî'nin 1546'da yazdığı *Tezkiretü's-şuarâ ve Tabsiratü'n-nüzemâ* adlı tezkiresidir. Latîfî, hal tercümelerinin detaylı bir şekle bürünmesi yolunda ilk adımı atan kişi olması bakımından oldukça önemlidir. Önceleri tabakât esasına göre hazırlanan bu eserler, Latîfî ile alfabetik sisteme göre düzenlenir olmuşlardır. Sadece dönemindeki şairleri ele alan Ahdî'nin *Gülşen-i Şuarâ*'sı, hacimli mukaddimesiyle dikkati çekip uzun uzadıya anlatılan şair hayatlarıyla tevârih-i şuarâ haline gelen Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-şuarâ*'sı, süslü bir dille yazılmış olan Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-şuarâ*'sı ve Beyânî'nin Hasan Çelebi tezkiresinin özeti niteliğindeki *Tezkire-i Şuarâ*'sı 16. yüzyıl tezkire geleneğinin temelini oluşturan eserlerdir. Türk edebiyatında tezkire türüne ait 35 eser vardır. Beyânî, Sadıkî, Riyâzî, Safâyî, Salim, Belîğ, Safvet, Esrar Dede, Esad

Efendi, Ârif Hikmet, Fatin, Mehmed Tevfik, Ali Emîrî, Mahmud Kemal İnal 20. yüzyıla kadar devam eden gelenek çerçevesinde eser veren kişilerin başlıcalarıdır.¹⁴⁴

Şair tezkirelerinin haricinde farklı zümreleri ele alan pek çok biyografi kitabı hazırlanmıştır. Mimariden, musikiye, hat sanatından, sadrazamlığa, kaptan-ı deryalıktan, kâtipliğe kadar her meslek erbabının ayrı ayrı ele alındığı tezkireler de mevcuttur.

4.6.2. Bir Tezkire Olarak *Netâ'icü'l-Ezhâr*

Şehremini Camii Hatibi Mehmed bin Ahmed El-Ubeydî tarafından 17. yüzyılın sonlarında kaleme alınan *Netâ'icü'l-Ezhâr*, tezkire tertibiyle hazırlanmış tek çiçek risalesidir.¹⁴⁵ Yazarımız *Netâ'icü'l-Ezhâr*'ı yazdığında, uzun süredir çiçek yetiştiriciliğiyle uğraşmaktadır. 17. yüzyıl İstanbul'unda yetiştirilen rengarenk çiçeklerin kimde ortaya çıktığını, kimin eseri olduğunu merakı ve araştırmaları sonucunda öğrenmiştir. Yıllarca emek ve gönül vererek ömrünü tükettiği bu işi, geleceğe yadigar bırakmak arzusuyla da bir esere dönüştürmek ister. Sonraki dönemlerde bu ilme meyledenler, baktıklarında seleflerine hayır dua edip ruhlarına birer Fatiha okusunlar düşüncesiyle eski çiçekçilerin eserleriyle (çiçekleriyle) isimlerini içeren *Netâ'icü'l-Ezhâr* ismini verdiği bir çiçekçi tezkiresi hazırlar.

Netâ'icü'l-Ezhâr, 105'i eserin yazıldığı H. 1110 /M.1699 yılından önce vefat etmiş, 97'si ise o tarihlerde hala hayatta olan 202 çiçek mütehasssısının hal tercümelerini içeren bir çiçekçi tezkiresidir. Alfabetik olarak kişi adlarına göre düzenlenmiştir.

4.6.2.1. Eserin Bölümleri

Eser:

1.Mukaddime

2.Tezkire kısmı

3.İsimleri bilinip yetiştiricileri bilinmeyen bazı çiçek ve ağaç cinslerinin listesi

4.Hâtimetü'l-kitâb

¹⁴⁴ İsen, *age*, 1-27; Mustafa İsen ve diğ., *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2006), 266.

¹⁴⁵ Bazı kaynaklarda Şeyh Mehmed Lâlezârî'nin *Mizânü'l-Ezhâr*'ı da Tezkire-i Şükûfeciyân olarak anılmaktadır; ancak bu eser tezkire olarak kaleme alınmamıştır. Bilgi için Şükûfe-nâmeler (Çiçek Risaleleri) bölümüne bakılabilir.

şeklinde 4 bölüme ayrılabilir.

4.6.2.1.1.Mukaddime

Ubeydullah Efendi, eserine Allah’a hamd ve Hz. Peygamber’e salavat ile başlar. Eserin muhtevasına da uygun bir şekilde giriş yapar ve

“Hamd-i bî-ğāye ol Hālîk-ı kevn ü mekâna ki ‘arşa-i imkânı ‘ibādına ‘ibâdet güllerin ve t̤ā’at sünbüllerin çide itmek için ravza-i gülzâr eyledi. Ve şükr-i bî-nihāye ol Râzîk-ı ins ü cāna ki benî-Âdemi eşref-i maḥlûkât idüp anlardan dahî ‘aşk-ı pākini teslim-i emr-i celilü’l-ḥadri olan ‘uşşâk-ı güzînüñ ser-devlet-i maḥarlarında zerrîn-tâc ve sevdâ-yı muḥabbetini dil-i bî-ğullarında dâğ-ı lâlevâr nihâde idüp pîrāye-i gülzâr-ı müşâhede ve müşâfehe eyledi.”

diyerek Allah’ın insanlar ibadet olarak gül ve sümbül toplansın diye, dünyayı bir çiçek bahçesi olarak yarattığını ve insanoğlunu eşref-i mahlukat olarak yaratıp onlar arasından da aşkı teslim ettiği âşıklara tac olarak zerrini, kalplerine de lalenin dağlama yarası gibi sevdasını kondurduğunu böylece temaşa bahçesini süslediğini söyler.

Çiçek yetiştiriciliğiyle uzun süredir meşgul olduğunu ve ciddi bir tecessüs ile bu konuda epey bilgi edindiğini

“Bir müddet-i medidedür ki şükûfe-perverlûkde cehd-i cehîd idüp ḥālā beyne’n-nās perveriş bulan ezhâr-ı gûn-â-gûn kimden zühûr itdi ve kimlerüñ eşeridür tefahḥuş-ı tām ve sa’y u ihtimām ile ekşerine ittîlâ’-ı tamām ḥâşıl itdüm.”

sözleriyle anlatır. Sebeb-i telif kısmını çok güzel bir ifadeyle bağlar,

“bu ‘ömr-i nāzenîni bu kadar eyyām telef itdüm. Bâri selefden mürûr iden ezhâriyānuñ eşerleriyle isimlerin cem’ ü tahrîr idüp bir risâle terkîm idem ki bu fenne meyli olan ihvân-ı ḥālîşü’l-cenân nazar itdüklerinde her birini du’â-yı ḥayr-ı icabet-eşer ile yâd ve rûḥların bir Fâtîha ile şâd ideler.”

diyerek bu risaleyi hazırlamaktaki amacını belirtir.

Eseri kaleme aldığı H. 1110/M.1699 yılında, bu fen erbabından tohum sahibi olanlar, bir çiçeği başka bir yerden getirip kendisinde yayılmasını sağlayanlar, başkasının ektiği tohumları bir yol ile elde edip çiçek açmasıyla nam salanlardan 97’si o tarihe kadar vefat etmiş 105’i ise hala hayatta olan 202 kişinin alfabetik sırayla hal tercümelerinin ve sahip oldukları meyve ve çiçeklerin isimleriyle yazdığını, o devirde mevcut olan ama ilk yetiştiricisi bilinmeyenleri de kitabın sonuna eklediğini ifade eder. Ardından da tüm eser boyunca bahsedilen çiçek ve meyvelerin sayısını verir.

Buna göre eserde tespit edilen çiçek ve meyve cinsleri sayılarıyla şöyledir:

Tablo 2: Eserdeki Çiçek ve Meyve Cinsleri

Gül	7 adet	Girid lâlesi	149 adet
Sâde zerrin	249 adet	Kıbrıs	3 adet
Sâde kehriüba	11 adet	Zencebil-i Kağıthane	6 adet
Pulye	1 adet	Kağıthane tirfli	1 adet
Sîm	5 adet	Karanfil	37 adet
Katmer sîm	1 adet	Ful	1 adet
Behram Bey sîmi	1 adet	Sîm-top	1 adet
Nur-bahş	2 adet	Çarh-ı felek	1 adet
Sultanî deveboynu	1 adet	Limon	1 adet
Katmer binlik	1 adet	Emrûd	2 adet
Lâle-i Rûmî	481 adet	Enâr	2 adet
Sâde mâ'î sünbül	7 adet	Erik	1 adet
Sâde beyaz sünbül	9 adet	Kızılcık	1 adet
Yeşil sünbül	1 adet	Fındık	1 adet
Katmer mâ'î sünbül	2 adet	Îmâme-i kadı	2 adet
Katmer beyaz sünbül	1 adet	Kerrenây	1 adet
Kırmızı katmer sünbül	1 adet	Vakit buhuru	14 adet
Ağustos buhuru	6 adet		

Ubeydullah Efendi, mukaddime kısmını eserine tarih düşürdüğü şu kıt'a ile bitirmektedir:

Kıt'a

Hamdü-li'llāh ki ey 'Ubeydī-i zār

Luṭf-ı bî-ḥadd idüp saña Ğaffār

Bir eşer eyledün ki bâ'is olup

Yād olına bu deñlü merd-i bahār

Ḥayr ile yād ide bu aḥḳarı da

Naẓar iden bu tuḥfeye her bār

Pes şürü' idicek didüm tārīḥ

Ola bu tuḥfe yādigār-ı kibār

Çün tamām oldı tārīhiyle anuñ
Virdüm ismin Netā'icü'l-Ezhār

4.6.2.1.2. Tezkire Kısmı

Eserin tezkire kısmı alfabetik olarak kişi adlarına göre sıralanmıştır. 2'si hanım olmak üzere 202 kişinin hal tercümelerinin verildiği bu eserde her harfin altında kaç kişi olduğu ve bu kişilerin o gün kaçının sağ olup olmadığı belirtilmiştir. İncelenen nüshaların hemen hepsinde kişilerin isimleri der-kenar olarak verilmiş ve vefat etmişlerse -'aleyhi'r-rahme- ifadesi eklenmiştir.

Ubeydullah Efendi, öncelikle tezkire geleneğine de uygun bir biçimde söz konusu kişileri bilinen özellikleri ve sıfatlarıyla övgü dolu ifadelerle anmış ardından çiçek yetiştiriciliğindeki değerlerinden, yetiştirdikleri tohumlardan, sahip oldukları çiçeklerden, bunların isim ve hikayelerinden bahsetmiş, isim verme vesilesiyle çiçeklere söylenen tarih beyitleri ve kıt'aları vermiştir. Eğer kişi vefat etmişse bilgisi ölçüsünde vefat tarihini ve mezarını da söylemiştir. Ayrıca bu bölümde Mesnevî Şârihi Sarı Abdullah Efendi bahsinde, onun Çiçekçiler Başbuğu seçilişini belirten fermanın tam metni de yer almaktadır.

Aşağıda tezkirede yer alan kişilerin isim listesi verilmiştir:

Tablo 3: Tezkirede Yer Alan Kişiler

Fî Harfî'l-Elif					
İSİM	YER	VEFAT	İSİM	YER	VEFAT
Ebu's-Su'ûd Efendi	-	982	İbrâhîm Bey	Beşiktaş	-
İlyâs-zâde	-	1034	Enserci Ahmed Çelebi	-	1109
Ahmed-i Sûfî	Üsküdar	1070	Uzun Ahmed	-	1091
İbrâhîm Hân-zâde Mehmed Bey	-	1081	Uzun Süleyman	-	-
İbrâhîm Hân-zâde Ali Beğ	-	(-)	İsmail Efendi	-	-
Altı Parmak İbrâhîm Efendi	-	1084	İsmail Efendi Ser-Halife-i Yeniçeriyân	-	-
Aşçı Hüseyin	-	1093	Ahmed Çavuş Kethuda Birrî-zâde	-	-
Eyyüb Efendi	-	1095	Eyyub Efendi-zâde	-	1005
Ahmed Efendi	Kasımpaşa	1095	İbrahim Paşa-zâde	-	1101

İmâm-zâde Mehmed Çelebi	Üsküdar	(-)	Anbarcı-zâde Ahmed Çelebi	Altı Mermer	1004
İbrâhîm Bey	Eyüp	-	Birader-i İmam-ı Çivi-zâde Ahmed Çelebi	-	-
Fî Harfî'l-Bâ					
Behrâm Beğ	-	Sultan Süleyman ahdi	Papuççı Mustafa Çelebi	Kasımpaşa	(-)
Bostân-zâde	-	1106	Berber İbrâhîm Çelebi	Kasımpaşa	(-)
Bâkî-zâde Efendi (Fasîhî)	-	1030	Bekir Ağa Tâbi-i Ahmed Kethüdâ	-	-
Pîş-i Kadem	Kocamustafapaşa	1063	Hattât Bekir Ağa	-	-
Boşnak Mahmud	Kasımpaşa	1093	Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Beğ	-	-
Balıkçı Safer	Eyüp	1099	Berber Abdullah Çelebi-i	Eyüp	-
Fî Harfî't-Tâ					
Tezkireci Memik-zâde Mehmed Efendi	-	1100	Tiryâkî A'rec İsmâîl Çelebi	-	1107
Tâcir Mustafa	Yenikapı Mevlevihânesi	1092			
Fî Harfî'l-Cim					
Cüce Çelebi (Hüseyin Ağa)	-	1061	Cafer Bey-zâde Memiş Ağa	-	-
Çorbacı (Mehmed Ağa)	Galata	1077	Birâderân-ı Abdî Beşe Hasan Beşe	-	- 1104
Mehmed Çavuş	Üsküdar	1096	Çiçekçi-zâde Mehmed Efendi	Yedikule	-
(Ataullah) Çivi-zâde Efendi	-	-	Câbî Hasan Efendi	Fındıklı	-
Celeb Ahmed Çelebi	Tophane	-	Cin Ali Çelebi Karanfilî	-	-
Cafer Bey-zâde Abdullah Kapudan	-	-	Mehmed Efendi Çivi-zâde İmâmı	-	-
Fî Harfî'l-Hâ					
Hekimbaşı Mehmed Efendi	-	1042	Hacı Sâlih (Boşnak-zâde)	-	-
Halıcı-zâde Mehmed Paşa	-	1066	Habîb Bey	-	1098

Hasan Kapudan-zâde	-	1108	Hasan Ağa Kethüdâ-yı Hâne-i Maktûl Mustafa Paşa	-	1110
Hacı Yûsuf	-	1074	Hâfız-zâde	Eyüp	-
Hacı Halife	-	1074	Hacı Kâsım	-	1102
Hamamcı Mehmed Çavuş	-	1100	Hammal Ahmed Çelebi-i	Üsküdar	-
Hamamcı-zâde Mehmed Çelebi	Kasımpaşa	(-)	Hasan Ağa Burunsuz Kethüdâsı	-	1104
Hamamcı Hasan Efendi	-	1100	Hacı Ahmed Kettânî	-	-
Hüseyin Çelebi Etyemezli	-	-	Hüseyin Efendi (İmam-ı Topçıyan-ı Dergah-ı Âlî)	-	-
Hacı Abdülkerim Çelebi	-	-	Hacı Mustafa Katib-i Ruz- namçe-i Tersane	-	-
Hacı Ömer (Hazine-dâr-ı Yusuf Efendi)	Şam	1109	Hüseyin Çelebi (Çerağ-ı Kenan Hoca- zâde Mehmed Kapudan)	-	-
Fî Harfî'l-Hâ					
Hattat Mahmud	Tophane	1066	Halil Ağa	Kasımpaşa	-
Hobyar-zâde (Mehmed Efendi İmam-ı Camii-i Davutpaşa)	-	1090	Hadım Ali Ağa (Ser- kilârî)	-	-
Hurmasaçanı İbrahim Çelebi	-	1106	Lütfullah Efendi (Küçük Hoca-zâde)	-	-
Halil Paşa (Voyvoda-i Galata-i Sâbika)	-	1104			
Fî Harfî'd-Dal					
Davud Paşa-zâde	-	1095	Dede Şeyh Ali	-	-
Dede Mehmed Çelebi	-	1098	Mehmed Paşa (Defterdar Beyefendi)	-	1100
Debbağ Mustafa Çelebi	Eyüp	1100			
Fî Harfî'r-Râ					
Receb Usta	-	1103	Rüşdi Efendi	-	1111
Ramazan Kapudan-zâde Mustafa Ağa	-	1111	Kethuda- zâde Remzi Çelebi (Kule Kâtibi)	-	-
Fî Harfî'z-Zâ					
Zeki Ali Efendi	-	-			

Fî Harfî's-Sin					
Sirkeci İmamı Seyyid Abdulkâdir	-	1074	Süleyman Ağa (Turnacıbaşı Sabıka)	-	1094
Sinan Paşa-zâde Sa'idî Süleyman Bey	-	-	Siyahî Ahmed Efendi	-	1101
Saray Ağası Mustafa Ağa	-	1095	Sirkeci İmamı İsmail Efendi	Tophane	(-)
Fî Harfî's-Şin					
Şeyh Hasan Efendi	-	1019	Şehremini İmâmı (Uzun Musa-zâde Mustafa Efendi)	-	-
Şeytan-zâde (Mehmed Efendi)	-	1078	Şalgam Ahmed Beşe	Kasımpaşa	-
Bayrampaşa Şeyhi-zâde (Odabaşı Ali Çelebi)	-	1095	Şeyh Mehmed Efendi Acem-zâde (Şeyh-i Câmî-i Şehremini)	-	-
Şah Sultan Şeyhi (İsmail Efendi)	-	1098	Şeyh Osman Efendi	Eyüp	-
Şerîfe-zâde (Seyyid Abdülbaki Efendi)	-	-	Şeyh Veli Efendi	-	-
Fî Harfî's-Sad					
Sâlih Efendi	-	1036	Solak-zâde (Hasan Çelebi)	Üsküdar	1093
Solak-zâde Halil Efendi	-	1108	Sayacı Mehmed Çelebi	Kasımpaşa	1097
Sağdıç-zâde Mehmed Çelebi	Üsküdar	(-)	Solak Ahmed Çelebi		1112
Sun'î-zâde Mehmed Ağa	-	1085	İmam Salih Efendi	-	-
Fî Harfî't-Tâ					
İbrahim Ağa	Topkapı	1091	Tanbûrî-zâde Mustafa Çelebi	Eyüp	-
Toygâr (Mustafa)Baba	Üsküdar	-			
Fî Harfî'l-'Ayn					
Abdü'l-Bâkî Mevlûdî	Üsküdar	1066	Abdü'l-Kerim Çelebi	Eyüp	1098
'Ulvân Kapudan	Kasımpaşa	1069	Hoca Ali Efendi	-	1112
Sarı Abdu'llah Efendi		1071	Abdu'llah Efendi-zâde el-Hac Ali Efendi	Kasımpaşa	1105
Abdu'llah Efendi (Mahmud Efendi-zâde)	Kasımpaşa	1079	Kadri Ağa-zâde Ali Ağa	-	-

Seyyid Ali Efendi	-	-	Ömer Efendi-zâde Mehmed Efendi (İmam-ı Cami-i Hazret-i Eyyûb)	Eyüp	-
Cenâb-ı Seyyid Osman Efendi	-	-	Abdü'l-Hâlık Efendi (İmam-ı Cami-i Mimar Sinan)	-	-
Abdü'l-Bâkî Arif Efendi	-	-	Sorguççu Abdî Çelebi	-	-
Uşşâkî-zâde Osman Efendi	-	-	Abdü'l-Kadir Efendi (Musa-zâde)	Altı Ay Çeşmesi	-
Abdü'l-Aziz Çelebi	-	1109	Azîzî Hâtûn	-	-
Ali Ağa Baba Çorbacı	-	-			
Fî Harfî'l-Fâ					
Fennî Efendi	-	1120	Seyyid Ahmed Efendi (Fenârî-zâde)	-	1109
Fazlu'llâh Efendi (İmam-ı Cami-i Vâlide Sultan)	-	1106	Fazlı Paşa-zâde Ahmed Bey	-	-
Fâtıma Hâtun (Ani)	-	-			
Fî Harfî'l-Kâf					
Seyyid Ahmed Efendi	Dağıstan	1083	Kasım-zâde Kethudası İbrahim Ağa	-	1100
Seyyid Mustafa	Kalenderhâne	1065	Kavukçu Mehmed Çelebi	-	1102
Kalafatî Mehmed Beşe	Kâsımpaşa	-	Kapu Ağası Mehmed Ağa	Edirne	-
Kapıcı-zâde Mehmed Efendi	Eyyûb	1095	Kalaycı Himmet Beşe	Kasımpaşa	1105
Kadri Ağa Solakbaşı-zâde	Kocamustafapa	1102	Kaba Mahmud	Girit	1099
Karanfilî Mustafa Çelebi	-	1104	Kaymak Mehmed Efendi	Üsküdar	-
Karanfilî Gazzâz İsmail Çelebi	-	-	Kalaycı Hüseyin Beşe	Eyüp	-
Kavarsa Ahmed Ağa	-	1098	Kadri İbrahim Efendi	-	-
Koca Yusuf Efendi	-	1104	Kavukçu İbrahim Efendi	-	-

Kaliçevî Hacı Ahmed	-	1096	Kafes-zâde İbrahim Çelebi	-	-
Korıcı-zâde Mustafa Çelebi	-	1101	Karga Mehmed Çelebi	-	-
Fî Harfî'l-Kâf					
Gümrükçi Hasan Paşa	Galata	1066	Gülci Paşa- zâde	-	-
Keresteci Ali Çelebi (Lâle Babası)	-	1089	Kenan Hoca- zâde Mehmed Kapudan	-	-
Kör Muharrem	Kasımpaşa	1090	Keresteci Hacı Mehmed	-	(-)
Kürd-zâde (Mîr Ahmed Çelebi)	-	-	Gül-âb Müezzîn- zâde (Fişekçi Ali Çelebi)	-	-
Gümrükçi Hüseyin Paşa	-	1095	Köse Abdullah	Kırım	-
Derviş Mustafa Nakkaş Paşa-zâde	-	-			
Fî Harfî'l-Mîm					
Vusûlî Mehmed Efendi (Hubbî Monlası)	-	999	Mirahor Camii İmamı (Seyyid Hasan Efendi)	-	1098
Tevkî'i-zâde Musa Çelebi (Dede Çelebi)	-	1067	Mustafa Hoca	Kasımpaşa	1112
Muharrem Usta	-	1062	Çorbacı Mehmed Ağa Papucı Büyük	-	-
Maksud Koca	-	(-)	Mahmud Çelebi	Karagümrük	1077
Mîr Ali	-	-	Bağçevan Mehmed Ağa (Mücâvir-i Medine-i Münevvere)		1110
Boşnak Mustafa Halife	Avratpazarı	1080	Mustafa Ağa Babaluk	-	-
Mahmud Ağa Emîn-i Gümrük	-	1084	Derviş Mustafa Dede (Molla)	Eyüp	-
Mevlûdî Ali Çelebi	Üsküdar	1097	Mehmed Çelebi Müezzîn- zâde	Kasımpaşa	-
Fî Harfî'n-Nûn					
Nakkaş Emir İbrahim Çelebi	-	-	Nasûh Hoca	Üsküdar	-
Nişancı Mehmed Bey	-	-	Nûrî Efendi	-	-

Nâtûr Ali Çelebi	Üsküdar	-	Na'lburlar (Mismârî) Mustafa Çelebi ve Salih Çelebi	Galata	-
Fî Harfî'l-Vâv					
Velî Efendi	Eyüp	-	Velî Halife	-	-
Fî Harfî'l-Hâ					
Himmet Efendi-zâde Şeyh el-Hâc Abdu'llah Efendi	-	-			
Fî Harfî'l-Yâ					
Yorganî Ali-zâde Mehmed Çelebi	-	1092	Yapukçı- zâde Mehmed Çelebi	-	1107
Yırık Müezzîn Ali Çelebi	-	1096	Yümnî Efendi	-	-
Yıldız-zâde Mehmed Efendi	-	1110	Yeşilli Mehmed Efendi	Eyüp	-

Tezkirede Ubeydullah Efendi'nin vefat ettiğini söylediği halde vefat tarihinin verilmediği kişilere (-) konulmuş, o tarihte hayatta olanlara da - konulmuştur. Yer bölümünde kişilerin ikamet yerleri ya da memleketleri yazılmıştır. Bazı kişilerin mezarları ve çalıştıkları yerler belirtilmişse de bu bilgilerin yaşadıkları yer ya da memleket olarak algılanıp algılanamayacakları belli olmadığından bunlar göz ardı edilmiştir. Yine nereli olduğu ya da nerede ikamet ettiği belirtilmeyenlere -konulmuştur.

Netâ'icü'l-Ezhâr, bir çiçekçi tezkiresi olma özelliğiyle *şükûfeciyan* camiası içerisinde geçen pek çok olayın tanıklığını yapmaktadır. Kişilerin birbirleriyle olan iletişimlerinin derecesi ve geleneğin işleyişini ortaya koymasıyla bu alanda yapılan tüm çalışmalara kaynaklık etmiştir. Tezkire metninden hareketle yetiştirilen çiçeklere isim vermede, bu isimler üzerine manzumeler söylemede, kişilerin vefatlarına tarih düşürmede belli kişilerin başı çektiği görülmektedir. Tezkire yazarımız Ubeydullah Efendi çiçeklere isim vermede ilk sıradadır. 102 çiçeğe isim vermiş, 82 kişinin vefatına tarih düşürmüş ve 22 ayrı çiçek için manzume söylemiştir.

Aşağıda Ubeydullah Efendi'nin vefatlara düşürdüğü tarihler, çiçekler için söylediği beyitler ve isim verdiği çiçeklerin tabloları verilmiştir:

**Tablo 4 :Ubeydullah Efendi'nin Vefatlara Düşürdüğü Tarihler
(82 kişi için)**

KİŞİ	TARİH BEYTİ, MISRA'I	SENE
İLYAS-ZÂDE	Harf-i mücevher ile fevtine oldı târîh Mukârin ola Bârî hâzer ile İbn-i İlyâs	1034
AHMED-İ ŞÜFÎ	Şefâ'at eyle Muhammed Ahmed Dede	1070
İBRÂHİM HÂN- ZÂDE MEHMED BEG	Ola Hân-zâde Mehemmed Beg'e cā şahn-ı cinân	1081
AŞÇI HÜSEYİN	Me'menüñ Aşçı Hüseyin ola cennethâ	1093

KİŞİ	TARİH BEYTİ, MISRA'I	SENE
EYYÜB EFENDİ	Kaldurup iki elüñ ile du'ā di tārīḥ Cennet-i 'Adn ide Allāh Eyüb Efendi yirin	1095
AHMED EFENDİ	Dā ile gitdi böyle tārīḥ didüm bu mısra'ı Kondı nihāl-i rahmete bülbül-i cān Ahmedī	1095
ENSERCİ AHMED ÇELEBİ	Ahmed ola 'āzim-i Huld-i berīn	1109
UZUN AHMED	Muḥammed, Uzun Ahmed' ide şefā'at	1091
EYYÜB EFENDİ- ZÂDE	Eyyüb Efendi-zāde'nün rûhına dege ve'l-Fātiḥā	1105
İBRÂHİM PAŞA- ZÂDE	Biri gelüp 'Ubeydī, fevtine didi tārīḥ Meḥmed Beg mekânun cennet-i Firdevs ola	1101
ANBARCI-ZÂDE AHMED ÇELEBİ'nin pederi Meḥmed Çelebi	Gitdi biri yārāndan fevtine didüm tārīḥ Anbarcı Meḥmed Çelebi mekânun ola cennetü'l-Me'vā	
BEHRÂM BEG	Ber-vech-i taḥmīn ile oldı bu tārīḥ Behrām Beg menzilin cennet eyleye Allāh	Sultān Süleymān 'ahdinde
PİŞ-İ KADEM YÜSUF EFENDİ	Gitdi biri tārīḥ-i fevtin didüm Ola cāy-ı Yūsuf Efendi behişt	1063
BOŞNAK MAHMÜD	Birisi gelüp didi fevtinüñ tārīḥini Yā İlāhī cennet ola Bosnevī Maḥmūd kabri	1093
BALIKÇI ŞAFER	Geldi biri tārīḥ-i fevtin didi Gidüben 'azm-i cinān itdi Sefer	1099
TÂCİR MUŞTAFİ	Nefesün gitdi nefs-i Muştafa ḥāy	1092
TİRYÂKÎ A'REC İSMÂ'İL ÇELEBİ	Geldi birisi didi idüp du'ā tārīḥini Topal İsmâ'il Çelebi rûhına el-Fātiḥā	1107
CÜCE HÜSEYİN ÇELEBİ	Okuya Cüce Hüseyin rûhına el-Fātiḥā	1061
ÇORBACI	Tārīḥ-i fevtine menküṭi oldı bu mısra'ın Menzilün Çorbacı Meḥmed Ağa dāru's-selām ola ebed	1077
ÜSKÜDÂRİ ÇAVUŞ	Geldi biri didi fevt oldı tārīḥin di 'Ubeydī Üsküdārī Meḥmed Çavuş'ın yiri ebed olup cinānda	1096
BİRÂDERÂN-I 'ABDİ BEŞE VE MERHÜM HASAN BEŞE	Ḥasan rûhına okuya el-Fātiḥā	1104
HEKİMBAŞI MEHMET EFENDİ	Beḳāya itdi sefer ḥikmetile didiler tārīḥ Maḳām-ı Seyyid Meḥmed Efendi cennet ola dā'im	1042
HALICI-ZÂDE MEHMET PAŞA	Me'menün cennet ide Meḥmed Paşa Yā İlāh	1066
HASAN KAPUDÂN-ZÂDE MEHMET KAPUDAN	Meḥmed Kapudan rûhına diyelüm el-Fātiḥā	1108
HACI YÜSUF	Gitdi bir ezhārī bu dem fevtine tārīḥ oldı Pes el-Hāc Yūsuf meskenün ola cinānda el-Fātiḥā	1074
HACI HALİFE	Hacı Halife menzilün 'Adn ide İlāh	1074
HAMMÂMCİ MEHMET ÇAVUŞ	Fevtini tutdı 'Ubeydī çün didi Yā Allāh Hamāmcı Meḥmed Çavuş mekân aña cennet āh	1100
HACI 'ÖMER	Geldi biri didi kim yārāna sizler sağ oluñ Hem-civār itdi el-Hacı 'Ömer'i Yaḥyā'ya Hū	1109
HABİB BEG	Hem-civār ola Habīb-i Ekrem'e Habīb Fātiḥā	1098
HACI KÂSİM	'Azm-i behişt eyledi Hacı Kâsım	1102
HASAN AĞA BURUNSUZ KETHUDÂSİ	Birisi gitdi yine di fevtine tārīḥ Ḥasan'a menzili ola cennet-i Firdevs	1104

KİŞİ	TARİH BEYTİ, MISRA'I	SENE
HAṬṬAT MAHMÜD ÇELEBİ	Bir şahş gelüp didi 'Ubeydî târîh Haṭṭat Maḥmūd'a 'Adn ola maḳāmı	1066
HURMAŞAÇANI İBRÂHİM ÇELEBİ	Gelüp biri du'â ile didi fevtine târîhin Maḳâm-ı İbrâhîm'i cây-ı Me'vâ itsün İlâh	1106
DEDE MEHMED ÇELEBİ	Biri gelüp 'Ubeydî fevtine didüm urdum târîh Meḥmed Dede Sultân'ın rûhı için el-Fâtiḥa	1098
DEBBÂĞ MUŞTÂFA ÇELEBİ	Pür-güher târîh oldı fevtine Göçdi Debbâğ Muştâfa ah el çeküp	1100
DEFTERDÂR BEG EFENDİ	Gidüp bir mîr-i mükerrem fevtine oldı târîh Mekânun cennetü'l-Me'vâ ola Meḥmed Paşa	1100
RECEB USTA	Didi 'Ubeydî fevtine ustanun târîh İntikâl eyleyüp Receb bu fenâ dünyâdan	1103
SİRKECİ İMÂMI SEYYİD 'ABDÜ'L- KÂDİR	Biri gidüp 'Ubeydî fevtine didi o dem târîh İlâhî Seyyîd 'Abdü'l-Kâdir'e cennet ola Me'vâ	1074
SARAY AĞASI MUŞTÂFA AĞA	Biri geldi didi çün fevtine böyle târîh Muştâfa'nun mekânın cennet-i 'Adn ide İlâh	1095
SÜLEYMÂN AĞA TURNACIBAŞI SÂBIKA	Cennet-i Adn'e varup anda Süleymân öldi	1094
SIYÂHÎ AHMED EFENDİ	Siyâhî Ahmed'ün yüzini aḳ ide ḥaşrde Hay *** Gelüp birisi didi târîh-i fevtin 'Ubeydî Rû sefid ola ḥaşrde Ahmed Siyâhî İlâhî	1101
ŞEYTÂN-ZÂDE MEHMED EFENDİ	Biri çıkup didi târîhin anun Rûhı şâdân ola Şeytân-zâde'nun	1078
ŞEYHİ-ZÂDE 'ALİ ÇELEBİ	Bâ-nukat târîhin didüm 'Ubeydî fevtinun Ola Şeyh-zâde 'Ali Çelebi'ye mesken-i cinân	1095
ŞÂLİH EFENDİ	Şâlih Efendi kabri nûr ola hemîn yâ İlâh	1036
ŞOLAK-ZÂDE HALİL EFENDİ	'Ubeydî işidüp fevtin du'âyile didüm târîh Şolak-zâde maḳâmın cennetü'l-Me'vâ ide Yezdân	1108
ŞUN'İ-ZÂDE MEHMED AĞA	Hâtif didi fevtine o dem târîh-i bâ-nukat Bârî mekânun cây-ı Me'vâ ide Meḥmed Ağa	1085
ŞAYACI MEHMED ÇELEBİ	Şayacı Meḥmed rûhına diyelüm el-Fâtiḥa	1097
TOPKAPULI İBRÂHİM AĞA	Bâ-nukat ḥarfiyle fevtine didüm târîhini Menzil İbrâhîm Ağa'ya ola yâ Rab Me'vâ	1091
'ABDÜ'L-BÂKÎ MEVLÜDİ	Çıkıdı bir pîr-i mübarek didiler târîhini Seyd 'Abdü'l-kâdir Efendi cânı için Fâtiḥa	1066
'ULVÂN KAPUDAN	Çıkup bir âh ile târîh dilinden Mekânun ḳaşr-ı Firdevs ola 'Ulvân	1069
'ABDUL'LÂH EFENDİ KÂSIMPASHALI	Gelüp birisi fevtine 'Ubeydî didi târîhin Maḳâmun ola 'Abdul'lâh Efendüm cennetü'l-Me'vâ	1079
'ABDÜ'L-'AZİZ ÇELEBİ MERHÛM	Geçdi çün dâr-ı fenâdan itdi 'uḳbâya sefer Cennet-i 'Adn'i İlâhâ eyle 'Azîz'e maḳar	1109
'ABDÜ'L-KERİM ÇELEBİ	Geldi biri fevtine bu güne didi târîh 'Ubeydî Cennet ide mesnedün 'Abdü'l-kerîm Çelebi İlâh	1098
'ABDULLÂH EFENDİ-ZÂDE EL- HÂC 'ALİ EFENDİ	Kabrine geldüm du'â idüp didüm târîhini Cennetü'l-Me'vâ ola yâ Rab 'Ali'ye bu maḳâm	1105
FAZLU'LLÂH EFENDİ	Hay Meded hay göçdi Fazlu'llâh da	1106
SEYYİD AHMED EFENDİ EŞ-ŞEHİR BE-FENÂRİ-ZÂDE	İlâhî kıl Fenârî-zâde câyın cennet-i Me'vâ	1109
ES-SEYYİD AHMED EFENDİ	Geldi biri 'Ubeydî fevtine didi târîh Kulleli Emîr Çelebi kabri nûr ola	1083

KİŞİ	TARİH BEYTİ, MISRA'I	SENE
KAĞUCI-ZADE MEHMET EFENDİ	Gidüp yine bir 'azizüm fevtine târîh Kağuci-zâde Mehmed Efendi kâbri nûr olsun	1095
KADRİ AĞA ŞOLAKBAŞI-ZADE	Harf-i menkûṭ ile oldu târîh 'Abdu'l-kâdir Ağa rahmetu'llâh	1102
KARANFİLİ MUŞTAFÂ ÇELEBİ	Açup iki el du'âya didi târîhin 'Ubeydî Karanfilî Muştafa câyın ide Allâh nûr	1104
KAVARSA AHMED AĞA	Fevt oldu çün Kavarsa târîh-i mücevheri 'Adn eyleye Ahmed Ağa câyın Cabbâr	1098
KOCA YÜSUF EFENDİ	Gitdi bir pîr-i mübârek fevtine târîh için Didiler Yûsuf Efendi rûhına el-Fâtihâ	1104
KALİÇEVİ HACI AHMED	Gel okıgıl Hacı Ahmed rûhına el-Fâtihâ	1096
KORICI-ZADE MUŞTAFÂ ÇELEBİ	Korıcı-zâde Muştafa rûhı şâd-bâd	1101
KÂSİM-ZADE KETHUDÂSİ	Fevtine 'Ubeydî didüm mücevher târîh İbrâhîm Ağa'dan eyleye câyın Cabbâr	1100
KAVUĞÇI MEHMET ÇELEBİ	Müdâm ola Mehmed Çelebi mekânun behişt	1102
KALAYCI HİMMET BEŞE	Pes Muhammed eyleye Himmet'e himmet	1105
KABA MAHMÜD	Kaldırup iki elüm fevtine didüm târîh Huld ola makâmun Kaba Mahmûd ebedî	1099
GÜMRÜKÇİ HASAN AĞA	Hüsne menzil ide gülşen-i Firdevs'i İlâh	1066
KERESTECİ 'ALİ ÇELEBİ	Çiçekçilikle muttasıf itdi beğâyâ 'azm-reh Bu târîhin ola 'Ali şükûfe-çîn-i cenneti	1089
KÖR MUHARREM	Yevm-i 'ukbâda ola ol görür Muharrem'ün	1090
KERESTECİ HACI MEHMET	Göçdi dünyâdan didiler fevtine târîh için Okıya el-Hâc Mehmed rûhı için el-Fâtihâ	1105
MONLA ÇELEBİ	Gitdi bir dâna-yı 'âlem didiler târîhini Diyelüm Monla Çelebi rûhına el-Fâtihâ	999
MUHARREM USTA	Biri gelüp fevtine pes didi târîh 'Azm-i beğâ eyledi <i>Muharrem Usta</i>	1062
MAHMÜD AĞA EMİN-İ GÜMRÜK	Ola yâ Rabbî mübârek Mahmûd Ağa'nun mekânı	1084
MEVLÜDİ 'ALİ ÇELEBİ	Biri kalkup didi târîhini fevtine o dem Gitdi Mevlûdî 'Ali Çelebi reyhân ile hayf	1097
MAHMÜD ÇELEBİ	Biri kalkup didi târîhini fevtine 'Ubeydî Dâr-ı cennet ola Mahmûd'a Makâm-ı Mahmûd	1077
MEHMET AĞA MÜCÂVİR-İ MEDİNE-İ MÜNEVVERE	Mekânun dâr-ı Na'im ola Mehmed Ağa	1110
YORGANİ MEHMET ÇELEBİ	Biri gelüp 'Ubeydî fevtine didi târîh Hâcî 'Ali-zâde'nun menzili ola behişt	1092
YIRIK MÜ'ezzİN	'Ali Çelebi mekânun cennet-i 'Adn eylesün Allâh	1096
YILDIZ-ZADE MEHMET EFENDİ	'Ubeydî biri gelüp fevtine târîhini didi Yıldız-zâde Mehmed Efendi rûhına el-Fâtihâ	1110
YAPUĞÇI-ZADE MEHMET ÇELEBİ	Biri kalkup fevtine didi o dem târîhini Gel Mehmed Çelebi rûhına okı el-Fâtihâ	1107

Tablo 5: Ubeydullah Efendi'nin Çiçekler İçin Söylediği Beyitler

(22 çiçek için)

SAHİBİ	İSMİ	BEYİT	SENE
UZUN SÜLEYMÂN	<i>Per-tâb</i> (beyaz katmer sünbül)	Biri geldi göricek didi anuñ târîhin Açılınca didiler ismüñ ola <i>Per-tâb</i>	1108
TEZKİRECİ EFENDİ	<i>Cihân-ārā</i> (zerrîn)	Hüsini dîr gören bu zerrîn-i bî-hemtâ; Mest itdi bizi hüsne <i>Cihân-ārā</i>	
CELEB AĞMED ÇELEBİ TOP- ĖĖNELİ	<i>La'lin şeş- berg-i İmâm- zāde</i> (zerrîn)	Geldi bir zerrîn toğmdan târîğ <i>La'lin şeş-berg-i İmâm-zāde</i>	
ŞALĖAM AĞMED BEŞE	<i>Eşref-i ezhār</i> (zerrîn)	Toğmından AĖmed Çelebi'nüñ olup peydā Eyledi Ėandān anı luğfuyla ol Ėaffār İsmiñi kodı biri gelüp didüm târîğ İsmüñ oldı çün senüñ <i>Eşrefü'l-ezhār</i>	1110
'ALİ AĞA BABA ÇORBACI	<i>Şafā-bağş</i> (zerrîn)	ToĖmıña 'Ali AĞa târîğ mücevherdür Bu cām-ı <i>Şafā-bağş</i> 'ı Ėayy kıldı saña i'tā	1107
'ALİ AĞA BABA ÇORBACI	<i>'Aliyyü'l- ezhār</i> (zerrîn)	'Ali AĞa babamuz itme kuzusın inkār <i>'Aliyyü'l-ezhār</i> ki oldı bu târîğ-i izhār	1107
'ALİ AĞA BABA ÇORBACI	<i>Yāķūt kalem</i> (vakit buhuru)	Çorbacı 'Ali AĖa babamuzuñ Ola bu kırmızı buğurı 'alem Gel iki gözüm senüñ târîĖüñi Didiler ismüñ ola <i>Yāķūt kalem</i>	1110
ŞORĖUÇÇI 'ABDİ ÇELEBİ	<i>ŞorĖuç-ı Hindî</i> (vakit buhuru)	Bā-nuķāt târîğ ismin koduķda didüm 'Ubeydî <i>ŞorĖuç-ı Hindî</i> ola ismi didi aña Ėacı Baba	1110
ĖADRI AĞA ŞOLAKBAŞI- ZĖDE	<i>Gülşen-ārā</i> (zerrîn)	Eyledi bezm-i gülşeni mihr-i cemāli pür-nür Rüyını görse nā-gehān Leylā olurdu şeydā Ėadri AĞa'ya müjde kim ismle oldı târîğ Zerrîn içinde açdı çün gül gibi <i>Gülşen-ārā</i>	
ĖAVUKÇI İBRĖĖİM EFENDİ	<i>Ėüsne-efzün</i> (Rümî Lāle)	Küşāde eyler rûğı olduķda bu <i>Ėüsne-efzün</i>	1108
KÜRD-ZĖDE MİR AĞMED ÇELEBİ	<i>Ėürşid</i> (zerrîn)	Zihî zerrîn-i bî-hemtā didiler ismine <i>Ėürşid</i> Müsemmanuñ zuğurından olupdur dā'imā <i>Ėürşid</i> Şeref bulup Ėamel burcında dā'im iftiĖār eyler Tenezzülden müberrādur anuñçün Ėālibā <i>Ėürşid</i> Meh-i bedri ziyāsiyla dem-ā-dem pür-neşāt eyler SeĖāvetle, leĖāfetle 'alemdür gör dilā <i>Ėürşid</i> Esed burcın şükûfi çün idüpdür kendüye mesken Ėabûl kılmadı târîğe burucın on birin <i>Ėürşid</i>	1109
KEN'ĖN ĖVOCA-ZĖDE MEĞMED ĖAPUDAN	<i>'Admü'n- naķır</i> (zerrîn)	Ken'ān Ėvoca-zāde'nüñ toğumlarından Doğdı ezhār içre bir mihr-i şu'legir TârîĖini bā-nuķāt didüm 'Ubeydî Zerrîn içinde oldı <i>'Admü'n-naķır</i>	1110

SAHİBİ	İSMİ	BEYİT	SENE
KEN'ÂN HVOCA-ZÂDE MEHMED KAPUDAN	<i>Şâh-cihân</i> (zerrîn)	Meħemmed Kıpudan a'nî zâde-i H'oca Ken'ân Bu zerrîn geldi toħmından be-ħikmet-i Yezdân 'Ubeydî ismini koyup didüm aña târîh Çün oldu bu da zerrînler içinde <i>Şâh-cihân</i>	
MUŞTAFÂ AĞA BABALIĞ	<i>Gülşen-efrûz:</i> (zerrîn)	Ĥabbezâ Muştafa Ağa'da olup nev-peydâ Sa'y ile ĥâşıl olup eyledi ĥandân imrûz Şevk ile didi 'Ubeydî görüp aña târîh Açıldı zerrînüñ içinde bu <i>Gülşen-efrûz</i>	1110
MUŞTAFÂ AĞA BABALIĞ	<i>Ser-efgende</i> (zerrîn)	Muştafa Ağa'da olup peydâ Yine bir şükûfe-i tâbende Didiler nâmı konıcağ târîh O olup düşmenlerüñ <i>ser-efgende</i>	1110
MUŞTAFÂ AĞA BABALIĞ	<i>Sîne-küşâ</i> (zerrîn)	Muştafa Ağa'da yine el-ħağ Oldı zerrîn-i bî-mişl peydâ Çıkup üçler didi aña târîh 'İşk olan çün oldu <i>sîne-küşâ</i>	1110
DERVİŞ MUŞTAFÂ EYYÜBİ	<i>'Anber-sâ</i> (sünbül)	Bu ismün ola sünbüller içinde çünki <i>'Anber-sâ</i>	
MEHMED ÇELEBİ MÜ'EZZİN- ZÂDE	<i>İsmühü Şâlih</i> (zerrîn)	Elħamdü-li'llâh şükür bu güne kim açıldı <i>İsmühü Şâlih</i>	1110
NA'LBURLAR MUŞTAFÂ VE ŞÂLİH ÇELEBİ	<i>Nev-reste</i> (zerrîn)	Bağ görüñ <i>Nev-reste</i> 'yi	1110
VELİ EFENDİ EYYÜBİ	<i>Çarh-ı felek</i> çiçeği nâm-ı diger <i>Vefâsız</i> <i>yayla</i>	Didi görüp 'Ubeydî târîhin Ĥamdü-li'llâh açıldı <i>Çarh-ı felek</i>	1098
VELİ EFENDİ EYYÜBİ	<i>Tâc-ı sulţânî</i> (buhûr)	Çıkdı bir katmer beyâz buħûr Velî'de Târîhin didiler nâmuñı ola <i>Tâc-ı sulţânî</i> senüñ	1110
VELİ EFENDİ EYYÜBİ	<i>Çeleng-i</i> <i>sulţânî</i> (buhûr)	Bir güzîde beyâz buħûra nâm ile târîh di 'Âlemde ola tâcdâr <i>Çeleng-i sulţânî</i> Velî	1110

Tablo 6: Ubeydullah Efendi'nin İsim Verdiği Çiçekler (102 adet)

İSMİ	TÜRÜ	SAHİBİ	SENE
<i>Ferîd-i cihân</i>	elmâsî lâlesi (lâle-i Rûmî)	İMÂM-ZÂDE MEHMED ÇELEBİ	1105
<i>Evreng-zîb</i>	lâle-i Rûmî	İMÂM-ZÂDE MEHMED ÇELEBİ	
<i>Rûy-ı 'arûs</i>	lâle-i Rûmî	İMÂM-ZÂDE MEHMED ÇELEBİ	1109
<i>Süst mâ'î</i>	zerrîn	İBRÂHİM BEG EYYÜBİ	
<i>Sa'âdet-nişîn</i>	zerrîn	İBRÂHİM BEG EYYÜBİ	1109

İSMİ	TÜRÜ	SAHİBİ	SENE
<i>Nihân-kadeh</i>	zerrîn	İBRÂHİM BEG EYYÜBİ	1109
<i>Süheyl-i İbrâhîmî</i>	zerrîn	İBRÂHİM BEG EYYÜBİ	1109
<i>Žiyâ-bağş</i>	zerrîn	İBRÂHİM BEG EYYÜBİ	1109
<i>Cihân-süz</i>	lâle-i Rûmî	İBRÂHİM BEG EYYÜBİ	
<i>Ĥalkârî</i>	Girîd lâlesi	BEKİR AĞA TÂBİ‘-İ AĤMED KETHUDÂ	
<i>La‘lîn şeş-berg-i İmâm-zâde</i>	zerrîn	CELEB AĤMED ÇELEBİ TOP- ĤÂNELİ	
<i>Mercân-peyker</i>	lâle-i Rûmî	CÂBİ ĤASAN EFENDİ	1109
<i>Zibende</i>	zerrîn	ĤACI ŞÂLİĤ BOŞNAK-ZÂDE	
<i>Sürûr-bağş</i>	zerrîn	ĤACI ŞÂLİĤ BOŞNAK-ZÂDE	
<i>Müsellem-i ‘âlem</i>	zerrîn	ĤACI ŞÂLİĤ BOŞNAK-ZÂDE	
<i>Ĥoş-pesend</i>	zerrîn	ĤACI ŞÂLİĤ BOŞNAK-ZÂDE	
<i>Şems-i ġurûb</i>	zerrîn	ĤACI ŞÂLİĤ BOŞNAK-ZÂDE	
<i>Ĥacı Kâsım kırmızı nâm-ı diger Bekrî kırmızı</i>	lâle-i Girîd	ĤACI KÂSİM	
<i>Sürĥ-feşân müşâbihi</i>	lâle-i Girîd	ĤACI KÂSİM	
<i>Ĥubbe-i gevher-nigîn</i>	lâle-i Girîd	ĤACI KÂSİM	
<i>Nâdide</i>	lâle-i Girîd	ĤACI AĤMED KETTÂNİ	
<i>Ĥonbalağ nâm-ı diger Žiyâ-bağş</i>	lâle-i Girîd	ĤACI AĤMED KETTÂNİ	
<i>Nev-‘ağâ-yı Ĥüseynî</i>	zerrîn	ĤÜSEYİN ÇELEBİ	1109
<i>Nev ‘Ağâ-yi ‘Alî</i>	zerrîn	ĤÂDİM ‘ALÎ AĞA	1109
<i>Hem-civârî</i>	lâle-i Girîd	RÜŞDİ EFENDİ	
<i>Rüşdi beyâzı</i>	lâle-i Girîd	RÜŞDİ EFENDİ	
<i>Yûsufî</i>	lâle-i Girîd	RÜŞDİ EFENDİ	
<i>Sa‘îd-bağş</i>	zerrîn	SİNÂN PAŞA-ZÂDE	
<i>Selîmî Süleymânî</i>	zerrîn	SİNÂN PAŞA-ZÂDE	1109
<i>Mümtâz-ı ‘âlem</i>	zerrîn	SİNÂN PAŞA-ZÂDE	
<i>Gül-endâm</i>	lâle-i Rûmî	SİNÂN PAŞA-ZÂDE	
<i>Sa‘îd-bağş</i>	lâle-i Rûmî	SİNÂN PAŞA-ZÂDE	
<i>Ĥağf-ı ruhsârî</i>	lâle-i Girîd	ŞOLAK-ZÂDE	
<i>La‘l-peyker</i>	lâle-i Rûmî	TOYĞAR BABA	1109
<i>Gül-mîĥ âfitâb</i>	lâle-i Rûmî	‘UŞŞÂKÎ-ZÂDE EFENDİ	1109
<i>‘Adîmü’n-nažîr</i>	lâle-i Rûmî	‘UŞŞÂKÎ-ZÂDE EFENDİ	1110
<i>Nâzende</i>	lâle-i Rûmî	‘UŞŞÂKÎ-ZÂDE EFENDİ	1110
<i>‘Oşmânî kırlangıç</i>	lâle-i Rûmî	‘UŞŞÂKÎ-ZÂDE EFENDİ	1110
<i>Cilve-bağş</i>	lâle-i Rûmî	‘UŞŞÂKÎ-ZÂDE EFENDİ	1110

İSMİ	TÜRÜ	SAHİBİ	SENE
'Aliyyü'l-ezhār	zerrîn	ALİ AĞA BABA ÇORBACI	1107
Necm-i 'Ali	zerrîn	ALİ AĞA BABA ÇORBACI	1109
Şafâ-yı 'Ali	zerrîn	ALİ AĞA BABA ÇORBACI	
Merdâne-kağeğ	zerrîn	ALİ AĞA BABA ÇORBACI	
Şamānî	zerrîn	ALİ AĞA BABA ÇORBACI	
Yāķūt kalem	vaķit buķūru	ALİ AĞA BABA ÇORBACI	1110
Ĥānümān	lāle-i Rūmî	Ĥ'OCA 'ALİ EFENDİ	
Şems-i münîr	zerrîn	KAĞRİ AĞA-ZĀDE 'ALİ AĞA	1108
Yūsufî	zerrîn	KAĞRİ AĞA-ZĀDE 'ALİ AĞA	1109
İmāmü'l-ezhār	zerrîn	'ABDU'L-ĤĀLIK EFENDİ	
Şerefďār	zerrîn	'ABDU'L-ĤĀLIK EFENDİ	1109
Şorguĥ-ı Hindî	vaķit buķūru	ŞORGUĤI 'ABDİ ĤELEBİ	1110
'Azîzî Süleymānî	zerrîn	'AZİZİ ĤĀTŪN	1109
Bektāşî	lāle-i Kıbrıs	SEYYİD AĤMED EFENDİ EŞ-ŞEHİR BE-FENĀRİ-ZĀDE	
Kerrenāy		SEYYİD AĤMED EFENDİ EŞ-ŞEHİR BE-FENĀRİ-ZĀDE	
Gül-rūy nām-ı diđer Bîşezār	lāle-i Girîd	KAĞANFİLİ MUŞTAFĀ ĤELEBİ	
Ĥüsn-efzūn	lāle-i Rūmî	KAĐUĤI İBRĀĤİM EFENDİ	1108
Vaķit-peyker	ağustos buķūru	KERESTECİ 'ALİ ĤELEBİ	
Külāh-ı şerîf	zerrîn	KÜRD-ZĀDE	
AĤmed-ābād	zerrîn	KÜRD-ZĀDE	
Şivekār Süleymānî	zerrîn	KÜRD-ZĀDE	1109
Kürd Gürānî	lāle-i Rūmî	KÜRD-ZĀDE	
Nev-'arūs	lāle-i Rūmî	KÜRD-ZĀDE	1108
Düďî	zerrîn	GÜLCİ PAŞA-ZĀDE	1109
Gül-fām	lāle-i Rūmî	GÜLCİ PAŞA-ZĀDE	
Dürr-i yektā	zerrîn	KEN'ĀN Ĥ'OCA- ZĀDE	1108
Ken'ān-ı MuĤammedî	zerrîn	KEN'ĀN Ĥ'OCA- ZĀDE	1109
Şems-i đuĥā	zerrîn	KEN'ĀN Ĥ'OCA- ZĀDE	
Nebāî	zerrîn	KEN'ĀN Ĥ'OCA- ZĀDE	
Çorbacı müşābihi	zerrîn	KEN'ĀN Ĥ'OCA- ZĀDE	
Dil-rübā	zerrîn	KEN'ĀN Ĥ'OCA- ZĀDE	

İSMİ	TÜRÜ	SAHİBİ	SENE
<i>Rûh-efzâ</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Câm-ı Cem</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Mev'ûdî la'lîn</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Bîh-i efrûz</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Dil-küşâ</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Rûh-bahş</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Sîmsâ</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Şâh-ezhâr</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Sîm-peyker</i>	zerrîn	KEN'ÂN H'OCA-ZÂDE	
<i>Huceste-âşâr</i>	zerrîn	MUŞTAFÂ H'OCA	1109
<i>Şâhâne</i>	zerrîn	MUŞTAFÂ ÂĞA BABALIĞ	1109
<i>Şadr-nişîn</i>	lâle	MUŞTAFÂ ÂĞA BABALIĞ	1108
<i>Dürr-i Nâ-dîde</i>	lâle-i Rûmî	MUŞTAFÂ ÂĞA BABALIĞ	1109
<i>'Anber-sâ</i>	sünbül	DERVİŞ MUŞTAFÂ EYYÜBÎ	
<i>İsmühü Şâlih</i>	zerrîn	MEHMET ÇELEBÎ MÜ'ezzîn-ZÂDE	1110
<i>Nev-reste</i>	zerrîn	NA'LBURLAR MUŞTAFÂ VE ŞÂLİH ÇELEBÎ	1110
<i>Vefâsız yayla</i>	çarh-ı felek	VELÎ EFENDÎ EYYÜBÎ	1098
<i>'Alâyim-i semâ</i>	buğûr	VELÎ EFENDÎ EYYÜBÎ	1110
<i>Tâc-ı sulţânî</i>	buğûr	VELÎ EFENDÎ EYYÜBÎ	1110
<i>Çeleng-i sulţânî</i>	buğûr	VELÎ EFENDÎ EYYÜBÎ	1110
<i>Mûy-ı sepîd</i>	buğûr	VELÎ EFENDÎ EYYÜBÎ	1110
<i>Aşâ-yı sîm</i>	buğûr	VELÎ EFENDÎ EYYÜBÎ	1110
<i>Perçemli</i>	lâle-i Girîd	YAPUĞÇI-ZÂDE MEHMET ÇELEBÎ	
<i>Müjgân-ı Zâl</i>	buğûr	YAPUĞÇI-ZÂDE MEHMET ÇELEBÎ	
<i>Neşter-i sîm</i>	buğûr	YAPUĞÇI-ZÂDE MEHMET ÇELEBÎ	
<i>Nâl-kalem</i>	buğûr	YAPUĞÇI-ZÂDE MEHMET ÇELEBÎ	
<i>Şağîr mercân-pâre</i>	lâle-i Rûmî	YEŞİLLÎ MEHMET EFENDÎ	

İSMİ	TÜRÜ	SAHİBİ	SENE
<i>Esved-i şāhī nām-ı diğer Ser-nigūn</i>	lāle-i Rūmī	Kimden ortaya çıktığı bilinmeyen çiçeklerden	
<i>Yerebakan (Mor lāle ser-nigūn Beyāz lāle ser-nigūn Nebātī lāle ser-nigūn Beñli lāle ser-nigūn)</i>	lāle-i Rūmī	Kimden ortaya çıktığı bilinmeyen çiçeklerden	
<i>Ḳandil çiçeği</i>	tūğ-ı şāhī	Kimden ortaya çıktığı bilinmeyen çiçeklerden	
<i>Küçimen</i>	arı çiçeği nām-ı diğer tūṭī ve zenbūr	Kimden ortaya çıktığı bilinmeyen çiçeklerden	
<i>Turuncı Ḳuds</i>	ḳuds	Kimden ortaya çıktığı bilinmeyen çiçeklerden	

Çiçek resimleri ve maketleri yaptığını bildiğimiz Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Bey şiirle de ilgileniyor olmalı ki 27 çiçek ismi ve 18 manzume ile ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada ise 14 çiçek ismiyle Tezkireci Memik-zâde vardır. Aşağıya çiçeklere isim veren ve bu isimlere beyit/beyitler söyleyen kişilerin bir listesi çıkarılmıştır.

Tablo 7: Çiçeklere İsim Veren Kişiler

Kişi	İsim Verdiği Çiçek Sayısı	Kişi	İsim Verdiği Çiçek Sayısı
Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Bey	27 adet	Çorbacı Ali Ağa	3 adet
Tezkireci Memik-zâde	14 adet	Eyyûbî Veli Efendi	1 adet
Zekî Ali Efendi	12 adet	Siyâhî Ahmed Efendi	1 adet
Nakşî Efendi	8 adet	Sybaşı İbrahim Ağa	1 adet
Himmet Efendi-zâde	7 adet	Sâkîb Çelebi	1 adet

Tablo 8: Çiçekler İçin Manzume Söyleyen Kişiler

Kişi	Söylediği Manzume Sayısı	Kişi	Söylediği Manzume Sayısı
Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Bey	18 adet	‘Âlî	2 adet
Zekî Ali Efendi	11 adet (1’i vefat için)	Himmet Efendi-zâde	1 adet
Va’dî	9 adet		

4.6.2.1.3. İsimleri ve Cisimleri Bilinip Kimden Ortaya Çıktığı Bilinmeyen Bazı Ağaç ve Çiçek Cinsleri

Bu bölümde Ubeydullah Efendi, kendi zamanında isimleri ve kendileri bilinip yetiştirilen; ancak ilk olarak kimde görüldüğü, kimden ortaya çıktığı bilinmeyen bazı ağaç, çiçek, çiçek soğanı, çiçek kökü ve çiçek tohumlarının cinslerini vermiştir.

Tablo 9: İsimleri ve Cisimleri Bilinip Kimden Ortaya Çıktığı Bilinmeyen Bazı Ağaç ve Çiçek Cinsleri

Gül Cinsleri	Ful Cinsleri	Yasemin Cinsleri	Çiçekli Ağaçlar (Nar, Şeftali, Badem, Erik)
Leylak Cinsleri	Bazı Çiçekli Ağaç Cinsleri	Sünbül	Zerrin
Sîm	Katmer	Sâde Freng Çiçeği	Katmer Freng Çiçeği
Pulye	Peç Pulyesi	Lâle-i Rûmî	Tûğ-i şâhî
Arı çiçeği	Misk-i Rûmî	Çiğdem	Zanbak
Zülf-i nigâr	Susen piyazı	Bağa	Şakayık
Lâle-i Girid	Kuds	Zencebil-i Magnisa	Zencebil-i Girîd
Zencebil-i Freng	Şeb-bûy	Benefşe	Karanfil
Anber-bûy	Hüsn-i Yusuf	Gelincik	Müteferrika
Yonca	Ekşi limon	Tatlı limon	Ekşi turunc
Tatlı turunç			

4.6.2.1.4. Hâtîme

Bu bölümde Ubeydullah Efendi, eski yetiştiricilerin eserlerinin ve isimlerinin unutulup anılmadığını ve bu eser vesilesiyle taze hayat bulduğunu söyler. Ve eksik ve kusurlarının örtülmesini ve mümkün mertebe düzeltilmesini temenni ve rica eder. H. 1110 yılına işaretlerle bitişine düşürülen şu tarihle son bulur:

‘Ubeydî çün bu te’lîfî ‘aṭâ itdi saña Allāh

‘Aceb maḳdûruñı bezl eyledüñ bunda hemān lillāh

Ḥitāmına ṭulū ‘ idüp derün-ı sînedēn târîḥ

Müyesser oldı tamāmı didüm ben El-ḥamdü-lî’llāh

4.7. Bir Şükûfe-nâme (Çiçek Risâlesi) Olarak Netâ’icü’l-Ezhâr

Elimizdeki çiçek risalelerinin tarihli olanları ya da tarihlerine dair tahminlerde bulunduklarımızın çoğu Lâle Devri (1718-1730) ve onu takip eden yıllardadır. Ancak Ali Çelebi’nin (ö. H.1089/M.1678) H.1078/M.1667’de kaleme aldığı *Şükûfe-nâme*’si, Galatalı Ruz-nâmecî Mahmud Efendi-zâde Abdullah Efendi’nin (ö.H.1079/M.1668) *Şükûfe-nâme*’si ve Fennî Mehmed Çelebi’nin (ö.H.1120/M.1708), H.1081/M.1670’den önce kaleme aldığını tahmin ettiğimiz *Tuhfetü’l-İhvân*’ı elimize ulaşan ilk çiçek risalelerindendir.

Ubeydullah Efendi'nin kaleme aldığı *Netâ'icü'l-Ezhâr* ise H.1110 /M.1699 yılında Lâle Devri'nden 19 yıl önce hazırlanmış bir eserdir. *Netâ'icü'l-Ezhâr*, tezkire biçiminde düzenlenip *Tezkire-i Şükûfeciyan* olarak anılan tek eserdir. Çiçekler ve çiçek yetiştiricileri söz konusu olduğunda adı anılan ilk eserlerdendir. Çiçek risalelerinin çoğu; çiçeklerin türlerini, renk ve özelliklerini, isimlerini, yetiştirme koşullarını, toprak bakımı ve ıslahını, haşeratla mücadeleyi anlatan eserlerdir. *Netâ'icü'l-Ezhâr* ise 18. yüzyılın başına kadar gelen 2'si hanım olmak üzere 202 çiçek uzmanının hal tercümelerini içermektedir.

Diğer çiçek risaleleri alanın ziraî yönünü takip edebileceğimiz bilgiler içerirken *Netâ'icü'l-Ezhâr*, *Tezkire-i Şükûfeciyan* adlandırmasına da uygun olarak kişiler üzerinden hazırlanmış bir eserdir. Dolayısıyla *Netâ'icü'l-Ezhâr* metninden 16. yüzyıldan itibaren İstanbul merkez olmak üzere Osmanlı coğrafyasında bahçecilik ve özellikle çiçekçilikle uğraşan kişilerin meslek, mevki, ikamet yerleri ve ilgi alanlarına dair bilgiler edinmekteyiz.

Hiçbir çiçek risalesi bu eser kadar ezhariyân zümresinin birbirleri arasındaki alış veriş, görüşme, iletişim ve ilişkilere dair detaylı bilgi içermemektedir. *Netâ'icü'l-Ezhâr*'ın bir önemi de çiçeğe isim verme geleneğini öğrendiğimiz en temel eser olmasıdır.

4.7.1. Çiçeğe İsim Verme Geleneği

Ali Çelebi *Şükûfe-nâme*'sinin sebab-i telif bölümünde *şükûfeciyan* camiasının çiçeğe olan ilgisinin sebeplerini çok güzel bir şekilde dile getirir. Ona göre, çiçek övgüye değer kıymetli bir nesne olmasa şairler sevgililerinin yanaklarını güle, dudaklarını goncaya, gözlerini nergise, kâküllerini sümbüle benzeterek övmezlerdi. Ve gerçek şudur ki kendisine benzetilen yani çiçek, benzeyenden daha güzel ve üstündür. Bu sebeple çiçek muteber bir nesnedir ve onu sevenler ayıplanmazlar, ayıplansalar bile bu yakışık almaz. Bu sebeple şeyh, âlim ve devlet adamlarından pek çok kişi çiçeklere meyletmiştir.¹⁴⁶

Tabib Mehmed Aşkî ise lâlenin çiçeklerin en üst mertebesindeki çiçek olduğunu, ism-i Celâl'i gösterdiğini ve her yönüyle itibara lâyık olduğundan asrın zarifleri ve her zamanın nazik tabiatlı âriflerinin terbiye ve yetiştirilmesinde büyük gayret gösterdiklerini söyler. Kendisi de yıllardır ekim dikim işleriyle uğraştığından geleceğe yadigar bırakmak için lâlenin özelliklerini, dikimini, bakımını, isimlerini

¹⁴⁶ Kahraman, "Resimli Şükûfe-nâme", 20-21.

anlatan bir cetvel hazırlayıp eserinin ismini *Takvîmü'l-Kibâr min Mi'yâri'l-Ezhâr* koyduğunu anlatır.¹⁴⁷

Yetiştiriciler, küçük çiçek açtıkları için küçük soğanlara itibar etmezler. Kabul gören soğan, büyük ya da orta büyüklükte olanlardır. Bu soğanlardan açılan çiçeklerin tek renkli ve iki renkli olanlarına iki, üç yıl dikkat etmek gerekir. Endamının güzelliğinde seneden seneye ilerleme mi gerileme mi olduğu kontrol edilmelidir. Güzelliği günden güne gerileyen lâleye itibar edilmez; ancak güzelliği gittikçe ilerleyen lâle kabul görür. Bu kural üzere açılan lâleyi iki üç gün açıp kapandıktan sonra seher vakti kesip bir cam sürahiye koyup gündüzleri serin bir yerde koruyup geceleri hava alması için çiy düşmeyen bir yere dışarıya çıkarmak gerekir. Bu tertip üzere iki üç gün suyunu alıp güzelliğine başka bir tatlılık gelince güzellik tanımlamalarında yüksekse ve ayıplardan arınmışsa hangi cins bâdemîlere ait olduğunu tatbik ve nîzelerin hançerî, neşterî veya sûzenî olduklarını tek olarak ve birlikte tahkik eyleyince tavrına uygun bir isim ile isimlenip takvime kaidesi üzere kaydedilip ismi yazılır.¹⁴⁸

Tohumdan çiçek yetiştirmek özellikle de lâle yetiştirmek oldukça meşakkatli bir iştir. Bu yüzden ekim vaktinden toprağına, tohum ve soğanların bakım ve korunmasından, gübrelemeye kadar her aşama çok önemlidir. Şükûfeciyân zümresinin meslekî bilgi ve teorilerinin, mesleğin gelişiminin anlatıldığı çiçek risalelerinde bu hususlar en ince ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Çiçekçiler camiasında her meslek grubundan insanın bulunduğu söylenebilir, bu kişiler sosyal ve gündelik yaşamda eserleri, ilimleri, hizmetleri derecesinde saygı görseler de çiçekçilerin içinde saygın olabilmeleri yetiştirdikleri tohumların kalitesiyle, çokluğuyla, işin ince ayrıntılarını bilmeleriyledir. Onlar içinde en değerlileri yeni tohumlar yetiştirenlerdir. Ubeydullah Efendi tezkiresinde onları “sahib-i tohum” unvanıyla anar. Bu kişiler çevrelerinden aldıkları tohum, soğan ve fideleri alıp dikmemiş, kendileri yeni türler elde etmiş ve tohumdan yeni çiçekler yetiştirmişlerdir. Bu yüzden önemli ve değerlidirler; çünkü tohumdan bitki yetiştirmek zor bir iştir ve sonuçları görmek 15 yılı bulabilmektedir.

Abdullah Efendi, *Şükûfe-nâme*'sinde nergisin tohumunun alınması ve nasıl dikileceğinden bahsettiği bölümde kötü olacak soğanın 5-6 senede çiçek verirken seçkin olacak soğanın ancak 14-15 senede çiçek verdiğini söyler. Ve 5, 8, 10 senede

¹⁴⁷ Kahraman, “Takvîmü'l-Kibâr min Mi'yâri'l-Ezhâr”, 179-180.

¹⁴⁸ Kahraman, *age*, 185.

iyi çiçek elde ettiğini iddia edenlere inanılmaması gerektiğini ekler. Bunun üzerine bir olay anlatır. Molla Çelebi bahçesinde toplandıkları bir gün *Dil-küşâ* ve *Zehebî sarı*'yı koparıp “*Yârân, Hak bilir 17 senede hâsıl oldu!*” dediğini hatırlatır.¹⁴⁹ Bu durum söz konusu kişilerin çiçek yetiştiriciliğini zevk ve ilgi alanından öte ilim ve uzmanlık alanı olarak algıladıklarının en temel göstergesidir.

Kurallara uygun şekilde bin bir zahmet ve sabır neticesinde yetiştirilen çiçekler isimlendirilmeye değer bulunduklarında sahipleri ya da zümrenin diğer elemanları tarafından layık olduğu şekilde isimlendirilirler. Çiçeğin yetiştiricisi dostlarına çiçeklerden birer adet hediye eder ya da onları bahçesine davet ederek çiçeklerini seyrettirir ve onlardan yeni yetiştirdiği çiçeğine isim koymalarını ister. Bu kişiler de çiçeğin fiziksel özellikleri, ortaya çıkış günü, sahibinin durumu gibi ölçütler çerçevesinde değerlendirmelerde bulunarak çiçeği isimlendirirler. Çoğu zaman bu isimlendirmeye ebced ile tarih düşürülür ve manzumeler söylenilir. Böylece o kişinin ortaya çıkardığı yeni tür; varlık bularak camia içerisinde kendinden de sahibinden de söz ettirir hale gelir.

Ubeydullah Efendi, *Netâ'icü'l-Ezhâr*'da bizzat kendisinin şahit olduğu ya da alanın üstadlarından dinlediği pek çok isim hikayesi anlatır. Hikayelere ya da çiçeklerin isimlerine genel olarak bakıldığında çiçeklere yetiştiricilerinin isim, lakap, unvan ve meslekleriyle alakalı (Sîm-i Behram Bey, Nev-'atâ-yı Ahmedî, Ulvân beyazı, Sagîr Muharrem Usta, Boşnak Süleymânîsi, Papuççu alı...) ya da renk, koku, boy gibi çiçeğin fiziksel özellikleri dikkate alınarak isimler (Kebîrî beyâz, Kızıl kırlangıç, Uzun gül-gûnî, İplikli katmer, Bodur la'lîn...)konulduğu görülecektir. Bazı çiçekler ise yetiştiricilerinin bedîî zevkini isminde (Ferhunde, Tâb-efgen, Gül-peyker, Ebr-nümâ, Cihân-efrûz...) taşımaktadır.

Üsküdarlı Mehmed Çavuş'un tekneye diktiği tohumlardan çıktığı için mor renkli lâlesine *Tekne moru* adı verilmiştir.¹⁵⁰ İbrahim Paşa-zâde Mehmed Bey ise yetiştirdiği Girid lâlesini o kadar sevip beğenmiştir ki kimse görmesin diye onu saklamaya çalışır. Ubeydullah Efendi, eteği ile örtüp halktan sakındığından Mehmed Bey'in söz konusu lâlesine *Dâmen-pûş* isminin konulduğunu söyler.¹⁵¹

Camia içinde çiçek yetiştirip çiçeklerine isim vermeye tenezzül etmeyenler de mevcuttur. Bunlardan biri de kısa sürede rengarenk Girid lâleleri ve güzide sümbül

¹⁴⁹ Kahraman, “Abdullah Efendi- Şükûfe-nâme”, 111.

¹⁵⁰ Bkz. 124.

¹⁵¹ Bkz. 110.

tohumları yetiştiren Hattat Bekir Ağa'dır. Ubeydullah Efendi onun halini “....az zamānda çok güzīde reng-ā-reng Girīdler ve güzīde tohm-ı sūnbüllere mālīk olup ancak ‘āşıqları lā-yuḥṣā ve kendüleri bī-vefā olduklarına binā’en isim kımağa raġbet itmemişlerdür”¹⁵² diyerek anlatır. Uzun Musa-zāde olarak da bilinen Şehremini imamı Mustafa Efendi de isim semtine raġbet etmeyenlerdendir. Eski sahib-i tohumlardan olmasına raġmen bilinen tek çiçeġi **Hûn-ı şühedâ** ismindeki bir Girid lâlesidir.¹⁵³

Galatalı Çorbacı Mehmed Efendi yetiştirdiġi zerrin, kehrüba, Rûmî lâleye **Çorbacı** adını vermiştir. **Çorbacı beyazı** adıyla şöhretlenmiş gül de ona aittir. *Netâ’icü’l-Ezhâr*, Mehmed Efendi’nin yine kendi unvanıyla meşhur ettiġi zerrin üzerine bir hikaye anlatır. Anlatına göre **Çorbacı** ismiyle bilinen zerrin ilk açtıġında 100 kuruşā satın almak isteyenler olur; ancak Mehmed Efendi çiçeġin kendi unvanıyla bilinmesini istediġinden unvanı 100 kuruşā tercih eder. Belli bir süre sonra zerrini ve lâlesi birkaç adeti bulup ekim vakti geldiġinde kağıtlara birer zerrin ve lâle soğanı koyarak zamanın meşhur çiçekçilerine gider. Her birine elleriyle soğanlarını verir ve kendi adıyla korunup hatırlanmasını, çiçekler her açtıġında şahsına dua edilmesini rica eder.¹⁵⁴ Böylece yetiştirdiġi tohumlar kaybolmamış ve yıllar sonra da adıyla anılmaya devam etmiş, hatta bu soğanlardan türeyen diġer çiçeklere **Çorbacı benzeri** anlamında **Çorbacı müşabihî** adı verilmiştir.

Bir çiçeġin tedavülde olması, deġerini ve ismini koruması için sadece üreticisi tarafından korunup yetiştirilmesi yeterli olmamakta çiçeġin camia içerisinde tanınıp yetiştirilmesi de gerekmektedir. Galatalı Çorbacı Mehmed Efendi’nin hikayesi bu durumun en belirgin örneġidir. Tezkire yazarımız Ubeydullah Efendi de bunu öğütlemektedir. Ancak akıllı davranmayıp Çorbacı Mehmed Efendi gibi önlem almayanlar da mevcuttur. Salih Efendi başına gelen talihsiz bir olayla tezkirede yer almaya hak kazanır. O da yetiştirdiġi iki benzersiz zerrine kendi adını vermiştir. Vefatından sonra **Salih Efendi** ismiyle meşhur zerrinlerin taliplileri Salih Efendi’nin varislerine ulaşır ve bin bir niyaz ile onları ikna ederek soğanları alırlar. Çiçeklerin açma vakti geldiġinde her birinde farklı zerrinler açar ve herkes asıl **Salih Efendi**’nin kendisinde açılan olduġunu iddia etmeye başlar ve tartışma çıkar.¹⁵⁵ Salih Efendi de kaybolan soğanları ve talihsizliġi sebebiyle tezkirede kendine yer bulur. Bir süre

¹⁵² Bkz. 114.

¹⁵³ Bkz. 153.

¹⁵⁴ Bkz. 121.

¹⁵⁵ Bkz. 155.

sonra Sun'i-zâde Mehmed Ağa'nın bahçesinde bir zerrin açar **Behişt-ârâ-yı Mehmedî** adı verilen zerrinden aynı yıl Mevlûdî Ali Çelebi'nin bahçesinde de açınca ona da **Behişt-ârâ-yı Mevlûdî** denilir. Ancak bir rivayete göre bu zerrin yıllar önce kaybolan **Salih Efendi** zerrinidir.¹⁵⁶

Bir yetiştirici vefat ettiğinde tohum ve soğanları yakın dostları tarafından paylaşılır ya da metrukatı satılır. Ahmed-i Sûfî H.1070/M.1660'ta vefat edince çiçeklenen soğanlarının Salih Efendi, Hekimbaşı, Muharrem Usta ve Çorbacı tarafından satın alınıp bölüşüldüğü bilinmektedir hatta bir söylentiye göre bu kişilerde açan çiçekler işte bu satın aldıkları çiçeklerdir.¹⁵⁷

Çiçeğe ilgi duyanlar arasında meşhur isimler de yer alır. Bunlardan ilki Şeyhü'l-İslam Ebu's-Suud Efendi'dir. *Sahib-i tohumların* başında gelir ve kendi adıyla bilinen üç zerrini vardır.¹⁵⁸ **Nur-ı Adn** isminde bir lâlesi olduğunu da bildiğimiz Ebu's-Suud Efendi, Bolu'dan gelen lâle soğanlarını bahçesine dikerek İstanbul'da lâlenin yetiştirilmesine vesile olan kişidir. Hacı Halife adıyla tezkirede kayıtlı olan *Keşfü'z-Zünûn* yazarı Katip Çelebi ise katmer salkımlı mavi bir sümbül yetiştirmiştir.¹⁵⁹

Tezkireci Memik-zâde, *sahib-i tohumlardan* ve çiçekçiler zümresinin en saygınlarındandır. Solak-zâde Çelebi, Defterdar-zâde Beyefendi, Davut Paşa-zâde gibi kişilerle *Meclis-i Şükûfe*'de de bulunup gelen çiçekleri inceleyen Tezkireci Efendi 65 zerrin, 17 Rûmî lâle, 1 Girid lâlesi ve 1 kehrüba ile *Tezkire-i Şükûfeciyân*'a kayıtlıdır. Pek çok kişinin çiçeğine isim verdiği gibi kendisi de isim konulmadık daha pek çok çiçek ve ağaç yetiştirmiştir. **Sîm-top** olarak bilinen **kartopunu** ilk defa Tezkireci Efendi'nin yetiştirdiğini de biliyoruz. Tezkireci Efendi'nin en itibarlı çiçeklerinin başında **Tuhfetü'l-Ezhâr** adını verdiği zerrini gelir. Bu zerrin, la'lîn-kadeh, gayet büyük, renksiz, taç yaprakları testereli, çiçeğe ve kuzuya cömert bir zerrindir. İlk açtığında Maktul Kara Mustafa Paşa bu zerrini beğenmiş ve yoğun ısrarları sonucunda çiçeğe kavuşunca onu getirene 40 altın ve kendisine de çeşitli hediyeler vermiştir. Ubeydullah Efendi bu olay üzerine Tezkireci Efendi'nin "*Kâşki bir kimesne baña merkûm şoğanı getirse ben daği kırk altuna şatun alup der-zîr-i pâ ifna iderdüm.*" dediğini anlatır.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Bkz. 158.

¹⁵⁷ Bkz. 99.

¹⁵⁸ Bkz. 98.

¹⁵⁹ Bkz. 130.

¹⁶⁰ Bkz. 116.

Çiçekçiler arasında ismi var cismi yok bir Girid lâlesi de mevcuttur. Bu lâle, Yapukçı-zâde Mehmed Efendi'nin **Yapukçı** ismiyle meşhur ettiği lâlesidir. Şakirtlerinden biri İspirlonka'dan toprağıyla çıkarıp getirdiği soğanları Mehmed Efendi'ye hediye eder, çiçeklerin hiç biri açmamasına rağmen bu lâle **Yapukçı** adıyla nam salar.¹⁶¹

Resimli çiçek risaleleri çiçek ressamlığının örneklerini içermektedir. Bunların haricinde çeşitli minyatürlerde, takı, aksesuar, çekmece, sandık gibi eşyalar üzerindeki çizimlerde o dönem çiçeklerine rastlayabilmekteyiz. Risalelerdeki tariflerden hareketle çizimlerin de desteğiyle İstanbul lâlesi başta olmak üzere yüzyıllar öncesinde yetiştirilen çiçekleri tanıyıp özelliklerini tespit edebiliyoruz. Bu sebeple söz konusu görsel malzeme, bitkibilim, sanat ve kültür tarihi açısından oldukça önemlidir. Çiçekçiler arasında çiçek yetiştirmekle kalmayıp onların çizimlerini yapan kişiler de mevcuttur. Ubeydullah Efendi tezkiresinde Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Bey'in çiçek resimleri yaptığını ve kağıtlardan üç boyutlu zerrin maketleri yapma fikrinin ondan doğduğunu *“kırtâsdan resm-i zerrîn-i mücessem bunlaruñ ihtirâ'idur”* diyerek anlatmıştır.¹⁶² Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Bey, çiçekçiler arasında sevilip sayılan, çoğu çiçeğe isim vermiş ve kişilerin çiçekleri ile vefatlarına tarih düşürmüş biridir. Çiçekleri yetiştirmekle kalmayıp onların kalıcılığını sağlamak adına kağıda geçirmesi de sanatçı kişiliğinin göstergesidir.

Tezkire-i Şükûfeciyan'ın önemli özelliklerinden biri Osmanlı gündelik yaşamında şiirin edindiği yere dair ipuçları içermesidir. Eserde kişilerin çiçeklere söylediği pek çok manzume, ebcedle tarih düşürdükleri pek çok beyit vardır. Tezkire yazarımız Ubeydullah Efendi çiçeklere isim vermede ve tarih düşürmede oldukça etkili biridir. 102 çiçeğe isim vermiş bunların 22'sine manzume söylemiştir. H.1109/M.1697'de Kürd-zâde Mehmed Bey'in bahçesinde açıp Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Bey tarafından **Hûrşîd** adı verilen zerrine söylediği ta'miyeli tarih şöyledir:¹⁶³

*“Zihî zerrîn-i bî-hemtâ didiler ismine **Hûrşîd***

*Müsemmānuñ zuhûrından olupdur dâ'imā **Hûrşîd***

Şeref bulup hamel burcında dâ'im iftiḥâr eyler

¹⁶¹ Bkz. 221.

¹⁶² Bkz. 114.

¹⁶³ Bkz. 196.

*Tenezzülden müberrâdur anuñçün gâlibâ **Hürşîd***

Meh-i bedri ziyâsıyla dem-â-dem pür-neşât eyler

*Sehâvetle, leâfetle ‘alemdür gör dilâ **Hürşîd***

Esed burcın şükûfî çün idüpdür kendüye mesken

*Kabûl kılmadı târîhe burûcın on birin **Hürşîd**”*

Tariftten yola çıkılarak **Hürşîd** kelimesi, ebcedi hesaplandığında 1120 sayısını verir, “*Kabûl kılmadı târîhe burûcın on birin **Hürşîd**”* ifadesi ise 11 sayısının çıkarılması gerektiğini belirtmektedir. **Hürşîd** kelimesinin karşılığı olan 1120’den 11 çıkarıldığında zerrinin zuhur ettiği tarih olan 1109’u vermektedir.

Başka bir tarih beytinde ise Sorguççu Abdî Çelebi’nin H.1110’da ürettiği alevî güvez renkli bir vakit buhûruna Ubeydullah Efendi tarih düşürerek **Sorguç-ı Hindî** ismini vermiştir. Söylediği bâ-nukat tarih ise şöyledir:

“Bâ-nukâţ târîh ismin kodukda didüm ‘Ubeydî

***Sorguç-ı Hindî** ola ismi didi aña Hacı Baba”¹⁶⁴*

İkinci mısradaki noktalı harflerin değerleri toplandığında **Sorguç-ı Hindî**’nin ortaya çıktığı H.1110 yılını vermektedir.

Netâ’icü’l-Ezhâr, çiçeğe isim verme geleneği çerçevesinde incelendiğinde isim verme ve verilen isimlere beyitler söyleme konusunda belli kişilerin başı çektiği görülmektedir. Tezkire yazarımız Ubeydullah Efendi 102 çiçeğe isim vermiş, 22 ayrı çiçek için manzumeler söylemiştir. Pîrî Paşa-zâde Cemâlî Bey, Tezkireci Memik-zâde, Zekî Ali Efendi, Nakşî Efendi, Himmet Efendi-zâde gibi kişiler de çiçeğe isim verme geleneğinde önde gelen kişilerdendir.¹⁶⁵

4.7.2. Çiçekçiler Başbuğluğu ve Meclis-i Şükûfe

Aziz Mahmud Hüdâyî’nin himmetiyle yayılan nergisler ve Ebu’s-Suud Efendi’nin yetiştirdiği ilk lâleden sonra İstanbul’da çiçeğe olan ilginin had safhayı bulduğu malumdur. İstanbul bir bahçe şehre dönmüş, toplumun her kesiminden insan bitki ve çiçek yetiştiriciliğiyle kâh zevk kâh meslek seviyesinde ilgilenir olmuştur.

¹⁶⁴ Bkz. 178.

¹⁶⁵ Çiçeklere isim veren kişiler, çiçek ve beyit sayıları için bkz. “Bir Tezkire Olarak Netâ’icü’l-Ezhâr-Tezkire Kısmı”.

Eski İstanbul'dan bugüne kalmış ağaç ve çiçek adları taşıyan semt, mahalle, sokaklar bu durumun önemli göstergelerinden biridir.

“XVII. yüzyılda, “Terbiye-i Riyâz u Ezhâr ve Tenmiye-i Hadâyık u Eşcâr” amacıyla bir cemiyetin teşkiline ve çiçekçibaşılık makamının ihdasına gerek duyulduğu anlaşılmaktadır. Devrin önde gelenlerinden, Mesnevî şerhiyle tanınan Sarı Abdullah Efendi'yi Çiçekçiler Başbuğu olarak tayin eden Sultan İbrahim'in”¹⁶⁶

H.1051/ M.1641 yılındaki fermanı çiçek yetiştiriciliğinin yaygın ve kabul gören bir bilim dalı olarak kabul edilip kurumsallaştırıldığına göstergesidir. Ubeydullah Efendi *Netâ'icü'l-Ezhâr*'da Sarı Abdullah Efendi'yi anarken bu fermanın tam metnine de yer vermiştir.

Fermanda, Sarı Abdullah Efendi'yi İstanbul, Galata, Eyüp ve Üsküdar gibi çiçekçiliğin üst düzeyde geliştiği mevkiiler başta olmak üzere diğer tüm bölgelerde de bahçe, çiçek ve ağaçları ıslah edip geliştirmekle meşgul olan şükûfeciyâna başbuğ seçtiğini

“...mahrûsa-i İstanbul ve Ğalaṭa ve Eyyüb ve Üsküdâr ve sâ'ir kalem-rev-i hükm-i hümayûnum olan memâlikde vâki' bilâd u emşârda terbiye-i riyâz u ezhâr ve tenmiye-i ḥadâ'ık u eşcâr ile taḳayyüd iden hünermendân ü şükûfedârâne mümeyyiz başbuğ ve mihr-i iḳbâlîni nazar-ı iclâlümle pür-fürûğ idüp bu nişân-ı meserret-‘ünvân-ı belâğat beyânımı virdüm...”¹⁶⁷

ifadeleriyle anlatan Sultan İbrahim,

“...münâza'un fih olan ḥuşûslarında ‘adalet ü istiḳâmetle muḥâkeme ve taḥkîḳ-i ezhâr u eşcâra müte'allık olan umûrlarında kemâyenbağı teşhîş ü temyîz ü tedkîḳ eyleyüp tarîḳa-i ezhâriyânı icrâda ihtimâm eyleye.”¹⁶⁸

sözleriyle çiçekçiler başbuğunun görevlerine de dikkat çeker. Sultanın Sarı Abdullah Efendi'den isteği adalet ve doğruluktan ayrılmaması, işlerin yolunda ilerleyebilmesi için ihtimam göstermesidir.

IV. Mehmed zamanında (1648-1687) *Çiçek Encümen-i Dâniş*'i adıyla bir *Meclis-i Şükûfe* kurulur. Bu meclis, Çiçekçibaşısı Solak-zâde Çelebi, Tezkireci Efendi, Defterdar-zâde Beyefendi, Davut Paşa-zâde Bey, Serdar İbrahim Paşa Beyefendi, Ârif Efendi, Zeki Ali Efendi, Eyyûbî Veli Efendi, Yıldız-zâde Çelebi gibi çiçekçiler zümresinin en saygın kişilerinden oluşmaktadır. *Meclis-i Şükûfe*, çiçek akademisi niteliğinde işlev gören bir kuruluştur.¹⁶⁹ *Çiçek Araştırmaları Enstitüsü* olarak da algılayabileceğimiz bu meclis, şükûfe-nâmelerde uzun uzadıya anlatılan çiçek yetiştirme usullerinin uygulanmasında; çiçeklerin renk, şekil, boy gibi fiziksel

¹⁶⁶ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, 132.

¹⁶⁷ Bkz.166.

¹⁶⁸ Bkz.167.

¹⁶⁹ Polat, *Türk Çiçek ve Ziraat*, 298.

özelliklerinin belirlenip benzerleri arasındaki yerin tespit edilerek isimlendirilmesinde etkili olmuştur.

“Meclis-i Şükûfe’nin görevi, incelenmek üzere gönderilen çiçekleri, renkleri, yaprakları ve benzerleri arasındaki yeri açısından değerlendirmek, varsa kusurlarını göstermektir. Çiçek kâseleri ve şişeleri arasında yapılan hararetli tartışmalar sonunda, incelenen çiçeğin “Baş güzîde”, “Orta güzîde” veya “Ser-firâz” olduğuna karar verilirdi.”¹⁷⁰

O zamana kadar görülmemiş güzellikte çiçek yetiştirenler ödüllendirilir, bir nevî patent uygulamasıyla beğenilen çiçeklere isim verilip toplum tarafından tanınması sağlanırdı. *Meclis-i Şükûfe* hakkındaki bilgileri Mehmed Remzi Efendi’nin *Lâlezâr-ı Bâğ-ı Kadîm*’inden edinebilmekteyiz. Mehmed Remzi, hatıralarındaki çiçek müzakerelerinden bahseder.¹⁷¹

Daha sonraları ise lâle narhlarının uygulanabilmesi ve fiyatların belirlenip düzenli olarak defterlere kaydedilmesi için Şeyh Mehmed Lâlezârî, Çiçekçibaşı (Ser-şükûfeci) tayin edilmiştir.¹⁷²

¹⁷⁰ Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, 136.

¹⁷¹ Detaylı bilgi için bkz. Polat, *Türk Çiçek ve Ziraat*, 298-299; M. Şakir Ülkütaşır, “Çiçek Encümeni (Meclis-i Şükûfe)”, *Türk Kültürü Dergisi*, s.74, (1968): 160-163.

¹⁷² Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, 151.

4.8. Netâ'icü'l-Ezhâr (Metin)

[NU1, 8b; NU2, 1b] Bismi'llâhi'r-Raḥmâni'r-Raḥîm

Ḥamd-i bî-ğāye¹⁷³ ol Ḥālîk-ı kevn ü mekâna ki 'arşa-i imkânı 'ibādına 'ibâdet güllerin ve tât sünbüllerin çide itmek için ravza-i gülzâr eyledi. Ve şükr-i bî-nihāye¹⁷⁴ ol Râzîk-ı ins ü cāna ki benî-Âdemi eşref-i maḥlûkât idüp anlardan daḥi 'aşk-ı pākini teslîm-i emr-i celîlül'l-kadri olan 'uşşâk-ı güzînüñ ser-devlet-i maḥarlarında zerrîn-tâc ve sevdâ-yı muḥabbetini dil-i bî-ğullarında dâğ-ı lâlevâr nihâde idüp pîrāye-i gülzâr-ı¹⁷⁵ müşâhede ve müşâfehe eyledi.

Ve şalavātu keşîrül-berekât ol şefî'ül-'uşât fî-yevmi'l-'araşât cenâb-ı sa'adet-me'âbına ki ümmet-i şeref-rütbetin¹⁷⁶ كنتم خير امة للناس vaşfiyla tavşîf buyurdu. Ve daḥi âl ü aşḥâb u etbâ'ına ki her birisi cādde-i şerî'atde necm-i hidāyet olup¹⁷⁷ اصحابى كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم¹⁷⁷ vefkince küberâ-yı dîn ve muḥtedâ-yı ehl-i yakîn olmışdur¹⁷⁸ -rıḍvānu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in-.

'Ammā ba'd¹⁷⁹; bu faḳîr ü ḥaḳîr ve müznib ü pür-taḳşîr el-Ḥâc Meḥmed [NU2, 2a] bin¹⁸⁰ Aḥmed el-'Ubeydî el-ḥaṭîb be-Câmi'-i Şehr-emîni -ğafara'llāhu lî ve lî-vâlideyyi ve lî-cemî'ül-mü'minîn ve'l-mü'minât-. Bir müddet-i medidedür¹⁸¹ ki şükûfe-perverlükde cehd-i cehîd idüp ḥâlâ beyne'n-nâs perveriş bulan ezhâr-ı gûn-â-gûn kimden zuhûr itdi ve kimlerüñ eşeridür tefahḥuş-ı tām ve sa'y u ihtimâm ile ekşerine ittîlâ'-ı tamām ḥâşıl itdüm.

¹⁷³ Ḥamd-i bî-ğāye: Ḥamd-i bî-pāyân NU2

¹⁷⁴ şükr-i bî-nihāye: şükr-i mālâ -nihāye NU1

¹⁷⁵ gülzâr: çemen-zâr NU2

¹⁷⁶ كنتم خير امة اخرجت للناس: كنتم خير امة للناس “Siz, insanların iyiliği için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz.” (Âl-i İmrân/110) Hasan Tahsin Feyizli, **Feyzü'l-Furkan Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, 2. bs. (İstanbul: Server İletişim, 2005), 63

¹⁷⁷ “Ashâbım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uyarmanız doğru yolu bulursunuz.” Beyhâkî, **El-Medhâl**, Ziyaurrehman el-A'zâmî (Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ), 162-163

¹⁷⁸ olmışdur: olmışlardur NU2

¹⁷⁹ ba'd: ba'de NU2

¹⁸⁰ bin: ibn NU2

¹⁸¹ medidedür: mediddür NU2

Pes çünkü¹⁸² bu ‘ömr-i nâzenîni bu kadar eyyâm telef itdüm¹⁸³. Bâri selefdan mürûr iden ezhâriyânun eşerleriyle isimlerin cem’ ü tahrîr idüp [NU1, 9a] bir risâle terkîm idem ki bu fenne meyli olan ihvân-ı hâlişü’l-cenân nazâr itdüklerinde her birini du‘â-yı hayr-ı icabet-eşer ile yâd ve rûhların bir Fâtîha ile şâd ideler. Ümîddür ki¹⁸⁴ المِشْدَاكُ عَلَى الْخَيْرِ كِفَاةً bu ‘âciz ü günahkâr¹⁸⁵ daği hışşemend olup mağfiret-i Gaffâr’a sezâvâr ola.

İmdi târîh hicretü’n-Nebî ‘aleyhi’s-şalâtu ve’s-selâmuñ biñ yüz on¹⁸⁶ târîhine gelince bu fen erbâbından şâhib-i zer’ ve mâlik-i tohum olanlardan ve diyâr-ı âherden getürüp kendüden şüyü’ bulduranlardan ve âherün zer’ itdügi tohumlara bir tarîk ile nâ’il olup kendüde çiçeğe gelmekle şâhib-i nâm olanlardan iki yüz iki kimesne bulunup anlaruñ¹⁸⁷ daği toksan yedisi dâr-ı bekâyâ sefer idüp el-yevm yüz beş neferi -li’llâhi’l-ğamd-¹⁸⁸ [NU2, 2b] cây-ı selâmetde müstağırlardur. Her biri hurûf-ı hecâ tertîbi¹⁸⁹ üzre şöhretleriyle taştîr ve mâlik oldukları ezhâr u eşmâr ‘ale’l-esâmî tahrîr olunup ve mezbûrından ‘alâ-vechi’l-meşrûh zuhûr iden ezhârdan yedi ‘aded¹⁹⁰ gül ve iki yüz kırk toköz ‘aded¹⁹¹ sâde zerrîn ve on bir ‘aded sâde kehrübâ ve bir katmer kehrübâ ve bir pulye beş ‘aded sîm ve bir katmer sîm ve bir Behrâm Beg sîmi ve iki ‘aded nûr-bağş ve bir sulţânî deveboynı ve bir katmer biñlik ve dört yüz seksen bir ‘aded lâle-i Rûmî ve yedi ‘aded sâde mâ’i sünbül ve toköz ‘aded sâde beyâz sünbül ve bir ‘aded yeşil sünbül ve iki ‘aded katmer mâ’i

¹⁸² çünkü: çünkim NU2

¹⁸³ itdüm: itmedüm NU2

¹⁸⁴ “Hayra vesile olan hayrı yapmış gibidir.” Tirmizî, **Sünen**, c.4 (İstanbul: Yunus Emre Yayınevi), 412-413.

¹⁸⁵ günahkâr:günahkârı NU1

¹⁸⁶ biñ yüz on: biñ yüz: NU1

¹⁸⁷ anlaruñ: bunlaruñ NU2

¹⁸⁸ -li’llâhi’l-ğamd-:-NU1

¹⁸⁹ hurûf-ı hecâ: harf-i hecâ NU2 / tertîbi: -NU2

¹⁹⁰ ‘aded: nev’ NU2

¹⁹¹ ‘aded: nev’ NU2

sünbül ve bir katmer beyāz sünbül¹⁹² ve bir kırmızı katmer sünbül ve altı ‘aded ağustos buḥūrı ve on dört ‘aded vaḳit buḥūrı ve yüz kırk tokuz Girīd lālesi ve üç ‘aded Kıbrıs ve altı ‘aded zencebil-i Kāğıd-ḥāne ve bir ‘aded Kāğıd-ḥāne tirfili ve otuz yedi ‘aded karanfil ve bir ‘aded ful ve bir ‘aded sīm-ṭop ve bir ‘aded çarḥ-ı felek [NU1 9b] ve bir limon ve iki emrūd ve iki nev’ enār ve bir erik ve bir kızılıçık ve bir fındık ve iki ‘imāme-i kādı ve bir kerrenāy ve bunlardan¹⁹³ mā’adā mevcūd olan şükūfelerūñ zuhūrı kimden idügi nā-ma’lūm olup pes ism ü cismi¹⁹⁴ mevcūd olanları ḥātime-i kitābda derc ü beyān olındı [NU2, 3a] *-li’llāhi’l-ḥamdi ve’l-minne-*.

Çünkü¹⁹⁵ bu muhtaşarda aḥvāl-i ezhār şihḥati üzre naḳl olındı. Binā’en-‘alā-zālike nām u tārīḥ olmak üzre bu kıṭ’a inşād olındı.

Kıṭ’a

Ḥamdü-li’llāh ki ey ‘Ubeydī-i zār

Luṭf-ı bī-ḥadd idüp saña Ğaffār

Bir eşer eyledüñ ki bā’is olup

Yād olına bu deñlü merd-i bahār

Ḥayr ile yād ide bu aḥḳarı da

Nazar iden bu tuḥfeye her bār

Pes şürū’ idicek didüm tārīḥ

Ola bu tuḥfe¹⁹⁶ yādigār-ı kibār

¹⁹² bir katmer beyāz sünbül:bir beyāz katmer sünbül NU1

¹⁹³ bunlardan: bundan NU1

¹⁹⁴ ism ü cismi:ismi vü resmi NU2

¹⁹⁵ Çünkü: Çünkü NU2

¹⁹⁶ tuḥfe AE: tuḥfemüz kim NU1, NU2, İÜ1, İÜ2

Çün tamām oldı tārīhiyle anuñ¹⁹⁷

Virdüm ismin **Netā'icü'l-Ezhār**

FĪ ḤARFĪ'L-ELĪF

Yirmi iki nefer ādem olup on ikisi der-‘ālem-i bākī¹⁹⁸ ve onı daḥi dünyāda bākīdür.

Minhum;

EBU'S-SU'ŪD EFENDİ - '*aleyhi'r-rahme-*

Evvelā şāhib-i toḥum olup ḥālā eşeri mevcūd olanlaruñ piri¹⁹⁹ ve ḡadīmi, sulṭānū'l-müfessirīn, ḥākānū'l-muḥakḳıķīn, muḳaddime-i ceyşü'l-müte'aḥḥirīn, fāzıl-ı efāzıl-ı Rūm Ḥazret-i Ebu's-Su'ūd 'imādi'l-merḥūm; şāhib-i toḥm-ı zerrīn olup zamān-ı şıḥḥatlerinde üç 'aded zerrīnleri²⁰⁰ zuḥūr idüp biri **şarı** kendü isimleriyle tesmiye itmişdür. Ve biri daḥi aña müşābih **Ebu's-Su'ūd müşābihi** dirler. Biri daḥi beyāz dur aña da **Ebu's-Su'ūd beyāzı** dirler. Ḥālā üçü daḥi mevcūddur. Vefātları toḡuz yüz seksen iki Cemāziye'l-āḥiresinüñ²⁰¹ beşinci [NU2, 3b] pazār gicesi vākı' olmışdur.

Tārīḥ

Dir el açup du'āya Sā'ī-i dā'ī tārīḥ

Monlā Ebu's-Su'ūd'a ola maḳām cennet

Diger Tārīḥ

Tārīḥ-i fevtini didüm ey 'İlmi gūş idüp

Fetvā yolında 'adl ile öldi Ebu's-su'ūd

Merḳad-i pür-enveri Ḥazret-i Ebā Eyyūb Enşārī' dedür.²⁰²

Ve minhum;

¹⁹⁷tārīhiyle anuñ: anuñ tārīḥ ile NU2

¹⁹⁸bākī:fānī NU1

¹⁹⁹piri: -NU2

²⁰⁰zerrīnleri: zerrīni NU1

²⁰¹Cemāziye'l-āḥiresinüñ: Cemāziye'l-āḥirinüñ NU2

²⁰²Tarih beyitleri ve son cümle:- NU1

İLYAS-ZÂDE -‘aleyhi’r-rahme-

Fenn-i felâhatde pür-hüner ve tohm-ı ezhârda aşlû’l-eşer, gûşe-güzîn-kanâ‘at [NU1, 10a] merhûm İlyas-zâde -‘aleyhi’r-rahme-. Bunlar daği tohumdan iki ‘aded zerrîn hâşıl idüp biri isimleriyle mezkûr ve hâlâ *İlyas-zâde* demekle meşhûrdur²⁰³. Biri şarı zerrîndür ve birine daği *İplikli şarı* dirler. Biñ otuz dörtde fevt olmak üzere menkûldür.

Tārîḥ-i Faḳîr

Ḥarf-i mücevher ile fevtine oldu tārîḥ

Muḳârin ola bârî Hızır ile İbn-i İlyās²⁰⁴

Ve minhum;

AḤMED-İ ŞŪFÎ -‘aleyhi’r-rahme-

Şāḥib-i tazarru‘ u i‘tizār, mā’il-i tezellül ü iftikār, ḥālîşü’l-fu‘ad, rāsîḥü’l-vedād, nazar-kerde-i Ḥazret-i Pîr merhûm Aḥmed-i Şūfî -ḡafara’llāhu ‘anhū’t-taḳşîr-. Bunlar Üsküdārî merhûm Cennet Efendi ḥazretlerinüñ birāderleridür²⁰⁵. Pîr-i ṭarîḳ-i Celvetî merhûm u maḡfûr Hüdāyî Maḥmûd Efendi ḥazretlerinüñ²⁰⁶ işaretiyle ki tafşîli *Revnaḳu’l-Ezhār* nām risālemüzde meşhûrdur; zer‘-i tohm idüp lâkin ‘ömr vefa itmemele faḳat zamānlarında bir zerrîni zuhûr idüp ‘inde’l-ba‘z [NU2, 4a] *Dil-keş* demekle meşhûrdur; la‘lîn-ḳadeh, şeker-reng, *Mîr ‘Ali* yolında bir çiçekdür. Ve lâle-i Rûmî’de *turfanda Şūfî ḳabağı* ve *Dede ḳabağı* daği dirler bunuñ olmak üzere şayi’dür. Bâḳî çiçege gelmiş şoğanların, ba‘de vefātihi merhûm Şāliḥ Efendi ve Ḥekîmbaşı ve Muḥarrem Usta ve ‘inde’l-ba‘z Çorbacı iştirā ve beyenlerinde taḳsîm idüp mezbûrlardan zuhûr iden çiçekler ol şoğanlardan olmak üzere şayi’dür -va’llāhu a’lem bi-ḥaḳîḳati’l-ḥāl-. Biñ yetmiş senesinde fevt olmak üzere menkûldür.

²⁰³ meşhûrdur: meşhûr ve NU1

²⁰⁴ Tarih beyti :-NU1

²⁰⁵ birāderleridür: birāderidür NU2

²⁰⁶ ḥazretlerinüñ: ḥazretleri NU2

Tārīḥ-i Faḳīr

Şefā‘at eyle Muḥammed Aḥmed Dede[ye]²⁰⁷

Ve minhum;

İBRĀHĪM ḤĀN-ZĀDE MEḤMED BEG -‘aleyhi’r-rahme-

Sa‘adet-me‘ab, semāḥat-niṣāb, mü‘essis-i de‘āyim-i ḥayrāt, müseyyid-i ḳavā‘im-i müberrāt, kābiren ‘an kābir²⁰⁸ şāḥib-i neşeb-i ṭāhir, mālik-i toḥm-ı zerrīn ve lāle-i Rūm a‘nī İbrāhīm Ḥān-zāde²⁰⁹ el-merḥūm²¹⁰ Meḥmed Beg el-merḥūm; bunlar daḥī şāḥib-i toḥum olup zamān-ı şıḥḥatlerinde²¹¹ *Gülşen-ārā* nām şarı [NU1, 10b] zerrīn ve *Gül-reng-i müselleḥ* ve *Gül-reng-i Ḥān-zāde* ve *Ḥān-zāde kırlangıcı*²¹² nām üç ‘aded lālesi zuḥūr itmişdür. Lākin bunlar merḥūm Keresteci ‘Ali Çelebi toḥumlarından gelmişdür. Kendileri zer‘ itdūgi toḥumdan ḥayātlarında *Müsteşnā* ve *Gül-endām* ve *Gülgūnī* ve *Rümmānī ḳabaḳ* ve *Dede morı* ve *Noḥūdī* [NU2, 4b] nām altı ‘aded lāleleri ve *Tıḡl pulye* nām pulye zuḥūr itmişdür.²¹³ Ve aḡustos buḡūrı ibtidā bunlaruñ bāḡçesinde zuḥūr itmişdür. Toḥum, mezbūr ‘Ali Çelebi’nüñdür. Biñ seksen bir²¹⁴ senesinde vefāt itmişlerdür. Ḳabri Eyyūb Enşārī’de türbelerde medfūndur.²¹⁵

Tārīḥ-i Faḳīr

Ola Ḥān-zāde Meḥemmed Beg’e cā şaḥn-ı cinān²¹⁶

Ve minhum;

İBRĀHĪM ḤĀN-ZĀDE ‘ALİ BEG -‘aleyhi’r-rahme-

²⁰⁷ Tārīḥ-i Faḳīr: -NU1/ Vezin tutmamaktadır.

²⁰⁸ kābiren ‘an kābir: -NU1

²⁰⁹ İbrāhīm Ḥān-zāde: İbrāhīm-zāde NU1

²¹⁰ el-merḥūm: -NU2

²¹¹ zamān-ı şıḥḥatlerinde: zamānlarında NU1

²¹² Ḥān-zāde kırlangıcı: Ḥāḳān-zāde kırlangıcı NU1

²¹³ lāleleri ve *Tıḡl pulye* nām pulye zuḥūr itmişdür: lāleleri vardır ve *Tıḡl pulye* nām bir pulyesi vardır NU2

²¹⁴ Biñ seksen bir : biñ seksen NU1

²¹⁵ türbelerde medfūndur: türbelerindedür NU2

²¹⁶ Tārīḥ-i Faḳīr: -NU1

Sütüde-zāt, hamīde-şifāt, mecma‘-ı me‘ārif ü ‘irfān²¹⁷ ve menba‘-ı ‘avāţif u iḥsān²¹⁸, ‘umde²¹⁹-i mīrān, vācibü’l-ikrām, kıdve²²⁰-i müşīrān, zevi’l-iḥtirām, nā’il-i şükūfehā-i nādirü’l-vücūd a’nī İbrāhīm Hān-zāde ‘Ali²²¹ Beg -‘*ammerehu’l-vedūd*-merḥūm u merḥūmuñ birāder-i kihter-i sa’d-aḥterleri olup *Cinān-ārā* nām zerrīn bunlardan²²² zuhūr itmişdür. İsim Tezkireci Efendi’nüñdür, toḥum Mehmed Beg’üñdür. *Būyl²²³ gül-reng* nām-ı diger *Gül-reng-i müselleme* nām Girid ve *Fulbahri* bunlardan şāyi’dür. Ve ecnās ü reze ğāyet mā’illerdür.

Ve minhum;

ALTİ PARMAK İBRĀHĪM EFENDİ -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Efzālü’l-fuzalā ve’l-mütebaḥḥirīn, a’lemü’l-‘ulemā ve’l-müteşerri’in, erbāb-ı me‘ārifüñ sa‘ādetmendi merḥūm Altı Parmak İbrāhīm Efendi; bunlar daḥi şāhib-i toḥm-ı zerrīn olup ḥayātlarında *Engüşt-nümā* nām zerrīn zuhūr itmişdür. Biñ seksen dört Cemāziye’l-evvelisinde fevt olmışdur. Murād Paşa Cāmi‘inde medfūndur. [NU2, 5a]

Zekī

Altı Parmak didi ey oḡlum Zekī tārīḥdür

Göçdi İbrāhīm Efendi oḡıya el-Fātiḥā²²⁴

sırta mebnīdür.²²⁵

Ve minhum;

AŞCI HÜSEYİN -‘*aleyhi’r-raḥme-*

²¹⁷ ‘irfān: -NU2

²¹⁸ iḥsān: -NU2

²¹⁹ ‘umde:kıdve NU2

²²⁰ kıdve: ‘umde NU2

²²¹ ‘Ali: -NU2

²²² bunlardan: bunlarda NU2

²²³ *Boyl*: *burunlı* NU2

²²⁴ Zekī: -NU1

²²⁵ sırta mebnīdür:-NU1

Ṭabbāḥ-ı ‘imāret-i Eyyüb Enşārī Aşçı Hüseyin -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Bārī*;
Yek-pāre al Kağid-ḥāne’yi bulup bisyār yādigār itmişdür. Biñ [NU1, 11a] toḳsan üç
Ramażān’ınuñ üçinde fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Me’menüñ Aşçı Hüseyin ola cennethā²²⁶

Ve minhum;

EYYŪB EFENDİ -‘*aleyhi’r-raḥme*-

Ḳıdve-i küttāb-ı yeñiçeriyān-ı dergāh-ı ‘ālī merḥūm Eyyüb Efendi -‘*aleyhi’r-*
raḥmeti’l-‘aliyye’l-‘ālā-. **Māh-ı tābān** nām şarı zerrīn bunlardan nümāyāndur. Biñ
toḳsan beş tārīḥinde terk-i cihān itmişdür.

Li-Mü’ellifihi

Ḳaldurup iki elüñ eyle du‘ā di tārīḥ

Cennet-i ‘Adn ide Allāh Eyüb Efendi yirin²²⁷

Ve minhum;

AḤMED EFENDİ -‘*aleyhi’r-raḥme*-

‘Ālī-ṭabī‘at, müstaḳīm-fikret, mecma‘-ārā-yı zurefā, ḥāṭır-nüvāz u zī-seḥā,
şāḥib-i toḥm-ı lāle vü zerrīn Ḳasımpaşalı merḥūm Aḥmed Efendi -*el-muḥtāc*²²⁸ *ilā*
raḥmeti’l-mu‘īn-, **Aḥmedī** dimekle meşhūr la‘līn-ḳadeh, turfanda şarı zerrīn ve
Cihāndār Süleymānī nām şarı zerrīn toḥumdan ḥayātlarında zuḥūr itmişdür. Ve
ba‘de vefātihi Rūmī toḥmından bir güzide lāle zuḥūr idüp ḥālā beyne’l-enām
Aḥmedī dimekle meşhūr lāledür ki ferzend-i ercümendi el-Ḥāc Ḥalīl Ağa ri‘āyet-
ḥāṭır pederi şıyāneten yine pederleri ismiyle tesmiye idüp [NU2, 5b] aḥbābına bezl

²²⁶ Tarih mısra’ı:-NU1

²²⁷ Tarih beyti -NU1

²²⁸ El-muḥtāc: -NU2

itmişdür. El-ḥaḳ²²⁹ bir laṭīf ve naḳş-ı buḳalemün lāledür. Biñ ṭoḳsan beş tārīhinde fevt olmışdur.

Li-mü'ellifihi

Dā ile gitdi böyle tārīḥ didüm bu mışra'ı

Ḳondı nihāl-i raḥmete bülbul-i cān Aḥmedi²³⁰

Ve minhum;

İMÂM-ZÂDE MEḤMED ÇELEBÎ -‘*aleyhi'r-raḥme*-

Mürebbî-i şuffe-i şehriyârî, müzekkî-i ezhâr-ı cihândârî, ṭālib-i vişāl-i çār-ebrüyân, ‘âşîḳ-ı cemāl-i ḥüb-rüyân, ṭarîḳ-i eşmâr ü ezhâruñ pîr ü serdârî²³¹ a’nî İmâm-zāde Meḥmed Efendi-i Üsküdârî; bunlaruñ lāle-i Rūmî’ye meyli ziyāde olmağla şāḥib-i toḥum ve ḥayli eşere mālîkdür. Yüz beş tārīhinde bir elmāsî lālesi zuhūr idüp faḳîr *Ferîd-i cihân* tesmiye itmişdür. Ve *Mirü’l-ezhâr* nām bir lālesi vardur²³² isim kendinüñdür. Ve *Evreng-zîb* ismi faḳîrüñdür. Vech-i tesmiye oldur ki²³³ lāle-i mezbûrî seyr ve isim ḳonmak murād olundukda “*Size bir ġarîbe aḳçe göstereyüm*” diyü bir şāḥî ‘arz eyledi ki sikkesi;

Beyt

جلوس محنت مأنوس ضرب پور عالمکیر

جهان سازد چو بدر ماه اورنگ زیب عالمکیر²³⁴

[NU1, 11b] Pes²³⁵ bu münāsebet ile ismi *Evreng-zîb* oldı. Biri de *Ḥudā-dād* biri de *Şolaḳ-zāde-pesend*²³⁶ biri de *Yeşil Melek* isim Eyyübî Ḥādım ‘Ali Ağa merḥūmuñdur.²³⁷ [NU2, 6a] Biri de *Ḳavs-ı ilāhî*:

²²⁹ El-ḥaḳ: Ancaḳ NU2

²³⁰ Tarih beyti -NU1

²³¹ Pîr ü serdârî: pîr-i serdârî: NU1

²³² nām bir lālesi vardur: nām bir lāle NU1

²³³ oldur ki: -NU1

²³⁴ “*Dünyaya sahip olan Pûr, sevilesi mihnetler tahtına oturalı beri cihan dünyayı süsleyen tahtın üzerindeki dolunaya döndü.*”

²³⁵ Pes: -NU1

²³⁶ *Şolaḳ-zāde-pesend: Şolaḳ-zāde-pesendi* NU2

Beyt-i Füyûzî 'Oşmān Efendi

خدا از باغ محض فضل خود داد
بما آن لاله که بر جمله شاهی
چو مانند کمان رستم آید
بکوم نام او قوس الہی²³⁸

Biri de **Bülend elmāsi** ve yüz tokuzda bir lālesi daḥi gelüp faḳīr **Rūy-ı 'arūs** diyü tesmiye itmişüzdür²³⁹. Hāşıl-ı el-yevm tokuz 'aded lāleye nā'ıldür.

Ve minhum;

İBRĀHĪM BEG EYYŪBĪ

Şāf-dil ve ḡarīb-āşinā, emekdār-ı devlet-serā, şāḥib-i toḥm-ı zerrīn ü lāle Eyyübī İbrāhīm Beg İbnü'l-'amm Dāvud Paşa-zāde; yedi 'aded zerrīni vardur. Biri ḡāyet şarı ve la'līn-ḳadeḥ ve biri ḡāyet şarı zerrīn-ḳadeḥ bunları kendüye nisbet idüp **Edhemī la'līn** ve **Edhemī Süleymānī** diyü²⁴⁰ tesmiye itmişdür. Ve biri daḥi rengīn yüksek ḳadeḥdür biri **Nebātī Süleymānī** sülpük çiçekdür. Nām-ı diger **Süst mā'ī** isim faḳīrūndür. Ve yüz tokuzda **Sa'ādet-nişīn** zerrīn-ḳadeḥ ve **Nihān-ḳadeḥ** la'līn-ḳadeḥ ve **Süheyl-i İbrāhīmī** ve **Żiyā-baḥş** ḡāyet keskin şarı ve la'līn-ḳadeḥ çiçekdür, isimleri faḳīrūndür. Ve üç 'aded Rūmī toḥum yetişdürmişdür. **Turfanda Al kırlanḡıç** ve **Turfanda Gül-reng-i İbrāhīm Beg** ve **Cihān-sūz** ki isim faḳīrūndür.

Ve minhum;

İBRĀHĪM BEG BEŞİKTĀŞĪ

Muḥliş-i bā-vefā, şādık-ı bī-riyā²⁴¹, şāḥib-i lāle-i Rūmī ve memdūḥu'l-enām [NU2, 6b] Beşiktaşī İbrāhīm Beg-zāde; el-eyyām altı 'aded lālesi zuḥūr itmişdür. **Müsellem-i 'ālem** bir turuncı lāledür. Ve **Ser-efrāz** isim Tezkireci Efendi'nündür.

²³⁷ ...Aḡa merḥūmuñdur: ...Aḡa'nuñdur NU2

²³⁸ “Allah onun öz faziletler bahçesinden Rüstem'in yayı gibi bir çiçek bitirdi, bize de o lāleye sultan sözüne yakışır biçimde 'Kavs-ı İlâhî" diye ad koymak düştü.”

²³⁹ diyü tesmiye itmişüzdür: isim ḳodum NU2

²⁴⁰ diyü: -NU2

²⁴¹ şādık-ı bī-riyā : şādık u bī-riyā NU2

Gül-i meneviş, 'İzār-ı Yūsuf, Dil-āviz-i şarābī, 'İbret-nümā isimleri Zekī Efendi'nüñdür. Aşl-ı tohm-ı mezbūr Yırık Mü'ezzin'üñ olup²⁴²; ancak çiçege bunda gelmekle [NU1, 12a] mezbūrdan şāyi'dür.

Ve minhum;

ENSERCİ AḤMED ÇELEBİ -'aleyhi'r-raḥme-

Zümre-i şükūfeciyanuñ şāhib-i talebi merḥūm Mismārī Aḥmed Çelebi; şāhib-i tohm-ı lāle-i Rūmī olup ḥālā *Mümtāz-ı 'ālem* demekle imtiyāz bulan ve *Şeb-reng* bunuñdur. Yüz tokuzda vefat itmişdür.

Tārīḥ-i Faḳīr

Aḥmed ola 'āzim-i Ḥuld-i berīn²⁴³

Ve minhum;

UZUN AḤMED -'aleyhi'r-raḥme-

Şükūfe-perver ve fūruḥt-pīşe merḥūm Uzun Aḥmed bī-endīşe; *Ḳatmer kehrübā* bunuñ olmak üzredür. Biñ tokşan birde²⁴⁴ fevt olmuşdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Muḥammed, Uzun Aḥmed' ide şefā'at²⁴⁵

Ve minhum;

UZUN SÜLEYMÂN

Şāhib-i ticāret-i ezhār u eṣmār Uzun Süleymân Çelebi-zāde el-āşār dört 'aded lālesi vardur. *Meknūn* nām bir al Rūmī lālesi vardur, isim Tezkireci Efendi'nüñdür. *Ḥayātu'l-ḳulūb* nām bir²⁴⁶ lāle, isim Eyyübī²⁴⁷ Velī Efendi'nüñdür. *Sultān-ı cihān* ve *Al ḳırlangıç* isim kendünüñdür. Ve yüz sekizde bir ḡāyet güzide

²⁴² Mü'ezzin'üñ olup: Mü'ezzin'üñdür NU1

²⁴³ Tarih: -NU1

²⁴⁴ Biñ tokşan birde: Biñ yüz birde NU2

²⁴⁵ Tārīḥ-i Faḳīr:-NU1

²⁴⁶ bir:-NU2

²⁴⁷ Eyyübī: -NU2

beyāz atmer s n b li z h r itmiş d r, *Per-t b* [NU2, 7a] tesmiye olunmış dur, isim ş k b elebi'nündür.

Li-m 'ellifihi²⁴⁸

Biri geldi göricek didi anu  t r h n

Aılınca didiler ism  n ola *Per-t b*

Ba'de; h z ²⁴⁹  sm ' l Efendi'n  n h z ned r  almış dur. On alt  baş lı bir²⁵⁰ b -naz r s nb ld r.

Ve minhum;

 SM ' L EFEND 

Zübde-i h ' ceg n-  yenieriy n-  derg h-  ' l ,  dve-i k tib n-  def tir-i d v n , m lik-i ş k feh  ve ravza-i dil-k ş  a'n  cen b-   sm ' l Efendi Yenieri Efendisi S b ka *La'l-p re* ve * sm ' l Efendi ebrisi* n m iki 'aded Gir d bunlardan ş yi'd r²⁵¹.

Ve minhum;

 SM ' L EFEND  SER- AL FE-  YEN ERİY N

 dve-i k tib n-  derg h-  ' l , ş dk u ş d katde vel , muhibb-i fuar  v  derv ş n, kerem   luş  ile z -ş n, hüsn-i mu' mele ile meş h r, nuş k u m k leme ile mezk r, derv ş-nih d ve Ser- al fe-i K tib n-  Yenieriy n H zret-i  sm ' l Efendi; k mr n-  'izz   sa'adet ile h dik larında g z de miyveler²⁵² ve bisy r l leler cem' idüp ve bundan m 'ada²⁵³ ş b-  lař fleri²⁵⁴ zer'-i b r z-  [NU1, 12b] ezh r²⁵⁵ semtine ib l itmeyüp ancak bunlar ile iktif  itmiş lerd r. L kin bundan izdiy d l le-i

²⁴⁸ Li-M 'ellifihi: T r h -i Fa r NU2

²⁴⁹ h z : -NU1

²⁵⁰ bir: -NU2

²⁵¹ ş yi'd r: bediddür NU2

²⁵² miyveler: miyve NU1

²⁵³ m 'ada: adem NU1

²⁵⁴ ş b-  laş fleri: alb-i ş r fleri NU1

²⁵⁵ zer'-i b r z-  ezh r: tohm-  b r z-  ezh r NU1

Girid'de **Gül-i şād-āb** isim Himmet Efendi-zāde'nüñdür. Sābıka nā-būd u nā-peydā olmışdur. Ve bir daḥi **Hoş-būy** isim kendülerinüñdür. Ḥālā mevcūddur, [NU2, 7b] bu iki 'aded Girid bunlardan şāyi'dür²⁵⁶.

Ve minhum;

AḤMED ÇĀVUŞ KETHUDĀ YERİ-ZĀDE

Tārik-i devlet-i dünyā, sālīk-i rif'at-i 'uḳbā, şāḥib-i 'uzlet, mālīk-i cem'ıyyet, zī-ser-güzeşt-i seyyāḥ-deşt, kâşif-i umūr-ı ezhār u şāḥib-i huş nitekim sende vardur bu āgūş-ı der-āgūş-ı perverde-i 'andelib u bisyār-ı güzīde-i kuş²⁵⁷ Kethudā Birrī-zāde Aḥmed Çāvuş; daḥi ṭabī'atları küşāde olup²⁵⁸ ba'z-ı aḥbāb-ı ezhāriyānuñ²⁵⁹ çiçeklerine isim vaż' idüp bā-ḥuşuş kim **Āşūb-ı cihān** ismi anlaruñ olup²⁶⁰ "*Şaldı cihāne fitne, velvele virdi 'āleme*". Mezbūr çiçegüñ ḥadden birün ṭālibleri olup nāleleri āfākı tutup dirler ki: "*Āşūb-ı cihānum niçe bir hicr ile giryān olalum; luṭf-ı vaşlıña irişdür bizi ḥandān olalum*". Lākin bundan aḳdem toḥma iḳbālleri bulunmayup şimdi iddi'a iderler ki; inşā'al-Mevlā sene-i ātiyede size toḥumlarımızdan lāle-i Rūmī seyr itdürürüz *-el-ḥāletü hāzihi mevcūdün bi'l-aşl-*. **Sultān-ı cihān-ı Aḥmed Çāvuş** diyü bir lāle kendülerinden menḳūldür²⁶¹ ve bundan aḳdem ismi daḥi şıbgatdur.

Ve minhum;

EYYŪB EFENDİ-ZĀDE -'aleyhi'r-raḥme-

Şāḥib-i re'y-i şā'ib, mālīk-i fikr-i şāḳıb, aḥsenü'l-ḥalk ve'l-maḳāl, atyebü'l-fi'l ve'l-ḥışāl, şāḥib-i Girid ü toḥm-ı lālehā Eyyüb Efendi-zāde [NU2, 8a] merḥūm Ḥüseyn Ağa²⁶²; üç 'aded toḥm-ı lālesi vardur. **Yeşilli şarı kabak**²⁶³ ve **Beyāz**

²⁵⁶ şāyi'dür: bediddür NU2

²⁵⁷ 'andelib u bisyār-ı güzīde-i kuş: 'andelib-i bisyār u güzīde-i kuş NU1

²⁵⁸ olup: bulunup NU2

²⁵⁹ ba'z-ı aḥbāb-ı ezhāriyānuñ : ba'zan aḥbāb-ı ezhāriyānuñ NU2

²⁶⁰ anlaruñ olup: bunlaruñdur. NU1

²⁶¹ menḳūldür: beyāndur NU1

²⁶² Ağa: -NU2

Dürr-i yetim ve *Beyāz turfanda Dürr-i yekta* ve *Nāfe-i dildār* nām Girīd bunlardan şāyi'dür. [NU1, 13a] Biñ yüz beşde vefāt itmişdür.

Tārīḥ-i Faḳīr

Eyyüb Efendi-zāde'nün rūḥına diñ ve'l-Fātiḥā²⁶⁴

Ve minhum;

İBRĀHĪM PAŞA-ZĀDE -'aleyhi'r-raḥme-

Ḳıdv-e-i erbābü'r-raḳam 'umde-i aṣḥābü'l-ḳalem, mīr ibn-i mīr, ma'rūfu'l-müşīr, lebīb-i kāmīl ve reşīd ü 'āḳil-i bostān-ı ma'ārif, sebzezār-ı leṭā'if; a'nī Meḥmed Beg ibn-i İbrāhīm Paşa -'aleyhi'r-raḥme ve'l-mağfire mine'l-Mevlā-; bunlar daḡi zümre-i şükūfe-perverāndan olup lāle-i Girīd'de *Pirūze*, *Şarı* ve *Sitac(?) kırmızı* isim Şubaşı İbrāhīm Ağa'nuñdur. *Sultānī gül-günī*, *Ser-firāz*²⁶⁵ ve *Al tohumlu* nām-ı diger *Nāzende ebrī* isim kendünüñdür. *Zencirelī*²⁶⁶, *Anḳudī*, *Dāmen-püş* - eteḡi ile örtüp ḡalkdan şaḳındıḡından *Dāmen-püş* ism[i] ḳonmuşdur²⁶⁷ - , *Şems-i hāledār* nām-ı diger *Ebr-i müncelī*, *Şūrīde* ve *Sürḡ-feşān* mezbūr isimler kendünüñdür. *Semen-sā*, beyāz *Çemenzār* nām-ı diger *Küleḡ* bu on üç 'aded Girīd bunlardan bedīddür. Biñ yüz birde fevt olmuşdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Biri gelüp 'Ubeydī, fevtine didi tārīḡ

Meḥmed Beg mekānuñ cennet-i Firdevs ola²⁶⁸

[NU2, 8b] Üsküdar'da Maḳtūl Ḳara Muştafa Paşa mezarlıḡında medfūndur.

Ve minhum;

ANBARCI-ZĀDE AḤMED ÇELEBİ

²⁶³ *ḳabak: kırlanḡıç* NU2

²⁶⁴ Tarih mısra'ı:-NU1 /Vezin tutmamaktadır.

²⁶⁵ *Ser-firāz*: -NU2

²⁶⁶ *Zencirelī* -NU2

²⁶⁷ ḡalkdan şaḳındıḡından *Dāmen-püş* ism[i] ḳonmuşdur: şaḳındıḡından *Dāmen-püş* ḳonmuşdur
NU1

²⁶⁸ Tarih beyti -NU1

Üstād-ı pîr-perverde Küçük Süleymân-ı pāk (ü) güzide, fenn-i cerrâhluğda üstād-ı cihân, ‘ilm-i ṭabābetde Loḵmân²⁶⁹-ı zamân, erbâb-ı ma‘ârifüñ mecma‘ u kânı, ḥâṭır-nüvâz ve yârân-ı şafānuñ hoş-süḥanı²⁷⁰ Anbarcı-zāde Aḥmed Çelebi’dür sâkin-i Altı Mermer²⁷¹ -‘ömrin efzûn ide Bārî ve murâdın müyesser-. Bunlaruñ Anbarcı Meḥmed Çelebi pederi olduğı mübeyyendür²⁷². Biñ yüz dört senesi²⁷³ Muḥarrem’inüñ yirmi beşinci çehâr-şenbe günü vefât itmişdür²⁷⁴.

Tārîḥ-i Vefât-ı Pedereş Li-Faḵîr

Gitdi biri yârândan fevtine didüm tārîḥ

Anbarcı Meḥmed Çelebi mekānuñ ola cennetü’l-Me’vâ²⁷⁵

Meşhûr olan²⁷⁶ **Anbarcı sünbûli** bunlaruñ olmak üzre mesmû’dur. Bir çivid mā’isi ḡāyet güzide sünbül olmak üzre naḵl iderler²⁷⁷. Ancaḵ ‘aşrumuzda olmayup manzûrumuz degildür.²⁷⁸ Ve kendülerinüñ daḡi lisânlarından²⁷⁹ mesmû’dur ki yedlerinde bir mor [NU1, 13b] ḵaranfilleri vardur, ḡāliyâ mevcûddur.

Ve minhum;

BİRÂDER-İ İMÂM-I ÇİVÎ-ZÂDE AḤMED ÇELEBÎ

Şāḡib-i tedebbür-i nidā, mālîk-i tefekkür-i bey‘ ü şirā, a‘yân-ı ḡāceḡānuñ mergûbı, erkân-ı tüccāruñ maḡbûbı, zer güyek-i meydân-ı cihân, ḡâṭır-nüvâz-ı yârân u iḡvân, ḵâbil-i muşāḡabet, mā’il-i mükālemet birâder-i İmâm-ı Çivi-zāde

²⁶⁹ Loḵmân: Felâtûn NU2

²⁷⁰ erbâb-ı ma‘ârifüñ mecma‘ u kânı, ḡâṭır-nüvâz ve yârân-ı şafānuñ hoş-süḡanı : mecma‘-ı erbâb-ı ma‘ârif, şem‘-i bezm-i aşḡâb-ı leṭāyif NU2

²⁷¹ Çelebi’dür sâkin-i Altı Mermer: Çelebi sâkinidür Altı Mermer NU2

²⁷² Bunlaruñ Anbarcı Meḡmed Çelebi pederi olduğı mübeyyendür:Bunlar Anbarcı Meḡmed Çelebi’nüñ ferzend-i ercümendi olduğı mübeyyendür: NU2

²⁷³ senesi: -NU2

²⁷⁴ vefât itmişdür: fevt olmuşdur NU2

²⁷⁵ Tarih beyti:- NU1 / Vezin tutmamaktadır.

²⁷⁶ Meşhûr olan: -NU2

²⁷⁷ naḵl iderler: menḵûldür NU2

²⁷⁸ aşrumuzda olmayup manzûrumuz degildür: ‘aşrumuzda manzûrumuz olamamışdur NU1

²⁷⁹ lisânlarından: lisânından NU2

Mehmed Efendi a'nî Kâmetî Altuntop²⁸⁰ Ahmed Çelebi dirler²⁸¹. Bunlar daği şükûfe-fürüşân-ı [NU2, 9a] selefden olmak üzere sene biñ yüz toğuzda lāle-i Rūmî'de **Mülūkî** tohumu iddi'asıyla altı guruşa birin fūruht idüp bi-mennihi te'ālā sene-i ātiyede zürü'-ı bürüz-ı ezhāra²⁸² 'azîmet itdüğü ecilden silk-i tahrîre keşide olındı. Hâtır-ı aḥbāb-ı mürüvvet-pîşeye ri'āyet olınmışdur ve illa felā...

FĪ ḤARFĪ'L-BĀ' ²⁸³

On iki neferdür; altısı vāşıl-ı dār-ı beḳā ve altısı sākin-i dār-ı fenādur.

Ve minhum;

BEHRĀM BEG -'aleyhi'r-raḥme-

Bārgāh-ı riyāsetde emîr ve pāy-gāh-ı kiyāsetde müşîr, güzîde-i ezhāriyân-ı kadîm merḥûm Behrām Beg -ilā raḥmeti'r-Raḥîm-; meşhûr-ı enām olan **Sîm-i Behrām Beg**²⁸⁴ bunlardan şāyi'dür ki vilayet-i Bosna'dan getirüp perverde itmışdür. Sulṭān Süleymān 'ahdinde 'āzim-i dār-ı beḳā olmışdur.

Tārîḥ-i Faḳîr

Ber-vech-i taḥmîn ile oldı bu tārîḥ

Behrām Beg menzilin cennet eyleye Allāh²⁸⁵

Ve minhum;

BOSTĀN-ZĀDE -'aleyhi'r-raḥme-

A'lemü'l-'ulemāü'l-kirām, efzālü'l-fuḫalāu'l-'iḫam, şā'ir-i māhir-i cerîde-i mefāḥir, 'ālî-mikdār ve şāḥib-iḫtidār merḥûm Bostān-zāde Mehmed Efendi -ilā raḥmeti'l-Ġaffār-; şāḥib-i tohum olup iki 'aded zerrini vardur, **Cihāndār Süleymānî** ve **Bostān-zāde Süleymānîsi** demekle meşhûrdur. Biñ yüz altı şa'bān'ınuñ yirmi dördünci günü fevt [NU2, 9b] olmışdur.

²⁸⁰ top: -NU2

²⁸¹ dirler: -NU2

²⁸² zürü'-ı bürüz-ı ezhāra: zer'-ı bürüz-ı ezhāra

²⁸³ ḤARF :ḤURŪF NU2

²⁸⁴ **Sîm-i Behrām Beg: Behrām Beg Sîmî** NU2

²⁸⁵ Tarih beyti -NU1

Tārīḥ

Seyl-i eşkin ağıdup Sa'dī didi tārīḥini

Vāh bostān-ı 'ilm buldı bu 'ālemde fenā²⁸⁶

Ve minhum;

BĀḲĪ-ZĀDE EFENDİ -'aleyhi'r-raḥme-

Melīḥü'l-beyān, faşīḥü'l-lisān, 'ilm ü 'irfān ile ma'mūr, faẓl u iḥsān ile meşhūr, māhir-i şī'r ü inşā, mālīk-i toḥm-ı zībā merḥūm Meḥmed Efendi Bāḳī-zāde [NU1, 14a] eş-şehīr be-Faşīḥī -'aleyhi's-sa'āde-; **Bāḳī-zāde Süleymānīsi** nām zerrīn bunlaruñ toḥmından olmaḵ üzre meşhūrdur. Biñ otuz toḵuz Şevvāl'inde vefāt itmişdür.

Tārīḥ

Biri gelüp fevtine tārīḥ için didi hemīn

Bāḳī-zāde rūḥı için diyelüm el-Fātiḥa²⁸⁷

Ve minhum;

PİŞ-İ KADEM -'aleyhi'r-raḥme-

'Umde-i şuleḥā-yı ulu'r-riyāzāt, zübde-i fuḳarā-yı zevi's-sa'ādāt, şāḥib-i ḥıṣāl-i ḥamīde ve meskenet-şī'ār ve aḥsenü'l-ḥulḳ mazḥar-ı tecellī-i envār²⁸⁸ Pīş-i Kadem-i Hānḳah-ı Kocamuştafapaşa²⁸⁹ merḥūm Yūsuf Efendi -'aleyhi'r-raḥme²⁹⁰-; bunlar daḥi semt-i şükūfeye mā'il olup bi-luṭf-ı Hüdā toḥumdan bir güzīde sünbüle nā'il olmışdur ki²⁹¹ ḥālā **Merdüm** nāmıyla mezkūrdur.

'Ālī

Ḳatı nazik dūrür sünbüller içre yoḵdur aḳrānı

²⁸⁶ Tarih beyti -NU1

²⁸⁷ Tarih beyti -NU1

²⁸⁸ mazḥar-ı tecellī-i envār: -NU1

²⁸⁹ Pīş-i Kadem-i Hān-ḳah-ı Kocamuştafapaşa: Pīş-i Kadem-i Hāḳa Kocamuştafapaşa'da NU1

²⁹⁰ 'aleyhi'r-raḥme: 'aleyhi'r-raḥme minel-Mevlā NU2

²⁹¹ ki: -NU2

Acep yirinde dimiş seyr idüp **Merdüm** diyen anı

Ve kırmızı buhūr bu diyārda ibtidā bunlarda bedīdār²⁹² olmışdur. Biñ altmış üçde fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Gitdi biri tārīḥ-i fevtin didüm

Ola cāy-ı Yūsuf Efendi behişt²⁹³ [NU2, 10a]

Ve minhum;

BOŞNAK -‘aleyhi’r-raḥme-

Kār-azmūde-i şükūfe-perverān Ḳāsımpaşalı Boşnaḳ Maḥmūd -ilā raḥmeti’l-

Mennān- dört ‘aded zerrini vardur. Biri **Boşnaḳ Süleymānisi**:

Cemālī

Nazar it buña da ey yüzi māhum

Budur **Boşnaḳ Süleymānisi** şāhum

Ve **Boşnaḳ-ı şānī** ve **Boşnaḳ beyāzī** ve **Maḥmūdī la’līn** ve dört ‘aded Rūmī lālesi²⁹⁴ vardur. **Meh-nev** isim Siyāhī’nüñdür. **Kebīr al** ve **Şaḡīr al, Siyāh** biñ²⁹⁵ toḳsan üçde fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Birisi gelüp didi fevtinüñ tārīḥini

Yā ilāhī cennet ola Bosnevī Maḥmūd ḳabri²⁹⁶

Ve minhum;

BALIĞÇI ŞAFER -‘aleyhi’r-raḥme-

Zümre-i şükūfecıyanuñ şalaḥkārı merḥūm Balıḳçı Şafer²⁹⁷ der-Eyyūb Enşārī; üç ‘aded Kāḡıd-ḥāne lālesi bulup ḡāyet i’tibārından ḥayātında kimseye virmeyüp

²⁹² bedīdār : nümūdār NU2

²⁹³ Tarih beyti -NU1

²⁹⁴ Rūmī lālesi: lāle-i Rūmisi NU2

²⁹⁵ biñ: -NU1

²⁹⁶ Tarih beyti -NU1/ Vezin tutmamaktadır.

ba'de vefātihi²⁹⁸ metrukâtından aldılar: *Ḳatmer yek-pāre göz, Ḳatmer yeşil göbekli, Ḳatmer yek-pāre gül-günî*. Biñ toḳsan toḳuz Şafer'inde dār-ı beḳāya sefer²⁹⁹ itmişdür.

Li-mü'ellifihi

Geldi biri tārīḥ-i fevtin didi

Gidüben 'azm-i cinān itdi Sefer³⁰⁰

Ve minhum;

PĀPŪÇCI MUŞTAFA ÇELEBİ -'aleyhi'r-raḥme-

Bāḡçevānlaruñ 'ömr-dīdesi, çiçekçileruñ ḥasret-keşīdesi³⁰¹, şāḥib-i toḥm u āşāruñ perīşān-ḥālī [NU1, 14b] Pāpūçcı Muştafa Çelebi Ḳāsımpaşalı; iki 'aded [NU2, 10b] Rūmī lālesi³⁰² vardır: *Büyük Pāpūçcı* ve *Küçük Pāpūçcı*.

Ve minhum;

BERBER İBRĀHĪM ÇELEBİ ḲĀSİMPAŞALI -'aleyhi'r-raḥme-

Rāḥat-resān-ı ser-geşteḡān, istimālet-künān-ı rŭy-ı derhem-künān, şem'-i bezm-ārā vü şīrīn-süḥān, mecma'-ı erbāb-ı ma'ārif ü şāḥib-fen, ḥāṭır-küşā-yı yārān-ı şafā Berber İbrāhīm Çelebi der-Ḳāsımpaşa peder-mānde; *Tıḡlı Süleymānī* nām zerrīn bunlardan şāyi'dür.

Ve minhum;

BEKİR AĞA TĀBİ'-İ AḤMED KETHUDĀ

Muḥibb-i yārān der-güft ü şinīd, mālīk-i cem'ıyyet-i lāle-i Ḳıbrıs ve Girīd, ma'den-i cūd u seḡā, menba'-ı cŭybār-ı 'aṭā; a'nī Bekir AĖa tābī'-i Aḥmed Kethudā. Dört 'aded Girīd ki *Halkārī* isim faḡīrŭndür ve *Gül-i İrem* ve *Vasaṭ toḡumlu* ve *'İzārī* bunlardan nŭmūdārdur.

²⁹⁷ Şafer: Sefer NU1

²⁹⁸ vefātihi:- NU1

²⁹⁹ sefer: şefer NU2

³⁰⁰ Tarih beyti -NU1

³⁰¹ ḥasret-keşīdesi : ḥayret-keşīdesi NU1

³⁰² Rūmī lālesi: lālesi NU1

Ve minhum;

ḤAṬṬĀṬ BEKİR AĞA

Güzide-i hoş-nüvisân-ı zamân, semt-i nesh ü sülûsde yegâne, nîkû-hişâl, şîrîn-makâl, hüsn-i kitâbetle ma'rûf, a'yân-ı devletle me'lûf; a'nî Ḥaṭṭâṭ Bekir Ağa -'ammerehu'llâhü Te'âlâ-; bunlar daḡi zümre-i ezhâriyândan olup az zamânda çok güzide reng-â-reng Girîdler ve güzide toḡm-ı sünbüllere³⁰³ mâlik olup ancak 'âşıqları lâ-yuḡşâ ve kendüleri bî-vefâ olduklarına binâ'en isim komaḡa raḡbet itmemişlerdür. Bir *Al gül-gûnî karanfil* bunlardan şâyi'dür, isimlerine nisbet olunur.

Ve minhum;

PİRİ PAŞA-ZÂDE CEMÂLİ BEG

Nev-zemîn-küşâ-yı rûsûm-ı ezhâr, [NU2, 11a] heveskâr-ı güzide³⁰⁴ şükûfehâ vü eṣmâr, şıddıku'n-neseb, şerîfü'l-ḡaseb, zu'l-'ırķu't-ṭâhir³⁰⁵ ve'n-neslü'l-'âlî Pîri Paşa-zâde es-Seyyid Meḡmed Beg el-Cemâlî; bunlar daḡi şâḡib-i zer'-i toḡm olup envâ'-ı ezhâr perverde idüp henüz toḡm-ı karanfilden *Sürḡ u Sepîd* ve *Ayva gülî* ve *Gül-penbe* ve *Beg alî* nâm dört 'aded karanfili vardır. Merḡûm Yapukçı Meḡmed Çelebi'nüñ mezzrû'ı olan toḡumların pederi³⁰⁶ el-Ḥâc 'Ali yedinden iştirâ idüp kendüde [NU1, 15a] açıldukça isim koyup el-yevm on bir 'aded buḡûrına³⁰⁷ nâm nihâde itmişdür ki maḡallinde meṣṭûrdur. Kezâlik merḡûm 'Azîz Çelebi'nüñ mezzrû'ı olan Rûmî toḡumların birâderi Emin Efendi'den alduḡı lâlelerden henüz yirmi dört 'adedine nâmları ḡayr ile yâd olmak için isim kômışdur ki maḡallinde mezzkûrdur. Mezbûruñ bundan maḡşûdı³⁰⁸ âḡerüñ zaḡmet çekdüḡi toḡmına ḡadr

³⁰³ toḡm-ı sünbüllere: toḡumlar ve sünbüllere NU1

³⁰⁴ güzide :-NU1

³⁰⁵ ṭâhir: -NU2

³⁰⁶ mezzrû'ı olan toḡumların pederi : buḡûr toḡumlarını aldı NU1

³⁰⁷ on bir 'aded buḡûrına : on bir 'aded mezzrû'ı olan buḡûrına NU1

³⁰⁸ maḡşûdı: -NU1

itmeyüp kendünüñ zer' itdügi tohumlardan ber-murād³⁰⁹ olmak için bu ecr-i cezilün vesilesiyle Hâk sübhānehu ve te'ālā ber-kām eyleye -āmin- ve kırtāsdan resm-i zerrīn-i mücessem bunlaruñ ihtirā'idur³¹⁰.

Ve minhum;

BERBER 'ABDU'LLĀH ÇELEBİ-İ EYYŪBĪ

Mecma'-ı erbāb-ı zarāfet, şem'-i bezm-i aşhāb-ı nezāket, yārān-ı şafānuñ maḥbūbu'l-kulūbı Berber 'Abdu'llāh Çelebi-i Eyyūbī [NU2, 11b] **Gül-reng-i müselle-i 'Abdī** bunuñ olmak üzre şāyi'dür.³¹¹

FĪ ḤARFİ'T-TĀ'

Üç neferdür, üç de şahın-ı cinānda cılve-künāndur.

Ve minhum;

TEZKİRECİ EFENDİ -'aleyhi'r-rahme-

'Umde-i 'ulemā-yı 'ālī-mikdār, kıdve-i fużalā-yı şāḥib-āşār, zū-'akl-ı şāḥiḥ, nāḳıl-ı şariḥ, yeke süvār-ı meydān-ı feşāḥat, pehlivān-ı ḥilye-i felāḥat, vāşıl-ı toḥm u eşmār-ı bī-gāye ve nā'il-i āşār u ezhār-ı bī-nihāye, mümeyyiz-i şükūfehā vü ezhāriyān merhūm Meḥmed Efendi eş-şehīr be-Tezkireci Memik-zāde -'aleyhi'r-rahme ve'l-gufrān-; toḥm-ı ezhārda ve enva'-ı eşcārda nā'il oldukları ḥāric-i ḥıyṭa-i şümārdur. El-yevm mażbūṭu'l-esāmī ve mütedāvilü'l-eyādī olan āşārından³¹² altmış beş 'aded zerrīn³¹³ ve on yedi 'aded Rūmī lāle³¹⁴ ve bir 'aded Girīd ki 'alā-merātibihim silk-i taḥrīre keşīde olındı.³¹⁵ Bā-i'tibār-ı ezhāriyān evvelā **Tuḥfetü'l-ezhār** isim kendünüñdür. Bir la'līn-ḳadeḥ ve gāyet büyük ve rengsüz ve destereli ve

³⁰⁹ ber-murād : murād üzre ber-murād NU2

³¹⁰ ihtirā'idur : -NU1

³¹¹ olmak üzre şāyi'dür: olmak üzredür NU2

³¹² āşārından :āşārlarından NU2

³¹³ zerrīn: -NU1

³¹⁴ Rūmī lāle: -NU1

³¹⁵ keşīde olındı : keşīde kılındı NU1

çiçeğe ve kuzuya cömerd zerrindür ki merhûm [NU1, 15b] Maḳtûl³¹⁶ Kara Muştafa Paşa talep idüp hezâr i'tizâr u imtinân ile irsâl itdükde müşiline kırk altun ihsân ider. Ve kendüsine bî-hadd hediye-i behiyye ile ikrâm itmişler. Ammâ merhûmdan mesmû'dur ki "*Kâşki*³¹⁷ bir kimesne baña merḳûm şoganı getürse ben daḫi kırk [NU2 12a] altuna şatun alup der-zîr-i pâ ifna iderdüm." dirlerdi³¹⁸. *Tuḥfetü'l-mülûk* bir güzide zerrîn-ḳadeḫdür. *Tuḥfetü'l-cinân* la'lin-ḳadeḫdür.

Va'dî

Bu gülsitân-ı 'âlem-i cennet-mişâlde

Ṭab'-ı laṭîfüñ olmağıla ravzatü'l-cinân

Bu nev-zuhûruñ itdi raḳam kilik-i fikretüñ

Nâmin şaḫîfe-i felege *Tuḥfetü'l-cinân*

Tuḥfetü'l-'arûs beyâz ve la'lindür, ḳadeḫi yüksekdür. *Büyük Süleymânî*, *Küçük Süleymânî*, *Ser-âmed la'lin*, *Ser-âmed Süleymânî*, *Beyâz Hudâ-dâd*, *Beyâz nûr-ı behişt*, *Ferîd-i cihân*, ibtidâ açduḳda³¹⁹ şarî açar, ikinci başı açınca ol bir miḳdâr aḡarur, ke-zâlik üçüncü daḫi açınca evvelki daḫi aḡarur ikinci de aḡarmaḡa başlar ve kıs e'l-bâḳî... *'Arûsu'l-ezhâr* beyâzdur, *'Arûsu'l-cinân* beyâzdur. *Nûr-ı Muḡammedî* beyâz ve la'lin ve ḳadeḫi yüksekdür. *Beyâz yek-merdî*, *Şems-i cihân*, *Muḡammedî Süleymânî* şarî *Hudâ-dâd la'lin*, *Bedahşî la'lin*, *Beyâz Muḡammedî*, *Beyâz tâcü'l-ezhâr*, *Nâ-yâb Süleymânî*, *Dâd-ı Hudâ*, *Gisûdâr la'lin*, *Aḡmed Ketḫudâ-pesend*, *'Âlemgîr Süleymânî*:

Zekî³²⁰

Mânend-i Sikender-fer ü mir'at-ı bî-naẓîr³²¹

³¹⁶ Maḳtûl: -NU1

³¹⁷ Kâşki: Kâş NU2

³¹⁸ dirlerdi: dirler NU2

³¹⁹ açduḳda : açulduḳda NU1

³²⁰ Zekî: -NU1

Bu taze cihāndār-ı sezā-yı tevķir

Şevketle idelden Kāf'dan Kāf'a hükm

Hep bozdı *Süleymānileri 'Ālemgīr*

Cihāngīr la'līn, Cām-ı Cem ebrī çiçekdür. *Āşüfte la'līn, Dil-rübā, Dil-ārā,*

Cihān-ārā.

Li-mü'ellifihi[NU2, 12b]

Hüsnini dīr gören³²² bu zerrīn-i bī-hemtā;

Mest itdi bizi³²³ hüsle *Cihān-ārā* [NU1, 16a]

Va'dī³²⁴

Va'dī o hümā-bāl ü³²⁵ hümāyūn-sāye

Ṭāvūs-ı felek-ķadr ü Süreyyā-pāye

Revnaķ vireli ol ķemen-i zībāya

Hācet ķomadı mihr-i *Cihān-ārāya*

Şeh-i ezhār şarı *Yek-merdī la'līn* :

'Ālī

Nüş idüp bilür şarāb-ı nāb-ı 'aşķuñ dādını

Seyr idüp 'uşşāķ *Yek-merdī* ķodılar³²⁶ adını

Cām-ı Cem müşābihi, Mülūkī Süleymānī :

'Ālī

Bu fennüñ yolına iden sülūkı

³²¹ bī-naẓīr : naẓīr NU2

³²² dīr gören: gören dīr NU2

³²³ bizi: -NU1

³²⁴ Va'dī : Diger NU1

³²⁵ ü: -NU1

³²⁶ ķodılar : dimişler NU2

Dimiş bunuñ daħi nāmın³²⁷ *Mülūkī*

Mülūkī la'lin, Şālih müşābihi üç nev'dür: *Müsteşnā, Beyāz, Şeş-hāne-kaḡeḡ.*

‘Ālī

Bāde-i nābı şafā ile şunar cāna kaḡeḡ

Didiler nāmına bunuñ daħi *Şeş-hāne-kaḡeḡ*

Beyāz nūru'l-'ayn, Şeh-nāz Süleymānī, Şeh-nāz la'lin, 'Ālem-ārā müşābihi, Muḡammedī müşābihi³²⁸, Tuḡfetü'l-ezhār müşābihi, Nev-rūziye müşābihi, Çorbacı müşābihi, Süheyl-i ḡande-rū, Dil-firīb, Dil-firīb müşābihi, Nihān-kaḡeḡ, Bodur la'lin, Rengsüz yüksek kaḡeḡ, Rengli yüksek kaḡeḡ, Ferḡunde, Müsellem Süleymānī, Tıḡlı la'lin, Bahāriyye, Turfanda cihān-pesend müşābihi, Turfanda Merḡūm, Turfanda Ḥacı Yūsuf müşābihi, bunlardan mā-'adā isim konulmaduḡ daħi a'lā bī-ḡadd zerrīnleri vardur. Ve bir [NU2, 13a] kehrübāsı vardur. Ve lāle-i Rūmī'de *Cihān-tāb* ve *Al* ve *Āteş-tāb, Beyāz fitilli siyāḡ, Beyāz fitilli³²⁹ yeşil, Muḡammedī, Gül-reng, Dībā, Kebīr Şarābī, Kızıl Kaḡak, Mor, Sürḡ-puş, Leylākī, Sulṡānī, Yāḡūtī, Turfanda elmāsī* ve *Al Girīd* de bunlardan zuḡūr itmişdür ve *Sīm-ṡop* ki *Kaṡtopı* dīrler ibtidā bunlardan³³⁰ görülmüşdür. Ve miyvelerde ke-zālik çok eḡerleri vardur. Biñ yüz tārīḡinde ‘ālem-i beḡāya ‘āzim olmuşlardur.

Tārīḡ

Ola Yā Rab Memik-zāde maḡāmı cennetü'l-me'vā³³¹

[NU1, 16b] Edirne Kaḡusı dāḡilinde Nişāncı Cāmi'inde evlāddan olduḡı sebebden anda medfūndur.

Ve minhum;

TĀCİR MUŞTAFA -‘aleyhi'r-raḡme-

³²⁷ bunuñ daħi nāmın: nāmın bunuñ daħi NU1

³²⁸ *Muḡammedī müşābihi..... Süheyl-i ḡande-rū: Süheyl-i ḡande-rū..... Muḡammedī müşābihi* NU2

³²⁹ Beyāz fitilli:-NU2

³³⁰ bunlardan: bunlarda NU1

³³¹ Tārīḡ mısra'ı -NU1

Fenn-i kesb-i ticāretde yegāne, kār-ı felāḥat ü zirā‘atde ferīd-i zamāne, merḥūm nef̣s-i Tācir Muṣṭafa Çelebi³³² ve der-bāb-ı cedīd-i Mevlevī-ḥāne; bunlar daḥi şāḥib-i toḥm-ı Rūmī olup ‘ömr vefa itmemekle merḥūm Koca Yūsuf Efendi ḥazīnedārı Hacı ‘Ömer’e³³³ naḳl idüp bu beş ‘aded³³⁴ lāle anda zuhūr itmişdür. *Gül-pūş, Sürḥ-pūş, Dil-nüvāz, Mānend-i Ḥaṭāyī, Anḳudī* biñ ṭoḳsān ikide fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Nefesüñ gitdi **nefs-i** Muṣṭafa ḥāy³³⁵

Ve minhum;

TİRYĀKĪ A‘REC İSMĀ‘İL ÇELEBİ -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Pīrāye-baḥş-ı çemenzār-ı nedīmī vü dem-sāz-ı kibār ve ziynet-efzā-yı maḥfil-i ḥalīmī vü me’lūf-ı şaḡār, merḥūm Tiryākī A‘rec [Nu2, 13b] İsmā‘il Çelebi; a‘nī³³⁶ muṣāḥib-i merḥūm Kā‘im-maḳām ‘Ömer Paşa -*ilā-raḥmeti’l-Ġaffār-*. Maşṭaba-i iştīyāḳ-ı şükūfe-perverīye pā-nihāde olup henüz ezhār-ı āmālini çide itmedin mest-i ayāḡ-ı zehr-ābe-ālūd-ı merg olup ancak pūşış-i rūḥ-ı pūr-fütūḥı olmaḡa şāyeste ya‘ni meclis-i ezhāriyānda nām-āver olmaḡa bādī *Firdevsī alaca* nām Girīd resīde-i mezra‘a-i āmāli olmışdur. Biñ yüz yedide³³⁷ sūy-ı beḳāya leng ü lūk(?) ‘azīmet itmişdür.

Li-Mü’ellifihi

Geldi birisi didi idüp du‘ā tārīḥini

Ṭopal İsmā‘il Çelebi rūḥına el-Fātiḥa³³⁸

FĪ ḤARFĪ’L-CĪM

³³² Çelebi:-NU1

³³³ ‘Ömer’e: ‘Ömer NU2

³³⁴ ‘aded :-NU1

³³⁵ Tarih mısra‘ı -NU1

³³⁶ a‘nī:- NU2

³³⁷ Biñ yüz yedide: biñ yüz yedi tārīḥinde NU1

³³⁸ Tarih beyti -NU1

On iki nefer olup üç girībān-reste-i ser-pençe³³⁹-i gelügīr-i fenā ve toķuzı cilvegāhen el-ān saķa-i ğabrādur.

Ve minhum;

CÜCE ÇELEBİ -‘*aleyhi’r-raħme-*

Nedīm-i şehriyār-ı kāmķār, muķarreb-i sulţān-ı cihāndār, şāķib-i toķm-ı zerrīn ü lāle vü ķaranfil, merħūm Hüseyn Aĝa eş-şehīr be-Çelebi Cüce -‘*aleyhi’r-raħmeti’l-Celīl-*; *Cüce süheyli* ve *Cüce kehrübāsi*, *Cüce sīmi* bunuñdur ve üç ‘aded Rūmī lālesi vardur, ikisi şāķih toķumdan zuhūr itmişdür: *Cüce elmāsisi* ve *Cüce erguvānisi*. [NU1, 17a]

‘Ālī goft³⁴⁰

Göñüller naķdin alur ħüsñ ü ānı

Budur şahum *Alaca erguvāni*

Biri de³⁴¹ *Cüce mori*’dur ki ‘inde’l-ba’z Frenkden bunlara gelüp ve bunlardan şüyü’ bulmışdur ve [NU2, 14a] merħūmuñ tārīķ-i vefātı elsine-i nāsdan³⁴² biñ altmış birde olmaķ üzre³⁴³ mesmū’umuzdur.³⁴⁴

Li-Faķīr:

Oķuya Cüce Hüseyn rūķına el-Fātiha³⁴⁵

ÇORBACI -‘*aleyhi’r-raħme-*

Tālib-i nīk-nām³⁴⁶ ü āsār, tārīķ-i dirhem ü dīnār, pīr-i mübārek, ferħunde-ħāl, ħālīşü’l-fu’ad ü ħamīde-ħişāl, şāķib-i toķm-ı lāle vü zerrīn meşhūr Ğalaţavī

³³⁹ Ser-pençe: pençe NU2

³⁴⁰ ‘Ālī goft :-NU1

³⁴¹ Biri de :-NU2

³⁴² nāsdan: efvāhdan NU1

³⁴³ olmaķ üzre: fevt olmaķ üzre NU2

³⁴⁴ mesmū’umuzdur: mesmū’umuz olmışdur NU2

³⁴⁵ Tarih mısra’ı: -NU1

³⁴⁶ nīk-nām: nīk ü nām NU2

merhûm Çorbacı Meḥmed Ağa -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Ġafûr*’-; iki ‘aded zerrîne nâ’il olmışlardır. **Çorbacı** nâmiyla mezkûrdur.

‘Âlî

Naḳd-i dillerden alupdur bâcı

Buña daḥi didiler **Çorbacı**

Ve³⁴⁷ biri de **Çorbacı yüksek kadehi**’dür. Ve bir kehrübâsı vardur ve Rûmî’de daḥi bir³⁴⁸ lâleleri vardur. Yine **Çorbacı** ismiyle nâmdârdur.

‘Âlî

Kendüsine şu gibi aḳıtdı dil-i nâsı

Çorbacı’nuñ işte bu güzel alacası

Çorbacı beyâzî demekle meşhûr gül bunlardan şâyi’dür. Biñ yetmiş yedide fevt olmışdur, ḳabri Ġalaṭa Mevlevî-hânesi karşısındadır.

Li-Faḳîr

Tārîḥ-i fevtine menḳûṭı oldu bu mışra‘uñ

Menzilüñ Çorbacı Meḥmed Ağa dâru’s-selâm ola ebed³⁴⁹

Ḥikâyet olunur ki mezbûr **Çorbacı** dinilen zerrîne ibtidâ zuhûrında yüz ġurûş virüp ṭâlib olmışlar.³⁵⁰ Merhûm kendünüñ ismi ile nihâyetü’z-zamân mezkûrûn bi’l-lisân [NU2, 14b] olmağa meblağ-ı merḳûmı fedâ idüp ma’hûd zerrîn ve merḳûm lâle birkaç ‘aded oldukda vaḳt-i ġarsda birkaç kâğıda birer zerrîn şoğanı ve birer lâle şoğanı³⁵¹ ḳoyup yanına alup ‘aşrınıñ meşhûr olan³⁵² ezḥâriyânına varup kendü eliyle her birine virüp ismiyle³⁵³ zabṭ u yâd ve her bâr müşâhede vü

³⁴⁷ Ve:-NU1

³⁴⁸ bir : birkaç NU1

³⁴⁹ Tarih beyti:- NU1 / Vezin tutmamaktadır.

³⁵⁰ olmışlar : olmışlardır.

³⁵¹ ve birer lâle şoğanı : NU1

³⁵² olan: -NU2

³⁵³ ismiyle : isimleriyle NU1

müzākere olunduğda rūhını du‘ā-yı hayr ile şād itmek ricā iderler. Pes merāmına vāşıl olup li‘llāhi’l-ḥamd el-yevm [NU1, 17b] ümīdi ḥāşıl olmaḳdadur.

İmdi lāyık olan daḫi budur ki zer‘-i büzūra³⁵⁴ meyli olan iḥvān evvelā bu niyete şürū‘ idüp nā’il-i merām olduḳda³⁵⁵ bezl-i ‘āmm eyleye. Ve illa şāliḫ ḫikāyesine maḫhar olur.

Ve minhum;

ÜSKÜDĀRĪ ÇĀVUŞ -‘*aleyhi’r-raḫme-*

Zümre-i şükūfeciyānuñ muḫibbi ve ezhār-perverānuñ³⁵⁶ müceddidi, nā’il-i ezhār-ı dil-pezīr Üsküdārī Meḫmed Çāvuş -‘*aleyhi’r-raḫmeti’l-Ḳadīr-*; **Bezm-ārā** nām zerrīn bunuñdur ve beş ‘aded lālesi vardur. **Dü-ḫeyker**.

Va’di goft³⁵⁷

Cevzā gibi gerdūnda ey rūḫ-ı muşavver

Budur bu gülistān-ı dil-ārāda³⁵⁸ **Dü-ḫeyker**

Āşūb:

Va’di

‘Ālem-āşūb olan ol beriyye-i ṭannāz hemān

Döndi bu ḫüsn-i Ḥudā-dādle **Āşūb-ı cihān**

Tekne mori, tekneye dikdügi toḫumlardan zuḫūr itmekle **Tekne mori** diyü³⁵⁹ tesmiye olınmışdur. **Gül-i biḫ**, **Gül-şen-i zīb** [NU2, 15a] ve **Şirīn alaca** ve **Hāşimī** nām iki ‘aded Girīd bundan³⁶⁰ şāyi’dür. Biñ toḫsan altıda vefāt itmişdür.

Li-Münşī’ihi

Geldi biri didi fevt oldı tārīḫin di ‘Ubeydī

³⁵⁴ zer‘-i büzūra : bezr-i büzūra NU1

³⁵⁵ olduḳda: olduḳça NU1

³⁵⁶ ezhār-perverānuñ : ezhāriyānuñ NU2

³⁵⁷ goft:-NU1

³⁵⁸ dil-ārāda: ‘ālemde NU2

³⁵⁹ diyü :-NU1

³⁶⁰ bundan: bunlardan NU1

Üsküdārī Mehmed Çāvuş’uñ yiri ebed olup cinānda³⁶¹

Ve minhum;

ÇİVİ-ZÂDE EFENDİ

‘Umde-i erbāb-ı ‘ilm ü ‘irfān, zübde-i aşhāb-ı fażl u ihsān, mesned-nişin, şadr-ı cūd u himem cenāb-ı³⁶² ‘Aṭā’ullāh Efendi eş-şehīr be-Çivi-zāde Efendi el-mükerrem; üç ‘aded turuncı lāle anlarda³⁶³ zuhūr itmişdür. Biri **Ser-firāz**’dur, isim Nakşī Efendi’nüñdür.

Ve minhum;

CELEB AḤMED ÇELEBİ TOP-ḤĀNELİ

Pīr-i köhne-i ‘atīk medḥ ü şenāya lāyık, güzīde-i zümre-i aşılamacıyān ğars u tarḥda üstād-ı cihān, perveriş-yāfte-i enderūn-ı devlet-serāy-ı şehriyārī, çārüb-keş pāçe-i sultān-ı cihandārī Top-ḥānevī Celeb Aḥmed Çelebi eş-şehīr be-İmām-zāde -yesserehu’l-murādehu-. Zamān-ı selefden mürūr iden bāğçevānlaruñ zümresinden olup³⁶⁴ gūşe-güzīn-i kanā’at olup eşmār u ezhārda tuḥfe ve güzīde şeylerinden bir eşerler³⁶⁵ kalmayup işbāt-ı [NU1, 18a] müdde’āya dest-i ibrāzında bākī **Pesend-āvīz** nām kehrübārı güzīdeleri olup³⁶⁶ ve bir beyāz zerrīni daḥi yedlerinde bulunup ancak kendü toḥumlarından olmamak³⁶⁷ iddi’ā iderler, lākin ilā-yevmi’l-kıyām du’ā-yı ḥayr-ı iḥvān zevi’l-iḥtirām ile ber-kām olmak için niyaz itdüğü ecilden ser-rişte-i [NU2, 15b] sūtūra keşīde olındı ve yine³⁶⁸ sene-i mezbūrede kendü toḥmından olmak üzre bir la’līn-ḳadeḥ çiçek

³⁶¹ Tarih beyti –NU1/ Vezin tutmamaktadır.

³⁶² cenāb :-NU2

³⁶³ anlarda : anlardan NU1

³⁶⁴ olup:-NU1

³⁶⁵ tuḥfe ve güzīde şeylerinden bir eşerler: tuḥfe ve güzīdelerinden bir şeyleri NU1

³⁶⁶ kehrübārı güzīdeleri olup : kehrübāyı müstaḥsen olup NU2

³⁶⁷ olmamak : olmak NU1

³⁶⁸ yine: -NU2

temāşā itdürüp isim ricā itdükde bu faķır-i müstehām daħi³⁶⁹ bu beyt ile isim vaż‘ itdüm³⁷⁰.

Beyt

Geldi bir zerrîn toħmdan târîħ

La‘lîn şeş-berg-i İmām-zāde

Ve minhum;

CA‘FER BEG-ZĀDE ‘ABDU’LLĀH KAPUDĀN

Debîr-i hoş-behişt, mîr-i hûb-sirişt, şāhib-i ʔab‘-ı şükûfe-perverân Ca‘fer Beg-zāde ‘Abdu’llāh Kapudān; *Güzide kırlangıç* nām bir ‘aded lālesi vardur.

Ve minhum;

CA‘FER BEG-ZĀDE MEMİŞ AĞA

Ṭālib-i ‘ilm ü ‘irfān, cālib-i ʔalb-i ihvān³⁷¹, sālîk-i rāh-ı ma‘ārif ü fūnūn, mālîk-i cāh-ı ‘avārif ü şücūn, nev‘-i şükūfenüñ diķķatdārı Ca‘fer Beg-zāde Meħmed AĖa -*e‘izzehu’l-Bārî*- dört ‘aded Rūmî lālesi zuhūr idüp birin *Gül-i hürşid* nāmiyle tesmiye itmişdür. *Gül-fām* ve *Mîr-i müselleme* isimleri İmām-zāde’nüñdür. Ve birin *Dil-firûz* isim Şa‘bān AĖa’nuñdur.

Ve minhum;

BİRĀDERĀN-I ‘ABDĪ BEŞE VE MERḤŪM ḤASAN BEŞE

Felāħat-pişegān-ı geştzār-ı āmāl, birāderān-ı pesendide-ħişāl a’nî Çiftçi ‘Abdu’llāh Beşe³⁷² ve Ḥasan Beşe. Bunlar mānende-i gül ü Ėonce-i firāz nihāl-i vücūdda cilveger olaldan berü hem-vāre ittiḥād üzre iken *Dihķānî-i Ḥaṭāyî-i ‘Abdî Beşe* ve *Dihķānî-i kırmızı-i Ḥasan Beşe* nām Girîdler şükûfe-i taḥte-i himmetlerinde şükûfte olup henüz ezhār-ı kāmı bāĖçe-i ittiḥaddan [NU2, 16a] çide

³⁶⁹ müstehām daħi :-NU2

³⁷⁰ İtdüm : eyledüm NU1

³⁷¹ ihvān : ‘irfān NU2

³⁷² Beşe:-NU2

itmekle ber-murād olmadın³⁷³ merķūm Ḥasan Beşe'nüñ naḥl-i vücūdı tünd bād-ı mergden üftāde-i ḥāk-i fenā olup cism-i nizār-şode-i birāderi tāk-i rez gibi hem-āgūş iken [NU1, 18b] gūşe-i bāğ-ı meşā'ibde giryān ḳalmışdur.

Li-faķır

Ḥasan rūḥına oḳuya el-Fātiha.³⁷⁴

Vefātı³⁷⁵ sene biñ yüz dōrtde vāķi' olmışdur.

Ve minhum;

ÇİÇEKÇİ-ZĀDE MEḤMED EFENDİ

Zübde-i Girīdciyān, ḳıdve-i şükūfeciyān, nāḳıl-ı 'ilm-i dīn ü beyān, pīşvā-yı ṭarīķ-i ehl-i 'irfān, nā'il³⁷⁶-i Girīd ü Ḳıbrıs-ı güzīde, tārīk-i perveriş-i ezhār-ı nadīde vü āzāde³⁷⁷ Yedi-ḳulevī Çiçekçi-zāde eş-Şeyḥ Meḥmed Efendi -yesserehu murādehu-. Anlar daḥi zamān-ı ḳarībde zümre-i şükūfe-perverāna dāḥil ve vāfir³⁷⁸ Girīd'e mālīk³⁷⁹ olup bi-emr-i Ḥudā-yı müte'āl bārīķa-i tığ-ı ḳazā-yı nā-gehānī ḥarman-ı āmālīni ser-ā-ser suḥte idüp tehī-dest ḳalup aḥbāb³⁸⁰-ı ezhāriyāndan bi'l-küllīyye münḳaṭı' olmışlardır -ecr ü 'ivāzın ide³⁸¹ bāri Mevlā-.

Ebyāt³⁸²

Gelmelü olsa ādeme devlet

Yedilür bir ḳıl ile bī-minnet

Gitmelü olsa eylemek tedbīr

³⁷³ çīde itmekle ber-murād olmadın: murād üzre çīde itmedin NU2

³⁷⁴ Tarih mısra'ı -NU1

³⁷⁵ vefātı: tārīḥ-i vefātı NU2

³⁷⁶ nā'il: nāḳıl NU1

³⁷⁷ tārīk-i perveriş-i ezhār-ı nadīde vü āzāde: terk-perverde vü ser-rişte vü āzāde NU1

³⁷⁸ vāfir: keşir NU2

³⁷⁹ mālīk: nā'il NU2

³⁸⁰ aḥbāb: -NU1

³⁸¹ ide: eyleye NU1

³⁸² Ebyāt:-NU2

Țutamaz anı niçe biñ zencîr

Şî'r-i 'Arabî

إذا قبلت الدنيا نقاد بشعر

و اذا ادبرت تقد السلاسل³⁸³

Ve iki nev' Girîd'e mâlik olmuşlardır. Biri *Şeyh-zâde ayva gülisi* ve biri *Şeyh ebrîsi*.

Ve minhum;

CÂBÎ HASAN EFENDÎ

Zümre-i şükûfe-perverānuñ hoş-ıñşâli, erbâb-ı ezhâruñ maṭbu'u'l-ef'âlî, [NU2, 16b] ârâste-i şadâḳat, pîrâste-i saḥâvet; a'nî İmâm Ḥasan Efendi der-Fındıklı. Bunlar daḥî şâḥib-i toḥum olup işbu biñ yüz toḳuzda bir Rûmî lâlesi³⁸⁴ zuhûr itmekle bu faḳîr *Mercân-peyker* ve Sinân Paşa-zâde *Gül-gün-ı Ḥasanî* diyü³⁸⁵ tesmiye itmişdür.

Sa'dî

İşbu ezhâr-ı aḥseni

İsmi *Gül-gün-ı Ḥasanî*

Ve minhum;

CİN 'ALÎ ÇELEBÎ KARANFİLÎ

Mâhir-i fenn-i hezâr, mâlik-i hüner-i bisyâr, laṭîfü'l-vücûd ve'l-kelâm Karanfîlî Cin 'Alî Çelebi -'aleyhi'l-merâm-. Bunuñ meyli karanfile olmaḡla toḥumdan ḥayli nadîde karanfîlî³⁸⁶ ḥâşıl olmışdur. El-yevm mevcûd olan *Zemîn ü zamân* nâm güvez alaca ve *Leylâkî* ve *Rûy-ı 'arûs* ve *Zibâ* ve *Yâkûtî* ve *Dil-dâde* altı 'aded, isimleri Cemâlî Beg'üñdür.

³⁸³ Arapça beyit: -NU2 “Başına bir devlet kuşu konacak olsa, bir kıldan küçücük bir şeyden de gelir ve elindeki her şey gidecek olsa ne tedbir alsan da gider.”

³⁸⁴ Rûmî lâlesi: lâle-i Rûmî'si NU1

³⁸⁵ diyü:- NU2

³⁸⁶ karanfîlî: karanfilleri NU1

Ve minhum; [NU1, 19a]

ÇİVİ-ZÂDE İMÂMI

Ferhâd-ı kûhsâr-ı ezhâr, üstâd-ı şan‘at-şî‘âr, şâhib-i tohum-ı zerrîn ü âzâde Meḥmed Efendi İmâm-ı Çivi-zâde. **Revnaḳ-efrûz** tohumın zer‘ idüp târîḥ-i te‘lif-i kitâbda³⁸⁷ iki senelük bulunmaḡla teberrûken aḥbâba bezl ve bu ḥaḳîre daḡi iki ‘aded tohum virüp isim ricâ itmekle aña³⁸⁸ **Piṣvâ-baḡş** diyü³⁸⁹ tesmiye olındı.

FÎ ḤARFÎ‘L-ḤÂ‘

Yirmi iki neferdür, on ikisi rıḫlet-kerde-i dâr-ı beḳâ ve onı gûşe-güzîn-i ‘âlem³⁹⁰-i fenâdur.

Ve minhum;

ḤEKİMBAŞI -‘aleyhi‘r-raḡme-

Eşrefü‘ş-şürefâ, ekmelü‘z-zurefâ, fenn-i ṭabâbetde Loḡmân-ı şânî ve ‘ilm ü fazîletde Taftazânî, [NU2, 17a] re‘isü‘l-eṭibbâ-i Sulṭân Murâd Ḥân merḡum es-Seyyid³⁹¹ Meḥmed Efendi -‘aleyhi‘r-raḡme ve‘l-Ḡufrân-. Bunlar daḡi şâhib-i tohum olup zamân-ı şıḫḫatlerinde dört ‘aded zerrîn ile kâm-bîndür.

Ḥekimbaşı Süleymânîsi:

‘Âlî

Göñüller alıcıdur ḡûb-rûdur

Ḥekimbaşı Süleymânîsi budur

Kem-yâb, Zanbaḳ şarısı, Atlas-ı Ḥekimbaşı. Biñ kırk ikide rıḫlet itmişdür.

Li-Faḳîr

Beḳâya itdi sefer ḡikmetile didiler târîḥ

³⁸⁷ târîḥ-i te‘lif-i kitâbda: târîḥ-i te‘lifde NU2

³⁸⁸ aña: -NU1

³⁸⁹ diyü: -NU2

³⁹⁰ ‘âlem:-NU2

³⁹¹ es-Seyyid:-NU2

Maḳām-ı Seyyid Meḥmed Efendi cennet ola dā'im³⁹²

Ve minhum;

ḤALICI-ZĀDE -'aleyhi'r-raḥme-

Ser-defter-i erkām u 'ünvān, ser-çeşme-i aḳlām-ı dīvān, emīr-i bārgāh-ı riyāset, müşīr-i pāygāh-ı kiyāset, şāḥib-i toḥm-ı şükūfe vü esmār merḥūm Ḳaliçeci-zāde Meḥmed Paşa -'aleyhi'r-raḥmeti'l-Ġaffār-. Bunlar daḥi şāḥib-i toḥum olup nā-mevcūd olmağla el-yevm³⁹³ **Ḥalicioğlu** dinilen limon Trabzon'dan turunç nāmiyle gelüp ba'de limon olmuştur. Ve **Ḥalicioğlu bozdoğanı** bunlardan şāyi'dür. Biñ³⁹⁴ altmış altı tārīhinde Yedikule'de ḳatlı olınmuştur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Me'menūñ cennet ide Meḥmed Paşa Yā İlāh³⁹⁵

Ve minhum;

ḤASAN ḲAPUDĀN-ZĀDE -'aleyhi'r-raḥme-

Zümre-i şükūfeciyānda şāḥib-i āṣār-ı 'uзмā, toḥm-ı zerrinde mālīk-i defīne-i kübrā, āb-rüy-ı Ocāğ-ı Tersāne-i 'Āmire merḥūm Ḥasan Ḳapudān-zāde Meḥmed Ḳapudān -'aleyhi'l-mağfire-. Merḥūmuñ zer' itdüğü büzürdan zamān-ı³⁹⁶ şıḥḥatinde [NU2, 17b] on üç 'aded zerrini [NU1, 19b] zuḥūr idüp esmā-yı ātiyye ile tesmiye olınmuştur³⁹⁷. **Bülend Süleymānī, Muḥammedī la'līr.**

'Ālī

Ḥamd ider Ḥālīḳ'ına ehl-i yakīn

Buña dirler **Muḥammedī la'līn**

Zekī

Her bāğçesi bu şehir-i 'azīmüñ rengin

³⁹² Tarih beyti: -NU1/Vezin tutmamaktadır.

³⁹³ el-yevm: -NU2

³⁹⁴ Biñ :-NU1

³⁹⁵ Tarih mısra'ı: -NU1

³⁹⁶ zamān:-NU1

³⁹⁷ zuḥūr idüp esmā-yı ātiyye ile tesmiye olınmuştur: zuḥūr itmişdür. NU2

Gördüm gezerek hezār nev‘ zerrīn

Şarısı mu‘ādil birbirine ammā

Muḥammedī la ‘līñ’e hezārān³⁹⁸ taḥsīn

Şāhib-i zamān, Tāc-ı Cem :

‘Ālī

Virür seyrine zer ḳabasın ‘Acem

Bu tuḥfeye dirler begüm ***Tāc-ı Cem***

Lendühā, Ḥākānī :

‘Ālī³⁹⁹

Görenüñ rüyını ḳaynar ḳanı

Didiler buna daḥi ***Ḥākānī***

Hoş-nümā, Naḳḳāş-ı Ḥālidī, İbriḳ la‘līn, Benātu’n-na‘ş, Dil-firīb, Sünnetli,

Bektāşī biñ yüz sekizde⁴⁰⁰ fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Meḥmed Ḳapudan rūḥına diyelüm el-Fātiḥa⁴⁰¹

Ve minhum;

ḤACI YŪSUF -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Şalāḥ-ı ḥāl ile ma‘rūf, ḥişāl-i ḥamīde ile mevşūf, şāhib-i toḥm-ı zerrīn-i

‘ālem-pesend merḥūm Ḥacı Yūsuf zī-himmet-i bülend. Bu daḥi toḥumdan dōrt

‘aded zerrīn ile kām-bīn olmışdur⁴⁰². ***Ḥacı Yūsuf müntehāsı, Ḥacı Yūsuf baṭṭalı, Ḥacı***

Yūsuf turfandası, Çakşurluḳ biñ⁴⁰³ yetmiş dōrtde fevt olmışdur.

Li-Mü’ellifihi

³⁹⁸ hezārān: hezār NU2

³⁹⁹ ‘Ālī:-NU1

⁴⁰⁰ biñ yüz sekizde: biñ yüz altmış sekizde NU1;biñ altmış sekizde İÜ1

⁴⁰¹ Tarih mısra’ı: -NU1/ Vezin tutmamaktadır.

⁴⁰² kām-bīn olmışdur: kām-bīndür NU2

⁴⁰³ biñ: -NU2

Gitdi bir ezhārī bu dem fevtine tārīḥ oldu

Pes el-Ḥāc Yūsuf meskenüñ ola cinānda el-Fātiḥa⁴⁰⁴

Ve minhum;

ḤACI ḤALĪFE -‘*aleyhi’r-raḥme*-

Ḳıdve-i kātībān-ı dīvān, zübde-i müverriḥān-ı āvān, [NU2, 18a] şāḥib-i faẓl
[u] dāniş ü ‘irfān merḥūm Ḥacı Ḥalīfe -*ilā-raḥmeti’r-Raḥmān*-. Bunuñ bir katmer
şalkımlı mā’i sünbüli⁴⁰⁵ vardır. Biñ yetmiş dörtde fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Ḥacı Ḥalīfe menzilüñ ‘Adn ide ilah⁴⁰⁶

Ve minhum;

ḤAMMĀMCI MEḤMED ÇĀVUŞ -‘*aleyhi’r-raḥme*-

Şāḥib-i āṣār-ı keşire-i ezhār, nā’il-i güzide-i eşmār u eşcār, toḥm-ı lāle-i
Rūmī’de mālīk-i daḥme merḥūm Ḥammāmci Meḥmed Çāvuş -‘*aleyhi’r-raḥme*-.
Bunlar semt-i Rūmī’ye ziyāde meyl itmek ile on sekiz ‘aded lāle zuhūra
getürmekle⁴⁰⁷ nā’il-i merāmdur. *Sulṭān-ı cihān* isim Muşāḥib Paşa
merḥūmuñdur⁴⁰⁸. *Sulṭān-ı cihān müşābihi* ve *Ḳızıl kırlangıç*, *Nūru’l-‘ayn*, *Mor
kebīr*, *Mor şağır*, *Toḥm-ı şīrīn*, *Al şīrīn*, [NU1, 20a] *Rūy-ı nigār*, *Sulṭānī*, *Mülūkī*,
Gül-reng mezbūr *Mey-gūn*, *Cihāngir mülūkī*, *Ḳızıl kabağ*, *Baş sulṭānī*, *Yāḳūtī*, *Nev-
civān* biñ yüzde vefāt itmişdür.

Li-Mü’ellifihi

Fevtini tutdı ‘Ubeydī çün didi Yā Allāh

Ḥamāmci Meḥmed Çāvuş mekān aña cennet āh⁴⁰⁹

Ve minhum;

⁴⁰⁴ Tarih beyti –NU1/ Vezin tutmamaktadır.

⁴⁰⁵ katmer şalkımlı mā’i sünbüli : mā’i katmer şalkımlı mā’i sünbüli NU2

⁴⁰⁶ Tarih mısra’ı –NU1

⁴⁰⁷ zuhūra getürmekle : zuhūriyla NU2

⁴⁰⁸ merḥūmuñdur: -NU1

⁴⁰⁹ Tarih beyti:- NU1

ḤAMMĀMCI-ZĀDE MEḤMED ÇELEBİ -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Esîr-i yārân-ı şafâ, muḥibb-i erbâb-ı vefâ, şāḥib-i toḥm-ı lāle vü karanfil
Kâsımpaşalı Ḥammāmci-zāde merḥûm Meḥmed Çelebi -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Celîl-*.
İki ‘aded beyâz Rûmî lāle ile şöhetgîrdür. Biri **Beyâz kebîr** ve biri **Beyâz şağîr** ve üç
karanfil **Kebîr mor** ve **Şağîr mor** ve **Seḥer yıldızı** [NU2, 18b] mezbûruñdur.

Ve minhum;

ḤAMMĀMCI ḤASAN EFENDİ -‘*aleyhi’r-raḥme-*

‘Ālim ü müteverri‘, şāliḥ ü müteşerri‘, şāḥib-i toḥm-ı zerrîn ve Girîd
merḥûm Ḥammāmci Ḥasan Efendi -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Mecîd-*. İki ‘aded zerrîni
vardur. **Süheyl-i Ḥasanî** ve **Ḥasanî Süleymânî** isimler Çorbacı ‘Ali Ağa’nuñdur. Ve
üç Girîd ki **Ḥüsn-i Ḥasan** ve **Buḳalemûn** ve **Gül-püş** nāmıyla meşhûrdur, bundan
şāyi’dür. İsim mezbûr ‘Ali Ağa’nuñdur. Biñ yüz Receb’inüñ yirmi altıncı işneyn günü
vaḳt-i ‘aşrda dâr-ı beḳāya⁴¹⁰ rıḥlet itmîşdür.

Tārîḥ

İde Ḥasan Efendi cennet-i Firdevs’i cā⁴¹¹

Ve minhum;

ḤÜSEYİN ÇELEBİ ETYEMEZLİ

Şāf-dil ü nîk-ḥû, şāḥib-i toḥm-ı sünbül-i ḥoş-bû, mālîk-i ezhâr-ı keşîr
Etyemezli⁴¹² Ḥüseyin Çelebi pîr-i münîr; **Etyemezli Şāliḥ** didükleri zerrîn
bunuñdur. Ve ḳatı bî-naẓîr sünbül-i keşîre mālîkdür. Ve **Ḥüseyinî beyâz** nām Girîd
bundan şāyi’dür.⁴¹³

Ve minhum;

ḤACI ‘ABDÜ’L-KERÎM ÇELEBİ

⁴¹⁰ dâr-ı beḳāya: -NU2

⁴¹¹ Tarih mısra’ı :-NU1

⁴¹² Etyemezli:Et NU1

⁴¹³ şāyi’dür: bediddür NU2

Berāhīn-i şükūfenüñ ḥall-şināsı, ḳavānīn-i ezhāruñ müşkil-küşāsı, baḳıyye-i erbāb-ı temyīz ü beyān Ḥacı ‘Abdü’l-Kerīm Efendi ‘atīḳ-i ezhāriyān, beş ‘aded zerrīni vardur. *‘Anḳa-şīkār* isim merḥūm⁴¹⁴ Ḥāfız Aḥmed Efendi’nüñdür. *Kevkeb-i sa‘ādet*, isim merḥūm Eyyüb Efendi-zāde’nüñdür. *Kerīmī Süleymānī* isim merḥūm Tezḳireci Efendi’nüñdür. *Mübārek-bād*, [NU2, 19a] isim merḥūm ḥāfızūñdur. *Meh-rūy*, isim La‘lī-zāde’nüñdür.

Ve minhum;

ḤACI ‘ÖMER -‘aleyhi’r-raḥme-

Zümre-i şükūfeciyānuñ bezl-i māl ile ma‘rūfı, fırḳa-i ezhāriyānuñ sevdā-yı vişāl ile mevşūfı, der-gāyet-i [NU1, 20b] ‘ömr-i hem-civār-şode-i Ḥazret-i Yaḥyā -‘aleyhi’s-selām- merḥūm Ḥacı ‘Ömer ḥazīnedār-ı Yūsuf Efendi -‘aleyhi’r-raḥmeti’l-‘Allām-. Bunuñ daḥi üç ‘aded zerrīni vardur. *Fırdevsī*, *Turfanda*, *Ḥacı ‘Ömer müntehāsı* ve mezbūrda beş ‘aded lāle zuḥūr idüp lākin aşıḷ toḥum Tācir’üñ olmaḡla anda zıkr ü taḥrīr olınmıḡdur. Ve Girīd’de beş ‘aded *Ḥacı ‘Ömer ayva gülisi* ve *Ḥacı ‘Ömer al toḥumlısı* ve *Ḥacı ‘Ömer beyāzı* nām-ı diğeri *Beyāz şad-berg* ve *Küçük beyāz* ve *Şeş-ḥāne beyāz* bundan şāyi’dür. Biñ yüz toḳuzda Şām-ı Şerīf’de vefāt idüp Ḥazret-i Yaḥyā ḳurbında⁴¹⁵ medfūndur.

Li-Mü’ellifihi

Geldi biri didi kim yārāna sizler saḡ oluñ

Hem-civār itdi el-Ḥacı ‘Ömer’i Yaḥyā’ya Hū⁴¹⁶

Ve minhum;

ḤACI ŞĀLİḤ BOŞNAḲ-ZĀDE

Meydān-ı şükūfe-perverīnüñ Rüstem ü Zāl’i, bezm-i ezhāriyānuñ bedi’ü’l-cemālī, toḥm-ı ezhārda mālīk-i daḥme-i Efrāsiyāb; ya’ni el-Ḥacı ŞālīḤ Boşnaḳ-zāde

⁴¹⁴ merḥūm:-NU2

⁴¹⁵ ḳurbında: civārında NU2

⁴¹⁶ Tarih beyti: -NU1

kām-yāb. Bunuñ dañi tohumlarından şāhib-i nām⁴¹⁷ olan on iki ‘aded zerrīni i’lām olındı. *Dürr-i yektā* beyāzdu. *Yaylak ābād* şarı ve gāyet büyük çiçekdür. *Hürşid-fer* nebatidür, isim Edirne Mevlevī Şeyhi [NU2, 19b] Enīs Efendi’nüñdür. *Şālihī la’līn*, *Neyyir-i a’zām* ibtidā göründükde gāyet büyük⁴¹⁸ ve şarı la’līn idi. Yüz toktuzda nümüdār olan *Hezār dinār* gāyet ince ve yüksek kadehli çiçekdür. Ve sene-i mezbūrede *Nev-civān* nebātīdür, *Zibende* la’līndür, *Sürūr-bahş* la’līndür, *Müsellem-i ‘ālem* la’līndür. *Hoş-pesend*, *Şems-i gurūb* la’līndür. Bu beş ‘aded zerrīnūñ isimleri faķirūñdür. Ve lāle-i Rūmī’de *Mercān-pāre* nām bir lālesi meşhūr-ı enām olmışdur ve’s-selām.

Ve minhum;

ḤABĪB BEG -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Hoş-şoḥbet u ḥüb-ülfet, dervīş-nihād, bī-külfet, şāhib-i Girīd-i sürḥ-i yegāne ve mā’il-i⁴¹⁹ şükūfe; a’nī el-Ḥac Ḥabīb Beg -‘*aleyhi’r-raḥme-*. *Ḥabīb Beg* dimekle meşhūr [NU1, 21a] kırmızı lāle bunlardan şāyi’dür. Biñ toktusan sekizde ḥacc-ı şerīfe giderken Şām’da fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faķir

Hem-civār ola Ḥabīb-i Ekrem’e Ḥabīb Fātiḥa⁴²⁰

Ve minhum;

ḤASAN AĖA KETHUDĀ-YI ḤĀNE-İ MAḤTŪL MUŞṬAFA PAŞA -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Ziynet-efzā-yı müttekā-yı devlet, ārāyiş-i mesned-i sa’ādet, murabba’-nişīn-i çār-bāliş-i rıf’at, ser-dāde-i visāde-i ‘izzet⁴²¹, feyz-bahş-ı nāmiye-i bāğ-ı ‘aṭā, zerrīn-çīn-i şükūfe-i taḥte-i seḥā, dürr-i şadefçe-i vedd ü velā a’nī Ḥasan AĖa

⁴¹⁷ şāhib-i nām: zī-nām NU2

⁴¹⁸ büyük: kebīr NU2

⁴¹⁹ mā’il: mālīk NU2

⁴²⁰ Tarih mısra’ı :-NU1

⁴²¹ ser-dāde-i visāde-i ‘izzet: ser-dāde-i visāde-i ārāyiş-i āsāyiş-i ‘uzlet NU1

kethudā-yı devlet-ḥāne-i Maḳtūl Muṣṭafa Paṣa. Bunlar daḥi ṣūkūfe-perverlūk semtine ḥaṭve-endāz-ı himmet olup [NU2, 20a] *Tācū's-sa'āde* ve *Rūḥu'l-ḳulūb* nām zerrīnler mezra'a-i verzişlerinden iḳtiṭāf olunup neṭāyic-i iklīl-i bürūza nihāde olmaḡla āsūde-bāl olmişlardır. Mezbūr isimler Eyyūbī⁴²² Velī Efendi'nün zāde-i ṭab'-ı gevher-zālarıdır⁴²³. Biñ yüz on Şevval'inün toḡuzuncı yevm-i şūleşāda vedā'-ı 'ālem-i fāni itmişdür. Eyyūb Enşārī ḳurbında medfūndur.⁴²⁴

Ve minhum;

ḤĀFİZ-ZĀDE EYYŪBĪ

Ḥāfızu'l-Ḳur'an, mu'allimü'ş-şıbyān, ḥ'āce-i mekteb-i Ebu's-Su'ūd der-ḳurb-ı Ebā Eyyūb a'nī Ḥāfız-zāde Meḥmed Efendi -*tecāvez Allāhu 'ani'z-zūnūb*-. Bunlar daḥi şāḥib-i toḡum olup lāle-i Rūmī'de iki 'aded lālesi zuḥūr itmişdür. *Dil-ārā ḳırlanḡıç* ve *Şāḥāne ablaḳ* isimler merḥūm⁴²⁵ Tezkireci Efendi'nüñdür.

Ve minhum;

ḤACI ḲĀSIM -'aleyhi'r-raḥme-

Esīr-i eḥibbā, muḥibb-i fuḳarā, şāf-dil ve pāk-i meclis-i mazīf, şāḥib-i üns merḥūm el-Ḥac Ḳāsim Aḡa⁴²⁶ -'aleyhi'r-raḥmeti'l-'aliyyü'l-a'lā-. *Ḥacı Ḳāsim ḳırmızı* nām-ı diḡer *Bekrī ḳırmızı*, *Sūrḡ-feşān müşābihi* ve *Ḳubbe-i gevher-niḡin* isimler faḳirüñdür. *Turfanda ḳavs-ı ḳuzaḡ* ve *'Anber-fām*⁴²⁷ bu beş 'aded Girīd bunlardan şāyi'dür. Biñ yüz ikide fevt olmişdur. Edirne Ḳapusı ḥāricinde bir büyük mezār dibinde medfūndur.

Tārīḡ-i Faḳīr

'Azm-i behişt eyledi Ḥacı Ḳāsim⁴²⁸

⁴²² Eyyūbī:-NU2

⁴²³ zāde-i ṭab'-ı gevher-zālarıdır: -NU1

⁴²⁴ Biñ yüz..... ḳurbında medfūndur: -NU2

⁴²⁵ merḥūm: merḳūm NU2

⁴²⁶ Aḡa:-NU2

⁴²⁷ *'Anber-fām*: *'Anberī* NU2

⁴²⁸ Tarih mısra'ı: -NU1

Ve minhum;

ḤAMMĀL AḤMED ÇELEBÎ-İ ÜSKÜDĀRÎ

Ḥamûl-i eşkâl-i eşmâr, kıbîl-i aḥmâl-i ezhâr, güzîde-i bâğbânân⁴²⁹-ı eşcârî, Ḥammâl [NU1, 21b] Aḥmed Çelebi-i Üsküdârî; *Şûrîde* ve *Seḥeriyye* nâm Girîdler kendüye nisbet ile andan şâyi'dür. [NU2, 20b]

Ve minhum;

ḤASAN AĞA BURUNSUZ KETHUDĀSÎ -'aleyhi'r-raḥme-

Zübde-i a'yân-ı kirâm, kıdve-i kâdr-şinâsân-ı aḥbâb-ı zevi'l-iḥtirâm, mâlik-i Girîdhâ⁴³⁰ ve şükûfe-i zîbâ; a'nî Ḥasan Ağa Kethudâ-yı Burunsuz Aḥmed Ağa. *Şakız ebrîsî, Ebrî-i kebîr* nâm-ı diger *Sultânî ebrî, Tîrfîl-i gül-püş, Şarî tohumlî, Tûğlî*⁴³¹-i *cedîd, Şubḥ-ı şâdık, Beyâz hörgüçlî* nâm yedi 'aded Girîd bunlardan şâyi'dür. Biñ yüz dörtde fevt olmışdur.

Li-Mü'ellifihi

Birisi gitdi yine di fevtine târîḥ

Ḥasan'a menzili ola cennet-i Firdevs⁴³²

Ve minhum;

ḤACI AḤMED KETTĀNÎ

Aşḥâb-ı ticâretüñ aḥsenü'l-ḥâlî, erbâb-ı ferâsetüñ efşâḥu'l-bâlî, nâ'il-i elṭâf-ı 'aliyye-i Yezdânî, Bektâşî el-Ḥâc Aḥmed el-Kettânî; üç 'aded Rûmî lâlesi vardur. *Gül-reng-i Kettânî* ve *Beyâz Kettânî* ve biri daḥî *Hümâyûn kırlangıç* ki isim Şolaḥ-zâde'nüñdür. Ve lâle-i Girîd'de *Nâdîde* isim faḳîrüñdür ve *Tonbalâḥ* nâm-ı diger *Żiyâ-baḥş* bu isim daḥî faḳîrüñdür.

Ve minhum;

ḤÜSEYİN EFENDÎ

⁴²⁹ bâğbânân: bâğbân NU2

⁴³⁰ Girîdhâ : Girîd NU1

⁴³¹ *Tûğlî:Tuğlî NU2*

⁴³² Tarih beyti :-NU1

Faşıhü'l-lisân, melîhü'l-beyân, zümre-i ezhâriyānuñ şâhib-i kemâli Hüseyn Efendi İmâm-ı Topçıyân⁴³³-ı Dergâh-ı 'Âlî; *Hüseynî* nâm bir Rûmî lâlesi vardur ve *Hüseynî kırmızı* ve *Hüseynî ebrî* ve *'Alemgîr* nâm üç 'aded Girîd bunlardan bedîd olmışdur.

Ve minhum;

HACI MUŞTAFA KÂTİB-İ RÛZ-NÂMÇE-İ TERSÂNE

Zübde-i zümre-i erbâb-ı kâlem, güzîde-i fırka-i aşhâb-ı raķam, zekîyü't-tab' ve ma'ârif-şî'âr, [NU2, 21a] laţîfü'l-kelâm ve belâġat-dişâr, mâlik-i toġm-ı ezhâr-ı şâhâne el-Hâc Muştafa Efendi⁴³⁴ kâtib-i rûz-nâmçe-i tersâne; bunlar dahi yedi 'aded zerrîn ile kâm-bîn olmışlardur. *Ferîd-i Süleymânî* ve *Nâzende Süleymânî* ve *Bezm-arâ* ki isim Nakşî Efendi'nüñdür ve *Hacı Süleymânîsi* ve *Nâdide* ve *Cem-i serîr* ve *Zühre*.

Ve minhum;

HÜSEYİN ÇELEBİ

Nev-heves-i zümre-i ezhâriyân Hüseyn Çelebi, çerâġ-ı Ken'ân H'oca-zâde Mehmed Kıpudân. Mezbûruñ yüz toķuzda bir zerrîni zühûr idüp bu fakîr [NU1, 22a] dahi *Nev-'atâ-yı Hüseynî* diyü tesmiye itmişüzdür.

FÎ HARFÎ'L-HÂ'

Yedi neferdür, dördi resîde-i menzil-i beķâ ve üçî sâkin⁴³⁵-i zâviye-i 'âlem-i fenâdur.

Ve minhum;

HATTAÎ -'aleyhi'r-raġme-

⁴³³ Topçıyân: Top-ġâne NU2

⁴³⁴ Efendi: -NU1

⁴³⁵ sâkin: kâtın NU2

Hüsn-i halkla meşhür, nîk-hüyla mezkûr, şāhib-i tohm-ı ezhār ü sünbül ü zerrîn, Top-hānevî Haṭṭāt Maḥmūd Çelebi -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Mu’in*-. Bunlaruñ ‘ālemde ‘*Ālem-ārā*’ demekle ma’rûf bir zerrîn-i dil-ārāları vardır.

Zekî

Dāmān-būsî-i ‘*Ālem-ārā*’ya degmedi

Zîrā o ḳadd-i gûne ile buldı iştihār

‘Ālî

Hāṭıruñ levhinde naḳş it⁴³⁶ resmini

‘*Ālem-ārā*’dur unutma ismini

Ve bir beyāz la’lîn zerrîni vardır kendü isimleriyle⁴³⁷ mezkûrdur. Ve *Haṭṭāt-ı kebîr* ve *Haṭṭāt-ı şagîr* demekle ma’rûf iki ‘aded kıızımtıraḳ sünbülleri vardır. Biñ altmış⁴³⁸ altıda vefāt itmişdür⁴³⁹. [NU2, 21b]

Li-Mü’ellifihi

Bir şahş gelüp didi ‘Ubeydî târiḥ

Haṭṭāt Maḥmūd’a ‘Adn ola maḳāmı⁴⁴⁰

Ve minhum;

ḤOBYĀR-ZĀDE -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Hāfız-ı Qur’ān-ı Kerîm, ḳārî-i Furḳān-ı ‘Azîm, şāhib-i sîm, memdūḥu’z-ḳurefā Hobyār-zāde merḥûm Meḥmed Efendi İmām-ı Cāmi’-i Dāvud Paşa. *Hobyār-zāde sîmi* demekle bir ince sîmi vardır. Biñ toḳsanda fevt olmuşdur.

Ve minhum;

ḤURMAŞAÇANI -‘*aleyhi’r-raḥme-*

⁴³⁶ it: -NU1

⁴³⁷ kendü isimleriyle: kendüleri ismiyle NU1

⁴³⁸ altmış: yetmiş NU2

⁴³⁹ vefāt itmişdür: fevt olmuşdur NU2

⁴⁴⁰ Tarih beyti:-NU1

Felâhat-şî'âr, zira'at-dişâr, şâhib-i tohum-ı lâle vü mâlik-i âşâr, zübde-i Girıdciyân-ı 'aşr-ı Meḥmed Ḥânî merḥûm İbrâhîm Çelebi eş-şehîr be-Ḥurmaşaçanı, tohumından *Gül-reng* ve *Kibritî* nâm iki 'aded Rûmî lâlesi gelmişdür⁴⁴¹. Merḥûm Defter Emîni 'Acem-zâde Ḥüseyin Efendi'nüñ bāğçevânı olmağla anlaruñ sebebiyle ibtidâ bu şehirde şarî Girîd envâ'ından *Ortası yeşil* ve *Bütün şarî* nâm ḥurmayî şarîlar bundan zuhûr itmişdür. Ve *Üç şerifeli* ve nâm-ı diğeri *Tûğ-ı şâhî* nâm kıuds bundan şâyî'dür. Ve *Kırmızı şad-berg* ve *Bülend-ebri* nâm Girîdler daḥi bunda zuhûr itmişdür ve *Beyâz Yediveren üzümü* bundan şuyû' [NU1, 22b] bulmuşdur. Biñ yüz altıda vefât itmişdür.

Li-Mü'ellifihi

Gelüp biri du'â ile didi [NU2, 22a] fevtine târîḥin

Maḳâm-ı İbrâhîm'i cây-ı Me'vâ itsün İlâh⁴⁴²

Ve minhum;

ḤALİL PAŞA -'aleyhi'r-raḥme-

Destûr-ı mükerrem, müşîr-i mufahḥam, nâzım-ı nizâm-ı devlet, müdebbir-i umûr-ı memleket, zübde-i kâr-dânâyân, mîr-i mîrân, vâkıf-ı aḥvâl-i meşâliḥ u âvân, cenâb-ı Ḥazînedâr Ḥalîl Paşa eş-şehîr be-Voyvoda-i Ğalaṭa-i sâbıka. *Kebîr Ḥalîl Paşa şarısı*, *Şağîr Ḥalîl Paşa şarısı* ve *'İzâr* bunlardan şâyî'dür. Selânik muḥâfızı iken biñ yüz dört Ramazân'ında ḳatlı olınmışdur.⁴⁴³

Ve minhum;

ḤALİL AĞA

Hünerver ü dâna-yı kâmil, zü-fünûn u lebîb u 'âkıll, ḳalem ü zekâda yegâne, rüşd ü ḳiyâsetde ferîd-i zamâne, şâhib-i tohum-ı lâle vü zerrîn-i ra'nâ Aḥmed Efendi-zâde el-Ḥâc Ḥalîl Ağa der-Ḳasımpaşa. *Ḥalîlî* nâm la'lîn şarî zerrîn bunuñdur.

⁴⁴¹ gelmişdür: vardır NU2

⁴⁴² Tarih beyti:-NU1

⁴⁴³ biñ yüz dört Ramazân'ında ḳatlı olınmışdur: ḳatlı olınmışdur, târîḥ-i vefâtı biñ yüz dört Ramazân'ında vâkı'dür NU1

Ve minhum;

ḤĀDIM ‘ALĪ AĠA

Aḥsenü’l-ḥalk ü zü’l-kelām, ‘atıyebü’n-nuṭk u zü’l-merām, ḳānūn-ı ḳadīmüñ müşkil-küşası, tedbır ü erkānuñ ‘ālim ü dānāsı mürebbi-i ḡulāmān-ı Enderūn devlet-sarāy-ı şehriyārī cenāb-ı Ḥādım Aġa-yı ser-kilārī. Bunlaruñ daḡı toḡumdan iki ‘aded zerrinleri vardur. *Aġa-zāde*, isim kendünüñdür.

Li-Mü’ellifihi⁴⁴⁴

Didiler tārīḡini hey begüm *Aġa-zāde*.

Biñ yüz altıda zuhūr itmişdür. Tārīḡ faḳırüñdür. Ve *Nev ‘Aṭā-yi ‘Ali* biñ yüz toḡuzda [NU2, 22b] zuhūr itmişdür. Bir nebātī çiçekdür ve isim faḳırüñdür.⁴⁴⁵

Ve minhum;

HOCA-ZĀDE LÜṬFU’LLĀH EFENDİ

Yekke-tāz-ı meyādīn-i faẓl u kemāl, raḡş-rān-ı bevādi-i ‘izz ü iḳbāl, beytü’l-ḳasīde-i divānçe-i iclāl, vāyegir-i simāt-ı feyz-i zü’l-Celāl, şüküfeçin-i bāḡzār-ı faẓilet⁴⁴⁶, tarḡ-endāz-ı riyāz-ı belāḡat, dūrretü’t-tāc-ı şadefçe-i kiyāset, daḡme-küşā-yı zemīn-i zarāfet; a’nī cenāb-ı Lüṭfu’llāh Meḡmed⁴⁴⁷ Efendi eş-şehir be-Küçük Ḥoca-zāde el-Ḳādı be-medīne-i Burusa sābıḳa, bunlar daḡı ezhār-perverlük semtine meyl idüp iltikāt [NU1, 23a] ezhār-ı şüküfe-i taḡta-i āmāl ile def’-i arzu itmek mülāḡazasıyla zer’-i büzūra⁴⁴⁸ ṭab’-ı hümā-pervāzları per-küşā-yı ‘azīmet olup henüz resīde-i kenāre-i bām-ı āşiyān toḡm-res olmaḡla silkü’l-le’āl ezhāriyāna keşīde olındı.

FĪ ḤARFİ’D-DĀL

⁴⁴⁴ Li-Mü’ellifihi:-NU1

⁴⁴⁵ Bu kısımdan sonra sadece AE ve İÜ2’de “Sene işnā ‘aşer ve mi’e ve elf Şaferü’l-ḡayruñ on ikinci yevm-i ḡamīsde dār-ı fenādan rıḡlet itmeleriyle fevt olup Eyyüb Enşārī civārında Zāl Paşa Cāmi’inde şāḡib-i vaḳfuñ türbesi ḳurbında defn olınmışdır.” kısmı yer almaktadır.

⁴⁴⁶ şüküfeçin-i bāḡzār-ı faẓilet: şüküfezār-ı bāḡ-ı faẓilet NU1

⁴⁴⁷ Meḡmed:-NU2

⁴⁴⁸ büzūra: bürüza NU2

Beş neferdür, dördi şāhib-i rıhlet biri mālīk-i sıhhatdür.

Ve minhum;

DĀVUD PAŞA-ZĀDE -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Nesl-i āl-i ‘Osmān, nebīre-i Sulṭān Murād Ḥān, emīr-i merdān-ı erbāb-ı melāḥat, esīr-i meydān-ı aşḥāb-ı zarāfet, şāhib-i toḥm-ı envā’-ı ezhār-ı mevfūr Dāvud Paşa-zāde merḥūm Süleymān Beg el-mağfūr. Bunlar daḥi şāhib-i toḥm olup üç ‘aded zerrīne nā’il olmışlardır. *Bedevī şarı, Ser-efrāz, Toḥmu’l-arzī*⁴⁴⁹ ve on bir ‘aded lāle-i Rūmīleri vardır. *‘Ālem-ārā, Behişt-ārā*, [NU2, 23a] *Gül-rū, Gül-reng, Dil-rübā, ‘İbret-nümā, Velvele-ārā, Dil-küşā, Toḥm-ı lā-naẓīr, Şūrīde, Şarābī* bī-ḥisāb envā’-ı sūnbül ile kām-yābdur. Biñ ṭoksan beşde ‘azm-i beḳā idüp Ḥāzret-i Ebā Eyyūb Enşārī Cāmi’-i Şerīfi’nün⁴⁵⁰ mihrābı öñinde defn olınmışdır.

Ve minhum;

DEDE MEḤMED ÇELEBİ

Pīr-i rūşen-dil, merd-i şālīḥ ü kāmīl, güzīde-i lāleciyān merḥūm Meḥmed Çelebi Dede Sulṭān *Ṭabya-geşt* nām-ı diger *Fātīḥ-i ṭabya* ismiyle müsem mā olan kırmızı lāle bunuñdur. Ḥālā Üskūdārī İmām-zāde Meḥmed Çelebi’de vardır gayride yokdur. Biñ ṭoksan sekizde fevt olmışdır.

Li-Mü’ellifihi

Biri gelüp ‘Ubeydī fevtine didüm urdum tārīḥ

Meḥmed Dede Sulṭān’uñ rūḥı içün el-Fātīhā⁴⁵¹

Ve minhum;

DEBBĀĞ MUŞṬĀFA ÇELEBİ -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Şāf-dil ve pīr-i rūşen-zamīr Eyyūbī merḥūm Debbāğ Muşṭafa Çelebi -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-ḳadīr- Debbāğ tīrfīli* bunuñdur. Biñ yüzde fevt olmışdır.

⁴⁴⁹ *Toḥmu’l-arzī: Necmü’l-arzī* NU2

⁴⁵⁰ Ḥāzret-i Ebā Eyyūb Enşārī Cāmi’-i Şerīfi’nün :Ḥāzret-i Eyyūb’da Cāmi’-i Şerīf’uñ NU1

⁴⁵¹ Tarih beyti: -NU1

Li-Mü'ellifihi

Pür-güher tārīḥ oldı fevtine

Göçdi Debbāğ Muştafa ah el çeküp⁴⁵²

Ve minhum;

DEDE ŞEYḤ 'ALİ

Mevşūf-ı bi'z-zühed ve'n-nezāfe, ma'rūf-ı bi'r-rüşd ve'z-zarāfe, vāşıl-ı 'ulūm-ı Rabbānī, nā'il-ı fūnūn-ı elḥānī, nevāsīḥ-i [NU2, 23b] ravza-i Gülşenī eş-Şeyḥ Dervīş 'Ali Efendi. Bunlaruñ beş 'aded toḥumdan [NU1, 23b] zerrīni zuhūr itmişdür. *Gülşen-efrūz, Gülşen-sūz* yüz altıda ve yüz yedide *Edhemī müşābihi* ve yüz sekizde *Rüşenī Süleymānī* yüz toḥuzda *Mülūkī müşābihi* isimleri cümle Zekī Efendi'nüñdür.

Ve minhum;

DEFTERDĀR BEG EFENDİ -'aleyhi'r-raḥme-

Ma'ārif-şī'ār, 'avārif-dişār, yegāne-i erkān-ı devlet, ferzāne-i a'yān-ı sa'adet, pīrāste-i re'y-i şā'ib, ārāste-i fikr-i şākīb, Atabeg-i Devlet-i 'Osmānī, iftiḥār-ı salṭanat-ı Ḥākānī, şāḥib-i Meclis-i Baykara, maḥsūd-ı kibār-ı küberā, dervīş-nihād ve 'ālī-cenāb tevāzu'-sirişt, sa'adet-me'āb, müşīr-i mufahḥam, vezīr-i mükerrerem, müdebbir-i umūr-ı cumhūr; a'nī el-Ḥāc Meḥmed Paşa eş-şehīr be-Defterdār Beg -'aleyhi'r-raḥmeti'l-Ġafūr-. *Sīm-i sepīd, Kirpi toḥumlu, Büylü gül-reng* ve *Beg beyāzī* ve *Bektāşī* bu beş 'aded Girīd bunlardan şāyi'dür. İsimleri kendülerinüñdür. Biñ yüz Muḥarrem'inde beşinci gicesi rihlet itmişdür.⁴⁵³

Li-Mü'ellifihi

Gidüp bir mīr-i mükerrerem fevtine oldı tārīḥ

Mekānuñ cennetü'l-Me'vā ola Meḥmed Paşa⁴⁵⁴

⁴⁵² Tarih beyti: - NU1

⁴⁵³ rihlet itmişdür; fevt olmışdur Nu2

⁴⁵⁴ Tarih beyti :-NU1

Üsküdār'da medfūndur.

FĪ ḤARFĪ'R-RĀ'

Dört neferdür, üç 'āzim-i dār-ı beḳā ve biri cilveger-i rūy-ı ḡabrādur.⁴⁵⁵

Ve minhum;

RECEB USTA

[NU2, 24a] Mümtāz-ı pehlivānān, müsellim-i tīr-endāzān, üstād-ı bāḡçe-i şehriyārī merḥūm Receb Usta -'aleyhi'r-raḥmeti'l-Bārī-. **Zīb-i destār** nām zerrīn bunlardan iştihār bulmuşdur. Biñ yüz üçde fevt olmuşdur.

Li-Mü'ellifihi

Didi 'Ubeydī fevtine ustanuñ tārīḡ

İntikāl eyleyüp Receb bu fenā dünyādan⁴⁵⁶

Ve minhum;

RAMAZĀN ḲAPUDĀN-ZĀDE -'aleyhi'r-raḥme-

Aḡsenü't-ṭavr ü zū'l-ma'ārif, eltāfu'l-ḡalk-ı zarīf ü 'ārif, erbāb-ı ezhāruñ mümtāzı, aṣḡāb-ı eṣcāruñ ser-firāzı, ṣāḡīb-i toḡm-ı lāle ve fāriḡ ü āzāde; a'nī Muṣṭafa Aḡa Ramazān Ḳapudān-zāde; toḡuz 'aded Rūmī lāleye nā'ildür. **Vişn-āb**⁴⁵⁷, **Āteş-tāb** ve **Gül-nār** bu iki isim 'Ārif Efendi'nüñdür. **Gül-reng-i mezbūr**, **Şeh-nāz-ı mezbūr**, **Beyāz güvez**, **Şarābī** ve **Şivekār** bu isim Murād Paşa-zāde'nüñdür. Biñ yüz on bir Şa'bān'ınuñ üçünci rüz-ı yek-şenbede vefāt itmişdür. Ḳāsımpaşa mezārluḡında Ḳanlı Ḳozlar'da pā-nihāde-i taḡt-ı serī olmuşdur.⁴⁵⁸

Ve minhum;

RÜŞDĪ EFENDĪ -'aleyhi'r-raḥme-

⁴⁵⁵ üç 'āzim-i dār-ı beḳā ve biri cilve-ger-i rūy-ı ḡabrādur: biri 'āzim-i dār-ı beḳā ve üç cilve-perdāz-ı 'ālem-i fenādur NU2

⁴⁵⁶ Tarih beyti: -NU1

⁴⁵⁷ **Vişn-āb: Vişn-ābī** NU2

⁴⁵⁸ Biñ yüz on bir.....pā-nihāde-i taḡt-ı serī olmuşdur:-NU2

Kıdvetü’ş-şu‘arā, ‘umdetü’z-zurefā, nazīfū’l-edā, laṭīfū’l-liḳā, pīr-i eyvān-ı feşāḫat, mīr-i dīvān-ı belāḡat, meclis-ārā-yı küberā-yı zevi’l-iḥtirām; a’nī Rüşdi Aḥmed Efendi *-sellemehu’s-selām-*. Bunlar daḡi ezhāriyān-ı selefden olup ancaḡ zer’-i büzūra meyl itmeyüp envā’-ı şükūfede güzīde-perverlüge taḡayyüd-i tām ile⁴⁵⁹ şāḡib-i nāmdur ve Girīd’de *Müftī kırmızısı* demekle ma’rūf [NU2, 24b] kırmızı bunlardan şüyü‘ bulmaḡla *Rüşdi kırmızısı* diyü nām virilmişdür. Ve bir ebrī Girīd dahī zuhūr itmekle bu faḡīr *Hem-civārī* diyü tesmiye itmişdür⁴⁶⁰ ve *Rüşdi beyāzı* ve *Yūsufi* isimleri⁴⁶¹ faḡīrünüdür. Bu dört ‘aded Girīd mezbūrdan şāyi’dür. Biñ yüz on bir Zī’l-ḡa‘de’sinüñ on beşinci yevm-i şüleṣāda ‘āzim-i ‘uḡbā olmuşdur. Topḡapu ile Edirneḡapusu mā-beyninde Debbāḡ-zāde bāḡḡesi öñinde şofada medfūndur.⁴⁶²

Ve minhum;

KETHUDĀ-ZĀDE REMZĪ ÇELEBĪ

Yegāne-i meydān-ı ma’ārif, ferzāne-i ḡilye-i ‘avārif, nāzımu’l-le’al, nazm-ı dürer-bār, meverriḡ-i bī-nazır, şāḡib-i āṣār, bülbul-i naḡme-serāy-ı gülistān⁴⁶³-ı nikāt, ‘uḡde-küşā-yı ḡīsū-yı müşkilāt; a’nī Ketḡudā-zāde Remzī Çelebi eş-şehīr be-Ḳule kātibi. Bunlar daḡi miyve-ḡin-i bāḡḡe⁴⁶⁴-i arzu olmak için ḡün-ā-ḡün güzīde eşcār-ı müşmire nişānde idüp lākin şükūfezār-ı ma’ārif olan cinān bī-enbāzlarından zer’-i bürüz⁴⁶⁵-ı ezhāra meyl ü ra’bet-i cāygīr olup *Al buḡūr* toḡmından *Penḡe-i mercān* nāmiyle bir buḡūrları ser-zede-i mezra’a-i zuhūr olmuşdur ve ism-i mezbūr kendülerinünüdür.⁴⁶⁶

FĪ ḤARFĪ’Z-ZĀ’

Yegāne ḡaḡḡa bir dānedür.

⁴⁵⁹ ile:-NU2

⁴⁶⁰ tesmiye itmişdür: tesmiye olınmışdur NU1

⁴⁶¹ isimleri: isim NU2

⁴⁶² Biñ yüz on bir..... şofada medfūndur: -NU2

⁴⁶³ gülistān: gülzār NU2

⁴⁶⁴ bāḡḡe: bāḡzār NU1

⁴⁶⁵ bürüz : büzūr NU2

⁴⁶⁶ Kendülerinünüdür: kendününüdür NU2

ZEKÎ ‘ALÎ EFENDÎ

Erbâb-ı zarâfetüñ ferîd-i ‘aşrî, aşhâb-ı nezâketüñ vahîd-i dehri, çâbü-k-süvâr-ı meydân-ı şî‘r ü inşâ, hallâl-i [NU1, 24b] müşkilât-ı ‘arûz u mu‘ammâ, şâhib-i nev⁴⁶⁷-i zerrîn ve fâriğ ü âzâde; a’nî Zekî ‘Ali Efendi -yesserehu’l-murâdehu-. Bunların [NU2, 25a] altı ‘aded zerrîni vardur ki hâlâ memdûh u mu‘teberdür. Üçü ***Beyâz semensâ***.

Kit‘a velehu⁴⁶⁸

Revnağ-şiken sefid-i gülşende yeñi

Aşüfte ider hüsnine hür u melegi

‘Âşıqları bisyâr güzel-i bî-mânend

Merğüb beyâzdur ***Semensâ-yı Zekî***

Semen-sîmâ, Muhterem:

Va’dî

Cây-ı hurrem ‘işret-âbâd-ı çemendür kıl nazar

Feyz virmez çarhda ne çarh⁴⁶⁹ ve ne pervîni gör

Al haber tab‘-ı Zekî’den cām-ı bezm-ārā gibi

Meclis-i gülşende Va’dî ***Muhterem la’lîni*** gör

Velehu⁴⁷⁰

Gerçi tāvus-ı felek çün Hüsrev-i hāver-i zemîn

Cây-ı pervâzın sipihr itse revâ her subh-dem⁴⁷¹

⁴⁶⁷ nev’ : toḥm NU2

⁴⁶⁸ velehu: -NU1

⁴⁶⁹ çarh: mihr NU2

⁴⁷⁰ Velehu: -NU1

⁴⁷¹ subh-dem : subh u dem NU2

Muhterem la'lin 'üñ ammā olsa lāyıkdur eger

Cilvegāhı pīşgāh-ı pādişāh-ı Muhterem

Velehu⁴⁷²

Şükūfe rütbesine yok vukūfı hod bilürüz

Niçün bizümle mu'arız olur sipihr-i berin

Bu sebzezārda gül-berg-i āfitāba nazar

Degil mi āyine ezhāra ***Muhterem la'lin***

Hikāyet

Merķūm Zekī, Haremeyn muḥāsebecisi İbrāhīm Efendi'ye bir kaç 'aded zerrin şoğanı virüp ol sene ki merķūm ***Muhterem***, Zekī Efendi'de açdukdā meger bir kuzusı daḥi mezbūr⁴⁷³ İbrāhīm Efendi'ye virdügi şoğanlara karışup⁴⁷⁴ anda daḥi açılup teşrīk için ***Muhterem*** nāmıyla zabt u yād itmişdür.[NU2, 25b] Üç daḥi şarı ve biri gāyet güzide ve la'lin çiçekdür, cedid toḥmından gelmişdür. Ve bir⁴⁷⁵ ***Münebbit-kaḍeḥ*** diyü tesmiye idüp bu kıt'ayı dimişdür.

Kıt'a

Şeş-ḥāne-kaḍeḥ ḡam-ıla maḥzūn oldı

Gösterdüğine yüzini maḡbūn oldı

Duydı ki ***Münebbit-kaḍeḥ*** açılsa gerek

Vaşfin bozup evvelce diger-gūn oldı

'İydiyye Velehu

Ḥabbezā 'İydiyye-i bāḡ-ı şafā-baḥş-ı Zekī

Āfitāb-ı 'ālem-ārā dirse kimse lā dimez [NU1, 25a]

⁴⁷² Velehu:- NU1

⁴⁷³ daḥi mezbūr: merķūm NU2

⁴⁷⁴ karışup: karışmış NU2

⁴⁷⁵ Ve bir:-NU1

Bir nümāyiş vardır⁴⁷⁶ dirlerse nevrūziyyeden

Gerçi inkār itmezüz ammā ki beñzer beñzemez

Zekī Boşnaķi.

FĪ ḤARFĪ'S-SĪN

Altı neferdür, dördi vāşıl-ı ser-menzil-i beķā ve ikisi sākin-i gūşe-i 'ālem-i fenādur.

Ve minhum;

SİRKECİ İMĀMI SEYYĪD 'ABDÜ'L-ĶĀDİR -'aleyhi'r-raḥme-

'Ārif-i ma'ārif, 'ālim-i fūnūn, İmām-ı Sirkeci Seyyīd 'Abdü'l-ķādir Efendi el-merḥūm lāle-i Rūmī'de⁴⁷⁷ şāḥib-i toḥm olup ***Sirkeci alı*** demekle ma'rūf lāle merķūmuñdur. Biñ yetmiş dört Şafer'inde yirmi beşinci günü fevt olmışdur.

Li-Mü'ellifihi

Biri gidüp 'Ubeydī fevtine didi o dem tāriḥ

İlāhī Seyyīd 'Abdü'l-Ķādir'e cennet ola Me'vā⁴⁷⁸

Cebbe 'Ali ḳapusı dāḥilinde ecdadı yanında türbelerinde medfūndur.

Ve minhum;

SİNĀN PAŞA-ZĀDE

'Ālim-i ma'ārif-i 'ulūm, vāḳıf-ı ḥarekāt-ı nücūm, ḳarīn-i [NU2, 26a] erkān-ı devlet, ḳarīb-i a'yān-ı şehriyār-ı 'ālī-ḥazret, şāḥib-i toḥm-ı bisyār, mālik-i enva'-ı ezhār, mīr-i velīd, āl-i vezir el-mu'taşım bi'llāh ve sālim ü āzāde; a'nī Sa'īdī Süleymān Beg Sinān Paşa-zāde. Bunlar daḥi ṭoḳuz 'aded zerrīne mālikdür. ***Şevket-nihād***, ***Ṭal'at-nihād*** şarıdur, ***Feraḥdār Süleymānī***, ***Şeh-nāz mīrī***, ***Beg Süleymānīsī***, ***Ḳırān-ı sa'deyn*** isimler kendinüñdür. ***Sa'id-baḥş*** şarıdur, ***Selīmī Süleymānī*** şarıdur

⁴⁷⁶ vardır: var ki NU1

⁴⁷⁷ lāle-i Rūmī'de: lāle-i Rūmī'yle NU1

⁴⁷⁸ Tarih beyti :-NU1

ve yüz tokuzda zühür itdi.⁴⁷⁹ *Mümtâz-ı ‘âlem* isimler fakîrünüdür ve yirmi ‘aded Rûmî lâlesi⁴⁸⁰ vardır. *Müsellem Süleymânî, La’lî Süleymânî, Sürh mülûkî, Sincâbî, Gûşî, Şehin-şâhî turuncî, Son*⁴⁸¹ *Nişâbüri, Kisve-i Mevlânâ, Kisve-i hâkânî, Kisve-i mülûk*⁴⁸², *Gül-i ra’nâ, Müferrih-liqâ, Süküdâr, Sürh-i müsellem, Şeh-nâz-ı mezbûr, Mîr-nihâd, Mîr-i müeddeb, Âşaf-pesend, Ke’s-i zuhal* isimleri kendinünüdür. *Gül-endâm, Sa’îd-bahş* isimler fakîrünüdür. Ve yüz yedide *Nûru’s-selâm* nâm bir sünbülî zühür itmişdür, isim kendünüdür, *Muşanna’* nâm Girîd bunlardan bedîd olmuşdur, isim Nakşî Efendi’nünüdür.

Ve minhum;

SARAY AĞASI -‘aleyhi’r-raḥme-

Mürebî-i cenâb-ı şeh-kâmkâr, nighbân-ı gulâmân-ı enderûn-ı devlet-sarây-ı şehriyâr, [NU1, 25b] iftiḥâr-ı aḡayân-ı pâdişâh-ı ‘âlî-ḡazret, mümtâz-ı a’yân-ı devlet, [NU2, 26b] nihâl-i miyvedâr-ı bostân-ı ma‘ârif, menba’-ı cûybâr-ı sebzezâr-ı leṭâyif, şâhib-i toḡm-ı sünbül ü ezhâr-ı zibâ; a’nî Sarây-ı Cedîd Ağası merḡûm Muştafa Aḡa. Hîn-i fevtinde çiçekleri perakende olup ve isimleri daḡi nâ-ma’lûmdur. Biñ ṭoksan beşde fevt olmuşdur. Ḳurb-ı Ebâ Eyyûb’de Ḳızıl Minâre’de medfûndur.

Li-Mü’ellifihi

Biri geldi didi çün fevtine böyle târiḡ

Muştafa’nuñ mekânın cennet-i ‘Adn ide İlâh⁴⁸³

Ve minhum;

SÜLEYMÂN AĞA -‘aleyhi’r-raḥme-

⁴⁷⁹ zühür itdi: zühür itmiş NU1

⁴⁸⁰ Rûmî lâlesi: lâle-i Rûmîsi NU1

⁴⁸¹ Son: sondur NU2

⁴⁸² *Kisve-i mülûk. Kisve-i mülûkî* NU2

⁴⁸³ Tarih beyti:-NU1

Ḳıdvē-i ağayān-ı Ocāğ-ı Yeñiçeriyān, ‘umde-i dilāverān-ı Ḥacı⁴⁸⁴ Bektāşiyān, güzide-i Girıdcıyān ve zübde-i erbāb-ı şükūfehā merhūm Süleymān Ağa Turnacıbaşı Sābıka. *Pesendide*, *Sürh-pūş* ve *Çāvuş-pesend* nām-ı diger *Sebze-i Gül-gūn* isim Himmet-zāde Efendi’nüñdür. Ve *Muraşsa’* isim Ümmühānī Ḥātun’uñdur. Ve *Dil-cū* ve *Büyük tohumlı* nām altı ‘aded Girid bunlardan bediddür. El-aşl Girid cem‘iyyeti bunlardan şāyi’dür. Biñ tokşan dört Şevvāl’inde Peç ‘avdetinde Esterğon altında mağdüren şehid olınmışdur.

Tārīḡ-i Faḡır

Cennet-i Adn’e varup anda Süleymān öldi⁴⁸⁵

Ve minhum;

SİYĀHĪ AḤMED EFENDİ -‘*aleyhi’r-raḡme-*

Zübde-i erbāb-ı ma‘ārif ü tensik ve kıdvē-i aşḡāb-ı kemāl-i semt-i ta‘līk, zümre-i şükūfecıyānuñ şāḡib-i āsarı Girid-perver Siyāhī [NU2, 27a] Aḡmed Efendi -*ilā raḡmeti’l-Bārī-*. Bu daḡı bir güzide Girid ile nāmver beyne’l-enām olmışdur. Biñ yüz birde fevt olmışdur.

Tārīḡ-i Faḡır

Siyāhī Aḡmed’üñ yüzini aḡ ide ḡaşrde Ḥay

Diger

Gelüp birisi didi tārīḡ-i fevtin ‘Ubeydī

Rū sefid ola ḡaşrde Aḡmed Siyāhī ilāhī⁴⁸⁶

Ḥikāyet

Siyāhī merhūm Ḳılıç ‘Ali Paşa ile Trabzon’a gitmek içün keştī-nişīn-i ‘azīmet olup tünd-ḡurūşī-i deryādan güzār idemeyüp bir kūh-ı şāmiḡūñ dāmenine ilticā ve bīşe-i felek-mümāssında bir mezār-ı tenhā müşāhedesinden vāyegir-i ta‘accüb

⁴⁸⁴ Ḥacı:-NU1

⁴⁸⁵ Tarih mısra’ı:-NU1

⁴⁸⁶ Tarih beyitleri:-NU1

olduklarında merķūm Siyāhī dehen-küşā-yı güftār mizāc-ālūd olur ki bu meyyitūñ ‘aklı yogımıř ki böyle cāy-ı hevlnākde medfūndur. Ba’de mezkūruñ girībān-ı hayātı pençe-i gelūgīr-i mergden vāreste olmayup āhirū’l-emr o yirde merķūm olup o mezāruñ yanında defn olunur.⁴⁸⁷

Ve minhum;

SİRKECİ İMĀMI İSMĀ’İL EFENDİ -‘*aleyhi’r-raḥme*-

İmām-ı hümām, muķtedā-yı enām, İmām-ı Sirkeci ve řāḥib-i toḥm-ı lāle; a’nī İsmā’il Efendi der-nezd-i Ṭophāne. ***Tācū’l-ezhār*** nām Rūmī bunlaruñdur ve ***Nārenc-i muķtedā*** nām lāle bunlardan řāyi’dür.

FĪ ḤARFİ’Ş-ŞĪN

On neferdür, dördi der-‘adem ve altısı řāḥib-i demdür.

Ve minhum;

ŞEYḤ ḤASAN EFENDİ -‘*aleyhi’r-raḥme*-

Vāķıf-ı esrār, ‘ārif-i envār, zübde-i meřāyiḥ-i ebrār,⁴⁸⁸ [NU2, 27b] ‘umde-i mutařavvıfe-i aḥyār, eşrefü’s-sādāt, ekremü’s-siyādāt, seccāde-niřin-i zāviye-i [NU1, 26a] Muřtafa Pařa-yı ‘Atiķ; a’nī Necme’d-dīn es-Seyyid Ḥasan Efendi mařhar-ı füyüzāt u tevfiķ. ***Şeyḥ sūnbūli*** bunlaruñdur.

‘Ālī

‘Āřıķı yanında işbu gevhre olmaz bahā

Ger řorarsañ nāmını ***Şeyḥ sūnbūli*** dirler aña

Ve ***Şeyḥ narı*** demekle meřhūr⁴⁸⁹ güzide nār bunlardan bedīdār olmuřdur. Ve bir tuḥfe ***kızılciķ*** ve bir laṭif ***findiķ*** yetiřdürmiřlerdür ki cenāblarına nisbet olunur. Fi’l-ařl Rumili’nde Alacaḥiřār’dan zuhūr itmiřdür. Ṭoķuz yüz seksen beř senesinde

⁴⁸⁷ Hikāyet: Biñ yüz birde fevt olup Kılıç ‘Ali Paşa ile Ṭrabzon’a giderken bir şağ etegine defn olunmuşdur. NU1

⁴⁸⁸ ebrār: envār NU1

⁴⁸⁹ meřhūr: ma’rūf

Sinān Efendi yirine Kocamuştafapaşa zāviyesinde seccāde-nişin olmuşdur.⁴⁹⁰ Şeb-i mevlüdü'n-Nebî 'aleyhi's-şalātü ve's-selāmı ihyāya mu'tādları olmağla ol gice minārede kandil yakdurmışlar. 'Aşr-ı Murād Hānī'de vākı' olmağla maqbül-ı tab⁴⁹¹-ı pādīşāhī olup bunlar daḥi cemī'-i memālik-i Osmāniyye'ye⁴⁹² ittibā' murādları olmağla fermān-ı cihān-muṭā' şadır olmuşdur. Ve merḥūm seyāḥate mā'il ve ziyāret-i ehl-i kubūra ve mekābir-i evliyāya⁴⁹³ şifte-dil olmağla tekrār ḥac ve ziyāret ve āḥir 'ömrinde Bağdād'a 'azīmet idüp ṭaraf-ı berriyyeden Mekke-i Mükerrreme'ye revāne olup;

Beyt

İtdürür [NU2, 28a] 'ārif ü āgāh⁴⁹⁴ olana terk-i vaṭan

Hāk-i 'anber-şiken-i ḥıṭṭa-i iklim-i Yemen

Maẓmūniyla⁴⁹⁵ evliyā-yı Yemen ve ḥāk-i pāk-i Ḥazret-i Üveysü'l-Kārn ziyāretinden soñra biñ on toḳuz Rebī 'ü'l-evvel'inüñ on ikinci gicesi ihyā idüp vaḳt-i şubḥa qarīb icābet-i da'vet-i muḥabbet eylediler. Erīm-nām mevzi'-i İrem-nişānda medfūndur. Ḥalīfelerinden Ḥulvī Çelebi intikāllerine bu güne tārīḥ dimişlerdür.

Tārīḥ

'Azm-i 'uḳbā itdi Necme'd-dīn Ḥasan⁴⁹⁶.

Naḳl mine'z-zeyl menḳüldür ki biñ on sekiz tārīḥinde Cāmi'-i Şerīf-i Sulṭān Aḥmed'i binā niyyetiyle temel bırağılmak muḳarrer olup evvel münşī-i daḳāyık-ı ṭarīḳat ve ol muḳarrī-i ḥaḳāyık-ı şerī'at, şeyḥü'l-meşāyīḥ, rūḥu'l-revāyīḥ, necmü'l-mille ve'd-dīn Şeyḥ Ḥasan Efendi bile bulunsun dimişler. Muḥaşşal, varılup du'ā-yı ḥayr olunup 'avdetde girü niyyet-i Bağdād itdüklerinde Dāru's-sa'āde Ağası,

⁴⁹⁰ olmuşdur: olup NU2

⁴⁹¹ tab': -NU1

⁴⁹² Osmāniyye'ye: Osmāniyye'de NU2

⁴⁹³ ziyāret-i ehl-i kubūra ve mekābir-i evliyāya: ziyāret-i kubūr-ı evliyāya NU1

⁴⁹⁴ 'ārif ü āgāh: 'ārif-i āgāh NU1

⁴⁹⁵ Maẓmūniyla: Maẓmūni üzre NU1

⁴⁹⁶ 'Azm-i 'uḳbā itdi Necme'd-dīn Ḥasan: 'Azm itdi Necme'd-dīn Ḥasan raḥmetu'l-lāhi 'aleyh NU1

Efendi'ye şöyle söyler ki “*Sulṭānum sa‘ādetlū pādīṣāh buyurdılar ki gitmeseler olmaz mı? Muḳaddem ḥod ḥac idüp Baġdād’ı ziyāret itmişler te’ḥīr itsünler.*” Ol maḥalde ‘azīz şöyle tefevvūh buyurdılar ki “*Aġa! Me’mūr olmaduġumuz işi idenlerden degülüz. El-me’mūr ma’zūrdur, bizi ma’zūr ṭutasız.*” diyüp vedā‘ eyler ve Üsküdār’a geçüp [NU2, 28b] Baġdād’a ‘azīmet eylerler. Nakl min-Lemezāt te’lif-i Ḥulvī Çelebi⁴⁹⁷

Ve minhum;

ŞEYTÂN-ZÂDE -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Zübde-i kâtibân-ı defter-i⁴⁹⁸ ḥākānī, kıdve-i muḥarrirân-ı memālik-i Osmānī, şāḥib-i toḥm-ı sünbül-i ḥaḍrā vü zerrīn⁴⁹⁹ [NU1, 26b] Şeytân-zāde Meḥmed Efendi -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-‘ālemīn*’⁵⁰⁰. **Taḥtabaşı zerrīn** ve **Yeşil sünbül** bunuñdur. Biñ yetmiş sekizde⁵⁰¹ fevt olmışdur.

Li-Mü’ellifihi

Biri çıkup didi târīhin anuñ

Rūḥı şādān ola Şeytân-zāde’nüñ⁵⁰²

Ve minhum;

ŞEYḤİ-ZÂDE ‘ALİ ÇELEBİ -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Vāşıl-ı ḥazīne-i ma‘ārif ü nā’il-i defīne-i ‘avārif, mecma‘-i zurefā vü maḥzen-i⁵⁰³ hüner, ma‘den-i seḥā vü zu‘efā-perver Bayrampaşa Şeyḥi Efendi⁵⁰⁴-zāde a’nī Oṭabaşı ‘Ali Çelebi -‘*aleyhi’s-sa‘āde-*. Bunlar daḥi şāḥib-i toḥm olup lâkin isim

⁴⁹⁷ menḳuldür ki biñ on sekiz târīhinde..... te’lif Ḥulvī Çelebi: -NU1

⁴⁹⁸ defter:-NU1

⁴⁹⁹ şāḥib-i toḥm-ı sünbül-i ḥaḍrā vü zerrīn: şāḥib-i toḥm-ı zerrīn ü sünbül-i ḥaḍrā NU2

⁵⁰⁰ ‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-‘ālemīn: aleyhi’r-raḥmeti’l-a’lā* NU2

⁵⁰¹ Biñ yetmiş sekizde: biñ altmış sekizde NU1

⁵⁰² Tarih beyti :-NU1

⁵⁰³ maḥzen: faḥr NU2

⁵⁰⁴ Efendi: -NU1

konılacak zamāna ecel emān virmemekle ba‘de vefātihi tohumları daḥi bī-nām u nişān olmuştur. Biñ tokısan beşde ‘āzim-i dār-ı beḳā⁵⁰⁵ olmuştur.

Li-Mü’ellifihi

Bā-nuḳat tārīḥin didüm ‘Ubeydī fevtinüñ

Ola Şeyḥ-zāde ‘Ali Çelebi’ye mesken-i cinān⁵⁰⁶

Ve minhum;

ŞĀH SULTĀN ŞEYḤİ -‘*aleyhi’r-raḥme-*

Ehl-i taḳvā vü müteverri‘, tābi‘-i sünnet-i seniyye vü müteşerri‘, sālīk-i rāh-ı hidāyet, mālīk-i zühd-i riyāzet, şāḥib-i toḥm-ı lāle-i Rūmī eş-Şeyḥ Zāviye-i Şāh Sulṭān İsmā‘il Efendi -*Yā Rab ehl-i cennet it o merḥūmı-*. **Şeh-nāz** ve **La‘lī** [NU2, 29a] nām iki ‘aded lālesi vardır. Biñ tokısan sekizde rıḥlet itmiştür.

Nihādī

Didi tārīḥin Nihādī rūḥına idüp du‘ā

Cennet-i ‘Adn ola İsmā‘il Efendi’ye mekân⁵⁰⁷

Ve minhum;

ŞERİFE-ZĀDE

‘Umdetü’ş-şürefā ve’l-muvaḥḥidīn, zübdetü’z-zürefā ve’l-muḥarrirīn, mālīk-i ezhār-ı nevādir ve toḥm-ı⁵⁰⁸ bisyār Şerīfe-zāde es-Seyyīd ‘Abdü’l-bāḳī Efendi -*sellemehü’s-Settār-*. Bunlardan yedi ‘aded zerrīn zuhūr itmiştür. Beyāz la‘līn be-nām *Żiyā-baḥş, Dil-firīb müşābihi, Müsellem Süleymānī, Meh-nev, Necm-i seher*⁵⁰⁹, *İnce Süleymānī, Şerīfī Şālīḥ* ve yirmi ‘aded Rūmī lālesi vardır⁵¹⁰: *Şūrīde kırlanğıç, Gül-reng-i müsellem, Mümtāz kırlanğıç, Kebīr göz, Sürḥ-püş, ‘Ālem-pesend, Al kırlanğıç, Şeh-nāz, Büleld elmāsī, Bekr-i Yāḳūtī, Pāk gül-günī, Zībende,*

⁵⁰⁵ dār-ı beḳā: dār-ı ‘uḳbā NU2

⁵⁰⁶ Tarih beyti :-NU1

⁵⁰⁷ Tarih beyti:-NU1

⁵⁰⁸ toḥm:-NU2

⁵⁰⁹ **Necm-i seher**:-NU1

⁵¹⁰ vardır:-NU1

*Fişne müşābihi, Bağrı mor şarābī, Kebīr şarābī, Al tūrende, Gül-reng-i müsellemin
müşābihi, Dil-cū, Yāqūtī, Hītāyī müşābihi.*

Ve minhum;

ŞEHR-EMİNİ İMĀMI

Mālik-i cem‘iyyet-i güzīde-i ezhār, nā’il-i envā’-ı eşmār u eşcār, fenn-i
hendese vü mi‘mārīde yegāne, ‘ilm ü muşāḥabet ü ‘irfānda ferzāne, şāḥib-i
toḥm-ı ezhāruñ güzīni Uzun Mūsā-zāde [NU1, 27a] Muşṭafa Efendi İmām-ı
Şehr-emīni. Bunlar daḥi ‘atīḫ-i şāḥib-i toḥmlardan olup ancak isim semtine rağbet
itmedükleri ecilden taḥrīr olunmadı; faḫaṭ *Hūn-ı şühedā* nām [NU2, 29b] Girīd
bunlardan bedīddür.

Ve minhum;

ŞALĠAM AḤMED BEŞE

Dāḥil-i zümre-i şükūfeciyan be-toḥm-ı zerrīn ü lālehā Aḥmed Çelebi eş-şehīr
be-Şalgām der-Ḳāsımpaşa *Eşref-i ezhār* nām bir zerrīni biñ yüz on senesinde
toḥumdan zuḥūr itmişdür. Bir renksüz yüksek ḳadeḥdür, isim Sinān
Paşa-zāde’nüñdür.

Tārīḫ-i Faḳīr⁵¹¹

Toḥmından Aḥmed Çelebi’nüñ olup peydā⁵¹²

Eyledi ḥandān anı luṭfuyla ol Ġaffār

İsmiñi ḳodı biri gelüp didüm tārīḫ

İsmüñ oldu çün senüñ *Eşrefü’l-ezhār*

Nev ‘atā-yı Aḥmedī ve *Mercān-peyker* nām iki lālesi vardur ve bir ‘aded
ḳaranfili vardur⁵¹³, sene-i mezbūrede zuḥūr itmişdür. İsmi *Naḳş-ı Behzād-ı sānī* dür,
isim Sinān Paşa-zāde’nüñdür.⁵¹⁴

⁵¹¹ Tārīḫ-i Faḳīr: Li-Müḥarririhi NU2

⁵¹² peydā :nev-peydā: NU2

Ve minhum;

ŞEYH MEHMET EFENDİ 'ACEM-ZÂDE

Kürsî-nişîn-i pend ü naşihat, mübeyyin-i 'ilm ü hâl ü diyânet, vâ'iz-i netîce-i beyân-ı 'âlem, târik-i devlet-i dünyâ-yı haşem, mu'allim ve bostân-ı fazl u kemâl ve şâhib-i te'lîf-i Müdekkik-i Muhaqqik-ı Mesâ'il-i Müşkile ve hoş-ta'rîf, tâlib-i rahmet-i Mevlâ, gûşe-güzîn-i zühd ü takvâ; a'nî Şeyh⁵¹⁵ Mehmed Efendi eş-şehîr be-'Acem-zâde Şeyh-i Câmî-i Şehr-emîni bunlar dahi çeşm-küşâ-yı revzene-i nâ-naẓîr olup şun'-ı Hâlıkü'l-kevineyn ve Râzıkü's-saḳaleyn müşâhedesinden vâyegîr olmak arzusuyla heves-i zer'-i büzür-ı ezhâra [NU2, 30a] düşüp ancak henüz resîde-i şükûfe tahte⁵¹⁶-i zühûr olması nezdikter olmağın zümre-i şükûfe-perverâna ilhâk olındı. [Bir kaç dâne iyü lâlesi zühûr eyleyüp *Ġarrâ-i Şeyhî* diyü Torbalı-zâde isim komışdur ve *Kebûtî* diyü bir lâlesi zühûr itmişdür, bir güzîde kibriti]⁵¹⁷

Ve minhum;

ŞEYH 'OŞMÂN EFENDİ

Zümre-i dervîşânda muhlîş-i dâ'î, fırka-i ezhâriyânda müceddid-i sâ'î, hâtır-nüvâz ve ġarîb-âşinâ, muhibb-i hâlîş-i ġarîb⁵¹⁸ ü gedâ, bâb-ı tevekkülün kana'at-şî'ârı Şeyh 'Oşmân Efendi [NU1, 27b] der-ķurb-ı Eyyûb Enşârî *Ġül-reng-i müsellemin* nâm bir Rûmî⁵¹⁹ lâlesi vardur ve bir *agustos buhûrî* yetişdürmişdür.

Ve minhum;

ŞEYH VELÎ EFENDİ

Râh-ı hidâyetün sâlikî, zühd ü riyâzetün mâlikî, vâsıl-ı esmâ-i İlâhî, nâ'il-i ilâ-nâ-mütenâhî, ṭarîķ-i Ḥalvetî'nün pîr ü emekdarı erbâb-ı ezhâruñ heveskârı,

⁵¹³ vardur:-NU1

⁵¹⁴ İsmi Paşa-zâde'nüñdür: Nâmını Sinân Paşa-zâde *Naķş-ı Behzâd-ı şânî* komışdur. NU2

⁵¹⁵ Şeyh:-NU1

⁵¹⁶ tahte:-NU2

⁵¹⁷ [Bir kaç kibriti] :sadece NU 1'de kırmızı mürekkeple der-kenar olarak yazılmıştır.

⁵¹⁸ ġarîb: ġanî NU1

⁵¹⁹ Rûmî:-NU2

nazar-kerde-i merhûm Ümmî Sinân-zâde Hasan Efendi meftûnı, eş-Şeyh-i Zâviye-i Ümmî Sinân⁵²⁰ Veliyyü'd-dîn-i Eyyübî. Bunlar dahi ezhâr-perverlige mâ'il olup⁵²¹ silk-i ezhâriyâna münselik olmağla kâbil ve henüz âşâr-ı büzûra ğayr-ı vâşıldur. Ve işbu biñ yüz onda bir güzide *agustos buhûrına* mâlik olmışdur.

FÎ HÂRFÎ'Ş-ŞÂD

Sekiz neferdür altısı Hâkķ'a vâşıl ve ikisi umûr-ı dünyâ ile şâğildür.

Ve minhum;

ŞÂLİH EFENDİ -'aleyhi'r-rahme-

Şalâh u sedâd ile ma'rûf, felâh u vedâd ile mevşûf, nâ'il-i nişâb-ı 'ilm u fazîlet, şöhret-yâb-ı [NU2, 30b] tarîk-i hikmet, mâlik-i şükûfe vü şâhib-i⁵²² tohum-ı zerrîn merhûm Şâlih Efendi -*ilâ rahmeti'l-Mu'in*-. Bunlaruñ iki 'aded zerrîni vardur, biri *şâlih*:

'Âlî

Olupdur cümle halkuñ dil-pesendi

Didiler nâmına *Şâlih Efendi*

Zerrîn-i merķûm ğâyet 'adîmü'l-mişl zerrîn olup merhûm ziyâde muhabbetinde kendü isimleri ile mevsûm itmişler; ke-ennehu kendülerden şoñra beyne'l-enâm şöhret-i tām bulup nâmları hayr ile yâd oluna fe-emmâ.

⁵²³ زیس و پیش فرست mazmûnından ğâfil olup ketm ü ihfâ ve tâlibine va'd-ı bî-vefâ iderek bād-ı merg, berg ü bārını tarmâr itdükde arzumend olan 'âşıkân ve tâlibân her biri vârişinden birine niyâz ile mezbûr Şâlih olmak üzre birer piyâza nâ'il ve vaķt-i şükûfede her birisinde birer gûne çiçek hâşıl olduķda herkes kendüde açılan şahîh ü şâf ve âherde açılan hîlâf olmak i'tikâdında olmalarıyla

⁵²⁰ -zâde Hasan Efendi meftûnı, eş-Şeyh-i Zâviye-i Ümmî Sinân:-NU1

⁵²¹ olup :olmağla NU1

⁵²² şâhib: -NU1

⁵²³ "Senden sonra kimse getirmez, sen onu önceden gönder."

[NU1 28a] beynlerinde ‘aẓīm iḥtilāf vākı’ olmağla⁵²⁴ ⁵²⁵عنادون الى هذا الآن لج و bir an emān bulmadılar ki şāḥibi yād ve cedden bir şahsa iṭminān gelmemişdür ki bir ḥayr du‘ā ile rūḥını şād ideler. İmdi, fırsatı fevt eylemez ‘ākıl meger nā-dān ola. Nāmı ḥayr ile zıkr olunmağ murād idinen [NU2, 31a] merḥūm Çorbacı gibi ‘akıbetini fikr idüp iḥtiyāriyle bezl-i mā-melek itmek gerek yoğsa.

Manṭıķı⁵²⁶

Sāyesin dervīş bī-berg ü nevādan devr iden

Şaklasun ārāyiş-i tābūta naḥl-i devletin⁵²⁷

Mefhūmına maẓhar olur ⁵²⁸عصمنا الله وإياكم عن نومة الغافلين ve **Şāliḥ nāziki**

bunlarındur. Biñ otuz altı Receb’inüñ onında vefāt itmişdür.

Tārīḥ-i Faķīr

Şāliḥ Efendi ḳabri nūr ola hemīn yā ilāh⁵²⁹

Ve minhum;

ŞOLAK-ZĀDE -‘aleyhi’r-raḥme-

Zübde-i ezhāriyān, ‘umde-i eşcāriyān, cāmi’-i nādire-i şükūfe vü eşcār, ravza-ārā-yı şehinşāh-ı kāmķār, ser-ezhāriyān-ı ‘aşr-ı Sulṭān Meḥmed Hān merḥūm Şolak-zāde Ḥalīl Efendi -ilā raḥmeti’r-Raḥmān-. Bunlarıñ daḥi dört ‘aded zerrīni vardur.

Babam Süleymānī

Zekī

Erbāb-ı şükūfenüñ ana vü atası⁵³⁰

Yokdur bilürüm vücūdınıñ şānisi

⁵²⁴ vākı’ olmağla: vākı’ olup NU2

⁵²⁵ “Bu ana kadar inat etmeye devam ettiler.”

⁵²⁶ Manṭıķı: Beyt NU1

⁵²⁷ devletin: ḳāmetin İÜ2, AE

⁵²⁸ “Allah bizi ve sizi gāfillerin uykusundan korusun.”

⁵²⁹ Tarih mısra’ı : -NU1

⁵³⁰ ana vü atası: eb ü anası NU1

Mūrāne çıkup ğayr-ı şükūfene ‘aceb

Diyü oldı bu yıl **Babam**⁵³¹ **Süleymānisi**

Hoş-āyende:

‘Ālī

Kendüye dilleri ider bende

Didiler buña da **Hoş-āyende**

‘Ālem-tāb şarıdur. **Peykân-ı berg** beyāzıdur ve Girīd’de **Haft-ı ruhsārī** bunlaruñdur⁵³², isim faķırüñdür ve **Ayva ğülü çinli** daħı bunlardan⁵³³ şāyi’dür. Biñ yüz sekiz Ramazān’ınuñ yirmi toķuzında fevt olmuşdur.

Li-Mü’ellifihi [NU2, 31b]

‘Ubeydī işidüp fevtin du‘āyile didüm tārīh

Şolaķ-zāde maķāmın cennetü’l-Me’vā ide Yezdān⁵³⁴

Edirneķapısı ħāricinde şofa üstinde medfūndur.

Ve minhum;

ŞAĞDIÇ-ZĀDE -‘aleyhi’r-raħme-

Zümre-i ezhāriyānuñ şalāħķārı merħūm Şağdıç-zāde Meħmed Çelebi Üsküdārī, **Şağdıç** nām zerrīn bunuñdur.

Ve minhum;

ŞUN‘Ī-ZĀDE MEħMED AĞA

‘Umde-i erbāb-ı seħā, zübde-i aşħāb-ı vefā, beşūşu’l-vech ve ħātır-küşāde merħūm [NU1, 28b] Şun‘ī-zāde Meħmed AĖa⁵³⁵ -yesserehu’l-murādehu-. Ĥālā **Behişt-ārā** dimekle meşhūr zerrīn bunlarda zuhūr idüp isim ķonduķda biri daħı

⁵³¹ **Babam: Baba** NU2

⁵³² Bunlaruñdur: bunlardan şāyi’dür NU2

⁵³³ bunlardan: bundan NU1

⁵³⁴ Tarih beyti: -NU1

⁵³⁵ Şun‘ī-zāde Meħmed AĞa: Meħmed AĞa ketħudā-yı Şun‘ī-zāde NU2

yine ol sene Mevlūdī merhūm ‘Ali Çelebi bāğçesinde hāşıl olup çünki **Behişt-ārā** isim konıldı, hoş imdi anlaruñ **Behişt-ārā-yı Mevlūdī**, bizüm **Behişt-ārā-yı Mehmedī** olsun dimiş lākin rivāyet-i eṣaḥ budur ki fi’l-aşl **Ṣālih** dinilen zerrīn budur. Mezbūrlar ğadr idüp ta’yīn-i ism eylediler⁵³⁶ diyü naql olunur.

Zekī goft⁵³⁷

Vir⁵³⁸ revnağ-ı ezhārla ey bī-vāye⁵³⁹

Her bār riyāz-ı diliñe bula⁵⁴⁰ pīrāye

Bī-şübhe olur ‘adū-yı ğilmān-ı behişt

Bir kerre bağan rūy-ı **Behişt-ārā**’ya

Diger⁵⁴¹

Nezāketde bunuñ sihr-āferīndür resm-i zerrīni

Açılmışdur [NU2, 32a] egerçi bī-müşābih çok **Behişt-ārā**

Biñ seksen beşde fevt olmışdur.

Li-Mü’ellifihi

Hātif didi fevtine o dem tārīḥ-i bā-nuḳaṭ

Bārī mekānuñ cāy-ı Me’vā ide Mehmed Ağa⁵⁴²

Ve minhum;

ŞOLAK-ZĀDE ÜSKÜDĀRĪ

Zümre-i şükūfeciyanuñ sebük-bārı Şolak-zāde Ḥasan Çelebi Üsküdārī.

Şolak-zāde beyāzī nām lāle-i Rūmī bunuñdur. Biñ tokısan üçde fevt olmışdur.

Tārīḥ

⁵³⁶eylediler: idüp kendülerinüñ toḥmı olmak üzere iddi’ā eylerler NU2

⁵³⁷ Zekī goft:-NU1

⁵³⁸ Vir: Virür NU1

⁵³⁹ ey bī-vāye: ilā-bī-nevāya Nu1

⁵⁴⁰ bula:-NU2

⁵⁴¹ Diger: -NU2

⁵⁴² Tarih beyti :-NU1/ Vezin tutmamaktadır.

Gelüp biri didi târîḥ fevtine du'â ile

Şolak-zâde maḳâmın cennetü'l-Me'vâ ide Mevlâ⁵⁴³

Ve minhum;

ŞAYACI MEHMET ÇELEBİ

Fırka-i şüküfeciyānuñ müstaḳîmü'l-ḥālî⁵⁴⁴ merḥûm Şayacı Meḥmed Çelebi
Ḳâsımpaşalı *Şayacı beyâzî* nām zerrîn bundan şāyi'dür, toḥum 'Ulvān'uñ olmaḳ
üzre menküldür. Biñ ṭoḳsan yedide fevt olmışdur.

Târîḥ-i Faḳîr

Şayacı Meḥmed rūḥına diyelüm el-Fātiḥa⁵⁴⁵

Ve minhum;

ŞOLAK AHMED ÇELEBİ

Pîr-i 'atîḳ-i ezhâr-perver Şolak Aḥmed Çelebi şāḥib-i ḳatmer, *Şarı ḳatmer*
zerrîn bunuñdur, güzîde çiçekdür, toḥumsuz ṭulî ḳatmerdür ve aṣlâ sâde gelmez
her bâr ḳatmer açılır. Biñ yüz on iki Şafer'inüñ evāḥirinde dâr-ı 'uḳbāya rıḥlet
itmişdür.⁵⁴⁶

Ve minhum;

İMÂM ŞALİH EFENDİ

Ḳıdv-e-i e'imme-i kirām, zübde-i ḥuffāz-ı zevi'l-iḥtirām, şāḥib-i toḥm-ı lāle-i
Rûmî Şālîḥ Efendi İmām-ı Cāmi'-i Fındıklı. *Şālîḥî* nām bir beyāz lālesi zuḥûr
itmişdür.

Fİ HARFİ'Ṭ-ṬĀ

Üç neferdür, biri [NU2, 32b] beḳā-maḳarr ikisi henüz zindelerdür.
[NU1, 29a]

Ve minhum;

⁵⁴³ Tarih beyti: -NU1

⁵⁴⁴ müstaḳîmü'l-ḥālî: aḥsenü'l-ḥālî NU2

⁵⁴⁵ Tarih mısra'ı :-NU1 /Vezin tutmamaktadır.

⁵⁴⁶ Biñ yüz on iki Şafer'inüñ.....rıḥlet itmişdür.:-NU2

TOPKAPULI -‘aleyhi’r-rahme-

Zübde-i erbāb-ı mekārım u ‘aṭā, ‘umde-i aşhāb-ı mefāhır-i seḥā, ḥāṭır-nüvāz-ı fuḳarā vü zu‘efā merḥūm Topkapulı İbrāhım Ağa. *Edhemī Süleymānī* ve *Āşaf-pesend* nām şarı zerrınler bunda zuḥūr itmişdür.⁵⁴⁷ Ol senede mezbūr *Āşaf* bunlarda açılmazdan muḳaddem Şeyḥü’l-İslām merḥūm ‘Ali Efendi Ḥazretlerinüñ babaluğı Keresteci Ḥacı Meḥmed’de açılup merḥūm Dāvud Paşa-zāde Süleymān Beg alup çiçegin kesüp meftūn-ı şükūfe merḥūm Maḳtūl Kara Muştafa Paşa’ya gönderürler. Müşārün ileyh ḥazretleri⁵⁴⁸ manzūrları oldukda ḡāyet ḥaz u pesend idüp beşāşet ile Zekī Efendi karşıusunda bulunmağla isim ḳomaḳ fermān buyurmalarıyla merḳūm daḡı bedihī *Āşaf-pesend* ismini vaż’ ider bu isimden daḡı ziyāde memnūn olup ḥattā kırḳ altun baḡşış virdüğü⁵⁴⁹ mezbūr Zekī Efendi’den mesmū‘muzdur. Biñ ṭoksan bir sālinde vefāt itmişdür.

Tārīḥ-i Faḳır

Bā-nuḳaṭ ḥarfiyle fevtine didüm tārīḥini

Menzil İbrāhım Ağa’ya ola yā Rab Me’vā⁵⁵⁰

Ve minhum;

TOYGAR BABA

Ser-defter-i ‘uşşāk-ı māh-rūyān, dil-beste-i gīsū-yı müşḡın-i ḥūbān, [NU2, 33a] teşne-i zülāl-leb-i dildār Toygar Muştafa Çelebi der-Üsküdār. Dört ‘aded Rūmī lālesi vardur. *Buḳalemūn* isim kendinüñdür.

Beyt

Didi bu lāleye ḡired-mendān

Naḳş-ı Behzād u reng-i *Buḳalemūn*

⁵⁴⁷ bunda zuḥūr itmişdür: bunuñdur NU2

⁵⁴⁸ Müşārün ileyh ḥazretleri: Müşārün ileyhüñ NU1

⁵⁴⁹ virdüğü: virüp naḳl NU2

⁵⁵⁰ Tarih beyti: -NU1

Şeh-ezhār ve *Ser-efrāz* isim Tezkireci Efendi'nüñdür. *La'l-peyker* biñ yüz toközda zühür itmişdür, isim fakîrünüñdür.

Ve minhum;

ṬANBÜRİ-ZĀDE

Zümre-i şüküfeciyānuñ zarîf u lebîbi, fırka-i ezhâriyānuñ reşîd ü necîbi, ma'ârif ü fütüvvetüñ şâhib-ṭalebi Ṭanbūrî-zāde Eyyübî Muşṭafa Çelebi. Toköz 'aded Rûmî lâlesi vardur. *Siyāhî* nām-ı diger *Tozḳoparan* peder-mānde olup evvelde Hilālî'den iştirā itmek üzre rivāyet olunur el-'ahdetü 'ala'r-rāvî. *Hudā-dād, Dil-rübā, Gül-fām, Gül-endām, Dil-cū, Şeh-nāz*, [NU1, 29b] *Elmāsî*, *toḥum ḳulaḡuzı* ve üç 'aded sünbülü vardur. *Gül-penbe* ve *Sekiz zülfe* ve *İncü* isimleri ile nāmdārdur, kendünüñ toḥmındandur ve isim Tezkireci'nüñdür⁵⁵¹. [Ba'de güzide birkaç dāne lâlesi zühür eylemiş *Nîze-i sîmî*, Cemālî Beg isim ḳomışdur. *Nî sîmā*, Ğalaṭa Şeyḫi 'Osmān Efendi isim ḳomışdur. *Gül-rû*, Cemālî Beg isim ḳomışdur. Ṭanbūrî-zāde kendüsi *Bezm-i hūr* diyü isim ḳomışdur, ḡāyet ile eyü olmak üzre bu cerîdeye taḥrîr olındı.]⁵⁵²

FÎ ḤARFÎ'L-'AYN

On toköz neferdür, yedisi muḳîm-i dār-ı beḳā on ikisi sâkin-i serāy-ı fenâdur.

Ve minhum;

'ABDÜ'L-BĀḲÎ MEVLÜDÎ

Mecmū'a-i leṭāîf, şanduka-i ma'ârif, fenn-i müsiḳînüñ mahāret-şî'ârı merḥûm Mevlüdî es-Seyyîd 'Abdü'l-bāḳî Efendi-i Üsküdārî. *Emîr şarısı* [NU2, 33b] nām zerrîn bunuñdur. Biñ altmış altı Ramazan'ınuñ on birinde fevt olmışdur.

Li-Mü'ellifihi

Çıḳdı bir pîr-i mübārek didiler târîḫini

⁵⁵¹ Tezkireci'nüñdür: bunuñdur NU2

⁵⁵² [Ba'de güzide taḥrîr olındı]: NU1'de der-kenar olarak kırmızı mürekkeple yazılmıştır ve AE'de metnin içinde yer alır, diğەر nüshalarda yoktur.

Seyd ‘Abdü’l-kādir Efendi cānı içün Fātiḥa⁵⁵³

Ve minhum;

‘ULVĀN KAPUDAN

Fehm ü zekāda bī-naẓīr, fenn-i umūrda māhir ve şāhib-i tedbīr, mālīk-i cem‘iyyet-i kübrā ve toḥm-ı bisyār merḥūm Kāsımpaşalı ‘Ulvān Kapudan -‘*aleyhi raḥmeti’l-Ġaffār*-. *Gül-i şad-berg* bunlardan şāyi’dür. Merḥūm u mağfūr Sulṭān Aḥmed Ḥān -‘*aleyhi’r-raḥme ve’l-ġufrān*’- ‘aşrında kapudan olan Ḥalīl Paşa -‘*aleyhi’r-raḥme*’-⁵⁵⁴ Büyük kıyıda Mafrodonya nām maḥalden getürüp merḥūm⁵⁵⁵ ‘Ulvān Kapudan’a hediye virmişler⁵⁵⁶. Pes bunlar daḥi terbiye idüp şüyü’ buldurmışlar lākin eşaḥḥ-ı rivāyet merḥūm Gümrük Emīni Ḥasan Ağa’nuñ karındaşı Anṭon nām zımmī Malta’dan iki şāḥ getürüp birin bunlara ve birin Koca Çorbacı’ya ihdā idüp bunlardaki yetişüp Çorbacı’daki erişmemiş ba’de Kāsımpaşalı Boşnaç Maḥmūd gül mevsiminde bir gül kesüp kendi bāğçesinde aşıluyup çoğaltmağla mezbūr Boşnaç’dan şüyü’ bulmuşdur.

‘Ālī⁵⁵⁷

Gülleri şāhīdūr ve dil-cūdur

Gül-i şad-berg gözüm işbudur

[NU2 34a] *Boyu alçaḳ Londrine gül* daḥi Freng’den gelüp bunda şāyi’dür. *Boylı londrine gül* merḥūm toḥum alup [NU1, 30a] toḥumdan zuhūr itmışdür. ‘İnde’l-ba’z *Gül-i zibā* daḥi bunlardan şāyi’dür ve mazbūṭu’l-ism yirmi ‘aded zerrīn toḥumlarından zuhūr idüp ḥālā mevcūddur. ‘*Ulvān-ı zīb* nām-ı diger *Büyük Süleymānī*, ‘*Ulvān beyāzı*, *Dānedār Süleymānī*, *Tābende* beyāz, *Nāz-perver* şarı, *Pesendide* şarı, *Pesendide müşābihi*, ‘*Ulvān cihān-pesendi*, ‘*Ulvān*

⁵⁵³ Tarih beyti:-NU1

⁵⁵⁴ -‘*aleyhi’r-raḥme*’:-NU1

⁵⁵⁵ merḥūm: mūmā ileyh NU2

⁵⁵⁶ hediye virmişler: ihdā itmışler NU2

⁵⁵⁷ ‘Ālī: Beyt NU1

cihān-pesendi müşābihi, Çinār-reng, Cevāhir-kaḍeḥ, Muraşşa‘-kaḍeḥ⁵⁵⁸, Renkli yüksek kaḍeḥ, Renksüz yüksek kaḍeḥ, On kertikli, ‘Ulvān-ı süheylī, ‘Ulvān topusı, ‘Ulvān tūrendesi, Sīne-çāk:

Va‘dī

Hān-kāh-ı ‘aşka ey ḥüsni çerāğ-ı tābnāk

Dağlarla baş açık abdāluñ olmış *sīne-çāk*

Kaḍeḥi yumuḵ Bektāşī bundan mā‘adā vāfir çiçekleri vardır; ancak isimleri müttefik-i ‘aleyh olmamağla terk olındı.

و قال بعض الاخوان: اكثر ازهار الزينهم موجودون في هذا الزمان من يزور العلوان عليه الرحمه و

⁵⁵⁹غفران Ve yedi ‘aded Rūmī lālesi daḥi ma‘lūmdur. *Ṭırnaqlı şirīn, ‘Ulvān beyāzī,*

Sūrḥ-pūş, Güvez, Kebīr şarābī, Şağīr şarābī, Turuncı [NU2, 34b] biñ altmış tokuz senesinde ‘azm-ı bekā itmişdür.

Li-Mü’ellifihi

Çıkup bir āh ile tāriḥ dilinden

Mekānuñ kaşr-ı Firdevs ola ‘Ulvān⁵⁶⁰

[Mezbūr ‘Ulvān’uñ ba‘de vefātihi çiçeklerin şāyi‘ itmeg ‘Ali Çorbacı’ya bā‘is olmuşdur.]⁵⁶¹

Ve minhum;

ŞARI ‘ABDU’LLĀH EFENDİ

Faşıḥü’l-lisān, meliḥü’l-beyān, kemāl-i ma‘ārif ile ārāste vü ma‘mūr,⁵⁶² ‘ilm ü ḥilm ile pīrāste vü meşhūr,⁵⁶³ mālīk-i güzīde-i ezhār ve nā’il-i nevādir-i eşmār

⁵⁵⁸ *Muraşşa‘-kaḍeḥ:-NU1 sadece*

⁵⁵⁹ “Bazı ihvān ‘Bu gün mevcut olan çoğu süslü çiçek ‘Ulvān -‘aleyhi’r-rahmeti’l-gufrān-’ındır’ dediler.”

⁵⁶⁰ Tarih beyti: -NU1

⁵⁶¹ [Mezbūr ‘Ulvān’uñ..... olmuşdur]: -NU2, İÜ1. NU1 ve İÜ2’de der-kenar olarak, AE’de metnin içinde yer almaktadır.

⁵⁶² ma‘mūr: meşhūr NU2

⁵⁶³ meşhūr: ma‘mūr NU2

merhûm Şarı ‘Abdu’llâh Efendi *-ilâ rahmeti’l-mülki’l-Ġaffâr-*. Yedi ‘aded zerrînleri vardır. Üç isimleriyle müsemma *Kebîr* ve *Şagîr* ve *Vasat* ve biri *Süheyl* ve *Aţlas* ve *Sünnetli* ve *La’l-pâre* bir kehrübâları vardır. Ve lâle-i Rûmî’de *Yamalı kabağ* nâm lâle bunlaruñ tohumundan zühûr itmişdür⁵⁶⁴. *Ŧırnaqlı kabağ* dañi bunlaruñdur, ba’zılar ikisi bir lâledür dirler. Biñ yetmiş bir târîhinde ‘azm-ı dâr-ı beķâ itmişlerdür. [NU1, 30b]

Nişârî⁵⁶⁵

Yazık ser-şîşe-i bezm-i bahâristân-ı ‘âlemden

Yine kaldırdı bir zerrîn-ķadeh rind-i ecel nâ-gâh

Ki ya’nî bağbân-ı vahdet ‘Abdu’llâh Efendi kim

Demâğ-ı şab’ına olmışdı bûy-ı ma’rifet dil-h’âh

Beşîr olup şabâ-yı şubhğâh-ı⁵⁶⁶ “ارجعي” nâ-gâh

Meşâmm-ı rûh-ı pür-feyzini tebşîr eyledi Allâh

Maķâm-ı bāğ-ı cennetde⁵⁶⁷ “تسر الناظرين” olsun

Varınca ķurb-ı Hakk’a rûhına îmân ola hem-râh

Nişârî fevti içün bāğbân-ı dil [NU2, 35a] didi târîh

Gül-i nesrîn-i ‘Adn ola îlâhî Şarı ‘Abdu’llâh

⁵⁶⁴ bunlaruñ: bunuñdur NU2

⁵⁶⁵ Nişârî: Beyt NU1

⁵⁶⁶ “Ey(Allah’ın rızasıyla) huzûra eren nefis! (Rabbini) hoşnut etmiş ve (sen de Rabbin tarafından) hoşnut edilmiş olarak Rabbine **dön**.” Meâlindeki Fecr Sûresi 27-28. âyetlerinden iktibastır. Feyizli, **age**, 593.

⁵⁶⁷ “Onlar (tekrar): ‘Rabbine bizim için yalvar da onun renginin ne olduğunu bize açıkla’ dediler. (Mûsâ:) ‘ O (Rabbim), rengi **bakanlara neşe (ferahlık) veren sapsarı bir inektir**’ buyuruyor, dedi.” Meâlindeki Bakara Sûresi 69. âyetinden iktibastır. **age**, 9.

Devlet-i şehriyār-i mekārīm⁵⁶⁸ merhūm u mağfūr Sultān İbrāhīm Hān -‘aleyhi’r-raḥme ve’l-gufrān-da⁵⁶⁹ re’is-i şükūfeciyān olmağ için berāt-ı şerif-i ‘ālī-şān yedine iḥsān olinmışdur. Ve işbu maḥalle ol ‘ünvān-ı devlet-nişān teberrüken tahrir ü beyān olındı.

ŞÜRET-İ NİŞĀN-I ŞERİF-İ ‘ĀLĪ-ŞĀN⁵⁷⁰

Çün nesīm-i ‘anberbār-ı Ḥazret-i Hudāvend-i zemīn ü āsmān ve feyz-i ‘āṭifet-i Cenāb-ı Perverdigār-ı ins ü cān ve āsār-ı elṭāf⁵⁷¹-ı bī-nihāyet-i āferīnende-i kevn ü mekān ve ‘ināyet-i Ḥallāḳ-ı riyāz u ezhār u gūlzār-ı cihān ki gül-ṭırāz-ı çemenistān-ı ‘ālem⁵⁷²-i ezel ü āzāl. Ve gül-bün-efrāz-ı gülistān-ı ḳadīm celle ‘ani’ş-şebīh ve’l-miṣāldür. Benim ravzatü’ş-şafā-yı saltanatımı şükūfezār-ı cāh u celāl ve ḥadīkatü’s-sü’edā-yı ḥilāfetümi miyvedār-ı ‘izz u iḳbāl ve bostān-ı mülk ü devletümi envā’-ı reyāḥīn-i şevket ve ḥaṣmet birle mānend-i Firdevs-i berīn ve zıll-ı dıraḥt-ı Tūbā-nūmūd u vūcūd-ı mes’ūdumı reşk-i sāye-i perr-i hūmā ve ḡayret-i hūr-i ‘ayn ve ḥāk-i pāk-i ‘iṭrānāk-i āsitān-ı cennet-nişān-ı ḥilāfet-āşiyān-ı felek ‘ünvānumı zīver-i küleh-kūşe-i ‘āmm-e-i selāṭīn eyledi.⁵⁷³ فلا جرم شکرأ على تلك النعم

şān-ı mekārīm-nişān-ı [NU1, 31a] pādīşāhāneme ehemm ü elzem oldı ki [NU2, 35b] sīm-i ḥām-ı ḥüsrevānemden ḥişşemend olmağ recāsına küşāde-dest-i niyāz olup mānend-i zerrīn-ḳadeḥ kāse-gerdān-ı āsitān-ı mekremet-āşiyānum olan bendegān-ı şadāḳat-nişān ve ‘ibād-ı dergāh-ı ‘adālet-‘ünvānumuñ meşāmm-ı cānları rāyiḥa-i fāyiḥa-i ezhār-ı iḥsān-ı bī-pāyānumla mu’aṭṭar olup nihāl-i ḳāmet-i ümniyye ve ricāları feyz-i māü’l-ḥayāt-ı luṭf-ı bī-imtinānum ile bālā-keşide vü bārver ola. Binā’en ‘alā zālike istiṣmām-ı būy-ı gülistān-ı merāḥim-i şāhānem idüp cīb ü dāmān-ı āmāli miyvehā-yı ābdār-ı mekārīm-i mülūkānem ile mālī olmağla sezāvār

⁵⁶⁸ mekārīm: kāmkar NU2

⁵⁶⁹ da: -NU1

⁵⁷⁰ ŞÜRET-İ NİŞĀN-I ŞERİF-İ ‘ĀLĪ-ŞĀN: NİŞĀN-I ‘ĀLĪ-ŞĀN NU1

⁵⁷¹ elṭāf:leṭā’ifNU2

⁵⁷² ālem:-NU2

⁵⁷³ “muhakkak o nimetlere şükür gerekir.”

olup şadr-nişîn-i bâlâ-hâne-i 'ilm ü 'irfân u 'âlî-ğadr halvet-sarây-ı 'âlem-i ins ü
 cānn olan işbu dārende-i menşūr-ı menşūr le'ālî-i sulţānî ve nihāyende-i mişāl-i
 bî-mişāl vācibü'l-imtişāl-i Hākānî iftiḥār-ı erbābü'l-mecd ve'l-yakīn, muḥtār-ı
 aṣḥābu'l-'izz ve't-temkīn zu'l-ğadri'l-etemm ve'l-faḥrū'l-eşem el-muḥtaşş
 bî-'ināyeti'l-Meliki'l-İlāh sâbıkan tuğrâ-yı 'âlî-şân hizmetinde olan 'Abdu'llāh
 -dāme mecduhu- ve 'ilān-ı 'andelib-i nağme-senc-i gülzār-ı faẓl u kemāl ve tūṭî-i
 gūyâ-yı riyāz-ı 'ilm-i Hudâ-yı müte'āl, ser-levḥa-i mecmū'a-i faẓilet ve ser-çeşme-i
 cūy-bār-ı ma'rifet, [NU2, 36a] şāriḥ-i esrār-ı Meşnevî-i Ḥazret-i Celāle'd-dīn,
 mazhar-ı füyūzât-ı Cenāb-ı Rabbe'l-'ālemīn, 'ālim-i 'ulūm-ı iṣnâ 'aşer, vāşıl-ı esrār-ı
 seyyidü'l-beşer olup bostān-ı 'ilm ü 'irfānda bülbülāsâ terennüm-sāz ü gül-çīn,
 dimāğ-ı cānı būy-ı kemāl ü ma'rifet ile mānend-i misk-i Rūmî 'anber-akīn, şeref-i
 faẓl u ma'ārif ile buḥūr-ı Meryem gibi külāhdār u ser-efrāz ve reng ü rüy-ı 'izzet ü
 sa'ādet ile gonçe-i gül [NU1, 31b] gibi beyne'l-akrān müselleme ü mümtāz. Taḥte-i
 sīnesinde sūnbül-i būyâ-yı ma'ārif-i nābit ve destār-ı iştihārında ezhār-ı gūn-ā-gūn
 leṭā'if-i sâbit olduğundan gayrı tebyīn ü taşḥīḥ 'ilâc-ı mizāc ḥadā'ık ve gülzārda
 'ta'yīn ve taşriḥ-i ṭabakāt-ı ezhār 'ibret-i āşārda müselleme-i 'ālem 'allāme-i müşkil-
 küşâ-yı gül-ṭirāzân-ı gülzār ve fehḥāme-i daḳā'ık u ḥaḳā'ık-ı eşcār u ezhār olup
 keşf-i müşkilât-ı 'ilm-i ezhārda fā'ıku'l-akrān ḥall-i mu'zilat-ı fenn-i esmārda baḥr-i
 bî-pāyān fūnūn-ı bāğbānda gonçe-i zanbağ gibi müşārun bi'l-benān ve ol tılsım-ı
 'acibe bünyāduñ fethinde Aristo-yı devrān olmağın ḥaḳḳında āfitāb-ı 'ālem-tāb-ı
 pādīşāhānem pertev-efken ve deryâ-yı bî-pāyān-ı mülūkānem mevc-zen olup
 maḥrūsa-i İstanbul ve Ġalaṭa ve Eyyüb ve Üsküdār [NU2, 36b] ve sâ'ir kalem-rev-i
 ḥükm-i hümāyūnum olan memālikde vāḳi' bilād u emşārda terbiye-i riyāz u ezhār
 ve tenmiye-i ḥadā'ık u eşcār ile taḳayyüd iden hünermendān ü şükūfedārāne
 mümeyyiz başbuğ ve mihr-i iḳbālını naẓar-ı iclālümle pür-fürūğ idüp bu nişān-ı
 meserret-ünvān-ı belāğat beyānumı virdüm ve buyurdum ki ba'de'l-yevm

müşârun ileyh mādām ki hilye-i hayât ile muṭarrā vü muḥallā ve zīver-i şihhat ü ‘āfiyet ile müzeyyen ü mücellādur. ‘Āmme-i fırka⁵⁷⁴-i aşhāb-ı hadā’ık-ı ezhār ve kāffe-i zümre-i şükūfeciyān bilād u emşāra mümeyyiz ve başbuğ olup münāza’un fih olan huşûslarında ‘adālet ü istikāmetle muḥākeme ve taḥkik-i ezhār u eşcāra müte’allık olan umūrlarında kemāyenbağı teşhīs ü temyiz ü tedkik eyleyüp ṭarika-i ezhāriyānı icrāda ihtimām eyleye. Ve ṭā’ife-i mezbūre daḥi kā’inen minkān müşârun ileyhi mümeyyiz bilüp benefşeāsā ṭavk-ı [NU1, 32a] ḥükminden ser-piç olmayup susen gibi zebān-dırāz olmaḡdan ihtirāz üzre olalar ve cümle umūrlarında mūmāileyhi merci’ idinüp mūrāca’at ve kelām ü re’yine muvāfaḡat eyleyeler ol bābda ferd-i vāhid⁵⁷⁵ münazzi’ ve mu’ānid olmayalar. Şöyle bileler ‘alāmet-i şerīfe i’timād [NU2, 37a] kılalar.

Fī evā’il-i rā⁵⁷⁶ (Rebi’ül-evvel) sene 1051

Ve minhum;

‘ABDU’LLĀH EFENDİ KĀSİMPAŞALI

‘Umde-i aşhāb-ı aklām, zübde-i erbāb-ı erkām, şāhib-i āsar-ı lā-yuḥşā ve nā’il-i toḡm-ı bī-ḡadd u bī-hemtā zümre-i ezhāriyānuñ ma’mūr u hünermendi Kāsımpaşalı Maḡmūd Efendi-zāde ‘Abdu’llāh Efendi. Bunlaruñ daḥi yirmi bir ‘aded zerrinleri vardur. *Şubḡ-ı şādık beyāz, Dil-pesend-i beyāz, Kebiri beyāz, Kebiri nebātī, Büyük Süleymānī nebātī, Dil-fürüş şarı, Nevruzīye şarı.*

‘Ālī

Rüz-ı nev-rüzda bulunmış ey hümmām

Pes dimişler buña **Nevruzīye** nām

Āyine-i ‘ibret-nimā nām-ı diger *‘Akreb-nümā, Yāḡūtī, Zühre, Meh-tāb* nām-ı diger *Yegāne, Cān-baḡş, Gülşen-i zīb-i kebīr, Gülşen-i zīb-i şaḡīr, Kāsımiyye,*

⁵⁷⁴ fırka: ḡadūka(?) NU2

⁵⁷⁵ ferd-i vāhid: ḡiç ferd NU2

⁵⁷⁶ rā: zā NU2

Beyāz bıçak, Neşter-berg, Maṭbū‘-kadeh, Nūr-baḥş-ı la‘lîn, Şubḥî ve Rûmî’de ancak *Sîm ablak* nâm bir lâlesi vardır. Biñ yetmiş tokuzda fevt olmışdur.

Li-Münşi’ihi

Gelüp birisi fevtine ‘Ubeydî didi târîhin

Maḳâmuñ ola ‘Abdul’lâh Efendüm cennetü’l-Me’vâ⁵⁷⁷

Ve minhum;

CENÂB-I SEYYÎD ‘ALÎ EFENDÎ

A‘lemü’l-‘ulemâ ve’l-mütebaḥḥirîn, efzâlü’l-fuzalâ ve’l-müteverri’in⁵⁷⁸
‘afîfü’ṭ-ṭab‘ şerîfü’l-ḥaseb⁵⁷⁹, laṭîfü’l-ḥalk nazîfü’n-neseb⁵⁸⁰; a’nî ḥazret-i Seyyîd ‘Ali
Efendi [NU2, 37b] şadr-ı Rûm-ı sâbık eş-şehîr be-Naḳîbü’l-eşrâf -‘affi ‘anhu-.
Bunlar daḥi güzide şükûfelere nâ’il⁵⁸¹ olup biñ yüz yedide beş başlı bir *al katmer
sünbül* bāḡçelerinde açıldı diye cenâb-ı sa‘âdet-me‘âb H^voca-zâde Lûṭfu’llâh
Meḥmed ve Naḳḳâş Seyyîd İbrâhîm Aḡa şehâdet itmeleriyle⁵⁸² ol-vechile şebt olındı.
Toḡum olmak üzredür; [NU1, 32b] ancak toḡum kimüñ olduḡı ma‘lûm degildür ve
çiçegin daḥi oḡlan ḳoparup şoḡanın bellü itmeyüp ḥâlâ mazbûṭ olmayup sivri(?)
içindedür.

Ve minhum;

CENÂB-I SEYYÎD ‘OŞMÂN EFENDÎ

Serv-i ser-sebz-i gülşen-sarây-ı fazîlet, güher-i yektâ-yı ma‘den-i semâḥat⁵⁸³,
menba‘-ı cüybâr-ı sebzezâr-ı elṭâf, mecma‘-i biḥâr-ı ‘adl ü inşâf; a’nî cenâb-ı
Seyyîd⁵⁸⁴ ‘Oşmân Efendi eş-şehîr be-H^voca-zâde şadr-ı Anaṭolî -ḥâlâ⁵⁸⁵ ṭâle beḳâhu-.

⁵⁷⁷ Tarih beyti:-NU1

⁵⁷⁸ müteverri’in : müteşerri’in NU2

⁵⁷⁹ şerîfü’l-ḥaseb: şerîfü’n-neseb NU2

⁵⁸⁰ nazîfü’n-neseb: nazîfü’l-ḥaseb NU2

⁵⁸¹ nâ’il: mâ’il NU1

⁵⁸² şehâdet itmeleriyle: şehâdetleriyle NU2

⁵⁸³ ma‘den-i semâḥat: girân-bahâ-yı kân-ı semâḥat NU2

⁵⁸⁴ Seyyîd:-NU2

⁵⁸⁵ ḥâlâ:-NU1

Bunlar daḥi güzīde ezhāra ḡāyetü'l-ḡāye mā'il olup ḥadden bīrūn şoḡanları olup⁵⁸⁶ bā-ḥuşuş merḥūm Yıldız-zāde Meḥmed Efendi'nüñ toḡumların ve nāmdār çiçeklerin alup ancak kendülerinde daḥi bir çiçeğe isim vaż' olunmayup İn-şā'allāhu Te'alā isim vaż' olunup şāyi' olunur. Ol sebebdan⁵⁸⁷ ber-vech-i pīşin silk-i taḥrīre keşīde olındı.

Ve minhum;

'ABDU'L-BĀKĪ 'ĀRİF EFENDİ

'Umde-i 'ulemā-yı 'izām, kıdve-i fużalā-yı kirām, [NU2, 38a] ferīd-i ravza-i belāḡat, vaḥīd-i 'arşa-i feşāḡat, menba'-ı cūybār-ı 'ilm ü 'irfān, maṭla'-ı neyyir-i fażl u iḡān, müdeḡḡik⁵⁸⁸-i ḡaḡāyık-ı vāḡıf u 'ārif Ḥazret-i 'Abdü'l-bākī 'Ārif Efendi⁵⁸⁹ Ebu'l-ma'ārif. Bunlar daḥi şāḡib-i toḡm olup altı⁵⁹⁰ 'aded zerrīne nā'il olmışlardur. **Sütūde** fī sene sitte şemānīn ve elf, **Pesendīde** fī sene şemān ve şemānīn ve elf bu isim Nakşī Efendi'nüñdür. **Nā-yāb** fī sene işnā ve tis'in ve elf, **Ser-bülend** fī sene sitte ve tis'in ve elf, **Mevzūn** fī sene işnā ve mi'e ve elf, **Bī-hemtā** fī sene şemān ve mi'e ve elf, bu altı⁵⁹¹ isim kendinüñdür. Ve üç 'aded lāle-i Rūmīleri vardır. **Mey-gūn** fī sene işnā ve tis'in ve elf, **Seḡābī** fī sene seb'a ve mi'e ve elf **Fişne** fī sene şemān ve mi'e ve elf isimler kendinüñdür.

Ve minhum;

'UŞŞĀKĪ-ZĀDE EFENDİ

Erbāb-ı 'ilm ü 'irfānuñ zārāfet-şi'ārı, aşḡāb-ı fażl [NU1, 33a] u iḡānuñ nezāket-dişārı, aḡlāḡ-ı ḡamīde ile mevşūf, evşāf-ı pesendīde ile ma'rūf, zūmre-i 'izz ü cāhuñ himmet-bülendi cenāb-ı 'Uşşākī-zāde 'Oşmān Efendi. Bunlar daḥi şāḡib-i toḡm-ı Rūm olup on dört lāle-i pāk-kāleye mālīklardur. **Feyz-i Ḥudā**, **Dād-ı Ḥudā**,

⁵⁸⁶ ḥadden bīrūn şoḡanları olup: -NU1

⁵⁸⁷ sebebdan: sebep ile NU2

⁵⁸⁸ müdeḡḡik: deḡā'ik NU2

⁵⁸⁹ 'Ārif Efendi: -NU2

⁵⁹⁰ altı:yedi NU2

⁵⁹¹ altı: beş NU2

Müşābih-i Sultān-ı cihān, [NU2, 38b] *Müşābih-i Kıızıl kırlangıç*, *Müşābih-i Dil-āviz*, *Katmer lāle* ve yüz tokuzda *Āteşin ruhsār*, *Elmās-pāre*, *Mihr-i dıraḥşān* isim kendinüündür. Ve yine sene-i mezbūrede yevm-i rüz-ı Hızır'da bir lālesi gelüp fakır *Gül-miḥ āfitāb* diyü tesmiye eyledüm⁵⁹² ve tārīḥ-i kitābda dört lālesi gelmişdür. *'Adīmü'n-naẓir* gāyet güzide koyı gül-rengdür. *Nāzende* ebrīdür. *'Osmānī kırlangıç*, *Cilve-baḥş* mordur, isimler fakırüündür⁵⁹³. [*Sīm-endām*, *Hoş-rübā*, *Raḥşende*, *Enisü'l-'uşşāk*, *Uzun gül-günī*, *Ferruḥ-nümā*, *Gül-'izār*, *Hoş-endām*, *Turfanda*, *Müferriḥ*, *Mīnā-derūn*, *Kebīr Ḥaṭāyī*, *Hoş-āyende* bu on üç lāle-i bī-miṣl zuhūr idüp kendüleri isim komışlardır. Ve *Lüle-ārā* nāmında Rūmī lālesi zuhūr eyledükde Ḥasan Beg isim komışdur. Ve üç nev' güzide zerrīn zuhūr eylemişdür ki birinüñ ismi *Zerrīn cām* ve *Hüsn-ārā*, *Feraḥ* kendüleri isim komışlardır. Sünbülde daḥi bir sünbül zuhūr eylemişdür ki kendüleri *Zeberced-nişīn* diyü isim komışlardır ve gāyet ile güzide şükūfelerdür, Allāh mübārek eyleye...]⁵⁹⁴

Ve minhum;

'ABDÜ'L-'AZİZ ÇELEBİ MERḤŪM

Muntazımu'l-aḥvāl-i⁵⁹⁵ şükūfe-perverān mundaḥimü'l-e'ālī-i ezḥāriyān, şāḥib-i ṭab'-ı selīm ve ḥalk-ı müstaḥīm merḥūm 'Abdü'l-'Aziz Çelebi *-ilā raḥmeti'r-raḥīm-*. Otuz 'aded Rūmī lālesi vardır, altısı ḥayātda iken zuhūr itmişdür. *Hoş-reng*, *Cihān-ārā*, *Ra'nā*, *Zībā*, *Nā-yāb*, *Meneviş* isimler kendünüündür. Ba'de vefātihi metrūkātını Pīrī Paşa-zāde Meḥmed Beg alduḡı gün üç 'aded lālesi *Gül-gün-ı 'Aziz*, *Rāmī-pesend*, *La'l-fām* bu isimler ile tesmiye olındı. Ve tārīḥ-i kitābda merḥūmuñ mīr-i merḥūmda açılan yirmi bir 'aded lālesi *'Aziz mīr*, *Huceste*, *'Ubeydī-pesend*, *La'l nāb*, *Kumrı gögsi*, *Sürūr-baḥş*, *Ferruḥ*, *Ferḥunde*, *Ruḥ-ı dildār*, *Fişne-reng-i*

⁵⁹² tesmiye eyledüm: isim komışdur NU2

⁵⁹³ fakırüündür: fakır ü pür-takşirüündür NU2

⁵⁹⁴ [*Sīm-endām*, *Hoş-rübā*,..... Allāh mübārek eyleye...]: NU1'de der-kenar olarak AE'de metnin içinde verilmiştir ve diğēr nüshaların hiçbirinde yoktur.

⁵⁹⁵ Muntazımu'l-aḥvāl: Muntazımu'l-eṭvār NU2

‘Aziz, Ser-āmed, Hoş-endām, Dil-küşā, Şālih-pesend, [NU2, 39a] *Mîr-i gül-reng, Feraḥ-dād, ‘Uşşāk-pesend, Haşhāşī⁵⁹⁶, Ser-endāz, Fā’ik, Pākendī* bu isimlerle tesmiye olunmuşdur. Biñ yüz toközda ‘āzim-i [NU2, 33b] ‘ālem-i ‘uqbā⁵⁹⁷ olmuşdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Geçdi çün dār-ı fenādan itdi ‘uqbāya sefer

Cennet-i ‘Adn’i ilāhā eyle ‘Aziz’e maḳar⁵⁹⁸

Ve minhum;

‘ALİ AĞA BABA ÇORBACI

Baḳıyye-i selef, mürebbī-i ḥalef, sāl-ḥurde-i dehr, kār-azmüde-i ‘aşr, şalāḥ-ḥāl ile ārāste, şıdḳ-ı maḳāl ile pīrāste, zümre-i şükūfeciyanuñ ser-tācı a’nī ‘Ali Ağa Çorbacı. Bunlar daḥi şāhib-i toḥm olup yedi ‘aded güzide zerrīne mālīk olmuşlardır. *Şālih-ārā* isim merḥūm Tezkireci Efendi’nüñdür. *Şafā-baḥş* yüz yedide zuḥūr itmişdür, isim La’lī-zāde Efendi’nüñdür.

Tārīḥ-i Faḳīr⁵⁹⁹

Toḥmıña ‘Ali Ağa tārīḥ-i mücevherdür

Bu cām-ı *Şafā-baḥş*’ı Hay kıldı saña i’tā

‘Aliyyü’l-ezhār beyāzıdır, sene-i mezbūrede gelmişdür, isim faḳīrünüñdür.

Li-Mü’ellifihi⁶⁰⁰

‘Ali Ağa babamuz itme kuzusın inkār

‘Aliyyü’l-ezhār ki oldı bu tārīḥ-i izhār

Yüz toközda *Necm-i ‘Ali* lā’lindür ve *Şafā-yı ‘Ali* ve *Sürür-ı ‘Ali, Merdāne-ḳadeḥ, Şamānī* isimler faḳīrünüñdür ve lāle-i Rūmī’de *Leylāḳī* ve *Sürḥ-puş* nām iki

⁵⁹⁶ *Haşhāşī: Hıştī* NU1

⁵⁹⁷ ‘uqbā: beḳā NU1

⁵⁹⁸ Tarih beyti:-NU1

⁵⁹⁹ Tārīḥ-i Faḳīr: Beyt NU1

⁶⁰⁰ Li-Mü’ellifihi: Beyt NU1

‘aded lālesi vardur ve Girīd’de [NU2, 39b] bu⁶⁰¹ beş ‘aded Girīd bunlardan şāyi’dür.⁶⁰²

⁶⁰³ *Tācdār-ı zağarcıbaşı, Gül-i zibā, İsmi ve cismi emānet*, bir Ebrī Girīd nām-ı diger *Lā-naẓır* ve *Şoñ bālā-ḳad* beyāzdur *Ḳırmızı hörgüçli, Vāşif-ı niyāz* nām bir ḳırmızı vaḳit buḥūrı bunlaruñ toḥmındandur ve yine biñ yüz on senesinde toḥumdan bir güzīde ḳırmızı vaḳit buḥūrı zuḥūr idüp bu faḳır *Yākūt ḳalem* tesmiye idüp bu tārīḥ ile zabṭ olınmışdur.

Li-Mü’ellifihi⁶⁰⁴

Çorbacı ‘Ali Ağa babamuzuñ

Ola bu ḳırmızı buḥūrı ‘alem

Gel iki gözüm senüñ tārīḥüñi

Didiler ismüñ ola *Yākūt ḳalem*

Ve minhum;

‘ABDÜ’L-KERİM ÇELEBİ -‘aleyhi’r-rahme-

Pīr-i köhne-sāl merd-i hoş-ḥiṣāl, şāḥib-i zerrīn-i ḥüb⁶⁰⁵ merḥūm ‘Abdü’l-kerīm Çelebi der-Eyyüb iki ‘aded zerrīni vardur. *Ciddī la’līn* ve *Kerīmī la’līn* Seyyid Mes’ūd [NU1, 34a] Efendi’ye ihdā itmekle *Şerifī la’līn* daḥi dirler, Şerifī la’līni ba’zılar başḳadur dirler pes bunuñ ile üç olur, biñ ṭoḳsan sekizde fevt olmışdur.

Li-Mü’ellifihi

Geldi biri fevtine bu gūne didi tārīḥ ‘Ubeydī

Cennet ide mesnedüñi ‘Abdü’l-kerīm Çelebi İlāḥ⁶⁰⁶

⁶⁰¹ bu:-NU2

⁶⁰² bunlardan şāyi’dür: vardur NU2

⁶⁰³ Ba’de bir güzīde beyāz zerrīnleri daḥi zuḥūr idüp Himmet Efendi-zāde *Şafak-nümā* diyü isim ḳoşıldur. *Mihr-i ‘Ali* diyü Cemālī Beg isim ḳoşıldur. *Mīr-pesend* diyü Ḥasan Beg isim ḳoşıldur, iyü zerrīnlerdür. Yüz on üç senesinde bir büyük Girīd lālesi zuḥūr eylemiş kendüsi *Şad-berg* diyü isim ḳoşıldur: Bu kısım sadece AE ‘de bulunmaktadır.

⁶⁰⁴ Li-Mü’ellifihi: Rubā’i NU1

⁶⁰⁵ şāḥib-i zerrīn-i ḥüb: şāḥib-i toḥm-ı zerrīn-i ḥüb NU2

⁶⁰⁶ Tarih beyti:-NU1

Ve minhum;

Ḥ^oCA ‘ALİ EFENDİ

Mü’ellif-i bedāyi‘-i ğarībe, muşannif-i şanāyi‘-i ‘acībe, [NU2, 40a] ‘ilm-i zarāfet ile ārāste, ḥilm ü nezāket ile pīrāste, pīr-i sāl-ḥurde-i zamān nevā-şinās-ı ḥ^oace-i cihān zümre-i kūzegerānuñ ser-bülendi a’nī Eyyübī Ḥ^oca ‘Ali Efendi yüz yedide bir güzide Süleymānī zerrīni⁶⁰⁷ zuhūr idüp *Ḥānmān-ı Ḥ^oca* dinildi, isim faķīrūñdür. On üç ‘aded Rūmī lālesi vardır. *Ḥānūmān*, ismi faķīrūñdür.⁶⁰⁸ *Nūmāyān*, *Mīr-pesend*, *Mor şeh-nāz*, *Mūmtāz-ı ‘ālem*, *Mūmtāz-ı şarābī*⁶⁰⁹, *Meclis-ārā*, *Şīrīn*, *La’l-pāre*, *Dil-küşā*, *Seḥābī*, *Kebīr al* biñ yüz on iki Muḥarrem’inüñ on beşinde mezbūr ‘Ali Ḥ^oca fevt olup defn olınmışdır.⁶¹⁰

Ve minhum;

‘ABDU’LLĀH EFENDİ-ZĀDE EL-ḤĀC ‘ALİ EFENDİ

Zübde-i küttābān⁶¹¹-ı tersāne-i ‘āmire, kıdve-i şükūfeciyān-ı şāḥib-i ezhār-ı fāḥire, şāḥib-i toḥm-ı zerrīn, ḥāṭır-küşā merḥūm ‘Abdullāh Efendi-zāde el-Ḥāc ‘Ali Efendi der-Ḳāsımpaşa. Bunlaruñ daḥi beş ‘aded zerrīnleri vardır: *Beyāz şubḥ-ı şādık*, diger *Beyāz nūr-ı ‘Alī*, *Lā-nāzīr-i ‘Alī*, *Şeh-vār*, *Ḥacı-pesend*. Biñ yüz beş Zī’l-ḥicce’sinüñ on beşinde Mekke-i Mūkerreme Şerrefehā’llāhu Te’ālā’da fevt olmışdır.

Li-Mü’ellifihi

Ḳabrine geldüm du‘ā idüp didüm tārīḥini

Cennetü’l-Me’vā ola yā Rab ‘Alī’ye bu maķām⁶¹²

Ve minhum;

ḲADRİ AĞA-ZĀDE ‘ALİ AĞA

⁶⁰⁷ Zerrīni:-NU1

⁶⁰⁸ ismi faķīrūñdür:-NU2

⁶⁰⁹ *Mūmtāz-ı şarābī*: *Şarābī* NU1

⁶¹⁰ biñ yüz on..... defn olınmışdır: -NU2

⁶¹¹ küttābān: kātībān NU2

⁶¹² Tarih beyti:-NU1

Matbū‘u’l-halk ve aḥsen-ḥū, memdūḥu’l-‘aql ü şîrîn-gū, mazhar-ı ḥiṣāl-i ḥamīde-şükūh, mā-şadaḡ-ı ‘inde iḥsānu’l-vücūh, [NU2, 40b] şāḥib-i toḥm-ı zerrîn-i bî-ḥad u bî-hemtâ a’nî Ḳadri Aḡa-zāde ‘Ali Aḡa. Bunlaruñ daḡi nāmdâr yirmi sekiz⁶¹³ ‘aded zerrînleri vardur. *Sebze-pūş, Dil-nüvâz, Hâzâ Süleymânî, Rûḡ-efzâ, Güzîde Süleymânî* yüz sekizde zuḥûr iden [NU1, 34b] *Şems-i münîr*⁶¹⁴ isim faḡîrûndür.

Cemālî⁶¹⁵

Bārekallāh zihî şun‘-i Ḳadîr

Toḡdı ezhâr içre bir *Şems-i münîr*

‘Umdetü’l-ezhâr ism u kıt‘a Cemālî’nüñdür.

Kıt‘a

Bārekallāh zihî ravza-i ḥûb

Zeyn olup bâḡçe-i cennetvâr

Gerçi çok tuḡfeler zuḥûr itmiş

Lîk ḡaḡḡa bu *‘Umdetü’l-ezhâr*

Bedr-i münîr:

Kimi *Meh-tâb* ve kimi *‘Âlemgîr*

Bu daḡi oldı begüm *Bedr-i münîr*

Şu’ledâr ve *Tâbdâr*.

Velehu.⁶¹⁶

دو نیز تخم بخشید بروردگار

یکی تابدار و یکی شعله دار^{617 618}

⁶¹³ yirmi sekiz:yirmi NU2

⁶¹⁴ *Şems-i münîr: Şems-i duḡâ* NU1

⁶¹⁵ Cemālî:Beyt NU1

⁶¹⁶ Velehu:-NU1

⁶¹⁷ “Allah iki de tohum bahş eyledi, biri *Tâbdâr* ve biri *Şu’ledâr*”

Şākīb⁶¹⁹

Nazar itmez felekde hürşide⁶²⁰

Çeşm-i rağbetle *Tābdār*'ı gören

Dāğ dāğ olsa lāleveş ne 'aceb

Bāğ-ı 'ālemde *Şu'ledār*'ı gören

Şeref-yāb.

Cemālī⁶²¹

Çü buldı⁶²² her biri bir gūne elķāb

Ezhār içre bu da oldı *Şeref-yāb*

Rahşende Süleymānī.

Velehu⁶²³

Virir meclisde revnaķ dem-be-dem seyr eylesüñ anı

Disem nāmına anuñ n'ola *Rahşende Süleymānī*

Nühüfte Süleymānī.

Velehu⁶²⁴

Gördüm çemen içre çün [NU2, 41a] gizlenmiş açup anı

İsmi ola didüm pes *Nühüfte Süleymānī*

Kem-yāb.

Velehu:

بیامد چونکہ از تخم **جهانتاب**

سزا باشد بدادم نام **کمیاب**⁶²⁵

⁶¹⁸ 2. Mısra NU1'de der-kenar olarak verilmiş ve sah kaydı mevcut, Nu2'de metnin içindedir.

⁶¹⁹ Şākīb: Rubā'i NU1

⁶²⁰ 1. Mısra NU1'de der-kenar olarak verilmiş ve sah kaydı mevcut, Nu2'de metnin içindedir.

⁶²¹ Cemālī:-NU1

⁶²² Buldı: Bulur NU2

⁶²³ Velehu: Beyt NU1

⁶²⁴ Velehu: Beyt NU1

‘Ayyūkî

Velehu:⁶²⁶

Žarūrî giydürür pāyîña na‘lîn

Buña dirler begüm **‘Ayyūkî la ‘lîn**

Mezbūr ‘Ayyūkî ibtidā açıldıkdā uzakdan görilüp varup bakmak murād olundukda ġāyet çamurlı ve yağarlı gün olmağla tahta arasında pāpūç ile çamurdan çıkılmayup bi’z-žarūre na‘lîn getürdüp varılup kesilmişdür.

Nūru’l-ezhār.

Velehu⁶²⁷

Berk urur seyr-i çemende resmi

Nūru’l-ezhār ola anuñ ismi

Bu on üç ‘aded esāmî ve ebyāt⁶²⁸ Pîrî Paşa-zāde Cemālî Beg’üñdür.

Nūrî-pesend-i ‘Alî Ağā.

Görüp Nūrî Efendi çün bu zerrîni pesend idüp didi: “ İsmi bunuñ Nūrî-pesend olsun Ali Ağā.” Ve yüz toközda bir ġāyet ince kebîr [NU1, 35a] zerrîn açdı, maḥdūm-ı mükerremi Yūsuf Ağā’nuñ ḥîn-i velādetinde merḥūm Kadrî Ağā merḥūmuñ tahtasına bir mikdār toḥm zer‘ idüp ol toḥumlardan zuhūr itmekle **Yūsufî** diyü tesmiye olınmışdur, isim fakîrüñdür.

Cemālî⁶²⁹

Mübārek-bād yine nūr toğdı şaḥn-ı ezhāra

Sezādur zer kalemle tarḥ ola pes [NU2, 41b] hey’et ü resmi

Gelüp Yūsuf Ağā’nuñ bahtına çün bu beyāz zerrîn

⁶²⁵ “ *Cihân-tâb toḥmundan geldi, lâyıktır (diye) ismini **Kem-yâb** koydum* ”

⁶²⁶ Velehu: Beyt NU1

⁶²⁷ Velehu: Beyt NU1

⁶²⁸ ebyāt: muḳaṭṭa‘ât NU2

⁶²⁹ Cemālî: Beyt NU1

Didi Hacı Mehemmed *Yūsufi* olsun bunuñ⁶³⁰ ismi

Nāhīd:

Velehu⁶³¹

Oldı bu deñlü tohm çünki bedīd

Pes tülū ‘itse ‘aceb mi *Nāhīd*

İsim dañi Cemālī Beg’üñdür. *Nūr-ı ‘Alī*, bir güzīde beyāz zerrīndür, isim Cemālī Beg’üñdür. *Meh-tāb* bir şarı zerrīndür, isim Süleymān Beg’üñdür. *Mihr-i kākūldār*, *Tāb-efgen*.

Şākīb⁶³²:

Ne ‘aceb seyr idenüñ çeşmin iderse rüşen

Didiler gülşen-i ‘ālemde buña *Tāb-efgen*

Şāhid-i meh-rū, *Hoş-lehçe*, *La‘līn-i şīrīnkār*, *Tohm-ı dil-ber nebātī*, *Tohm-ı cihān-tāb* şarıdur ve isim vaz’ olunmaduñ ezhārı bi-şümārdur ki her biri birbirinden a‘lā ve ism ü resmine sezāvārdur.

Ve minhum;

‘ÖMER EFENDİ-ZĀDE MEHMET EFENDİ

Zübde-i muḳtedā-yı kirām, ‘umde-i pīşvā-yı enām, mālīk-i güzīde ve zencebil-i mergūb a’nī ‘Ömer Efendi-zāde Meḳmed Efendi İmām-ı Cāmi‘-i Ḥāzret-i Eyyūb. Ortası yeşil *İmām beyāzī* nām-ı diger *Çemen-derūn* nām-ı diger *Bütün beyāz* ki *İmām beyāzī* demekle meşhūr Girīdler bundan şāyi’dür ve *İplikli katmer* zencebil dañi bunuñdur.

Ve minhum;

‘ABDU’L-ḤĀLİK EFENDİ

⁶³⁰ bunuñ: anuñ NU2

⁶³¹ Velehu: Beyt NU1

⁶³² Şākīb: Beyt NU1

Erbāb-ı tilāvetüñ hoş-elhānı ve aşhāb-ı kıra'atüñ hūb-lisānı güzide şüküfeciyān 'Abdu'l-Ḥālīk Efendi [NU2, 42a] İmām-ı Cāmi'-i Mi'mār Sinān. Bunlaruñ iki 'aded zerrini vardur. Biri yüz sekizde mümūdārdur be-nām *İmāmü'l-ezhār* aşılar merhūm Kāranfilī Muştāfa Efendi tohumundan zühūr idüp kendüde açılıp isim [NU1, 35b] konmuş idi ba'de vefātihi metrūkātından mezbūr alup ancak ismi ferāmūş olunmağla fakīr⁶³³ *İmāmü'l-ezhār* diyü tesmiye itmişüzdür. Ve yüz toktuzda dahi *Şerefdār* isim fakīrünüdür.

Ve minhum;

ŞORĞUÇÇI 'ABDİ ÇELEBİ

Şāhib-i takvā vü müteverri', 'ālim-i mesā'il-i diyānet ü müteşerri', zühd ü takvāsında ḥaşıyetu'llāh ile mezkūr, şabr u ğınāda sünnet-i Rasūlu'llāh ile meşhūr; a'nī Şorğuççı 'Abdī Çelebi *-reyb ü riyādan ola kalbi şāfi-*. Zamān-ı māzide mürūr iden ezhāriyāndan sūrī(?)-perverlūkle şöhet bulup ancak 'Abdī Çelebi'de açılan çiçek diyü ba'z-ı aḥbābuñ defterinde mevcūd ve lisānında mezkūrdur. Kendülerinden şāyi' bir zerrinleri vardur ve biñ yüz on senesinde tohum olmak iddi'āsiyla bir 'alevī güvez vakit buḥūru 'arz itdükde bu fakīr dahi *Şorğuç-ı Hindī* diyü tesmiye itdüm.⁶³⁴

Li-Mü'ellifihi⁶³⁵

Bā-nukāṭ tārīḥ ismin kodukda didüm 'Ubeydī

Şorğuç-ı Hindī ola ismi didi aña Hacı Baba

Ve minhum;

'ABDU'L-ḲĀDİR EFENDİ EŞ-ŞEHİR BE-MŪSĀ-ZĀDE

Ḳıdvetü'l-ḳuzāt ve'l-ḥukkām, ma'denü'l-faẓl ve'l-keḷām, madde-i ḥükümetde kāmīl, icrā-yı şerī'atde⁶³⁶ 'āmil, cezīre-i [NU2, 42b] Girīd ḳaḍısı sābıḳa 'Abdu'l-ḳādir

⁶³³ fakīr: ḥakīr NU2

⁶³⁴ bu fakīr dahi *Şorğuç-ı Hindī* diyü tesmiye itdüm: *Şorğuç-ı Hindī* diyü tesmiye olınmışdur, isim fakīrünüdür. NU1

⁶³⁵ Li-Mü'ellifihi: Beyt NU1

Efendi eş-şehîr be-Mūsā-zāde Mevlānā sākin-i nezd-i Altı Ay Çeşmesi. Bunlar daği aṭa-i mezbūreden getürdüğü şükūfelerden merķūm çeşme ķurbında Edirneķapısı şāh-rāhında sābıķa Edirne ķadıısı olan merhūm ‘Osmān Efendi’nüñ merķadi üzerinde nazārimıza vaķt-i eylülde bir çiçek düş olup bunuñ ismi **Mūsā-zāde şarısı** olsun diyü şöhret-i tām bulup meşhūr-ı beyne’l-enām olmağıçün kendüsi şaff-ı ezhāriyānda nişeste olunup lāle-i mezbūr daği zencîr-ķisāb⁶³⁷ lāle-i Girîd’de keşîdedür.

‘AZİZİ HÂTŪN

Dürre-i silk-i ‘işmet, [NU1, 36a] gevher-i kân-ı ‘iffet, faḥru’l-muḥadderāt zeynü’l-müstevrāt, şāhibe-i toḥm-ı lāle vü zerrîn ‘Azîzî Hâtûn -e’izzehā el-Mu’in-. Bunlaruñ biñ yüz toķuzda bir zerrîni zuhūr idüp **‘Azîzî Süleymānî** diyü tesmiye olındı, isim faķîrūñdür. Ve yüz sekizde zuhūr itmiş üç ‘aded Rūmî lālesi vardur:

Sincabî kırlangıç.

Li-Şāhibetihā⁶³⁸

Oturdı şadr-ı ‘ālîye bugün **Sincabî kırlangıç**

Virür bâc u ḥarâc aña cihānda **Bâķî kırlangıç**

Gül-peyker, isim Cemālî Beg’üñdür.

Şāķıb⁶³⁹

Şüphesüz eyler ferāmüş tâb-ı rûy-ı dil-beri

Çeşm-i rağbetle temāşā eyleyen **Gül-peyker**’i

Cihāngîr müşābihî, [NU2, 43a] isim Muşṭafa Hoca’nuñdur.

FÎ HARFÎ’L-FÂ

Beş neferdür, ikisi ‘āzim-i rāh-ı cennet ve üçü ārāyiş-i şadr-ı şıḥḥatdür.

Ve minhum;

⁶³⁶ şerî’atde: şer’de NU1

⁶³⁷ zencîr-ķisāb: ķisāb NU2

⁶³⁸ Li-Şāhibetihā : Beyt NU1

⁶³⁹ Şāķıb: Beyt NU1

FENNİ EFENDİ

Şā'ir-i hoş-sühan, māhir-i her 'ilm ü fenn, dāhil-i bezm-i iltifāt, şehinşāh-ı cihān, nā'il-i Girīd-i nādirü'l-aķrān, kemer-beste-i āsitān-ı Hāzret-i Mevlānā⁶⁴⁰ a'nī Fennī Efendi -*zāda'llāhu fūnūnehu bi-luṭfuhu ilā 'alā*-. Bunlar daḥi ḳudemā-i şükūfeciyāndan olup i'tibārları semt-i Girīd'e ḡālib olmaḡın ḥālā bu şöhret bulan dört 'aded Girīd bunlardan bedīddür. *Fennī kırmızısı, Ayva güli-i Fennī, Duhāvi, Faşş-ı nigīn* isim kendünüñdür ve iki 'aded Kıbrıs ki Flemenk ḥazīnedārından bunlara intikāl idüp bunlarda şüyü' bulmuşdur, *Kebīr Flemenk* ve *Dem-i aḥaveyn* demekle meşhūrdur.⁶⁴¹ *Dem-i aḥaveyn* ismi Üskūdārī Çāvuş merḥūmuñdur.⁶⁴²

Ve minhum;

FAZLU'LLĀH EFENDİ

Maḫhar-ı feyz-i luṭf-i Yezdān, menba'-i 'ilm ü 'irfān, 'andelib-i gülzār-i ma'ārif ü me'ānī, ḥ'āce-i ḡilmānān-ı Sulṭānī, Ḥatīb-i Cāmi'-i Sulṭān Aḥmed Ḥān, vāşıldār-ı maḡfīret-i Raḥmān, fenn-i mūsikīde ḥ'āce-i zamān, ḥüsn-i kitābetde yegāne-i devrān a'nī Fazlu'llāh Efendi İmām-ı Cāmi'-i [NU1, 36b] Vālide Sulṭān, faẓl-ı Rabbānī'ye maḫhar olup bi-'avn-i Ḥudā perverde-i ezhārda toḡum ṭarafına sülūk itmeyüp [NU2, 43b] lākin lāle-i Girīd'de *Havzlı* nām Girīd bunlardan bedīd olup el-yevm nā-būd u nā-peydā olup dostluḡ ḥuḳūķına ri'āyeten du'ā-yı ḥayr-ı ilḥvāndan behredār olmaḡ için silk-i ezhāriyāna keşīde olındı. Biñ yüz altıda ma'ber-i fenādan şāh-rāh-ı beķāya 'ubūr itmişdür.

Tārīḡ

Hem-civār ola cīb-i Ekrem'e el-Fātiḡa

Tārīḡ-i Faķīr

⁶⁴⁰ Hāzret-i Mevlānā: Hāzret-i Mevlā NU2

⁶⁴¹ Kebīr Flemenk ve Dem-i aḥaveyn demekle meşhūrdur: -NU1

⁶⁴² Fevt şode Fennī Efendi 1120: sadece İÜ1'de der-kenar olarak not düşülmüşdür.

Hay Meded hay göçdi Fazlu'llāh da⁶⁴³

Ebā Eyyüb Enşārī türbesi karşusunda medfündür.⁶⁴⁴

Ve minhum;

FĀṬİMA HĀTŪN

Müdebbire-i zenān,⁶⁴⁵ mümeyyize-i nisvān, 'ārife-i cihān, 'ākile-i zamān, kâbile-i güft ü şinîd, şāhibe-i lāle-i Girîd a'nî Fâtıma Hâtûn eş-şehîre be-Anî -'ömrehā el-mecîd-. Girîd'de **Ebr-nümā** nām Girîd lālesi bundan bedîd olmuştur.

Ve minhum;

SEYYİD AḤMED EFENDİ EŞ-ŞEHİR BE-FENĀRÎ-ZĀDE

Efzalu'l-fużalā el-müteşerri'in, eşrefü's-şurefā el-müteverri'in, menba'-ı cüybār-ı 'adl u inşāf, mecma'-ı bihār⁶⁴⁶-ı faẓl u elţāf, pîrāye-i şadr-ı siyādet, ârāyiş-i müttekā-yı semāhat; a'nî Cenāb Seyyid Aḥmed Efendi Kaḍı-i İstānbül-i sâbıka eş-şehîr be-Fenārî-zāde -'afu'llāhî 'anhūmā-. **Zer-beft** şarı, **Bektāşî** nām şarı iki 'aded Kıbrıs bunlardan şāyi'dür, isim fakîründür. **Kırmızı** ve **Beyāz, İmāme-i kaḍı** nām iki çiçek bunlardan nümūdārdur.⁶⁴⁷ Ve **Kerrenāy** isim fakîründür, bu [NU2, 44a] daḥi merķūmda görüldi. Biñ yüz toķuzda vefāt itmişlerdür, Emîr-i Neccārî'de Kemāl Paşa-zāde kabri ucında medfündür.

Tārîḥ⁶⁴⁸

Ḥarf-i menķūtın ḥesāb idüp didüm tārîḥini

Menzil-i Şeyḥ Aḥmed'i 'Adn eyleye Rabb-i mu'in

Tārîḥ-i Faķîr⁶⁴⁹

İlāhî kıl Fenārî-zāde cāyın cennet-i Me'vā

⁶⁴³ Tarih mısraları:- NU1

⁶⁴⁴ Ebā Eyyüb Enşārī türbesi karşusunda medfündür: -NU2

⁶⁴⁵ zenān: zamān NU1

⁶⁴⁶ bihār: kār NU2

⁶⁴⁷ nümūdārdur: 'ayāndur NU

⁶⁴⁸ Tārîḥ: Beyt NU1

⁶⁴⁹ Tārîḥ-i Faķîr: Mışra' NU1

Ve minhum;

FAZLI PAŞA-ZÂDE AĞMED BEG

‘Umde-i erbâb-ı zarâfet, zübde-i aşhâb-ı nezâket, şâhib-i ‘aql-ı selîm, mâlik-i tab‘-i⁶⁵⁰ müstaķîm, mîr-i meclis-ârâ ve ser-âzâde cenâb-ı AĖmed Beg Fazlı Paşazâde. [NU1, 37a] Bunlar daği erbâb-ı ezhârdan Girîd-perverlikle meşhûr olup *Yâķût-nişîn* nâm bir şarî Girîd’e nâ’il olmuşlardır, isim Cemâlî Beg’üñdür.

FÎ ĖARFÎ’L-KÂF

Yirmi iki kimesnedür⁶⁵¹, on dördi kayd-ı cihândan fâriğ sekizi henüz sâbiğdür.

Ve minhum;

ES-SEYYÎD AĞMED EFENDÎ

Şerîfû’l-‘aşl ü nazîfû’l-nesl, şâhib-i zerrîn-i türende be-nâm Ėullevî merĖhûm DaĖistânî es-Seyyid MeĖmed Efendi Ėullevî. *Ėulleli* nâm zerrîn bunlardan zuhûr itmişdür. Biñ seksen üçde fevt olmuşdur.

Târîğ-i Faķîr

Geldi biri ‘Ubeydî fevtine didi târîğ

Ėulleli Emîr Ėelebi Ėabri nûr ola⁶⁵²

Ve minhum;

ES-SEYYÎD MUŞTAFÂ EFENDÎ

Zübde-i küttâb-ı yeñiçeriyân, ‘umde-i aşhâb-ı⁶⁵³ ezhâriyân, mağsûd-ı her şâhib-i cem‘iyyet ü mazĖar-ı luţf-ı Celîl, mâlik-i toĖm-ı güzîde-i zerrîn ü Ėaranfil, [NU2, 44b] merĖhûm Ėalender-Ėâneli Ėacı Muştafa Efendi *-ilâ rahĖmeti’l-Cemîl*⁶⁵⁴-. *Mümtâz-la’lîn* ve *AķĖeli* nâm iki ‘aded zerrîn bunlarıñdur. Vech-i tesmiye oldur ki

⁶⁵⁰ tab‘:zihn NU1

⁶⁵¹ kimesnedür: nefer-i kimesnedür NU1

⁶⁵² Tarih beyti:-NU1

⁶⁵³ aşhâb:-NU2

⁶⁵⁴ *Cemîl: Celî*/NU2

zerrîn-i merķûm açduķda kibârdan biri seyre varup bâğçeyi gezerken görüp iķbâl ider żarâfet idüp çiçek dibine bir avuç çil akçe döküp gezer, hîn-i vedâ'da merhûm Kalendar-hâneli mezkûra hîṭâb idüp⁶⁵⁵: “*Ya bizden hiçbir çiçek taleb itmez misiniz?*” didükde anlar daḡi: “*Belî, şol dibinde akçeli bir çiçek var eger luṭfuñuz olursa anı isterüz.*” dir. Ol daḡi varup ma'hûd çiçeği bulup bi'ż-żarûri söküp virirler. Ve ismi olmamaḡla⁶⁵⁶ **Akçeli** kalur. **Kâlanderî** nâm Süleymânî⁶⁵⁷ kehrübâ bunlarındur. Biñ altmış beşde fevt olmışdur.

Tārîḡ

Tārîḡini Ḥalîmî didüm luṭf-ı Ḥaḡ ile

Câvid-i cennet ola naşîb Kalendarîye⁶⁵⁸

Ve minhum;

MEḤMED BEŞE KÂLAFATÎ

Ez-bendegân-ı tersâne-i ‘âlî merhûm Kâlafatî Meḡmed Beşe Kâsımpaşalı iki ‘aded zerrîni vardur: **Kalafat-ı kebîr**, **Kalafat-ı şaḡîr**.

Ve minhum;

KAPUCI-ZÂDE MEḤMED EFENDÎ

‘Umde-i e'imme-i zevi'l-iḡtirâm merhûm Eyyübî Kapucı-zâde Meḡmed Efendi -*ilâ raḡmeti'l-'Allâm-*. **Kapucı kehrübâsı** bunlarındur ve bir al karanfili vardur **Kapucu alı** dimekle nâmdârdur. Biñ [NU2, 45a; NU1, 37b] ṭoḡsan beşde fevt olmışdur.

Li-Mü'ellifihi

Gidüp yine bir ‘azîzüm fevtine tārîḡ

Kapucı-zâde Meḡmed Efendi kâbri nûr olsun⁶⁵⁹

⁶⁵⁵ hîṭâb idüp:-NU1

⁶⁵⁶ olmamaḡla: daḡi konulmamaḡla NU2

⁶⁵⁷ Süleymânî:-NU1

⁶⁵⁸ Tarih beyti:-NU1

⁶⁵⁹ Tarih beyti:-NU1

Hikāyet

Mezbūr karanfil ‘aşr-ı Sulṭān İbrāhīm Hān’da ezhāruñ iştiḥārı muḥal olup kemā-kān açılmağla murād üzre fūrūḥt idüp anuñ aqçesiyle bir kerimesin çehāzlamışdur diyü şöret-yābdur.⁶⁶⁰

Ve minhum;

ḲADRİ AĞA ŞOLAKBAŞI-ZĀDE

Mīr-i meclis-i erbāb-ı zarāfet, şadr-ı mecma‘-i aşḥāb-ı nezāket, merd-i meydān-ı toḥm-ı ezhār, şāḥib-i lāle vü zerrīn-i bisyār⁶⁶¹ merḥūm Şolakbaşı-zāde bu‘l-āṣār.⁶⁶² Ḳadri Ağa der-nezd-i Ḳocamuştapaşa. Bunlaruñ daḥi yirmi bir ‘aded zerrīni vardur: *Şeh-ezhār, Pesendide, Ḳadri Ağa Süleymānisi, Cihān-tāb, Nā-yāb, Bodur la‘līn, Mevlūdī la‘līn, La‘līn-i ḳudret, Tābende, Nebātī Süleymānī, Şāf Süleymānī, Kibritī Süleymānī, Dil-pesend, Münevver Süleymānī, Gülşen-ārā*.

Li-Mü’ellifihi⁶⁶³

Eyledi bezm-i gülşeni mihr-i cemālī pür-nūr

Rūyını görse nā-gehān Leylā olurdı şeydā

Ḳadri Ağa’ya müjde kim ismle oldı tārīḥ

Zerrīn içinde açdı⁶⁶⁴ çün gül gibi *Gülşen-ārā*

Şeş-per-i Süleymānī

Lenā⁶⁶⁵

بدید آمد ز تخم قدری اغا صنع یزدانی

بدادم چون بتاریخ نام او ششپر سلیمانی⁶⁶⁶

⁶⁶⁰ Hikāyet:-NU1

⁶⁶¹ şāḥib-i lāle vü zerrīn-i bisyār:-NU2

⁶⁶² bu‘l-āṣār:-NU1

⁶⁶³ Li-Mü’ellifihi: Beyt NU1

⁶⁶⁴ açdı: açıldı NU2

⁶⁶⁵ Lenā: Mıṣra‘ NU1

⁶⁶⁶ “Ḳadri Ağa tohmundan geldi Sun‘-ı yezdānī / Tārīḥ dedim adına Şeş-per-i Süleymānī”

Cihān-āşüb, Cihān-efrüz, [NU2, 45b] *Dil-küşā, Nihān-kadeh, Süheyl-i Kadri Ağa* nām bir zerrīnleri daḡı vardır ki toḡum ‘Abdu’llāh Efendi’nüñdür, şüyü’ı bunlardandır ve altı ‘aded Rūmī lālesi vardır. *Beyāz kırlangıç* Nakşī Efendi, *Münevver* diyü tesmiye itmişdür; lākin *Kadri Ağa beyāzı* demekle meşhürdür. *Gül-penbe, Gül-günī, Kırmızı* Nakşī Efendi ismini *Cihān-ārā* ḡomışdur⁶⁶⁷, *Güzide* isim Nakşī Efendi’nüñdür. *Bodur* nām-ı diger *Kadri Ağa türendesi*. Biñ yüz iki Zī’l-ḡicce’sinde beşinci günde fevt olmışdur.

Li-Mü’ellifihi

Ḥarf-i menḡut ile oldı tārīḡ

‘Abdu’l-ḡādir Ağa raḡmetu’llāh⁶⁶⁸

Ve minhum;

ḲARANFİLİ MUŞTAFİ ÇELEBİ

Nedīm-i ekābir, muḡıbb-i aşāḡir, şāḡıb-i toḡm-ı zerrīn ü lāle ve ḡaranfil-i ‘adīmü’l-aḡrān merḡūm Ḳaranfilī Muştafa Çelebi -‘*aleyhi’r-raḡme ve’l-ḡufrān*-. Üç ‘aded zerrīni vardır: *Türende Süleymānī, Süheyl-i ḡaranfilī*:

Zekī⁶⁶⁹

Manḡūrı olur mı çeşm-i ehl-i rāzuñ

Şad necm-i süheyl-i felek-i ṡannāzuñ

Düşdi naḡarumdan [NU1, 38a] felegüñ mihr ü mehi

Seyr eyleyeli *Süheyl*’ini ḡazzazuñ

Ve *Burnaz Şālīḡ* ve dört ‘aded lālesi vardır: *Zu’l-fiḡārī, Meclis-ārā, Gül-endām, Kitābeli*. On bir ‘aded ḡaranfilī vardır: *Şeb-çerāḡ, Gümüş fincān, Tḡḡlı alaca* nām-ı diger *Şorḡuçlı* nām-ı diger *Şadırvānī*, [NU2, 46a] *Labada* be-ḡavl-i bāyi’

⁶⁶⁷ Nakşī Efendi ismini *Cihān-ārā* ḡomışdur; Nakşī Efendi’nüñdür, *Cihān-ārā* tesmiyesi NU1

⁶⁶⁸ Tarih beyti:-NU1

⁶⁶⁹ Zekī:Beyt Nu1

labadât **Naşūhî** sebeb-i tesmiye oldur ki ibtidâ çiçege geldükde Naşūh nâmında bir berbere virüp mezbûrde açılıp pesendide olıcağ yine alup münkesirü'l-hâtır olmasun diyü merķūm nisbet itmişdür. **Naşūhî müşābihi, Güvez, Şîrîn alaca, Şoñ alaca Allı alaca, Gül-gūnî** ve Girîd'de **Gül-rüy** nām-ı diger **Bîşezār** isim fakîrûndür. Biñ yüz dört Receb'inüñ on ikisinde fevt olmışdur.

Li-Mü'ellifihi

Açup iki el du'āya didi târîhin 'Ubeydî

Ķaranfilî Muştafa cāyın ide Allāh nūr⁶⁷⁰

Topkapusı hāricinde medfūndur.

Hikāyet

Mezkūr **Zu'l-fikārî** lāle merķūm Arpa Emîni 'Ali Efendi'nüñdür, diyü merķūmdan mesmū'dur vehüm ba'z-ı mu'temedi 'aleyh ādemler şehādetiyle mazhar-ı du'ā-yı hayr-ı ihvān olmağıçün taħrîr olındı.⁶⁷¹

Ve minhum;

ĶARANFİLÎ ĞAZZĀZ İSMĀ'İL ÇELEBİ

Sükūnu'l-hāl ü müstaķimü'l-aħvāl, müdāvim-i evrād ü ezķār u du'ā, mülāzım-ı hizmet-i vilā-yı eħibbā, emekdār-ı tarîķ-i Hacı Bayram Velî Ķaranfilci Ğazzāz İsmā'ıl Çelebi, köhne bağbānlardan olup fenn-i zer' ü kaç'da 'adimü'l-aķrān⁶⁷² ve sebaķ-h'āndandur. Lākin zer'-i büzür-ı şükūfehā-yı gün-ā-gün semtine meyl eylemeyüp Ķaranfil perveriş [NU2, 46b] itmekle gül-çin-i bağ-ı kanā'at olup el-hāletü hāzîhi üç 'aded Ķaranfilî vardur: **Güvez, Mor, Hoş-nümā** isim Himmet-zāde Efendi'nüñdür.

Ve minhum;

ĶAVARSA AĦMED AĦA

⁶⁷⁰ Tarih beyti:-NU1

⁶⁷¹ Hikāyet:-NU1

⁶⁷² 'adimü'l-aķrān: 'adimü'l-mişl NU1

Nîk-hû ve hûb-rû, kavlı-i fi'line mü'tabık, güft ü gūsına şādık, cūd u sehāda mezkûrun bi'l-lisān, luţf u 'itāda müşārun bi'l-benān, kâtib-i kethudā-yı Kabaşakal İbrāhīm Paşa a'nî sâhib-i kavarsa merhûm Aḥmed Ağa merķūma şāhib-i kavarsa dimege bā'is budur ki şükûfe-perverlige ez-dil ü cān cūyān olup bir tārīḥde zerrīnleri içinde bir [NU1, 38b] ḡāyet ince ve uzun kavarsa zāhir olup ḥattā aḥbābdan bunuñ çiçeği ne şekil açılса gerekdür diyü vāfir kimse ziyārete varmışlardur, şoñra içi kof gelüp ol zamāndan berü bu laḡab ile mültefiddür. Ammā toḡumlarından isme sezā çok çiçekleri açılıp lākin ol vaḡt şāhib-i firāş olmaḡın isim vaż' olunmayup ba'de vefātihi oḡullarına intikāl idüp ḡars u iḥrācında tekāsül olunup ekşeri zāyi' ve bāķisi daḡi ḡānelerinde mevcūddur, biñ ṡokşan sekizde fevt olmışdur.

Li-Mü'ellifihi

Fevt oldı çün Kavarsa tārīḥ-i mücevheri

'Adn eyleye Aḥmed Ağa cāyınñı Cabbār⁶⁷³

Ve minhum;

KOCA YŪSUF EFENDİ

Erkān-ı devlet-i Meḡmed Ḥānī'nüñ peder-i sa'd-aḡteri, a'yān-ı salṡanat-ı cihān-bānīnüñ mu'temed-ekberi, mālīk-i şükūfehā-yı nādirü'l-vücūd merhûm Koca Yūsuf Efendi -'aleyhi'r-raḡmeti'l-Vedūd-. *Cihān-pesend-i Yūsuf Efendi* nām tūrende zerrīn bunlardan şāyi'dür. 'Ulvān Kıpudan bir ḡizmet içün mezbûr Yūsuf Efendi'ye teberrûken toḡumlarından bir miḡdār şoḡan virüp anlardan zuḡūr itmişdür. Biñ yüz dört tārīḥinde vefāt itmişdür.

Li-Mü'ellifihi

Gitdi bir pīr-i mübārek fevtine tārīḥ için

Didiler Yūsuf Efendi rūḡına el-Fātiḡa⁶⁷⁴

⁶⁷³ Tarih beyti:-NU1

Eyyüb Enşārī'de harem kapısı dibinde türbede medfündür.

Ve minhum;

ḲALİÇEVİ HACI AḤMED

Zübde-i erbāb-ı ticāret, güzīde-i aşḥāb-ı ḵanā'at, şāḥib-i zerrīn ü sünbül-i bī-ḥad merḥūm Ḳaliçevī el-Ḥac Aḥmed, üç 'aded zerrīni vardur: *Dil-nişīn*, *Dil-nūvāz*, *Ḥayāt-baḥş*. Ve ḡāyet güzīde sünbülleri vardur. Ḥacc-ı şerīfden geldükde Dürzī Dağı'ndan alup getürüp anuñ toḥumundan yetiştirmiştir. Biñ ṭoksan altıda fevt olmuştur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Gel oḳıgıl Ḥacı Aḥmed rūḥına el-Fātiha⁶⁷⁵

Ve minhum;

ḲORICI-ZĀDE MUŞṬAFA ÇELEBİ

Ser-çeşme-i aşılamacıyān, [NU2, 47b] şāḥib-i dilān merḥūm Ḳorici-zāde Muşṭafa Çelebi-i a'mā *Şoñ sīm* ve *Ḳatmer-sīm* bunuñdur, biñ yüz birde fevt olmuştur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Ḳorici-zāde Muşṭafa rūḥı şād-bād⁶⁷⁶

Ve minhum;

ḲĀSIM-ZĀDE KETHUDĀSI

Ḳıdve-i şükūfeciyān, esīr-i şöḥbet-i yārān Ḳāsim-zāde [NU1, 38a] ketḥudāsı İbrāḥīm Aḡa -'aleyhi'r-raḥmeti'l-'aliyyü'l-a'lā-. *Edhemī ebrī*, *Zümür-rüdkārī* nām iki 'aded güzīde bunlardan bedīd olmuştur, biñ yüzde fevt olmuştur.

Li-Mü'ellifihi

Fevtine 'Ubeydī didüm mücevher tārīḥ

⁶⁷⁴ Tarih beyti:-NU1

⁶⁷⁵ Tarih mısra'ı:-NU1

⁶⁷⁶ Tarih beyti:-NU1

İbrāhīm Ağa'dan eyleye cāyuñ Cabbār⁶⁷⁷

Arnavudluk manşıbına bir kâdı ile gidüp gelürken zāyi' olmışdur.

Ve minhum;

KAUVUŖCI MEHMED ÇELEBİ

'Umde-i mü'ezzinān, zübde-i Girıdciyān, Mü'ezzin-i Cāmi⁶⁷⁸-i Sultān Bayezid-i Velī Arslan-zāde Kavukçı Meḥmed Çelebi. *Kavukçı kırmızısı, Retme ebrisi, Beyāz Kavukçı, Nīm-ḳatmer* nām dört 'aded Girıd'i vardır, biñ yüz ikide fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

Müdām ola Meḥmed Çelebi mekānuñ behişt⁶⁷⁹

Ve minhum;

KAUV AĞASI MEHMED AĞA

Güzide-i aĖayān-ı sultānī, zübde-i muḳarribān-ı ḥākānī, 'umdetü'l-emācid ve'l-erkān, ḳıdvetü'l-emāsil ve'l-aḳrān, mücāvir-i Medīne-i Münevvere, mülāzım-ı⁶⁸⁰ Ravza-i Muṭahhara; a'nī Edirnevī Meḥmed AĞa, AĞa-yı Bābü's-Sa'āde-i Sābıḳa. [NU2, 48a] Bunlaruñ daḫi *Gül-i bī-ḥār, Tāc-ı mücevher* nām-ı diger *Al Ḥatāyī* ve *AĞa beyāzı* nām üç 'aded Girıdleri vardır.⁶⁸¹

Ve minhum;

KAUVYCI HİMMET BEŞE

Pīr-i ḥuceste-ḥāl-i fūrūḥt-pīşe Ḳasımpaşalı Ḳalaycı Himmet Beşe. *Hoş-nümā* nām bir zerrini ve *Dil-ber femi* ve *Şirīn alaca* nām iki ḳaranfili vardır. Biñ yüz beş Ramazanınuñ on ikisinde fevt olmışdur.

Tārīḥ-i Faḳīr

⁶⁷⁷ Tarih beyti:-NU1

⁶⁷⁸ Cāmi':-NU2

⁶⁷⁹ Tarih mısra'ı:-NU1

⁶⁸⁰ mülāzım-ı: mülāzım-ı hizmet-i NU2

⁶⁸¹ nām-ı diger *Al Ḥatāyī* ve *AĞa beyāzı* nām üç 'aded Girıdleri vardır: nām iki 'aded ve bir daḫi *Al Ḥatāyī* ve *AĞa beyāzı* nām bunuñla üç 'aded Girıdleri vardır NU2

Pes Muḥammed eyleye Himmet'e himmet⁶⁸²

Ve minhum;

ḲABA MAḤMŪD -'aleyhi'r-raḥme-

Güzide-i a'yān, zübde-i erkān, ser-çeşme-i şükūfeciyan-ı Girīd merḥūm
Ḳaba Maḥmūd mütevellī-i vakf-ı Zü'l-fikār Paşa der-Cezire-i Girīd *Süleymānī*
kırmızı, Gül kırmızısı, Maḥmūdī kırmızı, Kebīr la'l-pāre, Kebīr mezbūr müşābihi,
Meneviş, Yeşil Haṭāyī, 'Aynü'l-ḥūr, Kebīr ebrī nām toḳuz 'aded Girīd ḥālā
şehrimüzde⁶⁸³ kimseye nisbet olunmayup mezbūruñ olmak üzre mazbūtdur. Biñ
toḳsan toḳuzda Girīd'de Zü'l-fikār Paşa ile ḳatlı olınmışdur.

Li-Mü'ellifihi

Ḳaldırup iki elüm fevtine didüm tāriḥ

Huld ola maḳāmuñ Ḳaba Maḥmūd ebedi⁶⁸⁴

Ve minhum;

ḲAYMAḲ MEḤMED EFENDİ

Zümre-i küttābuñ hünermendi Üsküdārī ḲaymaḲ Meḥmed Efendi toḥumdan
niçe sünbüller yetiştirmişdür. [NU2, 48b]

Ve minhum;

ḲALAYCI HÜSEYİN BEŞE

Şükūfeciyanuñ bī-ḳarārı, [NU1, 39b] lāleciyanuñ bī-iḥtiyārı, şāḥib-i lāle-i
Kibriti-i mergūb Ḳalaycı Hüseyin Beşe der-Eyyūb. *Kibriti kırlangıç* bundan
şāyi'dür. Deli Süleymān'ın toḥumu olmak üzre mervīdür. *Ser-efrāz-ı Eyyūbī* daḥi
bundan şāyi'dür, toḥum Ḥamāmci Çāvuş'ındur.

Ve minhum;

ḲADRİ İBRĀHĪM EFENDİ

⁶⁸² Tarih mısra'ı:-NU1

⁶⁸³ Girīd ḥālā şehrimizde:-NU1

⁶⁸⁴ Tarih beyti:-NU1

Meclis-ārā-yı nükte-pîrâyî, dürr-i şadefçe-i yektâyî, kelîm-i tavr-ı hoş-güyî, verd-i gülşen-sarây-ı dil-cüyî, şâ'ir-i bî-enbâz, genc-yâb-ı zemîn-râz, meydân-ı tîr-endâzinüñ toz kıparanı, maşâff-ı ğabrânuñ pehlivân-ı zamânı; a'nî Qadri İbrâhîm Efendi. Bunlaruñ iki 'aded zerrîni vardur.

Qaddî-la'lin:

Beyt

Qaddî-la'lin'i katı nâzik ü endâmı laţîf

Hele ol nergis-i zîbâda leţâfet kat kat

şarıdur. ***İrem-i zîb*** yüz tokuzda zuhûr itmişdür, isim Sürûrî imâmınıñdur.

Ve ***Ser-bülend-i Qaddî*** ve ***Dil-nişîn*** nâm iki 'aded Rûmî lâlesi vardur, isim kendünüñdür.

Ve minhum;

QAVUQÇI İBRÂHİM EFENDİ

Maqbûl-i 'ulemâ-yı kirâm, ma'lûm-ı kibâr-ı zevî'l-ihtirâm, gülzâr-ı ma'ârifüñ bülbül-i hoş-elhânı Kavukçı İbrâhîm Çelebi Mevlûdî-i şânî. On bir 'aded Rûmî lâlesi zuhûr itmişdür⁶⁸⁵. ***Gül-rû, Güvez, Sîm-i derûn*** biñ yüz altıda bu üç lâlesi zuhûr itmişdür ve yüz yedide ***Susenî*** [NU2, 49a] ve sekizde ***Bâlâ-nişîn-i cedîd, Gül-reng mezbûrî, Al müşâbih, Yeñî dünyâ, Bedahşî, Ser-efrâz*** isimler kendünüñdür, ***Hüsn-efzûn*** isim fakîrünüñdür.

Târîh-i Fakîr⁶⁸⁶

Küşâde eyler rûhı olduqda bu ***Hüsn-efzûn***

Ve minhum;

QAFES-ZÂDE

Zübde-i erbâb-ı kalem, 'umde-i aşhâb-ı raqam-ı şîrînkâr, şâhib-i tohm-ı lâle Bektâşî İbrâhîm Çelebi Kafes-zâde. İki 'aded Rûmî lâlesi vardur. ***Hoş-nümâ*** isim

⁶⁸⁵ zuhûr itmişdür: vardur NU2

⁶⁸⁶ Târîh-i Fakîr : Beyt NU1

Toyğar Baba'nuñdur. *Gül-i zibā* isim kendinüñdür, biñ yüz tokuzda zuhūr⁶⁸⁷ itmişdür. [Ba'de, Kafes-zāde'de zuhūr ider sene 1114 *Nādide, Gül-i meneviş*.]⁶⁸⁸

Ve minhum;

ĞARGA MEHMET ÇELEBİ

Seyyāh-ı [NU1, 40a] memālik-i Rūm ve 'Arab, seyyāh-ı bihār-ı 'ayş u tarab, şāhib-i tohm-ı şükūfe-perverī Bektāşī Ğarga Mehmed Çelebi tohmından biñ yüz altıda bir güzide Rūmī lālesi zuhūr idüp kendüsi *Perr-i zāğ* diyü tesmiye itmişdür⁶⁸⁹.

Fİ ĞARFİ'L-KĀF

On bir neferdür, beşi haṭve-endāz⁶⁹⁰-ı şāh-rāh-ı 'uqbā ve altısı şofa-i şihhatde cilve-nümādur.

Ve minhum;

GÜMRÜKÇİ ĞASAN AĞA

Zübde-i aḡayān-ı devlet, kıdve-i aştāb-ı 'izz ü rif'at; a'nī Ğalaṭavī merhūm Ğasan Ağa Emīn-i Gümrük-i sābıka. İki 'aded zerrīni vardur ki tohumdan bunlarda zuhūr itmişdür. *Rūh-efzā* şarıdur, *Ravza-ārā* beyāzdur, *Ğatmer-i biñlūk* Frenk'den gelüp bunlardan şüyü' bulmışdur.⁶⁹¹

Beyt

Ğamd-ı bī-ğadd ḡal iden üstādına⁶⁹²

Ğatmer-i biñlūk dimişler adına

Biñ altmış altı Cemāziye'l-evvel'i ġurresinde ḡatlı olınmışdur. [NU2, 49b]

Tārīḡ-i Faḡīr

Ğasan'a menzil ide ḡülşen-i Firdevs'i ilāh⁶⁹³

⁶⁸⁷ zuhūr:-NU2

⁶⁸⁸ Ba'de, Kafes-zāde'de zuhūr ider sene 1114 *Nādide, Gül-i meneviş* : -NU2, İÜ1. NU1'de der-kenar olarak yazılmış, İÜ2'de der-kenar olarak AE'de metnin içinde verilmiştir.

⁶⁸⁹ tesmiye itmişdür: isim ḡomışdur NU2

⁶⁹⁰ haṭve-endāz :-NU1

⁶⁹¹ Frenk'den gelüp bunlardan şüyü' bulmışdur: -NU2

⁶⁹² Beytin ilk mısra'ı:-NU2

Ğalaṭa'da Kulekapısı karşusunda medfündür.

Ve minhum;

KERESTECİ 'ALİ ÇELEBİ

Vāşıl-ı ḥadīka-i üns, nā'il-i ḥazīre-i quds, şāhib-i ezhār-ı ḥikmet, mālīk-i āşār-ı ma'rifet, mü'ellif-i risāle-i mersūmu'l-eşkāl, muşannif-i maḳāle-i merḳūmu'l-aḥvāl, mecmū'-ı şükūfede şāhib-i toḥm u āşār-ı keşir merḥūm Keresteci 'Ali Çelebi eş-şehīr be-Lāle Babası -'aleyhi'r-raḥmeti'l-Ḳadīr-. Üç 'aded zerrīni vardur: *Şāhāne Süleymānī, Şeh-levend* gāyet şarı ve la'līndür; ancak başkındur, *Dürr-i meknūn* beyāzdu ve on toḳuz 'aded Rūmī lālesi vardur:

Gül-reng kırlangıç.

Li-Şāhibihi⁶⁹⁴

Açup 'ibret gözin şol bī-bedel Nu'mānī⁶⁹⁵ seyr eyle

Şenā kıl Ḥālīk'ına şan'at-ı Sübhān'ı seyr eyle

Neler icād ider gör kullar için⁶⁹⁶ Ḥazret-i Mevlā

Bu tarz u tarḥ u bu naḳş u bu ḥüsn ü ānı seyr eyle

Dimişler nāmını üstādlar *Gül-reng kırlangıç*

Ne kırlangıç ḥümā-yı āsmān-ı cānı [NU1, 40b] seyr eyle

Muḥabbet ile sev dünyāyı dimem saña ey zāhid

Nazar kıl ḳudretüñ āşārını sen anı seyr eyle

Olunmaz ḥadd u 'add iḥsānına Mevlā'nuñ ey 'Ālī

⁶⁹³ Tarih mısra'ı:-NU1

⁶⁹⁴ Li-Şāhibihi: Beyt NU1

⁶⁹⁵ Nu'mānī: la'līni NU1

⁶⁹⁶ kullar için: kullarına NU2

Nedür insāna bu elṭāf-ı bī-pāyānı seyr eyle

Pesendide, Nāz-perver, Yeñi dünyā, Dībā [NU2, 50a] nām-ı diger *Kirli dībā, Nev-zuhūr, Sincābī, Ġināyī kırlangıç, Turuncı, Çorbacı müşābihī.*

Velehu

Egerçi Çorbacı şīrindür, şūḥ [u] mücellādur

Müşābih didiler ammā bu andan daḥi a'lādur

Kibriti kırlangıç, Cihāngir.

Velehu

Temāşāsından olmaz dīdeler seyr

Dimişler nām-ı zībāsın *Cihāngir*

*Hilāliyye, Flandıra, Şivekār, Anḳudi, Açık erguvānī, Süst-pāyī*⁶⁹⁷ nām-ı diger *Şommākī* nām-ı diger *İnce şīrīn, Küçük gül-reng* ve altı nev' buḥūrı vardır: *Al küpeli, Gümüş servi, Beyāz katmer 'alevī* bunlar vāḳıtdür ve ikisi aḡustosdur, biri kırmızı ve biri 'alevī be-nām *Vāḳit-peyker* isim faḳīrūndür. Ve güzīde renkli ve beyāz sünbülleri vardır. Ve *Cennet narı* didükleri nar bunlarda çekirdekden zuhūr itmişdür.⁶⁹⁸ Biñ seksen toḳuzda dār-ı beḳāya rıḥlet itmişdür.

Li-Mü'ellifihi

Çiçekçilükle muttaşif itdi beḳāya 'azm-reh

Bu tārīḥin ola 'Ali şükūfeçin-i cenneti⁶⁹⁹

Ve minhum;

KÖR MUḤARREM

Fürüşende-i ezhār-ı müselleḡ Kāsımpaşalı merḥūm⁷⁰⁰ Kör Muḥarrem. İki 'aded lālesi vardır: *Şivekār, Kıızıl yumurṭa*. Biñ toḳsan senesinde fevt olmuşdur.

Li-Mü'ellifihi

⁶⁹⁷ *Süst-pāyī :Süst-mā'ī* NU1

⁶⁹⁸ zuhūr itmişdür:-NU1

⁶⁹⁹ Tarih beyti:-NU1

⁷⁰⁰ merḥūm:-NU1

Yevm-i ‘uqbāda ola ol görür Muḥarrem’üñ⁷⁰¹

Ve minhum; [NU2, 50b]

KÜRD-ZÂDE

Meydân-ı felâḥatüñ ğayret-keş-i köheni, mebhâş-ı şükûfenüñ ḥallâl-i ḥoş-süḥanı, ma’den-i toḥm u ezhâr ve sikke-be-seng nihâde Mîr Aḥmed Çelebi eş-şehîr be-Kürd-zâde, yedi ‘aded zerrîni vardur ki isimleriyle mazbûtdur. *Külâh-ı şerîf* isim faḳîrûndür. Vech-i tesmiye zerrîn-i mezbûr ibtidâ açduḳda ḳar yağmağa başlayıcaḳ örtmek isteyüp teziye(?) gözine bir bostancı külâhı görinüp [NU1, 41a] üzerine geçürmiş. Bu faḳîr gördükde *Külâh-ı şerîf* diyü tesmiye olunmışdur.⁷⁰² *Mîr Aḥmed* isim Eyyûb Efendi-zâde’nüñdür. *Kürdî Süleymânî*, *Ser-efrâz* isim Cemâlî Beg’üñdür. *Aḥmed-âbâd* isim faḳîrûndür. *Hûrşîd* biñ yüz toḳuzda zuḥûr idüp merḳûm Cemâlî Beg isim vaz’ idüp iştirâ itmişdür.

Cemâlî

Merḥabâ Kürd-zâde Aḥmed Beg saña Perverdigâr

Yine bir nâdide zerrîn itdi toḥmından ‘aṭâ

Levn ü resm ü cünbüşi mümtâz olupdur cümleden

Olmaya zerrînler içre böyle bir ḥayret-fezâ

La’l-i leb bir dilber-i ra’nâya beñzer kim anuñ

Rûyını bir kez gören naḳd-i dilin virür bahâ

Gerçi âşûb-ı cihānuñ velvele-ārâdurur

Lîk bu merdânelûkle tesliye virür⁷⁰³ saña

⁷⁰¹ Tarih beyti:-NU1

⁷⁰² tesmiye olunmışdur: tesmiye itdüm NU2

⁷⁰³ virür: virdi NU2

Bu leṭāfet bu nezāfetle bu ḥüsn ü ānla [NU2, 51a]

Velvele-ārā ola bu daḥi bā-‘avn-i Ḥudā

Mihr-i enverden nişān virdi temāşā idene

Ey Cemālī nāmı *Ḥūrşid* olsa lāyıkdır aña

Tārīḥ-i Şükūfī

Zihī zerrīn-i bī-hemtā didiler ismine *Ḥūrşid*

Müsemmanuñ zuhūrından olupdur dā’imā *Ḥūrşid*

Şeref bulup ḥamel burcında dā’im iftiḥār eyler

Tenezzül den müberrādur anuñcün gālībā *Ḥūrşid*

Meh-i bedri ziyāsiyla dem-ā-dem pür-neşāṭ eyler

Seḥāvetle, leṭāfetle ‘alemdür gör dilā *Ḥūrşid*

Esed burcın şükūfī çün idüpdür kendüye mesken

Ḳabūl kılmadı tārīḥe burūcın on birin *Ḥūrşid*

ta‘miye faḳīrūñdür.⁷⁰⁴

Ve sene-i mezbūrede zuḥūr iden *Şivekār Süleymānī* isim faḳīrūñdür, bunu daḥi Cemālī Beg alup dimişdür.

Ḳıṭ‘a

Yine Kürd-zāde Aḥmed Beg’de bir zerrīn-i nev açdı

Nezāketde ḳatı bī-mişl ü bī-hemtā Süleymānī

⁷⁰⁴ Burada NU1’de “*fī sene 1120, 1119*”, NU2’de beyaz renkle “*sene*” yazmakta AE’de ise 1120-11=1109 şeklinde işlem yapılmıştır.

Göricek anı el-Hâc Mehemmed şad-pesend idüp⁷⁰⁵

Bedîhî *Şivekâr* ismi ile [NU1, 41b] yâd eyledi anı

Ve *Nebâtî nûr-bahş* daği bundan şâyi'dür. Ve lâle-i Rûmî'de iki lâlesi vardır. *Kürd Gürânî* isim fakîrûndür, hâlâ Boşnağ-zâde Hacı Şâlih'dedür. Ve *Nev-'arûs* isim fakîrûndür, yüz sekizde isim konmuşdur, tohum Hamamcı Çāvuş'ındur. Bunlardan gayrı vâfir [NU2, 51b] zerrîni vardır, isim konmamışdur.

Ve minhum;

GÜMRÜKÇİ HÜSEYİN PAŞA -'aleyhi'r-raḥme-

Cûd u seḥâ ile mevşûf, luṭf u 'aṭâ ile ma'rûf, mālîk-i zerrîn ü lâle-i hoş-likâ merḥûm Hüseyin Paşa Gümrükçi⁷⁰⁶ sâbîka. İki 'aded zerrîn bunlardan şâyi'dür.

Mesned-nişîn.

Zekî

Mesned-nişîn 'ûñ eyleyicek şevketle zuhûr

El arḳasını yire ḳodu şarı pehlivân

Boşnağ-ı ḥod egdi boynını başını tıtmayup

Sâde baş ḳaldı görmeyicek anı tev-emân

Çün *Lendühâ müşâbihî* gördi bu heybeti⁷⁰⁷

Dem-beste oldı durduğı yirde ḳalup hemân

Ve *Hüseynî la'lîn* kezâlik *Mülûkî* nâm bir lâle-i Rûmî bunlardan şâyi'dür.

Biñ ṭoḳsan beşde Başra'da fevt olmışdur.

Tārîḫ-i Himmet Efendi-zâde

⁷⁰⁵ el-Hâc Mehemmed şad-pesend idüp: el-Hâc Mehemmed 'Ubeyd pesend idüp NU2

⁷⁰⁶ Gümrükçi: Emîn-i gümrük NU2

⁷⁰⁷ heybeti: muşîbeti NU2

Gitdi bir paşa-yı şāhib-cūd daḥi dünyeden

Didiler etbā'ı anuñ āh Hüseyn vāh Hüseyn

Ve minhum;

DERVİŞ MUŞTAFA NAKKAŞ PAŞA-ZĀDE KÖR BEG

Zümre-i dervişānuñ şāhib-i iftiḥārı, ṭarīk-i Mevlānā'nuñ irādetkārı, şāhib-i toḥm-ı ezhār ve fāriğ ü āzāde; a'nī Derviş Muştafa Nakkaş Paşa-zāde. Yedi 'aded Rūmī lālesi vardır: *Beyāz kırlanğıç, Mümtāz kırlanğıç, Eyvallāh, Şeyyeda'llāh, 'Aşk olsun, Zevk olsun, Şafā-nazar*

Ve minhum;

GÜLCİ PAŞA-ZĀDE

Şāhib-i ṭabī'at-ı 'ālī-himmet⁷⁰⁸, vālā-menzilet-i felek-rütbet, [NU2, 52a] fehm ü kiyāsetle ārāste, fenn ü dirāsetle pīrāste, şāhib-i toḥm u lāle-perverānuñ 'ālem-pesendi Gülcibaşı-zāde Meḥmed Efendi *Dil-nüvāz* [NU1, 42a] ve *Dūdī* nām bir zerrīni vardır, biñ yüz toḥuzda zuhūr itmişdür, isim fakīründür. Ve on dört 'aded Rūmī lālesi vardır. *Şeb-çerāğ* isim 'Ulvān Kapudan-zāde'nüñdür. *Gül-reng-i Muḥammedī, Şeh-nāz, Gonca-nümā* isim 'Arif Efendi'nüñdür. *Necmü's-sa'āde* isim Çiçekçi-zāde Şeyḥ Meḥmed Efendi'nüñdür. *La'l-i ruḥsār* isim Nakşī Efendi'nüñdür. *Gül-beyāz, Gül-fām* isim fakīründür. *Sincābī, Yākūtī, Şarābī, Mey-fām* ve yüz toḥuzda *Behişt-ārā* nām bir lālesi zuhūr itmişdür.

Ve minhum;

KEN'ĀN HÜOCA-ZĀDE

Mecma'-ı erbāb-ı vefā, ḥāṭır-nüvāz-ı yārān-ı şafā, aḥsenü'l-liḳā vü ḥamīde-ḥiṣāl, aṭyebü'l-kelām ü şīrīn-maḳāl, şāhib-i toḥm-ı nādirü'l-aḳrān Ken'ān Hüoca-zāde Meḥmed Kapudan. Yirmi yedi 'aded zerrīni vardır. *Envār-ı Muḥammedī* yüz dörtde gelmişdür, isim Sinān Paşa-zāde'nüñdür. *Dürr-i yektā* yüz

⁷⁰⁸ 'ālī-himmet:-NU2

sekizde zühür itmişdür, isim fakîrünüdür. Yine yüz sekizde *Dürr-i nā-süfte*, *Dürr-i nādide*, *Dürr-i yetim* nām üç ‘aded beyāz zerrini açılmışdur, isimler Muşafa H^oca’nuñdur. *Pesendide* beyāzdur, isim el-Hāc Halil Ağa’nuñdur. [NU2, 52b] *Bahāriyye* şarıdur, isim Muşafa H^oca-zāde Meḥmed Çelebi’nuñdur. *Ser-efrāz-ı Muḥammedī* isim ‘Ulvān Kapudan-zāde’nuñdur. *Nūru’l-kulūb* isim Veli Efendi’nuñdur. *Müşābih-i Behişt-ārā* şarı, isim Berber İbrāhīm Çelebi’nuñdur. *Şarı la’līn* isim kendünüñdür ve yüz toḡuzda *Ken’ān-ı Muḥammedī* beyāz, *Şems-i duḡā*, *Nebātī*, *Çorbacı müşābihī*, *Dil-rübā*, *Rūḡ-efzā*, *Cām-ı Cem*, *Mev’ūdī la’līn*, *Bih-i efrūz*, *Dil-küşā*, *Rūḡ-baḡş* isimler fakîrünüdür. Ve biñ yüz onda *‘Adimü’n-naẓir* gāyet şarı ve büyükdür.

Li-Mü’ellifihi

Ken’ān H^oca-zāde’nüñ toḡumlarından

Doḡdı ezhār içre bir mihr-i şu’legir

Tārīhini bā-nuḡaṭ didüm ‘Ubeydī

Zerrin içinde oldı *‘Adimü’n-naẓir*

Hüsn-efzūn [NU1, 42b] gāyet büyük, açık şarı, incedür. *Şāh-cihān* gāyet büyük, renksüz, şarı çiçekdür.

Li-Mü’ellifihi

Meḥmed Kapudan a’nī zāde-i H^oca Ken’ān

Bu⁷⁰⁹ zerrin geldi toḡmından be-ḡikmet-i Yezdān

‘Ubeydī ismini ḡoyup didüm aña tārīḡ

Çün oldı bu da zerrinler içinde *Şāh-cihān*

⁷⁰⁹ Bu: Bir NU2

Sîmsâ, Şâh-ezhâr şarî, *Sîm-peyker* beyâzdu, isimleri faķîrûndûr ve lâle-i Rûmî'de *Gûl-reng* nâm bir lâlesi vardur.

Ve minhum;

KERESTECİ HACI MEHMET

Mu'temed-i kibâr ve maķbûl-i 'ulemâ merhûm Keresteci el-Hâc [NU2, 53a] Mehmed Ağa. *Âşaf-pesend* nâm zerrîn bunlarda daķi zuhûr itmişdür ki 'Avratpazârında bir hâtûndan bir çuval zerrîn şoğanı alup içinde zuhûr itmişdür ki ol sene birisi daķi Topkapulı İbrâhîm Ağa'da açılmışdur, tafşîli maḥallinde geçmişdür. Ğâlib ihtimâl 'Ulvân toḥumlarındandır ve ba'zınûñ daķi rivâyeti böyledür.

Zekî

Âşaf-pesend idince kemâliyle zuhûr

Geldi açıldı gûşe-be-gûşe şükûfezâr

Beñzin uçurdu niçe dil-ârâ hicâbdan

Ḳaldı çemende ḥüzn ile bî-reng ü şermsâr

Biñ yüz beşde fevt olmuşdur.

Târîḥ-i Faķîr

Göçdi dünyâdan didiler fevtine târîḥ için

Oķıya el-Hâc Mehmed rûḥı için el-Fâtihâ⁷¹⁰

Ve minhum;

GÜL-ÂB MÜ'EZZİN-ZÂDE

Dâ'î-i Şâlih ve aḥsenü'l-'âde Fişekçi 'Ali Çelebi eş-şehîr be⁷¹¹-Gül-âb Mü'ezzin-zâde lâle-i Rûmî'de *Dil-pezir* nâm lâle ile şöhretgirdür.

Ve minhum;

⁷¹⁰ Tarih beyti:-NU1

⁷¹¹ 'Ali Çelebi eş-şehîr be:-NU2

KÖSE ‘ABDU’LLĀH

Zer‘ ü ğarsuñ Ferhād’ı, kaç‘ u vaşluñ üstādı, şıdık u vefā ile ma‘rūf, zühd ü takvā ile mevşūf Köse ‘Abdu’llāh Çelebi eş-şehīr be-Kırımī. Mezbūr, bāğçevānlaruñ koltukçılarında olup lākin eşcār-ı miyveye ve piyāz-ı ezhāra ğāyetü’l-ġāye ‘āşık u rāğīb olup ancak kendülerine himmeti pest olmağın mevrū’ı olan [NU2, 53b] tohumlar açılmağa karīb olduĝda āfet-i nā-gehānī idüp tehī dest u şıfru’l-yed [NU1, 43a] kalup ancak hūkūk-ı sābıkaya ri‘āyet olunup du‘ā-yı hayr-ı ihvāndan behremend olmağıçün taḥrīr olındı.

FĪ ḤARFİ’L-MĪM

On altı neferdür, on biri ‘āzim-i rāḥatgāh-ı cennet⁷¹² ve beşi ğūşe-nişīn-i şıḥḥatdür.

Ve minhum;

MONLĀ ÇELEBĪ

Şadr-ı zībende-i ‘ilm, bedr-i āsmān-ı ḥilm, aşı̄l u ṭayyibü’l-a‘rāk, ḥasīb ü mekārīmü’l-aḥlāk Kerīm ibn-i Kerīm düdmān-zād-ı devlet-ḥāne-i ḳadīm, mālīk-i zerrīnhā ve lāle-i Rūm; a’nī Vuşūlī Meḥmed Efendi eş-şehīr be-Ḥubbī Monlāsı el-merḥūm. On ‘aded zerrīni vardur.

Şeftālū şarısı:

‘Ālī

Dimişler nāmını *Şeftālū* anuñ

Şulansa ṭāñ mı gördükde dehānuñ

Zehebī Süleymānī:

‘Ālī

Levnini teşbīh idüp levn-i zere

Zehebī nām didiler bu gevhere

⁷¹² cennet: ḥuld-ı berīn NU2

Biñlük şarı vech-i tesmiye oldur ki şoğanı biñ aqçeye bey' olınmışdur. *Eski Süleymānī, Desti şarısı, Mümtāz-ı Süleymānī, Nāzik şarı, Sed(?) şarısı, Kebīr Şarı bıçak, Büyük kehrübā, Bālā kehrübā, Aşıl nūr-baḥş* Freng'den gelüp bunlardan şāyi'dür.

‘Ālī

Aña baḳdukça olur dīdesi rūşen cānuñ

Nūr-baḥş anuñ içün didiler ismin anuñ

[NU2, 54a] Ve ḥālā memdūḥ u maḳbūl olan *Monla Çelebi lālesi* bunlara Freng'den gelüp şüyü' bulmışdur.⁷¹³ Toḳuz yüz toḳsan toḳuzda⁷¹⁴ Recebū'l-müreccebūñ⁷¹⁵ on birinde 'azm-i beḳā itmişdür. Bu beyit anlaruñ güftār-ı ebrārlarındandır.

Beyt

Düşer mihrüñden ey meh encüm-i eşküm niçe gündür

Baňa yār olmadı ṭālī' sitārem ḳatı düşküñdür

Li-Mü'ellifihi

Gitdi bir dānā-yı 'ālem didiler tārīḥini

Diyelüm Monla Çelebi rūḥına el-Fātiḥa⁷¹⁶

Ebā Eyyüb'de türbelerinde medfūndur.

Ve minhum;

TEVḲĪ'Ī-ZĀDE MŪSĀ ÇELEBĪ

Āyine-i şuver-i daḳāyık-ı umūr, revzene-i ma'rifet-i serā'ir-i cumhūr, şāḥib-i toḥm-ı zerrīn ü lāle-i Rūm [NU1, 43b] Tevḳī'ī-zāde⁷¹⁷ Mūsā Çelebi eş-şehīr

⁷¹³ bunlara Freng'den gelüp şüyü' bulmışdur: bunlardan şāyi' ancak Freng'den gelüp bundan şüyü' bulmışdur NU2

⁷¹⁴ toḳuzda: sekiz NU2

⁷¹⁵ Recebū'l-müreccebūñ: Recebū'l-ḥayruñ NU1

⁷¹⁶ Tarih beyti:-NU1

⁷¹⁷ Tevḳī'ī-zāde: Tevfīḳī-zāde NU2

be-Dede Çelebi el-merhûm. Bunların dađı beş ‘aded zerrînleri vardır; biri *Mūsā-zāde*.

‘Ālî

Ĥamd eyle Ĥaĥĥ’a dā’im iĥsânı getir yāda

Bu tuĥfeye didiler *Mūsā Çelebi-zāde*

Mūsā-zāde ĥekimbaşı, Şivekār, Merdüm, Beg beyāzî, Yumaĥ Beg ve bir ‘aded *Sîm-i Dede Beg*.

‘Ālî

Sîmlerde budurur şāhum beg

Didiler buña da *Sîm-i Dede Beg*

Küşāde kehrübā nām-ı diger *Beg kehrübāsî, Cedîd kehrübā*. Bu iki ‘aded kehrübā dağı bunlarındır. Mezbûruñ ĥalbine taĥarrüb-i civār-ı Rasûl-i Kibriyā -‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām- sevdāsı düşüp cemî‘ eşyā ve ĥānesin fûrûĥt idüp biñ altmış yedi senesinde tamāmen mücāvîr-i Ravza-i Muĥahhara olup ba’de āĥirete intikāl itmişdür.⁷¹⁸

Ve minhum;

MUĤARREM USTA

Şāĥib-i toĥm-ı āşār-ı bî-ĥadd, mālîk-i eşcār u bî-‘add, usta-i bāĥĥe-i [NU2, 54b] Ayazma merhûm Muĥarrem Usta -‘aleyhi’r-raĥme-. İki ‘aded zerrîni vardır: *Kebîr Muĥarrem Usta, Şaĥîr Muĥarrem Usta*, bunuñ şapı egridür.

‘Ālî

İder kendüye mā’il ĥāşş u ‘āmı

Muĥarrem Usta’dur bunuñ nāmı

⁷¹⁸ Mezbûruñ ĥalbine..... intikāl itmişdür:-NU2

Usta ablağı nām bir lāle-i Rūmīsi vardır ve *Ayazma alaca* nām kıaranfil bunuñdur. *Muħarrem Usta* nām emrud ve erik bunuñdur. Biñ altmış ikide fevt olmuşdur.

Li-Mü’ellifihi

Biri gelüp fevtine pes didi tārīḥ

‘Azm-i beķā eyledi *Muħarrem Usta*⁷¹⁹

Ve minhum;

MAKŞŪD KOCA

Pīr-i ṭarīķ-i řükŭfe-perverān merḥŭm Koca Makşŭd -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Mennān*⁷²⁰. Kendi ismi ile mŭsemmā bir ġāyet iri bařķın zerrīni vardır.

Ve minhum;

MİR ‘ALİ -‘*aleyhi’r-raḥme-*

řāḥib-i toḥm-ı mu’teber-i cumḥŭr merḥŭm Mīr ‘Ali -‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Ġafŭr*-. Ḥālā beyne’l-enām řŭhret-i tām bulan *Mīr ‘Ali* nām zerrīn bunuñdur. şeker-reng la’līn yŭksek ķadeḥli ķiķekdŭr; lākin ķiķege ḥasīs ve ķuzuya eḥasdur, beş altı senede ancaķ ķuzular.

‘Ālī⁷²¹

Ey zihi luṭf-ı şeh-lemyezeli [NU1, 44a]

Didiler buña daḥi *Mīr ‘Ali*

Ve minhum;

MUŞTAFĀ ḤALĪFE

Ser-ḥalīfe-i muķābele-i sŭvāri merḥŭm Bořnāķ Muřtafa⁷²² Ḥalīfe der-‘Avratpazārı ŭķ ‘aded toḥm-ı zerrīni vardır. *Ḥudā-baḥř* beyāz, *řīrīn Sŭleymānī* ḥālā [NU2, 55a] *Zekī řīrīni* dimekle řāyi’dŭr. *Sŭheyl-i Muştafa Ḥalīfe* şapı ġāyet dŭz

⁷¹⁹ Tarih beyti:-NU1

⁷²⁰ ‘*aleyhi’r-raḥmeti’l-Mennān*: ‘*aleyhi’r-raḥme ve’l-ġufrān* NU2

⁷²¹ ‘Ālī:Beyt NU1

⁷²² Muştafa:-NU1

ve müdevver ve çiçege cömerd çiçekdür, ibtidā zerrīn kısmına Süheyl tesmiye itmek bunlardan şadır olmışdur. *Kehrübā-yı bālā-nişīn-i cedīd* şeker-rengdür ve *Kehrübā-yı bālā-nişīn-i küşāde* beyāz, hālīş ve bunuñdur, gāyet iri ve memdūh çiçekdür. *Cedīd şarābī* nām bir Rūmī lālesi vardır. Girīd fethinde biñ seksen tārīhinde⁷²³ Girīd’de fevt olmışdur.

Ve minhum;

MAĤMŪD AĖA EMĖN-İ GŪMRŪK -‘aleyhi’r-rahme-

Qıdvē-i kibār-ı zevī’l-iqtidār, ‘umde-i aşhāb⁷²⁴-ı iqtidār, ulū’l-i’tibār, bādī-i perverīden-i lāle⁷²⁵-i Girīd merhūm MaĤmūd AĖa EmĖn-i GŪmrŪk -‘aleyhi’r-rahmeti’l-Mecīd-. Bunlaruñ bir Girīd’i vardır ki *MaĤmūd AĖa toĤumlısı* diyü meşhŪrdur, gāyet iri beyāz, ortası siyāh düğme toĤum yeri vardır ve gül yapraklıdır. HaĤkā bī-naẓīr-i Girīd’dŪr ve ibtidā bu şehirde Girīd envā’ından gelen bu Girīd’dŪr ki merhūm MaĤmūd AĖa Girīd’de PavlaĤor Deresi’nde bir dervīş-i dil-rīş terbiyesiyle perveriş bulmak ūzre meftŪnı olup bu şehre getŪrmışdır. Anlaruñ i’tibāriyle ĥalkā daĤı hırş gelŪp bunlardan ōnra TŪnacıbaşı SŪleymān AĖa getŪrŪp gitdŪkçe [NU2, 55b] raĖbet bulup kimi kendŪ getŪrŪp ve kimi getŪrdŪp velvele-ārā olmaĖla birbirlerinden ōaĤınmaĖa bařlayup ba’zları beyninde kedŪrete sebep olup li’llāhi’l-ĥamd giderek kŵkine za’f gelŪp daĤı vararak ĥŪrimege bařlayup bir vechle taĤbī’ati bilinmeyŪp ‘ilāc-peẓīr olmamaĖın herkes nefret idŪp i’tibārdan sākıř oldu, [NU1, 44b] besleyenler daĤı ma’al-kerāhe sŵkŪp diker oldılar. Biñ seksen dŵrt tārīhinde ĥacc-ı řerīf yolında fevt olmışdur.

Tārīĥ-i FaĤīr

Ola yā Rabbī mŪbārek MaĤmūd AĖa’nuñ mekānı⁷²⁶

Ve minhum;

⁷²³ Girīd fethinde biñ seksen tārīhinde: Girīd fethinde -ki biñ seksen tārīhidŪr- NU1

⁷²⁴ aşhāb: řāĤib NU2

⁷²⁵ lāle:-NU1

⁷²⁶ Tarih beyti:-NU1 Vezin tutmamaktadır.

MEVLÜDÎ ‘ALİ ÇELEBİ

Maḳbûl-i a‘yân-ı ekâbir, mergûb-ı erkân-ı mefâhir, ser-şükûfeciyân-ı şehriyârî merhûm Mevlûdî ‘Ali Çelebi-i Üsküdârî. *Behişt-ârâ-yı Mevlûdî* bunuñdur. Biri daḥi Şun‘î-zâde Kethudâsı’nda açılup *Behişt-ârâ-yı Meḥmedî* tesmiye itdükleri mufaşşalan maḥallinde taḥrîr olinmışdur. Merhûm u maḡfûr Sulṭân Meḥmed Ḥân Ğâzî fermâniyla merhûm Muşṭafa Paşa meclisinde ‘azîm-i baḥş olunup her biri başḳa çiçek olmak üzere ba‘de’l-ḳarâr beytle imzâ itmişdür.

Va’dî

Bilindi herkesüñ baḥş eylemekden⁷²⁷ bunda maḳşûdı

Ḳabûl-i iştirâk⁷²⁸ itmez [NU2, 56a] *Behişt-ârâ-yı Mevlûdî*

Ḥaḳ budur ki ikisi de bir çiçekdür ve ikisi de baḥş u iddi‘âya *Şâlih* degildür, meger ki *Şâlih* ola vâ’llâhu a’lem. Biñ ṭoḳsan yedide fevt olmışdur.

Li-Mü’ellifihi

Biri ḳaḳup didi⁷²⁹ târîḥini fevtine o dem

Gitdi Mevlûdî ‘Ali Çelebi reyḥân ile ḥayf

Üsküdar’da Şalacaḳ ḳurbında türbelerinde medfûndur.

Ve minhum;

MİRÂḤOR İMÂMI -‘aleyhi’r-raḥme-

Şâḥib-i ‘ırḳ-ı ṭâhir, fenn-i ḥaṭda mâhir, kâtib-i meşâḥif-i şerîfe, ḳârî-i âyât-ı laṭife, şâḥib-i toḥm-ı lâle vü âşâr-ı mevfûr merhûm es-Seyyîd Ḥasan Efendi İmâm-ı Câmî‘-i Mirâḥor. Ṭoḳuz ‘aded lâle-i Rûmî toḥumdan perverdesidür. Kendü mevrû‘ından ḡayrı çiçek beslemege⁷³⁰ raḡbet itmemişdür. *Bâd-ı zehrî, Zâtî, Gül-*

⁷²⁷ eylemekden: itdüğinden NU1

⁷²⁸ iştirâk: iştirâ NU2

⁷²⁹ didi: gitdi NU2

⁷³⁰ çiçek beslemege: çiçek perverde ve beslemege NU2

*reng, Deve boynı,*⁷³¹ *Şorguçlı, beyāz, Müdevver, Sincābī, Kibritī.* Biñ toqsan sekizde fevt olmışdur.

Nihādī

Gūş idüp didüm Nihādī rıhleti tārīhini

Gülşen-i Firdevs'de Seyyid Hasan menzil ide⁷³²

Ve minhum;

MUŞTAFA H^oCA - 'aleyhi'r-raḥme-

Pīr⁷³³-i nüktedān, kār-dīde-i cihān, kātib-i Tersāne-i 'Āmire, şāḥib-i [NU1, 45a] zerrīn ü lāle vü қaranfil-i fāḥire, zümre-i şükūfeciyanuñ ḥāş-pesendi a'nī Kāsımpaşalı H^oca Muştafa Efendi. Bunlaruñ daḡı yedi 'aded zerrīnleri vardır. *H^oca la'līn* [NU2, 56b] şarī, *H^oca Süleymānīsī* şarī, *Tācū'l-ezhār* la'līn, ḡāyet güzīde ve keskin şarī çiçekdür. *Nā-yāb* şarī, *Ser-āmed-nişīn* şarī, *Behcet-fezā* isim 'Ārif Efendi'nüñdür ve biñ yüz toqızda *Huceste-āşār* isim faḡırüñdür. Ve lāle-i Rūmī'de *Büyük sincābī, Küçük sincābī* nām-ı diger *Küçük elmasī* ve *Se-reng* nām üç 'aded lālesi vardır. *Dil-nişīn* ve *Sīm-ṭop* ve *Ser-ā-ser* nām üç 'aded қaranfil toḡumdan gelmişdür.⁷³⁴ Biñ yüz on iki senesi Cemāzīye'l-evvel'isinüñ beşinci yevm-i işneynde dār-ı bekāya rıhlet idüp Kāsımpaşa'da Qanlı Qozlar'da defn olınmışdur.⁷³⁵

Ve minhum;

MEḤMED AḠA PAPUCI BÜYÜK

Qıdve-i Ocāḡ-ı Ḡulāmān-ı 'Acem, zübde-i şükūfe-perverān-ı sūtūde-şiyem, gencine-yāb-ı zemīn-i vefā, şāḥib-i cem'ıyyet-i kübrā, mālīk-i toḡm-ı zerrīn ü lāle vü sünbülhā; a'nī Çorbacı Meḡmed Aḡa. Be-emr-i Hudā 'atīḡ toḡumları bi'l-küllīye çürüyüp yüz dōrtde bir lālesi zuḡūr itmışdür. *Şolak-zāde 'anberi* tesmiye

⁷³¹ *Deve boynı: Deve tüyi* NU2

⁷³² Tarih beyti:-NU1

⁷³³ Pīr:Ser NU2

⁷³⁴ gelmişdür: zuḡūr itmışdür NU2

⁷³⁵ Biñ yüz on iki..... defn olınmışdur:-NU1

olunmuşdur. Ve iki ‘aded sünbül biri çivîdî be-nām **Mülûkî** ve biri mā’i be-nām **Mümtâz**⁷³⁶ isimleri Tezkireci Efendi’nüñdür. Ve üç ‘aded Girîd bunlardan bedîddür: **Rûhu’l-kulûb, Nûru’l-Emîn, Ebr-i müncelî**.

Ve minhum;

MAḤMÛD ÇELEBÎ -‘aleyhi’r-raḥme-

Zübde-i ‘aşıkân, kıdve-i şadıkân, şāḥib-i sünbül-i **Maḥmūd** merḥûm Karagümrükli Maḥmūd Çelebi -‘aleyhi’r-raḥmeti’l-Ma‘būd⁷³⁷-. Biñ yetmiş yedide fevt olmuşdur.

Li-Mü’ellifihi

Biri kalxup didi târiḥini fevtine ‘Ubeydî [NU2, 57a]

Dār-ı cennet ola Maḥmūd’a Maḳām-ı Maḥmūd⁷³⁸

Ve minhum;

MEḤMED AĞA MÛCĀVİR-İ MEDİNE-İ MÛNEVVERE

Tārik-i devlet-i dünyā, arzu-konende-i Ravza-i Muṭahhara-i Rasûl-i Kibriyā, mütevellî-i evḳāf-ı [NU1, 45b] Ḥān-zāde der-Medîne-i Münevvere -nevver-Allāhu Te‘ālā- merḥûm Bāğçevān Meḥmed AĞa -‘aleyhi’r-raḥme-. Bunlar merḥûm u mağfûr Sulṭān Meḥmed Ḥān -‘aleyhi’r-raḥme ve’l-Ėufrān- ḥazretlerine seyr ü temāşā itdürmek içün Ḥān-zādeler bāğçesinde bir ‘azîm lāle çerāĖanı idüp⁷³⁹ maḳbûl-i ṭab‘-ı pâdişāhî olduğda merḳûmuñ çerāĖ-ı maḳşûdı efrûḥte olup şebistān-ı āmālî rûşen ü müzayyā olacağ demler gelüp ṭaraf-ı pâdişāhîden murād üzre merḳûmuñ ber-kām olması bābında fermān-ı vācibü’l-ikrām şadır olduğda mezbûr daḥi Ravza-i Muṭahhara-i Rasû’llāhi -şallāllāhu te‘ālā ‘aleyhü ve’s-sellem-de Ḥān-zādeler tevliyetine mütevellî olup ilā yevmi’l-kıyām du‘ā-yı ‘ömr ü devlet-i

⁷³⁶ biri çivîdî be-nām **Mülûkî** ve biri mā’i be-nām **Mümtâz**: biri çivîdî ve biri mā’i ammā çivîdî be-nām **Mülûkî** ve mā’i be-nām **Mümtâz** NU2

⁷³⁷ Ma‘būd: Vedūd NU2

⁷³⁸ Tarih beyti:-NU1

⁷³⁹ idüp: olup NU1

pādişāhīye iltizām itmek içün ‘arz-ı maṭlab idüp nā’il-i merām olmışdur. Ancaḳ mevrū’ı olan *ağustos buḫūrı* toḥmından bir ‘adīmü’l-miṣl buḫūrı zuhūr itmişdür ki ilā hāzā’l-yevm Defterdār Beg’ün ḥazīnedārı Yūsuf Ağa’dadur. Sene biñ yüz onda ‘āzim-i dār-ı beḳā olmışdur.

Tārīḫ-i Faḳīr-i Bā-nuḳaṭ

Mekānuñ dār-ı Na’īm ola Meḥemmed Ağa⁷⁴⁰

Ve minhum;

MUŞTAFA AĞA BABALUḲ

Erbāb-ı şükūfenüñ baba-yı cānı, [NU2, 57b] meydān-ı şükūfe-perverinüñ pehlivān-ı zamānı, laṭīfū’l-maḳāl, melīḫū’l-keḷām, aḥsenü’l-ḫişāl ve ferīḫū’d-devām, āşūfte-i ezhār-ı toḥm-ı ber-güzin cenāb-ı Baba Muştafa Ağa-yı kām-bīn. Biñ yüz toḳuzda iki ‘aded zerrini kendü toḥmı olmaḳ üzre seyr itdürdükde birine faḳīr *Şāhāne* ve birine Cemālī Beg *Fedāyi* diyü tesmiye itmişdür. Ve biñ yüz on senesinde üç ‘aded zerrini zuhūr itmişdür⁷⁴¹. *Gülşen-efrūz*.

Li-Mü’ellifihi

Ḥabbezā Muştafa Ağa’da olup nev-peydā

Sa’y ile ḥāşıl olup eyledi ḥandān imrūz

Şevḳ ile didi [NU1, 46a] ‘Ubeydī görüp aña tārīḫ

Açıldı zerrinüñ içinde bu *Gülşen-efrūz*

Lenā

Şafā-baḥş eyledi ‘uşşāḳa bu zerrin-i cedīd

N’ola iderse aḡyār derūnın pür-sūz

⁷⁴⁰ Tarih mısra’ı: NU1

⁷⁴¹ itmişdür: idüp NU2

Çü görüldi Muştafa Ağa'da tārīḥ ile nām

Açıldı zerrīnūñ içinde bu *Gülşen-efrūz*

Ser-efgende.

Li-Mü'ellifihi

Muştafa Ağa'da olup peydā

Yine bir şükūfe-i tābende

Didiler nāmı konicak tārīḥ

Olup düşmenlerūñ *ser-efgende*

Sīne-küşā.

Li-Mü'ellifihi⁷⁴²

Muştafa Ağa'da yine el-ḥak

Oldı zerrīn-i bī-mişl peydā

Çıkup üçler didi aña tārīḥ

'İşk olan çün oldı *sīne-küşā*

İsimleri 'Ārif Efendi ḥazretlerinūñdür. Ve yüz sekizde bir güzīde [NU2, 58a]

mor lālesi zūhūr itmışdür ki faķīr⁷⁴³ *Şadr-nişīn* diyü tesmiye itdüm⁷⁴⁴.

Cemālī

Bir bī-naẓīr mor lāle geldi tohumdan

Baba-yı cān Muştafa Ağa'da nā-gehīn

Aḥsente Ḥacı Meḥemmed⁷⁴⁵ nihādına

Ḥakḫa ki didük ismine anuñ *Şadr-nişīn*

⁷⁴² Li-Mü'ellifihi: Lenā NU2

⁷⁴³ faķīr:-NU1

⁷⁴⁴ tesmiye itdüm: tesmiye itmışüzdür NU1

⁷⁴⁵ Ḥacı Meḥemmed:-ey ḥa.... NU2

Lāle-i mezbūra ba‘z-ı yārān kināye ile⁷⁴⁶ “Bu bizüm filān lāledür.” demişler.
Mezbūr işidüp cevābında bu beyti demişdür.

Beyt

Ṭoḥmumuzdan zuhūr itdi yine bir lāle-i kūçek
Kimi dir Bārek-Allāh kimi dir bizüm çiçek

Sizüñ olsun bizüm olsun nedir rağbet şükūfeye
Bendeñüzüñ hāṭriçün didiler koñ şu köşeye

Ve yüz toközda bir gāyet güzide beyāz lāle-i Rūmisi zuhūr idüp faķır **Dürr-i Nā-dide**⁷⁴⁷ diyü tesmiye itdüm ve lāle-i Girīd’de **Zerrīn-tāc** nām şarı bundan şāyi’dür ve **Gül-i Hürşid** kırmızı Girīd bunlardan bedīddür.

Halīl

Nām-ı zī-şānıdur **Gül-i Hürşid**
‘Aceb mi zerre olsa gayrı Girīd

Nāmını añmañuz **Siyāhi**nüñ

Zulmet olur mı şems olunca bedīd [NU1, 46b]

Ve minhum;

DERVİŞ MUŞTAFA EYYÜBİ

Derviş-i dil-rīş, ‘āşık-ı nevā-endiş, bi‘at-kerde-i āsitāne-i cenāb⁷⁴⁸-ı Mevlānā a’nī Eyyübī el-Hāc⁷⁴⁹ Muştafa Dede eş-şehīr be-Mollā. Zümre-i şükūfeciyānuñ ṭālib ü şādıkı olup ezhār-perverlige mā’il olmağla bundan aķdem bir yıllık miķdārı mezrū’ı ṭoḥm-ı sünbül şatun alup [NU2, 58b] andan hāşıl olmış bir güzide āhen-i

⁷⁴⁶ kināye ile:-NU2

⁷⁴⁷ **Dürr-i Nā-dide : Nā-dide** NU2

⁷⁴⁸ cenāb: ḥāzret NU2

⁷⁴⁹ el-Hāc:-NU2

menevişi renkli sümbül hâşıl olduğda bu fakîrden ismin iltimâs itmekle huzûr-ı yârân-ı şafâda⁷⁵⁰ **‘Anber-sâ** nâmıyla müsemmâ kılındı.⁷⁵¹

Tārîḥ-i Fakîr

Bu ismüñ ola sünbüller içinde çünki **‘Anber-sâ**⁷⁵²

Ve minhum;

MEḤMED ÇELEBÎ MÜ’EZZÎN-ZÂDE

Münâdî-i dîn, dâ’î-i beyt-i güzîn, Mü’ezzîn el-Hâc Hüsrev der-Kâsımpaşa Kâranfilî Meḥmed Çelebi Mü’ezzîn-zâde. Mezbûr gâyet ‘âşık-ı ezhâr olup biñ yüz on Kânûn’unuñ on beşinde tohum olmak üzre bir a’lâ güzide şarı ve la’lîn müşelles-kaḍeḥ şeklen **şâlih**e karîb bir zerrîn getürüp isim niyâz idüp bu fakîr daḥi buña **İsmühü şâlih** diyü tesmiye olındı.

Tārîḥ-i Fakîr⁷⁵³

Elḥamdü-li’llâh şükür bu güne kim açıldı **İsmühü şâlih**

FÎ ḤARFÎ’N-NÛN

Altı neferdür, altısı daḥi kûşe-güzîn-i şihhatdür.

Ve minhum;

NAḲḲÂŞ EMÎR ÇELEBÎ

Hezâr-pîşe vü bisyâr-endîşe, maḳbûl-i ‘ulemâ-yı ‘izâm, memdûḥ-ı kübrâ-yı kirâm, şâhib-i toḥm-ı buḥûr u nevâdir-i Girîd; a’nî NaḳḲâş Seyyid İbrâhîm Ağa -‘ammerehu’llâhü’l-mezîd- vaḳit buḥûrları yetiştürmişdür ki bî-haddür. Ve **Seyyidi Girîd** bunlardan bedîd olmışdur.

Ve minhum;

NİŞÂNCI MEḤMED BEG

⁷⁵⁰ huzûr-ı yârân-ı şafâda:-NU2

⁷⁵¹ müsemmâ kılındı: müsemmâdur NU2

⁷⁵² Bu ismüñ ola sünbüller içinde çünki **‘Anber-sâ**: Bu ismüñ olsun sünbüller içre **‘Anber-sâ** NU2

⁷⁵³ Fakîr:-NU1

Zübde-i erbābu't-tahrīr ve'l-ķalem, 'umde-i aşhābu't-takrīr ve'r-raķam, fā'ik-i tuġrā-keşān-ı sulţānī, lāyık-ı münāşib-i 'aliyye-i hākānī, şāhib-i cem'ıyyet-i pāk ü toġm⁷⁵⁴-ı lāle-i Rūmī; a'nī Hāzret-i Meġmed Beg et-Tevķī'⁷⁵⁵. [NU2, 59a]Bunlaruñ daġı dört [NU1, 47a] 'aded Rūmī lāleleri vardur: *Mīr-i ġülzār, Mīr-i behişt, Mīr-i müselleme, Hoş-pesend*

Ve minhum;

NĀṬŪR

Ser-defter-i ķaranfilciyān, Ezhārī NāṭŪr Dervīş 'Ali Ćelebi ŪskŪdārī. Lāle-i Rūmī'de ***Kebīr nāṭŪr elmāsisi*** zübde-i ķaranfilde ***NāṭŪr alı*** bunuñdur.

Ve minhum;

NAŞŪḤ ḤŪCA ŪSKŪDĀRĪ

Şāf-dil ü şādık-fi'l, mürebbī-i ġül ü ķaranfil, ṭarīķ-i bāġbānīde pīr ü 'atīķ -ide *Bārī tevbe-i Naşūḥ'a refīķ-* NaşūḤ ḤŪca ŪskŪdārī -'ömrin efzŪn ide Bārī-. MezbŪr, eski bāġķevānlardan olup ancaķ zer'-i bŪzŪr-ı ezhāra raġbet itmeyŪp lākin *ĜŪl-i şad-berg*de ḥadden bīrŪn ġŪl yetiştirŪp merḥŪm Sulţān⁷⁵⁶ Meġmed Ḥān cŪmleten ilḥrāc itdirdŪp bāġķelerinde nişānde itmişdür ve kendi toġumlarından ***Naşūḥ beyāzı*** dinilen ķaranfil bunlardan zuhŪr itmişdür.

Ve minhum;

NŪRĪ EFENDĪ

NŪr-dīde-i debīrān-ı evķāf, pesendīde-i kŪttāb-ı memdŪḥu'l-evşāf, mālīk-i şŪkŪfehā-yı ġŪn-ā-ġŪn, nā'il-i Girīd-i nigārende-i bŪķalemŪn, şādıkŪ'l-ķavl ü aḥsenŪ'l-aḥlāķ NŪrī Meġmed Efendi -'ammerehu'l-Ḥallāķ-. Toġm-ı zerrīnde yŪz

⁷⁵⁴ toġm:-NU2

⁷⁵⁵ et-Tevķī':et-tevfīķi NU2

⁷⁵⁶ Sulţān:-NU1

sekizde bir güzide⁷⁵⁷ zerrini zühür idüp Cemālî Beg aña *Gonca-leb* diyü tesmiye itmişdür.

Cemālî

Her biri bir vechle buldı laķab

Oldı ezhār içre bu da *Gonca-leb*

Ve Girîd'de '*Adîmü'n-nazîr*' nâm bir kırmızı ve *Nûr-baķş-ı Hüseynî* nâm iki Girîd bunlardan şāyi'dür, [NU2, 59b] isimler Hüseyn Efendi-zāde'nüñdür.

Ve minhum;

NA'LBURLAR MUŞTAFA VE ŞĀLİH ÇELEBİ

Żāyifān-ı aķbāb-ı hālişü'l-cenān, mîz-bānān-ı mihmānhā vü şükûfe-perverān, şādîķu'l-aķvāl⁷⁵⁸ ü muntazamu'l-aķvāl, bāştān-ı h'ānçe-i dil-nüvāzî, pâre-künān-ı ķarāķiyy-i ķāre-perdāzî a'nî birāderān-ı gül-gonca-i bāĝ-ı ittiķād, nîgûkāri Muştafa ve Şālih Çelebi sākinān-ı Ğalaķa el-meşhûrān [NU1, 47b] be-Mismārî. Bunlar daķi nev-hevesler olup müceddeden silk-i ezhāriyāna mülķaķ olmak sevdāsiyla zer'-i büzûra ihtimām-ı tām idüp ve kendülere himmetleri 'ālî olup biñ yüz on tārîķinde toķum olmak üzre bir zerrîn temāşā itdürüp isim niyāz itdüklerinde bu faķîr *Nev-reste* diye tesmiye itmişüzdür.

Tārîķ-i Faķîr

Baķ görüñ *Nev-reste*'yi

FÎ HARFİ'L-VĀV

İki neferdür, ikisi de şihhatdedür.

Ve minhümā⁷⁵⁹;

VELÎ EFENDİ EYYŪBÎ

⁷⁵⁷ güzide:-NU2

⁷⁵⁸ aķvāl: ķavl NU1

⁷⁵⁹ minhümā: minhum NU1

Nā'il-i feyz-i Yezdānī, vāşıl-ı luţf-ı Rabbānī, fenn-i felāhatde üstād-ı kāmīl, fehm ü kiyāsetde 'ārif ü fāzıl, mālīk-i defīne-i eşmār u ezhār ve şāhib-i toḥm-ı Rūmī ü keşirü'l-āşār Sancaḳdār-ı Ḥāzret-i Ebā Eyyüb Enşārī el-Ḥāc İmām Velī Efendi -'ammerehu'l-Bārī-.Fi'l-ḥaḳīḳa re'is-i ezhāriyān ve müselleme-i şükūfeciyān ü eşcāriyān olup her nādide ezhār ve eşmār bunlardan bedīdār olup ḥāneleri ḥāne-i bī-minnet ve ziyāretgāh-ı [NU2, 60a] her millet olup kibār u şaḡār şoḡbetleriyle müşerref olmaḡı bā'is-i 'izzet bilüp eṭrāf-ı memālik-i 'Arab ve 'Acem'den gelenler nām-ı nīgūlarıyla farṭ-ı iştiyāḳdan meclislerine vāşıl olup 'arz-ı muḡabbet iderler. Cümleden ḳaṭ'-ı naḡar şehinşāh-ı 'Arab ve 'Acem mālīk-i rikāb-ı ümem merḡūm u maḡfūr Sultān Meḡmed Ḥān -'aleyhi'r-raḡmeti'l-ḡufrān- ḡāzretleri bi'z-zāt şevket ü saṭvet ile ziyāretlerine varup ḡin-i ḡitābda "Baba" lafzıyla iltifāt-ı ḡümāyūnlarına maḡhar olmuştur. Bī-ḡadd ü bī-ḡıyās-ı ḡüzīde eşmār ü ezhāra nā'il olmuştardur. Ez-cümle *Şaḡız ebrisi* ve *Londrine ebrisi* ve *Beyāz yapraḡı ḡoḡulı* bu üç 'aded ḡül bunlardan ḡuhūr itmiştür. Ve on ṭoḡuz [NU1, 48a] 'aded zerrīn ki *Nūr-ı Muḡammedī* şarı ve la'līndür. *Mīr-i ezhār* nebātī, *Büyük Süleymānī* şarı, *Ceddi* şarı ve la'līn, *Cihān-tāb* şarı, *Mesned-ārā* şarı

Zekī⁷⁶⁰

Mānend-i Süreyyā ve *Cihāngir-āsā*

Yok ḡāyeti tāze ḡuhūruñ ammā

Pāzārını biñ *Cām-ı Cem'*üñ itdi şikest

Bir cilve ruḡsār ile *Mesned-ārā*

Nev-ḡuhūr-ı Süleymānī şarı, *Şāhāne Süleymānī* şarı, *Cihān-ārā Süleymānī* şarı, *Semen-ārā* beyāz, *Cihāndār* şarı, *Hem-vār Süleymānī*, *Bedaḡşī*, *İnce la'līn*, *Enverī* şarı ve la'līn, *Sultānī* la'līn.

⁷⁶⁰ Zekī:-NU1

‘Ālī

Görenler dīde-i [NU2, 60b] ‘ibret⁷⁶¹ ile bu şun‘-ı Yezdānī

Şenâlarla didiler ismine *La‘līn Süleymānī*

Memdūh Süleymānī ve *Münevver la‘līn, Tūrende* ve otuz beş ‘aded Rūmī lālesi vardır: *Nūr-ı cinān, Nūru’l-kulūb, Hayātu’l-kulūb, Nūr-ı cihān, Nūru’l-‘uyūn, Nūr-ı ‘ālem, Nūr-ı bahār, Nūr-ı behişt, Nūr-ı gülzār, Nūr-ı gülşen, Nūr-baḥş, Gülşen-i zīb, Meneviş, Hilāliyye, Sürḥ-pūş, Siyāhī, Ziyā-pūş, Mihr (ü) māh, Müstesnā, Mülūkī, Rūḥ-baḥş, Gül-pūş,*⁷⁶² *Beyāz kırlangıç,*⁷⁶³ *Meclis-ārā, Haṭāyī, Sulṭānī, Sulṭānī kabāk, Tūrende, Fişne kabāğı, Ablak, Yāḳūtī, Şarābī, Bıyıklı, Al kabāk, Sulṭānī deveboynı* daḫi Frenk’den gelüp bunlardan şāyi’dür. Ve üç ‘aded sünbül *Haṭṭāt Velī Efendi, İplikli* ve *Şūrīde* ve *Mūrboynı* dinilen üç Kāğıd-ḥāne bunlardan şāyi’dür ve ḥadden bīrūn bī-mişl zencebilleri vardır. Ve bir *gül-penbe* rengli Girīd’i vardır ve *Çarḥ-ı felek* nām çiçeğin açduḡın ibtidā faḳīr bunlarda gördüm, İzmir’den ṭoksan sekizde gelüp açılmışdır. [NU1, 48b]

Li-Mü’ellifihi⁷⁶⁴

Didi görüp ‘Ubeydī tāriḥin

Ḥamdü-li’llāh açıldı *Çarḥ-ı felek*

Nām-ı diger *Vefāsız yayla* bu isim faḳīrūndür. İşbu biñ yüz on senesinde [NU2, 61a] beş ‘aded buḡūrlarına bu faḳīr isim vaż‘ itmişüzdür⁷⁶⁵. *‘Alāyim-i semā* ‘alevī katmerdür, *Tāc-ı sulṭānī* beyāz katmerdür.

Li-Mü’ellifihi⁷⁶⁶

Çıkdı bir katmer beyāz buḡūr Velī’de

Tāriḥin didiler nāmuñı ola *Tāc-ı sulṭānī* senūñ⁷⁶⁷

⁷⁶¹ dīde-i ‘ibret: bu dīde-i ‘ibret NU2

⁷⁶² *Gül-pūş;Gül-nūş* NU1

⁷⁶³ burada AE, İÜ1, İÜ2’de *Turuncı kırlangıç* isimli bir lâle bulunmaktadır.

⁷⁶⁴ Li-Mü’ellifihi: Tāriḥ NU1

⁷⁶⁵ vaż‘ itmişüzdür: vaż‘ itmişdür NU2

⁷⁶⁶ Li-Mü’ellifihi: Tāriḥ NU1

Çeleng-i sultānī beyāz :

Li-Mü'ellifihi

Bir güzide beyāz buḥūra nām ile tārīḥ di

‘Ālemde ola tācdār **Çeleng-i sultānī** Velī

Mūy-ı sepīd diger beyāz, **‘Aṣā-yı sīm** diger beyāz.

Ve minhumā⁷⁶⁸;

VELİ ḤALİFE

‘Ālī-himem, şāḥib-kerem, vāşıl-ı feyz ü ḳadr ü mertebet, nā’il⁷⁶⁹-i ‘izz ü cāḥ u menzilet, ‘umde-i ḥ’ācegān-ı Yeñiçeriyān-ı Dergāḥ-ı ‘Ālī cenāb-ı Velī Efendi -‘*ammerehu’llāhü el-‘aliyyü’l-e‘ālī*-. Bunlar daḥi ezhār-perverlige mā’il olup lāle-i Girīd’de ḥālā **Velī Ḥalīfe** demekle meşhūr Girīd bunlardan bedīddür.

Fİ ḤARFİ’L-HĀ

Yegāne-i ṭarīḳ-i ezhāriyāndur.

HİMMET EFENDİ-ZĀDE

Sālik-i sebīl-i hidāyet⁷⁷⁰, mālik-i künūz-ı ‘ināyet, vāşıl-ı ma‘ārif-i ilāhī, nā’il-i ‘avārif-i nā-mütenāhī, yeke-süvār-i meydān-ı belāgat, merd-i dil-ber-i vādī-i feşāḥat, seccāde-nişīn-i irşād-ı ṭarīḳ-i Ḥacı Bayram Velī, Himmet Efendi-zāde Şeyḥ el-Ḥāc ‘Abdu’llāh Efendi. Bunlar daḥi güzide-i ezhāriyāndan olup toḥumdan **Raḥşende Süleymānī**⁷⁷¹ ve **Müşābih-i gül-reng** nām iki ‘aded Rūmī [NU2, 61b] lālesi zuhūr itmişdür⁷⁷². Ve **Zümürd-nişīn alaca** ve **Himmet-zāde alacası** ve **Ḳubbeli** nām üç ‘aded kırmızı Girīd bunlardan bedīddür⁷⁷³, isim kendülerinüñdür.

Fİ ḤARFİ’L-YĀ

⁷⁶⁷ Tārīḥin didiler nāmuñı ola **Tāc-ı sultānī** senüñ : Tārīḥ didiler nāmuñı **Tāc-ı sultānī** senüñ NU1

⁷⁶⁸ Ve minhumā: Ve minhum NU1

⁷⁶⁹ nā’il:cenāb NU2

⁷⁷⁰ sebīl-i hidāyet:-NU1

⁷⁷¹ **Süleymānī-NU2**

⁷⁷² zuhūr itmişdür: vardur NU2

⁷⁷³ bedīddür: şāyi’dür NU2

Altı neferdür, dördi kayd-ı cihāndan vā-reste⁷⁷⁴ ve ikisi rişte-i ‘alāyık-ı dehre pā-bestedür.

Ve minhum;

YORGĀNĪ MEĤMED ÇELEBİ

Şāhib-i cūd u seḥā, mā’il-i luṭf [NU1, 49a] u ‘aṭā, bezm-ārā vü mālīk-i toḥm-ı ezhār-ı bī-ḥadd ü bī-şümār merḥūm Yorġānī el-Ḥāc ‘Ali-zāde Meḥmed Çelebi -‘aleyhi’r-raḥmeti’l-Ġaffār-. Rūzgār-ı nā-hem-vār-ı pāydār olmamağla zamānlarında ancak üç ‘aded zerrīn ki *Revnaḳ-efrūz*, *‘Ayn-ı ‘Ali* ve *Şarı ḳatmer* ki gāh ḳatmer gāh şāde gelür. Ve *Şeş-ḥāne ḳadeḥ sīm* ve iki Rūmī lāle *Mülūkī* ma’rūf ve *Şirīn* nām lāle bunuñ toḥmıdır. Ba’de vefātihi kimi āḥere naḳl idüp ġayruñ ismiyle yād ve kimi daḥi ḥānesinde pāy-māl oldu. Biñ ṭoḳsan ikide rıḥlet itmişdür.

Li-Mü’ellifihi

Biri gelüp ‘Ubeydī fevtine didi tārīḥ

Ḥācī ‘Ali-zāde’nüñ menzili ola behişt⁷⁷⁵

Lenā

Geldi bir āvāz hātifden didi tārīḥini

Gitdüñ el-Ḥācī ‘Ali Çelebi-zāde el-firāk⁷⁷⁶

Ve minhum;

YIRIḲ MÜ’EZZİN

Şalā-ḥū‘ān-ı mināre-i mu‘allā şerefe-i şalāḥ ve bülbul-i nağme-perdāz-ı gülzār-ı ḥayye‘ale’ş-şalāḥ, [NU2, 62a] revnaḳ-efzā-yı maḥfil-i şadā-ḥoşī⁷⁷⁷, bī-revān-ı sāye-i ‘ilm-i Bilāl-i Ḥabeşī; a’nī merḥūm Yırık Mü’ezzīn ‘Ali Çelebi. Toḥm-ı Rūmī’dan sekiz ‘aded lālesi zuḥūr itmişdür. *Zībende*, isim Zekī Efendi’nüñdür. *‘Ali Ağa-pesend morı* isim Çorbacı ‘Ali Ağa’nuñdur. *Dil-firīb*, isim Tezkireci Efendi

⁷⁷⁴ vā-reste: fāriğ NU1

⁷⁷⁵ Tarih beyti:-NU1

⁷⁷⁶ Tarih beyti:-NU1

⁷⁷⁷ maḥfil-i şadā-ḥoşī: şadā-yı ḥoşī NU2

merhūmuñdur⁷⁷⁸. Üsküdārī İmām-zāde'den şāyi'dür. *Dil-pesend*, isim Tezkireci Efendi merhūmuñdur. *Şafā-bahş*, isim Zekī Efendi'nüñdür. '*Alev-tāb, Müferrih-liḳā, Nāz-perver* ve bunlardan ğayrı birkaç tohumları,⁷⁷⁹ morları vardır. Biñ tokısan altı tārīhinde fevt olmışdır.

Tārīh-i Faḳīr

'Ali Çelebi mekānuñ cennet-i 'Adn eylesün Allāh⁷⁸⁰

Ve minhum;

YILDIZ-ZĀDE -'aleyhi'r-raḥme-

Müşkil-küşā-yı umūr-ı evḳāf, sa'd-sitāre vü ma'mūru'l-eṭrāf, ser-çeşme-i şükūfe-perverān-ı 'aşr, güzīde-i kār-azmūde-i dehr, şem'-i cem'-i küttāb mümeyyiz-i ḥesāb u⁷⁸¹ kitāb; a'nī merhūm Yıldız-zāde Meḥmed Efendi -'aleyhi'r-raḥmeti'l-Vahhāb-. Bunlar daḥi ḳudemā-yı ezhāriyāndan olup şāhib-i cem'iyet-i kübrā-yı envā'-ı ezhār olup beş 'aded zerrīnle nāmdārdur. *Āşüb-ı cihān*, isim Aḥmed Çāvuş'ındur. Biñ yüz dört tārīhinde Kürd-zāde [NU1, 49b] Aḥmed Çelebi'de⁷⁸² tohmından zuhūr idüp yanında iki ḳuzusuyla iştirā itmişler. Be-ḥikmet-i Ḥudā [NU2, 62b] mezbūr Kürd-zāde'de biri daḥi zuhūr itmeyüp bunlarda neşv ü nemā bulmaḡla nāmlarıyla meşhūr olmışdır. Ġāyet iri ve Süleymānī ve şāhib-i ḳadeḥ ve çiçege ve bereye saḥī (?) bir şarī çiçekdür.

Cemālī⁷⁸³

Bārek-Allāh zihī şun'u'llāh

Ki bu zerrīn 'adīmü'l-aḳrān

Ġālibā devr ideli 'ālemde

⁷⁷⁸ Tezkireci Efendi merhūmuñdur: Tezkireci Efendi'nüñdür NU2

⁷⁷⁹ tohumları: -NU1

⁷⁸⁰ Tārīh mısra'ı:-NU1

⁷⁸¹ u:-NU2

⁷⁸² Aḥmed Çelebi'de: Aḥmed Çelebi NU1

⁷⁸³ Cemālī:Beyt NU1

Görmedi mişlini çarh-ı gerdān

Seyr iden resm-i dilārāsın anuñ
Hayret-ālūd olur engüşt-be-dehān

N’ola vaşfında disem *Çarh-ı felek*
Görse *Çarh-ı felek* olur hayrān

Tiğ-i şamşām’durur her bergi
Zer-niyām içre olupdur nihān

Cām-ı Cem dinse sezādur kadehi⁷⁸⁴
Gülle-i ra’dan ki virdi nişān

Dīdesi hıyrenür çün görenüñ
Şems-i hāver gibi eyler⁷⁸⁵ leme‘ān

O nezāket o mehābet o vaķār
Var ise anda ola yine hemān

Ne kadar *Mihr ü meh* itdiyse tūlū‘
Ugramaz dā’iresine bir an

Habbezā Hāzret-i Yıldız-zāde
Kim olup anda bu zerrīn ‘ayān

⁷⁸⁴ kadehi: her kadehi NU2

⁷⁸⁵ eyler:ider NU2

Gerçi Kürd-zāde'de itmişdi zühür

Lîk bunlarda şüyü'ı el-ân

Olsa çün *Velvele-ārā* ne 'aceb

İsmidür yek anuñ *Āşüb-ı cihān*

Ey Cemālî idelim aña du'ā⁷⁸⁶

Hişsemend-i kerem ide Yezdān

Ve biri daği *Yıldız-zāde Süleymānisi, Mir'at-ı şafā, 'Ālem-sūz, Hoş-nümā*

nām zerrînler bundan⁷⁸⁷ [NU2, 63a] şāyi'dür. Ve lāle-i Rūmî'de *Hûn-rîz* nām bir lālesi vardır. Ve Girîd'de *Ayva güli-i Yıldız-zāde* demekle meşhûr Girîd bunlardan bedîddür. Biñ yüz on Şa'ban'ınuñ Berāt gicesi fevt olmışdur.

Li-Mü'ellifihi

'Ubeydî biri gelüp fevtine târîhini didi

Yıldız-zāde Meḥemmed Efendi rûhına el-Fātiḥā⁷⁸⁸

Silivri Kapısı ḥāricinde medfûndur. [NU1, 50a]

Ve minhum;

YAPUĞÇI-ZĀDE MEḤMED ÇELEBÎ -'aleyhi'r-raḥme-

Pāk-nihād, 'ālî-nijād, hoş-şoḥbet, ḥûb-ülfet, 'ākıl u şālîḥ ü pür-ma'rifet Yapuççı el-Hāc 'Ali-zāde merḥûm Meḥmed Çelebi -'aleyhi's-sa'āde-. Envā'-ı şükûfede güzîde-perverlige mā'il olup luṭf-ı Ḥayy-ı mecîd ile bir güzîde Girîd'e nā'il olmışdur,⁷⁸⁹ ḥālā ismiyle şüyü' bulmuşdur. Şākirdlerinden birisi Girîd'de İspirlonka'dan kendüsi bulup toprağıyla çıkarup bunlara hediye getirür. Hikmet bu

⁷⁸⁶ Ey Cemālî idelüm aña du'ā: Ey Cemālî yeter du'ā idelüm NU2

⁷⁸⁷ zerrînler bundan: zerrîn bunlardan NU2

⁷⁸⁸ Tarih beyti:-NU1

⁷⁸⁹ olmışdur: olmışlardur NU2

ki kaṭ‘ā birisi zuhūr itmeyüp faḳaṭ bunlara maḥşüş ḳaldı. Ḥālā **Yapukçı** demekle meşhūr ve maḳbūl Girīd’dür.⁷⁹⁰ Ve **Perçemli** nām Girīd daḥi bunlardan şāyi’dür, isim faḳirūndür. Ve toḥumdan ḡāyet güzīde buḥūrları olup on bir ‘aded buḥūrına isim vaz’ olınmışdır. Ez-cümle bir güzīde kırmızısı **Yapukçı** nāmıyla zabṭ ve beyāzlardan **Nūr-ı çemen, Tāc-ı Hürmüz, Fevvāre-i sīm, Pençe-i sīm, Şem‘a-i kâfūr**, [NU2, 63b] **Otağa** ve bir ḳatmer beyāzına **Tāc-ı Hüdhüd** diyü tesmiye olınmışdır. Ve bu faḳir daḥi üç ‘aded beyāzına **Müjgān-ı Zāl, Neşter-i sīm, Nāl-kalem** diyü isim ta‘yīn itmişüzdür⁷⁹¹. Biñ yüz yedi Zī‘l-ḳa‘de’sinde fevt olmışdır.

Li-Mü’ellifihi

Biri ḳalkup fevtine didi o dem tāriḥini

Gel Meḥemmed Çelebi rūḥına okı el-Fātihā⁷⁹²

Edirne Ḳapısı ḥāricinde Ḥaṭṭāt Kırimī mezārı ḳurbında medfūndur.

Ve minhum;

YÜMNİ EFENDİ

‘Ālim-i ‘ulūm-ı ḡarībe, vāḳıf-ı rumūz-ı ‘acībe, ḥarīf-i laṭīfū‘l-keḷām, ḡarīf-i zevi‘l-iḥtirām, şāḥib-i lāle-i Kıbrıs ü Girīd-i şarı⁷⁹³ ḡün-ā-ḡün cenāb-ı Yümnī Efendi -Nāl-i merāma bi’n-nūn-. **Tācdār** şarı Kıbrıs ve **‘Unnābi** ebrili şarı Kıbrıs ve **Toḥumlu** şarı Kıbrıs, **Nebātī** şarı Kıbrıs, **Büyük altuntop** Kıbrıs, **Küçük altuntop** Kıbrıs, **Küçük turfanda** Kıbrıs, **‘İtrī** Kıbrıs. Bu sekiz ‘aded lāle bunlardan şāyi’dür⁷⁹⁴. Vāḷidi Kıbrıs mollası olmaḡla kendüsi getürmişdır.

Ve minhum;[NU1, 50b]

YEŞİLLİ MEḤMED EFENDİ

⁷⁹⁰ maḳbūl Girīd’dür: maḳbūldür NU2

⁷⁹¹ ta‘yīn itmişüzdür: tesmiye itmişdür NU2

⁷⁹² Tarih beyti:-NU1

⁷⁹³ Girīd-i şarı: Girīd ü şarı NU1

⁷⁹⁴ bunlardan şāyi’dür:-NU1

Mā'il⁷⁹⁵-i ezhār, ṭālib-i eṣmār, šāhib-i toḥm-ı lāle vü sünbül-i mergüb Yeşilli Meḥmed Efendi der-Ḥazret-i Ebā⁷⁹⁶ Eyyüb. *Şagîr mercân-pāre* nām Rûmî lāle bunuñdur, isim faķirüñdür. Mezbûr ekṣer-i evķātda cāme-i sebz-gün⁷⁹⁷ ile cılve-perdāz-ı çemen-i şofa-i [NU2, 64a] şükûfe-perveri olduğıçün laķablary Yeşilli olup ve bundan ğayrı ṭarîķ-i ezhāriye ve şükûfe-fürüşîye pāy-ı cinān-ı himmet olmış ilḥvāndan şarf-ı yāda kimse olmaduğı ecilden ḥaḍravāt-ı pāy-ı ezhārda pā-māl olduğı gibi bu daḥi cümle ezhāriyānuñ altına taḥrîr ü taṣṭîr⁷⁹⁸ olındı.

Ḥālā ism ü cismleri mevcûd olan eşcār ve ezhār ve piyāz-ı ezhār ve bîḥ-i ezhār ve zer'-i ezhār kimlerden zuḥûr itdüğine zafer bulunmayup bu maḥalle 'ale'-esāmî taḥrîr olındı.

ECNĀS-I GÜL

Ecnās-ı gül on 'adeddür. *Edirne, Saķız*⁷⁹⁹.

Beyt

Bir gülüñ saķızda dil oldı belā-keş bülbülü

Bilmez idüm böyle zībā olduğın Saķız gülü⁸⁰⁰

Yediveren, Ra'nā, Zībā, Darçınî, Nāşır sāde şarıdur, *Şarı şad-berg* ve *Ān, Mışır*

DER-ECNĀS-I FUL VE YĀSEMİN

Ful-i Mışrî sāde, *Ful-i ḳatmer* be-nām *Rāzıkî, Ful-baḥri, Beyāz yāsemin, Şarı yāsemin*

DER-ECNĀS-I ŞÜKŪFE-İ EŞCĀR

Ḳatmer nār nām-ı diger *Gül-nār, Ḳatmer şeftālū, Ḳatmer bādām, Ḳatmer erik*

⁷⁹⁵ Mā'il: Nā'il NU2

⁷⁹⁶ Ebā:-NU1

⁷⁹⁷ sebz-gün:sebz NU2

⁷⁹⁸ ü taṣṭîr:-NU1

⁷⁹⁹ *Saķız: Şaķız* NU2

⁸⁰⁰ Beyt:-NU2

DER⁸⁰¹-ECNĀS-I LEYLĀK

Yedi nev'dür. *Sultānī kırmızı, Beyāz sarı* nām-ı diger *Ķatırkıyruğı, Şarı hindī, 'Acem leylākı, Mısır leylākı* nām-ı diger *Zenzeleh, Ķatırtırnağı*⁸⁰²

ECNĀS-I BA'Ž-I EŞCĀR-I ŞÜKŪFE

Mürver, Girebolı, 'Anberbāris, La'l-pāre, Erguvan, Tesbiḥ çiçeği, Ahū ağacı ki⁸⁰³ *بیم قید خزان نیست شاخ اهورا* [NU2, 64b], *İvid ağacı*

ECNĀS-I SŪNBŪL⁸⁰⁴

Reyhānī çivid mā'isi uzun lülelidür, *Akşak* çivididür. *Maṭrabāz* çivididür. *Silivri* üç nev'dür, biri [NU1, 51a] mā'idür *Aḥmed Begli* dirler, ikisi siyāha mā'il⁸⁰⁵ çivididür ki biri *İrī* ve biri *Ḥurde*'dür, *Ḥurde*'si mu'teberdür. *Zü'l-flķārī* mā'idür, iki çatal açılır.⁸⁰⁶ *Ķandilli* mā'idür⁸⁰⁷, *Sürmeli* mā'idür, *Şolak* mā'idür. *Yağcı* açık mā'idür, turfandadır. *Toḥumanası* koyı⁸⁰⁸ mā'idür. *Ķarabacak* koyı⁸⁰⁹ mā'idür, *Baldırıkara* mā'idür, *Şaçaklı* mā'idür, *Bozyüyreḳ* fi'l-vākı' boz renklidür. *Ķatırcı* boz renklidür, *Bakraş* envā'ına ḥadd yokdur. *Kürdī* nev'i bī-nihāyedür, *Mağnisa* tūrende iki nev'dür, açık mā'i ve koyı mā'i *Eregli* turfanda açık mā'idür. *'Acemī köy* nām-ı diger *Mallım*.

Peç sünbüli: *Ġrandük*, kebīr ve şağīr iki nev'dür, mā'i ebrīdür, *Paşdūd* açık mā'idür, *Çividī* ebrīdür. *Ķızımtırak, Mā'i Bosna*.

Ķatmer: *Mā'i Ķatmer, Burusa, Mā'i Ķatmer, Çividī Ķatmer, Boz Ķatmer, Nīm Ķatmer* mā'idür⁸¹⁰, *Ķandilli Ķatmer, Şağīr Ķatmer*

⁸⁰¹ DER:-NU1

⁸⁰² *Ķatırtırnağı: Ķatırkıyruğı* NU1

⁸⁰³ *Ahū ağacı* *بیم قید خزان نیست شاخ اهورا* (Ahu ağacının dalı için sonbahardan korku yoktur.): -NU1

⁸⁰⁴ SŪNBŪL nev'dür: NU2

⁸⁰⁵ mā'il: mā'ildür şöyle NU1

⁸⁰⁶ *Zü'l-flķārī* mā'idür, iki çatal açılır: -NU1

⁸⁰⁷ mā'idür: -NU1

⁸⁰⁸ koyı: -NU1

⁸⁰⁹ koyı: -NU2

⁸¹⁰ mā'idür: -NU1

Sāde beyāz: *Şofya beyāzı, Kavala beyāzı, Magnisa, Şām, Bakraş, Kürdî, Freng, Franşa*

Katmer: *Freng beyāzı*, [NU2, 65a] *Sünbül-i Taberî*

Peç beyāzı: *Penbe beyāz, Kebîr Haţţâţ, Kırmızı* iki nev'dür kebîr ve şağîr. *Ebrî* iki nev'dür kebîr ve şağîr, *Hurde* hâlis beyāz iki nev'dür kebîr ve şağîr, *Bıyıklı, Kırmızı, Bosna, Sünbül-i Habeşî* ve *Sünbül-i Arabî* nām-ı diger *Karagöz beyāzı*

ECNĀS-I ZERRĪN

Azğun la'lin şarıdur, *Azğun Süleymānî* şarıdur, *Şems-i cihān* şarıdur, *Şarı arslan, Na'li-zāde Mülūkisi, Na'li-zāde Süleymānisi, Liver* beyāzdur, *Hilāliyye* nām-ı diger *Noḥūdî* nebātîdür, *Şun'-ı la'lin* şarıdur, *Seyf-i la'lin* şarıdur, *Tamğalı* şarıdur, *Hüseynî* şarıdur, *Bālā* şarî, *Hürşîd-i 'atîk, Deli Aḥmed* şarî, *İrigöz* şarî⁸¹¹, *Keçi Pây*⁸¹² beyāzdur, *Mercimek şarısı, Manḡur şarısı*, [NU1, 51b] *Mercān* beyāzdur.

ECNĀS-I SĪM

Küşāde-i garrā, Taşcı, Manḡur, Tabaka, Deveboynı

ECNĀS-I KATMER

*Aṭa katmeri, Altuntaş katmeri, Kıbrıs katmeri*⁸¹³ ortası beyāzlı şarıdur⁸¹⁴, *Tunus katmeri, Fas katmeri, Girîd katmeri, Sîm-katmer*

ECNĀS-I FRENG ÇİÇEGİ SĀDE

Şarı memek, Beyāz memek Peç'üñdür, *Limonî yüksek kadeḥ soñ* Peç'üñdür. *Şarı menişi, Beyāz menişi, Şarı borı, Beyāz borı*, [NU2, 65b] *Beyāz-ı evvel, Miskîn-kadeḥ* soñdur, *Cendere, Feyz-i Berrākî, Berrāk yüksek-kadeḥ*

ECNĀS-I KATMER-İ FRENG

Katmer deveboynı nām-ı diger *Sîm-katmer deveboynı*, *Şarı borı*⁸¹⁵ nām-ı diger *Şaçaklı, Tirfil katmer, Katmer borı*

⁸¹¹ şarî:-NU2

⁸¹² *Keçi Pây: Beyāz Keçi Pây* NU2

⁸¹³ *katmeri:-NU2*

⁸¹⁴ ortası beyāzlı şarıdur: ortası beyāzdur NU1

ECNĀS-I PULYE

Freng yakasında Malta'ya qarīb bir aṭanuñ ismidür. Ma'hūd çiçekler ibtidā mezbūr aṭadan gelmekle yiri ismiyle tesmiye olunmuşdur. *Sāde şarı, Süleymānī, Ebrī^{#16}, Şoñ menekşe* beyāz sâdedür, *Ķatmerī^{#17}, Ķatmer Süleymānī* şarıdır.

ECNĀS-I PEÇ PULYESİ

Peç pulyesi sâdedür. *Muḥammedī* iki nev'dür şağır ve kebır, *Şalkımlı, Süleymānī* iki nev'dür kebır ve şağır, *Limonī* iki nev'dür kebır ve şağır, *Peç Ķatmeri*

ECNĀS-I LĀLE-İ RŪMĪ

Şoñ deveķabağı beyāz^{#18}, *Şarı Ķabaķ, Türende Ķamış, Kefe lālesi* evvā'-ı bī-ḥesābdur. *Yer tezene* envā'-ı lā-yuḥşādur. *Eşek lālesi* nām-ı diger *Pamıķlı, Ķatmer Frengi* ve altı nev' Peç lālesi bunlardır.^{#19} *Kebır Nu'mān kırmızı, Kebır Nu'mān beyāzlı, Allı alaca, Beyāz monla, Türende*, diger türende *Morlı ablaķ, Siyāh lāle, Ser-nigün* nām-ı diger^{#20} *Esved-i şāhī* isim faķırüñdür. *Yeşil lāle^{#21} ser-nigün, Ķod-rüy-ı şāhī* isim faķırüñdür. *Mor lāle ser-nigün, Beyāz lāle ser-nigün, Nebātī lāle ser-nigün*, [NU2, 66a] *Beñli lāle ser-nigün* bu dördine daḥi faķir *Yerebaķan* diyü tesmiye itmişüzdür^{#22}. *Beyāz Nu'mānī şaķāyık* nām-ı [NU1, 52a] diger *Tüg-ı şāhī* Burusa'da *Aķburun* dirler.

ECNĀS-I TŪĖ-I ŞĀHĪ

Turuncı sāde, Şarı sāde, Ķatmer turuncı, Ķandil çiķegi isim faķırüñdür. Peç'üñdür, biri de Kıbrıs'dan gelmişdür.

ECNĀS-I ARI ÇİÇEGİ NĀM-I DİGER TŪTİ VE ZENBŪR

^{#15} Şarı borı: Şaz borı NU2

^{#16} Ebrī:-NU1

^{#17} Ķatmerī:-NU1

^{#18} beyāz:-NU2

^{#19} bunlardır: bunlardan NU1

^{#20} diger:-NU1

^{#21} Yeşil lāle: Yeşilli lāle NU2

^{#22} itmişüzdür: itmişümdür NU2

Envā'-ı hadden bîründür. *Şa'leb* birkaç nev'dür. *Tutyā* iki nev'dür, biri Burusa'nuñdur, biri Erzurum'nuñdur. *Ķartal çiçeği*, *Şems çiçeği*, *Küçimen* isim fakîrünüñdür, Peç'den gelmişdür.

Beyt

Bir müyesser zehrdür kim nāmı anuñ *Küçimen*

Ķurmuş otāğ-ı sebzîn eṭrāfın aldı semen

Ķıṭ'a-i Azîzî Ḥātûn⁸²³

Yiri yarup çıka geldi bürünmiş sebz-i pūṣānî

Açıldı bāğ-ı dehr içre *Küçimen* tāt-ı sulṭānî

Şükûfe-perverîn düzmiş iderler cümle ta'zīmāt

Bezemiş kendüyi şaf şaf yanında cümle sekbānî⁸²⁴

Temāṣā itmede dā'im niçeler ṭaraf-ı gülzārî

'Azîzî sen de geṣt it çün bilürsin bu cihān fānî⁸²⁵

Civān bergi, *Yer leylākî* nām-ı diger *Leylākî sūnbül*, *Dürr-i yektā* nām-ı diger *Arap ṭaşağı*, *Ķarğa paşmağı*, *Yeryüzi*, *İsmordine*, *İşkorçine*

ECNĀS-I MİSK-İ RŪMÎ

İkidür, şarî [NU2, 66b] ve beyāz

ECNĀS-I ÇİGDEM

Şarî kabak, *Türende*, *Şarî türende*, *Şoñ çigdem şarî*, *Girîd çigdemî* martda açılır, *Peyk-i şitā* iki nev'dür mā'i ve beyāz türendedür nām-ı diger *Habeşî*, *Peyk-i*

⁸²³ Ḥātûn:-NU1

⁸²⁴ Şükûfe-perverîn düzmiş iderler cümle ta'zīmāt/ Bezemiş kendüyi şaf şaf yanında cümle sekbānî: Şükûfe-perverîn ṭurmuş iderler aña ta'zīmāt/ Temāṣā itmede dā'im niçeler ṭaraf-ı gülzārî NU2

⁸²⁵ Temāṣā itmede dā'im niçeler ṭaraf-ı gülzārî/ 'Azîzî sen de geṣt it çün bilürsin bu cihān fānî: Nigeh it şun'-ı Ḥaḳḳ-ı lâ-yezāle 'ibret al bundan/ 'Azîzî sen de gel geṣt it bilürsin bu cihān fānî NU2

bahār üç nev'dür, nām-ı diger *Lāle pezevengi*, *Beyāz siyāh elifli*, *Şarı siyāh elifli*, *Şarı nebātī elifli*, *Çigdem-i 'İsā* nām-ı diger *Karagöz borısı*

ECNĀS-I ZANBAK

Sultānī mızrakı, *Tahtalı*, *Rodos* şöndür, *Kara zanbak*, *Katmer* Peç'üñdür, *Kum zanbakı*, *Şarı zanbak* [NU1, 52b]

ECNĀS-I ZÜLF-İ NİĞĀR

Al Frengī, *Ebrī*, Akbaba Tağları'nda katı çokdur.

ECNĀS-I SUSEN PİYĀZI

Nev-rūz suseni iki nev'dür, biri Qadīm ve biri Frengī, *Zebrānī*, Erzurumīdür, *Kaṭīfe çiçegi* nām-ı diger *Deveboynı*, *Altun suseni* bütün şarıdır, diger *Bütün mā'ī*⁸²⁶ diger *Beyāz ile Nebātī alacā*⁸²⁷ ve Peç suseni iki nev'dür, Peç'den gelmişdür biri *Gāyet renkli mā'ī* ve biri *Beyāz ile Nebātī alacā*dur.

Diger köklü olan susen: *Frengī* iki def'a virür, Habeşī ki *Ciş Ciş* dirler *Beyāz*, *Çividi*, *Bodur susen*, *Herdemtāze*, *Kuşkonmaz*

ECNĀS-I BAĞA

Hindī ebrīdür, *Kırmızı*, *Beyāz* [NU2, 67a] gāyet güzidedür.

ECNĀS-I ŞAKĀYIK

Gül-günī katmer, *Kırmızı katmer*, *Gül-günī sāde*, *Kırmızı sāde*, *Koḫriḳā* sāde beyāzdur.

ECNĀS-I LĀLE-İ GİRİD

Envā'-ı Kırmızı: *Bedahşī*, *Velvele*, *'Alī Çorbacı*, *Retme*, *Boyıgüzel*

Envā'-ı Şarı: *Nilüfer* nām-ı diger *Şol kol*, Girīd'de böyle meşhūrdur. *Altunşarısı*, *Todori*, *Botoline*, *Ağaşarısı*, *Nebātī*

Envā'-ı Kırmızı Ebrī: (?), *Şeceriyye* Kör Oṭabaşı'ndan şāyi'dür. *Aḫmedī*, Aḫmed Kethudā'ya nisbet olunur. *Tiryākī ebrisi*, *Zümrüd-nişin-i cedid*, *Tüḡ-i*

⁸²⁶ *Bütün mā'ī*: *Bütün mā'ī*'dür NU2

⁸²⁷ *Nebātī alaca*: *Nebātī alaca*'dur NU2

*cedid*⁸²⁸, *Bebr-i tâcdâr*, *Velvele-ârâ* nâm-ı diger *Qara cehennem*, *Emîr Ağa-zâde ebrîsî*, *Uhlamurcî*, *mi'de-nüvâz*, *Nîm-ķatmer*, *Ĥatâyî*

Envâ'-ı Beyâz: *Çiftçi beyâzı*, *Beyâz şad-berg*

Envâ'-ı Yeşil: *Sebz-i Süleymânî*, *Sebz-i keçküldâr*

Envâ'-ı Tohumlu Kırmızı: *Şağîr tohumlu*, *Hacı MeĤmed tohumlısı*

ECNÂS-I KUDS

Sâde Kuds, *Aşıl Kuds*, *Al Kuds*, *Turuncı Kuds* fakîrden şâyi'dür. *Jağand* Peç'üñdür.

ECNÂS-I ZENCEBİL-İ MAĞNİSA

Demürçî kırmızıdur, *Tire morı* [NU1, 53a] mâ'idür, *Çivid* ortası ĥurde, *Al* ortası ĥurde, *Güvez* ortası ĥurde, *Yeşil kâse*, *Gül-günî*, *Ĥatîb alı*, *Ĥatîb beyâzı*, *'Abdî Beşe alı*, [NU2, 67b] *Aşçı beyâzı*, *Diger beyâz*, *Arnavud* nâm-ı diger *Dihâvî*, *Balaĥlı morı*, *Çelebi morı*, *Qara bıyık morı*, *'Abdu'llâĥ Efendi morı*, *Dâvud Ağa alı*, *'Ali Ağa alı*

ECNÂS-I ZENCEBİL-İ GİRİD

Mâ'i sâde, *Mor ķatmer*

ECNÂS-I ZENCEBİL-İ FRENG

Beyâz gâyet al, *Allı alaca*, *Penbe*, *Qahverengi*, *Menşûr*, *Yeşil kâse*, *Al tirfil*

ECNÂS-I ŞEB-BÛY

Al ķatmer, *Al sâde*, *Kırmızı ķatmer*, *Kırmızı sâde*, *Beyâz ķatmer*, *Beyâz sâde* diger *Miskî beyâz*, *Mor ķatmer*, *Mor sâde*, *Gül-günî ķatmer*, *Gül-günî sâde*, *Şarı ķatmer*, *Şarı sâde*, *Ebrî ķatmer*, *Ebrî sâde* Peç'üñdür.

ECNÂS-I BENEŞE

Al, *Mor ķatmer ve Mor sâde*, *Beyâz ķatmer*, *Beyâz sâde*, *Kırmızı*, *Hercâyî*, *Mısıır*

⁸²⁸ *Tûğ-i cedid: Tûğli-i cedid* NU2

ECNĀS-I ARANFİL

Rengi güzel, Bozuk al, Ca'fer g l-g nisi, Berber mori, 'Arabacı, azz z, Pirincci, eb-k   , Macar bey zi

Ma'l m ola ki bi  seksen be  t r hi hil line gelince aranfil aldırma a kimse bilmeyüp a ırtmac iderlerdi, be de onda biri ancak kök atardı. Pes t r h-i mezb ra geldükde m h-ı temmuzu  ni ında [NU2, 68a]  sk d r  'Ali elebi'de   ara geçerken bir kedi o unup yire düşürür, mezb r 'Ali elebi da i a ı g rmey p yigirmi g n mi d r  ol a  r h li üzre alup meger  ft del kden anu  bir aldırmalı ı bo umından  ikest olup bir semti anadan bir mi d r ayrılıp be-hikmet-i H d  toprak da i  stini aplamı  alur. Vakt  ki 'Ali elebi da i sif l-i mer  m  bu h lde göricek aldurdu da me' l ne olduğunu m   hede ider. Ahv l ma'l m oldu da Cen b-ı H zret-i H   'a hamd   sen  eyleyüp bir a  s l bu minv l üzre aldırma a i tig l idüp amm  ı  ay  halkdan ketm   ihf  ider; amm  ki o san sekiz senesinde s 'irleri da i bir ar k ile bu ahv le v  ıf olup herkes aldırma a heves eylerler ve bu da i ma'l m ola ki ezh r içinde aranfilden dostluk ile i tihar bulmu dur. Hatt  m cerreb  r ki zen n ısm  terbiye itd  i aranfil fir v n olur, dirler me   rdir.⁸²⁹

ECN S-I 'ANBER-B Y

 arı ced d,  arı 'at k, Bey z 'at k⁸³⁰, Bey z ced d Pe '    r, [NU2, 68b] g yet hurde ve hoş-b  r.

ırmızı:

T r h-i Ni  r ⁸³¹

 br h m Efendi'de

Bir tu fe açıldı kim

⁸²⁹ Ma'l m ola ki..... dirler me   rdir:-NU1

⁸³⁰ Bey z 'at k: -NU1

⁸³¹ Ni  r :-NU1

Oldı dehen-i ‘âlem

Evşâfı ile pür-gû

Yārân işidüp nâ-geh

Didiler aña târîh

Açıldı bi-ḥamdi’llâh

Bir kırmızı *‘Anber-bû*

Peygamber düğmesi ve *Sâde Frengi*

ECNÂS-I HÜSN-İ YÛSUF

Al, Beyâz, Kırmızı içinde kimi beyâz ve kimi alaca olur nâm-ı diger *Gül-i ‘âşık* bir *Kızım tıraḡ* daḡı vardır Peç’üñdür, ḡâyet çok başludur, güzidedür.

ECNÂS-I GELİNCİK

Beyâz katmer ve sâde, *Al* katmer ve sâde, *Gül-günî* katmer ve sâde, *Kırmızı* katmer ve sâde, *Renksüz* katmer ve sâde, *Mor* katmer [NU1, 53b] ve sâde

ECNÂS-I MÜTEFERRİKA

Nergis katmer ve sâde, diger nergis *Şalkımlı* Peç’üñdür. *Haşhaşi* katmer, al, gül-günî ve beyâz ve kırmızı ve boz ve mor ve sâdesi de olur *Hezâriyye* bu daḡı al ve gül-günî ve beyâz ve mor olur katmer ve sâdesi olur.

YONCA

Bunuñ daḡı envâ’ı olur *Hünkâr-pesend* nâm-ı diger *Zebân-pes, Ayçiçeḡi* ve *Yıldız çiçeḡi, Şeb-küşâ* bunuñ daḡı envâ’ı olur. İkindiden şoñra açılmaḡa başlayup kuşluk [NU2, 69a] vaktine dek açık ṡurur. *Şarmaşık* nâm-ı diger *Ḳahḡaha* bu daḡı gice açılır, gündüz kapanur. Ve *Müşk-i şeb* bu da gicede açılıp gice ḡoḡar lâkin şudâ’ irâş ider. *Küpeli* bu da bir kaç nev’dür, sâdesi ve katmeri olur. *Ḳaṡife çiçeḡi*

turuncı ve şarı katmeri ve sâdesi olur A'cām **Nazar-bāz** dirler ve küçüğüne **Hoş-nazar** dirler. **Kar çiçeği** nām-ı diger **Papçal** üç nev'dür; hâliş beyāz ve nebātî ve kırmızı olur. **'Anberî, 'Ūdî, Cabbār** nām-ı diger **Sa'ter** ve **Mercân köşk, Dil-ber perçemi, Serv-i sehi, 'Ayn-ı şafā, Şadef, Pelin, Kāfūr, Pitran, Turunc-ı Rūmî, Siñirli yaprak, Feslegen-i 'atîk, Feslegen-i cedîd** işbu feslegen⁸³² yüz onda⁸³³ zuhūr itmişdür, bir kıvırcık yapraklı hoş-bū⁸³⁴ feslegendür.

Li-Mü'ellifihi⁸³⁵

Tohmını eyledüm târiḥ 'Ubeydî

El-ḥamdüli'llāh zuhūr eyledi nev fesleyen

ECNĀS-I EKŞİ LİMON

Sakız, İstanköy, Küçük Rodos, Büyük Rodos, Anṭalya, Bidre, ağaç kavunu gibi iri olur, [NU2, 69b] **Mürekekb** Mısır'ındur, gāyet şuludur. **Hammāsî** bu daḥi Mısır'ındur, bu minval üzredür. **Kızıl limon, 'Acur, Isḳaramanḳa, Burunlı** Yahūdiler Kāmiş bayramında aña muḥtācdur. **Memeli** nar yapraklıdır. **Emrud-ı şağîr**, [NU1, 54a] **Emrud-ı kebîr, Kabāk, Varul, Fesleyen**, kabuğı düz gāyet iyüdür, biñ yüz onda Şam'dan gelmişdür. **Fıstık, Yūsufî limon, İçinde limon** bu ikisi Hüseyn Paşa'dan şāyi'dür⁸³⁶. **Nışfî turunc** ve **Nışfî Nîme** limon⁸³⁷, **Ağaç kavunu**

ENVĀ'-I ṬATLI LİMON

Rodos, Anṭalya, Tunus ve **Lisyān-ı şağîr** ve **Lisyān-ı kebîr, Tunus müşābihi**

ECNĀS-I EKŞİ TURUNC

Sakız-ı kebîr⁸³⁸, Trabzon kebîr⁸³⁹, Trabzon şağîri, Altı okḳa, Kübbad⁸⁴⁰

⁸³² işbu feslegen:-NU1

⁸³³ yüz onda: yüz on senesinde NU2

⁸³⁴ hoş-bū:-NU1

⁸³⁵ Li-Mü'ellifihi: Tārīḥ-i faḳîr NU2

⁸³⁶ şāyi'dür: şāyi' olmuşdur NU2

⁸³⁷ **Nışfî limon: Nîme limon** NU1

⁸³⁸ Sakız-ı kebîri: Sakız-ı kebîr NU2

⁸³⁹ Trabzon kebîri:-NU1

⁸⁴⁰ Altı okḳa, Kübbad:-NU2

Şakız şağiri, Trabzon şağiri, Şeş-per⁸⁴¹, Şeş-per azğuni, Mersin-i şağir, Mersin-i kebîr, Arpacık Kıbrıs'dur. *Kabuğu yeşil* Girid'üñdür kabuğıyla yenür. *Memeli, Portakal, Portekiz*

ĤĀTİMETÜ'L-KİTĀBİ BEDĪ'Ü'L-ÜSLŪB⁸⁴²

Li'l-lāhi'l-ḥamdi ve'l-minne bu risālenüñ itmāmına 'alā ḳadri't-ṭāḳā ihtimām-ı tām idüp iḥtitām bulmuşdur. Ve bi-mennihi te'ālā ezhāriyān-ı müteḳaddimünüñ āṣār u nāmları ferāmūş olunup elsine-i nāsdan münḳaṭı' olmuş iken bu muḥtaşar sebebiyle [NU2, 70a] tāze ḥayāt buldılar. İmdi nāzır olan⁸⁴³ aḥbāb-ı ḥuleşādan recā ve temennāmuz oldur ki ⁸⁴⁴ اول الناس اول الناسی mefhūmı üzre vāḳı' olan ḳuşūrumuza nigāh-endāz olmayup dāmen-i 'ayb-pūşi ile noḳşān-ı rāygānumuzı nihān idüp mümkün olduğı mertebe taşḥih buyurmağa⁸⁴⁵ himmet ideler.

Tārīḥ Li-'Mü'ellifihi Berāy-ı İtmām Şoden İn Risāle-i Mergūbe⁸⁴⁶

'Ubeydī çün bu te'lifi 'aṭā itdi saña Allāh

'Aceb maḳdūruñı bezl eyledüñ bunda hemān lillāh

Ḥitāmına ṭulū ' idüp derün-ı sineden tārīḥ

Müyesser oldı tamāmı didüm ben El-ḥamdü-li'llāh

Sene 1110

⁸⁴¹ *Şakız şağiri, Trabzon şağiri, Şeş-per*:-NU2

⁸⁴² ĤĀTİMETÜ'L-KİTĀBİ BEDĪ'Ü'L-ÜSLŪB: ĤĀTİMETÜ'L-KİTĀB NU1

⁸⁴³ İmdi nāzır olan:-NU1

⁸⁴⁴ "İlk insan ilk unuttur" Arap atasözü

⁸⁴⁵ nihān idüp mümkün olduğı mertebe taşḥih buyurmağa: mümkün olduğı mertebe taşḥih buyurup nihān buyurmağa NU2

⁸⁴⁶ Tārīḥ Li-mü'ellifihi Berāy-ı İtmām Şoden İn Risāle-i Mergūbe: Tārīḥ-i Faḳir Berāy-ı İtmām İn Risāle NU2

5. SÖZLÜK⁸⁴⁷

-a-

akrebler: Yaprakları kurulmuş yay gibi öne eğilenlere denir. Makbul değildir. (Ali Çelebi)

-b-

baş: Açılmış tanelere denir. (Ali Çelebi)

berg: Yaprak (taç yaprak). (Ali Çelebi)

-d-

değirmi: Yaprakları yassı olup, birbirine yakın olanlara denir, vasatlardandır, itibar edilmez. (Ali Çelebi)

dendânlı: Taç yapraklarının uçları testere dişi gibi olandır. (Ali Çelebi)

desterele: Yapraklarının kenarları bükülüp, testere gibi dişli olanlara denir, zarar vermez. (Ali Çelebi)

dil: Tanelerin içindeki iplik gibi şeylere denir. [Tohum dili, çiçeğin dişi organı.] (Ali Çelebi)

don kesti: Lâle baş gösterdiğinde, kış gecelerinde hava açık olduğunda tarhların üzerinde kar yoksa soğuğun şiddetinden ve dondan toprak lâlenin yapraklarına yapışıp bir iki parmak yükseldiğinde bazı soğanın köklerini toprak almak hasebiyle yaprağını keser ve soğanın telef olmasına sebep olur. Buna don kesti derler. (Mîzân)

düğme: Sümbülün alttaki şişkin kısmı. (Ali Çelebi)

-e-

et toprağı: İçinde ufak taşı olmayan toprağa denilir. (Mîzân)

-f-

fetîle-i derûn(İç fitil): Lâlelerin iç fitili tarifi odur ki iç kısmının ortasında tohum başlığının etraflarında altı adet ince mil üzerine sanki birer pirinç tanesi oturmuş gibidir ki onların kimi siyah, kimi mor, kimi elmas rengi, kimi bulut rengi, kimi sarı

⁸⁴⁷ Sözlük, çalışma sırasında incelenen Şükûfe-nâmeler (Çiçek Risaleleri) bölümünde yer alan eserlerde yazarlar tarafından ifade edilen çiçek yetiştiriciliği ile ilgili terim ve kavramlardan derlenmiştir. Parantez içindeki kısaltmalar eser adlarına işaret etmektedir.

ve kimi sisli elmas rengi olurlar. Şükûfeciler arasında fetîle-i derûn denir. (Takvîmü'l-Kibâr)

-h-

habbe (tohum): Kadehlerin içindeki ufak tanelere denir. (Ali Çelebi)

hem-vâr: Önce açılan baş solmadan, dağılmadan diğer başları da açılanlara denir. (Ali Çelebi)

-i-

iplik: Tanelerin ince saplarına denir. (Ali Çelebi)

iplikli: İpliği sağlam olup, baş tutanlara denir. Beğenilir. (Ali Çelebi)

ipliksiz: İpliği zayıf olup, baş götürmeyip, eğilip, dağılana denir. Bu büyük ayıptır. Kimse beğenmez. (Ali Çelebi)

-k-

kadehî: Ortalarında kadehleri olması sebebiyle; Frenklerin getirdiği fulden, boru, binlik çiçekleri, zerrînler ve deveboyunlarının genel adıdır. (Ali Çelebi)

kâmilü'l-levn: Koyu renkli. (Ali Çelebi)

kavarsa: Goncaların saklı olduğu tarafa denir. (Ali Çelebi) Kavarsa tabiri kaba ve soğuk olduğundan meşime (döl yatağı) ismi ile isimlendirilmek daha doğru olacağını Arif Efendi makul görmüştür diye tabir olunur. (Abdullah Çelebi)

kehrübâ: Zerrin-kadehin yaprakları beyaz veya nebâtî, kadehi kibritî olanıdır. (Ali Çelebi)

kılavuz: Lâle dikiminde dördüncü sene soğanların bazıları kuruğunu gösterip açılırlar bunlara kılavuz denir. (Takvîmü'l-Kibâr)

kıvırdı: Yapraklarının kenarları bükülenlere denir. Makbul değildir. (Ali Çelebi)

kitâbe: Yaprakların kornetlerinden aşağı dibe yakın yere kadar kitabe olduğundan, lâle kitâbe buldu derler. (Mîzân)

kulak: Lâlenin dibinde yaprakları birbirini kuşatmış olmalı, Lâlenin dibinde yaprakları birbirini kuşatmış olmalı, yani dış yaprakların dipleri düz, eşit ve diğer tarafa meyilli olmayıp iç yapraklarını kucaklamalı. Zıttı olursa ayıplı kabul edilir ve buna kulak denilir. (Mîzân)

küpleme: Lâlenin baş tarha layık olması için sağlaması gereken şartlardan biri eteksiz olmasıdır, yani yaprakları enli olmamalıdır, eğer enli olursa hokka çevirmede aşırıya kaçır ve karınlı olur, buna da küpleme denilir. (Mîzân)

küşâde: Yaprakları, öne ve ya arkaya kaçmayıp doğru duranlara denir. (Ali Çelebi)

-l-

la'lîn: Zerrin-kadehin yaprakları sarı veya beyaz olup, kadehi kırmızıya çalanıdır.(Ali Çelebi)

-m-

mil: Mil diye kuruğu sarıp sarmalayan yeşil yaprağa derler ki kuruğun muhafazasıdır ve lâlenin güzelliklerindendir. (Mîzân) Lâlenin ikinci yaprağının ortasından çıkan üçüncü yaprağına mil denir ki lâlenin kuruğu o milin ortasında saklıdır. (Takvîmü'l-Kibâr)

müdevver: Kadehleri yuvarlak olana denir. (Ali Çelebi)

müselles: Kadehleri üç köşeli olana denir. (Ali Çelebi)

-s-

sarılar: Zerrin-kadehin yaprakları ve kadehi sarı olana denir. (Ali Çelebi)

Süleymânî: Yaprakları ince olup, araları açık olanlara denir. Bunlara çok itibar edilir.(Ali Çelebi)

-ş-

şedîdü'l-levn: Çok koyu renkli. (Ali Çelebi)

-t-

tavşankulağı: Yaprakları ardına kaçanlara denir. Makbul değildir. (Ali Çelebi)

terekli/şes-hâne: Kadehi kavuk gibi yol yol olana denir. (Ali Çelebi)

tığlı: Taç yaprakları sivri olandır. (Ali Çelebi)

-v-

vasatü'l-levn: Orta koyu renkli. (Ali Çelebi)

-z-

zamân: Çiçeğin esas rengi üzerindeki benek, damar veya çizgiler. (Ali Çelebi)

zemîn: Çiçeğin esas rengi. (Ali Çelebi)

zerrîn: Zerrinkadehin yaprakları beyaz ve kadehi sarı olana denir. (Ali Çelebi)

zülfe: Sümbülde taç yaprak.(Ali Çelebi)

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

1. Çiçek risaleleri; birkaç çiçek ya da tek bir çiçek üzerine yoğunlaşarak cinsler, toprak, bakım, yetiştirme ve saklama koşulları üzerine botanik ağırlıklı bilgiler veren eserlerdir. Osmanlı'da tarihini bildiğimiz ilk çiçek risaleleri 17. yüzyılın ikinci yarısında yazılmış ve 18. yüzyılda lâleye olan ilgiyle eşdeğerde artmıştır.

2. *Netâ'icü'l-Ezhâr*, Şehremini Camii Hatibi Mehmed bin Ahmed El-Ubeydî/ Ubeydullah Efendi tarafından H. 1110/M.1689'da kaleme alınmış, *Tezkire-i Şükûfeciyân* adıyla bilinen tek çiçek risalesidir. 202 çiçek uzmanının biyografisini içermesi sebebiyle 16. yüzyıldan 18. yüzyılın başlarına kadarki süreçte çiçekçi esnafının durumunu ve çiçekçiliğin gelişimini anlatan en temel eserdir. Diğer çiçek risalelerinden bu yönüyle ayrılır.

3. *Netâ'icü'l-Ezhâr*, *ezhâriyân* ya da *şükûfeciyân* olarak anılan çiçekçiler zümresi vasıtasıyla o dönem Osmanlı toplumunun gündelik ve sosyal hayatına tanıklık etmemizi sağlar.

4. *Netâ'icü'l-Ezhâr*, Süheyl Ünver'in ifadesiyle "*Lâle Devri'nin birden husûle gelmediğinin çok kıymetli bir delilidir.*"⁸⁴⁸

5. *Netâ'icü'l-Ezhâr* ve diğer çiçek risaleleri çiçek ve çevresinde gelişen kültürü, çiçek isimleri ve resimleri, yetiştiriciler çevresinde oluşan hikaye ve anılar, çiçeklere düzülmüş şiirlerle anlatan kültür tarihi eserleridir.

6. *Şükûfe-nâmeler* ve özellikle *Netâ'icü'l-Ezhâr*, kültürün bitkileri biçimlendirmesi ya da kültürün bitkiler tarafından biçimlendirilmesi şeklinde algılayabileceğimiz etnobotanik çalışmalara kaynak teşkil edebilecek nitelikte eserlerdir. Lâle ve nergis başta olmak üzere soğanlı süs bitkileri üzerinden bir inceleme yapıldığında o dönem toplumunda çiçeklerin insanların hayatının ne kadar içinde olduğu anlaşılacaktır. Söz konusu çiçek risaleleri insanoğlu-bitki ilişkisini ortaya koyan çalışmalardır.

⁸⁴⁸ Ünver, Tarihimizde Lâle Merakı-II, 1009.

7. Çiçek risalelerinin her biri, lâle ve diğer çiçeklerin üretim tekniklerini, yetiştirme koşullarını, cinslerini, özelliklerini günümüz insanına hatırlatan zevkli birer botanik tarihi eseridir. Osmanlı botanik uzmanlarının ömür boyu sürdürdükleri *fenn-i ezhâr*ın elimize ulaşan çalışma raporlarıdır.

8. Yetiştiricilerin debbağ, imam, katip, şeyhülislam gibi farklı mesleklerle mensup kişilerden oluşmaları çiçek yetiştiriciliğinin toplumun her kesiminde kabul gören bir uğraş alanı olduğunu gösterirken toprakla uğraşmanın makam-mevkî, ırk-milliyet, para-pul gerektirmediğine her meşrepten insanın toprağa ilgi duyduğuna canlı birer örnektir.

9. Çiçek yetiştirmek, özellikle lâle kadar kısa ömürlü ve zarif bir çiçekle uğraşmak, o insanlara maddî güzelliklerin geçici olduğu ancak manevî güzelliklerin kalıcı olduğu düşüncesini temsil ettiği ya da bu düşüncüyü sürekli hatırlatıp yerleştirdiği için kabul görmüştür.

10. Lâlenin bu ölçüde sevilip yüzyıllar boyunca yeni cinslerinin üretilmeye çalışılması, çeşitlerinin 2000'e ulaşması onun bitkisel özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Tek yıllık bitkilerden olmasının yanında soğanlı bir bitki oluşu sebebiyle yıllarca yaşayabilmesi, seçme ve melezleme ile çeşitlendirilmeye çok müsait oluşu, yapılan her ıslah çalışmasıyla daha da zarifleşirken çok çeşitli renklerde açabilmesi insan elinin müdahalesini kabul etmesindendir.

11. Tohumdan çiçek yetiştirmenin çok kolay bir şey olmaması, şükûfe-nâmelerde ifade edilenlerden de hareketle 20 yıla yakın süreyi bulması, hazır soğan ve fideleri dikip solana kadar güzelliğiyle mest olmak yerine uzun yıllar sürmesi pahasına da olsa seçme ve melezleme yöntemleriyle yeni türler elde etme çabaları, "*fenn-i ezhâr*", "*ilm-i ezhâr*" şeklindeki isimlendirmeler bu işin zevkli bir bilim alanı olarak kabul edildiğinin göstergesidir.

12. Yetiştiricilerin yetiştirdikleri her yeni çiçeğe birbirinden farklı isimler düşünüp isim vermeleri, bu isimleri manzumelerle ve ebced hesabıyla düşürdükleri tarihlerle kalıcı hale getirmeleri, *şükûfeciyân* camiası içinde ve toplumda şiirin yardımıyla patent sistemini uyguladıklarının ve şiirin her mevki ve meslekten insanın toplumsal hayatında belli bir yer ettiğinin göstergesidir.

13. Çiçek risaleleri, İstanbul'da nergisin yayılmasının Aziz Mahmud Hüdâyî eliyle olduğunu ve İstanbul'da ilk kültür lâlesini yetiştirip bahçesinde dostlarına sunarak lâlenin benimsenmesini sağlayan kişinin Şeyhülislâm Ebussuud Efendi

olduğunu yazarlar. Bu durum çiçekçiliğin dinî, tasavvufî ve metafizik boyutlarına işaret ederken toplumda bu ölçüde benimsenmesinin de arka planını oluşturmuştur.

14. Osmanlı toplumunda gül, lâle, sümbül, nergis, karanfil, menekşenin başta geldiği çok çeşitli çiçekler yetiştirilmiştir. Ancak 16. yüzyıldan itibaren lâle İstanbul’da her evde her bahçede yetiştirilmiş, herkes tarafından sevilmiş, saygı gösterilmiş ve lâlenin yeni cinslerinin üretilmesi için çaba sarfedilmiştir. Lâleye olan ilgi Lâle Devri’yle (1718-1730) had safhaya ulaşmış ve zevk-eğlence sembolü haline gelmesine ek olarak yenileşme sürecine giren devletin tutumunun değişmesiyle de klasik Osmanlı bahçelerinin de yok olmasının ardından eskiye ait her şey gibi unutulmuştur. Bu süreç *İstanbul Lâlesi* adı verilen İstanbul’a özgü hale gelmiş lâle cinslerinin İstanbul ve Anadolu coğrafyasında yok olmasını beraberinde getirirken lâle yetiştirimi ve ticaretinin Hollanda başta olmak üzere Avrupa devletleri tarafından sahiplenilmesine fırsat tanımıştır.

15. Bitkiler; şehircilik, mimarî, tıp, botanik, ziraat, sanat tarihi, kültür tarihi, sosyoloji, tasavvuf, edebiyat gibi pek çok farklı disiplinin ortak çalışma alanı kabul edilebilir. Bir araştırmacı ilgi ve bilgi alanı ne olursa olsun yolu bir şekilde çiçeklerden geçiyorsa bizzat çiçekler üzerine hazırlanmış çalışmalardan (şükûfe-nâmeler) faydalanmak zorundadır. Çünkü çiçekler bir malzeme olarak farklı disiplinlerde farklı sebeplerle çok çeşitli yönlerle ele alınmış olsalar bile tüm bu kullanımların temelinde onların bitkisel özellikleri yatmaktadır.

16. Divan şairlerinin şiirlerini hayatın çok çeşitli alanlarından öğelerle karmaları bugün o şiirleri ve şairlerin dünyasını anlamaya çalışıp incelerken farklı bilim ve sanat dallarından faydalanma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Yaptığımız çalışma divan şairlerinin bahçe ve çiçeklere olan ilgisinin bir yönüne dikkat çekmektedir. Girişte ele alınan konularla çiçeklerin ve özellikle lâlenin Osmanlı toplumunda gündelik hayatın önemli bir noktasında durduğu kısaca anlatılmaya çalışılmıştır. “Bahçe, Çiçek, Şiir” bölümüyle bu üç unsurun gelişip değişirken birbirlerini ne ölçüde etkiledikleri üzerine fikir yürütülmüş ve yenileşme sürecine giren devletin sosyal hayatına bu üç unsur üzerinden bakılmaya çalışılmıştır. Semboller ve herkes tarafından bilinmeyen gizli dillerle anlaşma, toplumsal varlık olarak insanın çağlar boyunca gerçekleştirdiği bir iletişim dilidir. Çiçeklerin toplumsal hayatta sözsüz bir iletişim oluşturduğu “Toplumsal Hayatta Çiçek” isimli bölümde Cem Sultan’a atfedilen bir fal metni, Osmanlı zenpârelerinin dili ve Musahip-zâde Celâl’in Lâle Devri isimli tiyatrosundan hareketle lâle isimleriyle

oluşturulan bir muamma yoluyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. “Divan Şiirinde Lâle İsimleri” bölümünde sadece şiirde kullanılan lâle isimleri ele alınmıştır. Divan şiiri geleneği düşünüldüğünde elbette çiçek isimleriyle rediflenmiş pek çok gazel ve kaside, tabiat tasvirlerinin anlatıldığı pek çok önemli bahariyye, çiçeklerin gerçek ve sembolik anlamlarıyla ifade edilip teşbih unsuru olarak kullanıldığı şiir metinleri mevcuttur; ancak bu bölümde sadece lâlelere verilen özel isimler ele alınmıştır. Şairler lâlelerin özel isimlerini şiirde hem o lâleyi işaret edecek şekilde hem de kelimelerin ilk anlamlarını ifade edecek şekilde tevriyeli olarak ele almıştır. Bu durum şairlerin söz konusu lâleleri bizzat renk, biçim ve isimleriyle tanıdıklarını göstermektedir. Şairlerin şiirde kullandıkları lâle isimlerinden hareketle çiçeklerin şiirde, toplumsal hayatta, sanat camiasında ya da tasavvufta ifade ettiği anlamların ve anlam çerçevelerinin bilinmesi için bizzat çiçek üzerine yazılmış *şükûfe-nâme* metinlerinin okunup incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

17. Divan şairleri şiirde bitki ve çiçekleri her ne kadar –çoğunlukla- simgesel ve mecazî anlamlarda kullanmış olsalar da bu kullanımın temelinde söz konusu bitki ve çiçeklerin bitkisel özellikleri yatmaktadır. Divan şiiri dünyası düşünüldüğünde ve yapılan araştırmalar ele alındığında divan şairlerinin bitkileri ve çiçekleri en küçük ayrıntılarına kadar tanıdıkları söylenebilir.⁸⁴⁹ “Divan Şiirinde Lâle isimleri” başlığıyla ele aldığımız kısımda bahsettiğimiz birkaç çalışma ile örnek olarak gösterdiğimiz beyitler bu durumun kanıtlarından sayılabilir. Şairlerin dönemin meşhur lâlelerinin isimlerini şiirlerinde tevriyeli bir şekilde kullanacak kadar çiçeklerle içli dışlı olmaları onların içinde yaşadıkları toplumdan kopuk olmadıklarının topluma eserleriyle ayna tuttuklarının da göstergesidir.

6.2. Öneriler

1. Şükûfe-nâmeler bir bütün olarak yayımlanıp ortak bir çalışmayla bu eserlerden hareketle resimli bir çiçek isimleri sözlüğü –özelde lâle isimleri sözlüğü- hazırlanabilir. Böyle bir sözlük divan şiiri çalışmalarında da oldukça faydalı olup dil çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

2. Lâle, İstanbul’da ve Avrupa’da yoğun ilgi gördüğü seçkinliğin ifadesi olarak kabul gördüğü devirlerde toplumun ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir. Avrupa’da sadece lâle alım-satımıyla uğraşan lâle tüccarları ortaya çıkmış, alacak

⁸⁴⁹ Bayram, age, 889.

vereceklerin durumlarının çözüme kavuşturulması için sadece lâle ticareti meselelerini çözmekle görevli, bu alanda uzman hukukçular oluşmaya başlamıştır. İstanbul'da lâle fiyatlarının aşırı derecede yükselmesi, nâdir lâle soğanlarının çalınmaya başlaması lâle narhlarının hazırlanmasına sebep olmuştur. Sarı Abdullah Efendi, Tabib Mehmed Aşkî gibi çiçekçiler zümresinin seçkinlerinin Çiçekçiler Başbuğu ya da Ser-şükûfeciyân isimlendirmeleriyle *şükûfeciyân* başına gelmeleri çiçek yetiştiriminin düzenli ve gereği gibi işlemesinin yanında iktisadî olarak da kontrol altına alınması gerekliliğinin göstergesidir. Ayrıca bugün kültür tarihi eseri olarak görüp okuduğumuz çiçek risaleleri narhla fiyatları belirleme ve bunu ilan etmenin devamı niteliğinde gelişen bir devlet politikasının günümüze ulaşan resmî belgeleridir. Tezkiremiz sattığı nadide bir karanfilin (Kapucı alı) parasıyla kızına çeyiz düzen bir babadan (Eyyüplü Kapıcı-zâde Mehmed Efendi) bahseder. Yabancı kaynaklar, Avrupa'da yediği lâle soğanı yüzünden aylarca hapis yatan bir balıkçının, kestiği bir lâle soğanı yüzünden mahkemeye çıkarak yüklü bir miktar para ödemek zorunda kalan botanikçinin başına gelenleri anlatırlar. İstanbul'da 200'ün üzerinde çiçekçi dükkanı açılıp bu dükkanlarda gereğinden fazla fiyatla çiçek satıldığı için dükkan sayılarının azaltıldığı üzerine belgeler mevcuttur. Tüm bu anlatılanlar o dönem toplumunda lâle ve diğer çiçeklerin önemli bir maddî gelir olduğuna işaret etmektedir. Bu yüzden söz konusu çiçek risalelerinin de yardımıyla ilgili tarihlerdeki arşiv belgelerinin de incelenmesi ile lâlenin ve *şükûfeciyân* camiasının dönemin iktisadî durumunun tespit ve gelişimindeki rolleri irdelenmelidir.

3. Resimli şükûfe-nâmeler, barındırdıkları resimlerle çiçek ressamlığının örneklerini de içermektedir. Bu sebeple şimdiye kadar çiçek risaleleri sanat tarihçileri tarafından ilgi görmüştür. Ancak sanat tarihçileri duruma motif ve çizimler ekseninden bakmıştır. Aslında bitkibilim ve ziraat tarihçilerine hitap etmesi gereken bu eserler, yazı ve dilleri sebebiyle bu alanda çalışanlara uzak kalmıştır. Okunabilirlikleri, içlerinde barındırdıkları anekdotlar, şiirler sebebiyle kültür tarihi, edebiyat, tarih gibi alanlarla meşgul olan kişiler tarafından okunmuş ve ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Disiplinlerarası ve çoklu disiplin çalışmalarının kabul gördüğü günümüzde çiçek risaleleri de böyle bir çalışmaya tabi tutulmalıdır.

4. Alanın ilgililerinin uzun yıllardır bilip üzerine söz söyledikleri bu eserler son yıllarda yapılan neşir, sadeleştirme, tanıtım çalışmalarıyla günümüz insanının da hizmetine sunulmaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi başta olmak üzere il ve ilçe belediyelerinin son yıllarda özen gösterdikleri peyzaj ve çevre çalışmaları da yeşile,

bitkiye ve çiçeğe olan ilgiyi artırmıştır. İstanbul Lâle Vakfı'nın kurulması ile lâle üzerine yapılacak çalışmaların hem bilimsel hem de güncel anlamda desteklenmeye başlanması da söz konusu eserlerden faydanılma yolunu açmıştır.

5. Osmanlı ve İstanbul'un estetik simgesi halini alan lâle üzerinden yerli ve yabancı kaynakların yardımıyla Osmanlı insanının çevreci tavrı, uzak ve yakınında bulunan tabiat unsurlarına, kendine ve kainata bakışı, estetik algısı incelenmelidir.

KAYNAKÇA

Abdülaziz Bey, “Sahilhane Bahçeleri- Yetiştirilen Çiçekler”. **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri**. c.1. haz. Kâzım Arısan-Duygu Arısan Günay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

Ahmed Vefik Paşa. **Lehçe-i Osmânî**. Ankara: TDK, 2000.

Aktepe, M. Münir. “Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâle”. **Tarih Dergisi**. c.4, s.7. (1952): 102.

_____. “Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâle”. **Tarih Dergisi**. c.6. s.9. (1954): 32.

_____. “Damat İbrahim Paşa Devrinde Lâleye Dâir Bir Vesika”. **Tarih Dergisi**. c.6. (1954): 119.

Altınay, Ahmet Refik. **Lâle Devri (1718-1730)**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2011.

Ambros, Edith Gülçin. “Çiçek Dili (Lisân-ı Ezhâr) ve Osmanlı Zenpâreleri”. **Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)**. çev. Özer Şenödeyici. c. 2. s.4 (2007): 106-122.

Atasoy, Nurhan. **Hasbahçe: Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek**. İstanbul: Aygaz, 2002.

Ayvazoğlu, Beşir. “Lâle Devrinden Önce Lâle”. **İstanbul Armağanı IV Lâle Devri**. haz. Mustafa Armağan. İstanbul: İBB Yayınları, 2000: 120-122.

_____. “Şükûfenâmeler”, **Osmanlı Ansiklopedisi**. c. 3 İstanbul: İz Yayıncılık, 2003: 268-269.

_____. **Güller Kitabı Türk Çiçek Kültürü Üzerine Bir Deneme**. 8. bs. İstanbul: Kapı Yayınları, 2006.

Babanzâde Bağdatlı İsmail Paşa. **Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin**. trc. Kilisli Rifat Bilge, c.2 Ankara: MEB (1955): 308.

Bayram, Yavuz. “Çiçeklerle Diğer Bitkilerin Dîvân Şiirine Yansımaları ve Anlam Çerçeveleri”. c.1, Doktora Tezi. OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Baytop, Turhan. “İstanbul Süs Bitkileri”. **İstanbul Florası Araştırmaları**. İstanbul: Eren Yayıncılık, 2002.

Baytop, Turhan. “Lâle”. **TDVİA**. c.27. s.79. Ankara:2003: 79.

_____. **İstanbul Lâlesi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

Beyhâkî, **El-Medhâl**, tah. Ziyaurrehman el-A’zâmî. Kuveyt: Dâru’l-Hulefâ.

Bursalı Mehmed Tahir. **Osmanlı Müellifleri**. c.1. Ankara: Bizim Büro Basımevi, 2000.

Büyükkarcı-Yılmaz, Fatma. “Risâle-i Takvîm-i Lâle”. **Journal of Turkish Studies=Trklk Bilgisi Araştırmaları** (Agâh Sırrı Levend Hatıra Sayısı). c.24. s.3. (2000): 81-127.

Cansever, Turgut. “İstanbul’da Bahçe Kültürü”. **İstanbul Armağanı III Gündelik Hayatın Renkleri**. haz. Mustafa Armağan. İstanbul: İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1997: 55.

_____. “Osmanlı Şehri”. **İslam’da Şehir ve Mimarî**. 6. bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Cevad Rüştü. “Tezkire-i Şkfeciyân”. **İkdam Gazetesi**. nu.9004, 10 Nisan 1922.

_____. “Meşhur Eski Çiçek Meraklılarından Fennî Mehmed Çelebi”. **Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü zerine- Cevad Rüştü’den Bir Gldeste**. haz. N. Hikmet Polat. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001.

Dankoff, Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. c.1. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006.

Demiriz, Yıldız. **Osmanlı Çiçek Yetiştiriciliğİ**. İstanbul: Yorum Sanat Yayınları, 2009.

Devellioğlu, Ferit. **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lgat**. Ankara: Aydın Kitabevi, 2007.

Dilçin, Cem. **Yeni Tarama Sözlüğü**. Ankara: TDK, 2009.

Eldem, Sedad Hakkı. **Türk Bahçeleri**. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1977.

Enver, Ali. **Semâhâne-i Edeb (Mevlevî Sâirler)**. İstanbul: İnsan Yayınları, 2010.

Erdoğın, Muzaffer. “Osmanlı Devrinde İstanbul Bahçeleri”. **Vakıflar Dergisi**. s.4. (1958): 149-182.

Ersoylu, Halil. “Fal, Fal-nâme ve Bir Çiçek Falı: Der-Aksâm-ı Ezhâr”. **Türkiyat Mecmuası**. s.20. (2010): 195-254,

<http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuturkiyat/article/view/1023000735> [24.03.2015].

Esrar Dede. **Tezkire-i Su‘arâ-yı Mevleviyye**. haz. İlhan Genç. Ankara: AKM Yayınları, 2000.

Evliya Çelebi bin Derviş Mehmed Zıllî. **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**. haz. Robert Fennî Mehmed Çelebi. **Tuhfetü’l-İhvân**. Nuruosmaniye Kütüphanesi 3704/1; Millet Kütüphanesi Ali Emirî Tabiiyye 161.

Feyizli, Hasan Tahsin. **Feyzü’l-Furkan Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**. 2. bs. İstanbul: Server İletişim, 2005.

Fidan, Zehra. “Netâ’icü’l-Ezhâr (Tezkire-i Şükûfeciyân)”. Lisans Bitirme Çalışması. İKÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Haziran 2011.

_____. “Çiçekle Müsemma Hayat Hikayeleri (Tezkire-i Şükûfeciyân)”. **Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi (TUDOK). Ağustos 2012**. (İstanbul: İKÜ, 2012): 237-245.

_____. “Fennî Mehmed Çelebi ve Şükûfe-nâmesi: Tuhfetü’l-İhvân”. **Journal Of Turkish Studies=Türklük Bilgisi Araştırmaları**. c.41, (Aralık 2014):183-213.

Gemici, Nurettin. “Osmanlı’da Çevre Anlayışının Bir Tezahürü Olarak Bahçe ve Mesire Yerleri”. **Tarih Boyunca Türklerde Bahçe ve Mesire Anlayışı İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Çevre ve Din Sempozyumu, 15-16 Mayıs 2008**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi : 385.

Gökyay, Orhan Şaik. “Divan Edebiyatında Çiçekler I”. **Tarih ve Toplum**. s.76 (Nisan 1990):30-33.

_____. “Divan Edebiyatında Çiçekler II”. **Tarih ve Toplum**. s.77 (Mayıs 1990): 34-39.

_____. “Divan Edebiyatında Çiçekler III”. **Tarih ve Toplum**. s.79 (Temmuz 1990): 18-23.

Hakverdioğlu, Metin. “Lâle Devri ve Lâle İsimleri”. **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. c.3. s.4 (2008): 472-498.

_____. **Nevşehirli Damat İbrahim Paşa İçin Yazılan Lâle Devri Kasideleri**. Ankara: Sage Matbaacılık, 2012.

Hamadeh, Shirine. **Şehr-i Sefa 18. Yüzyılda İstanbul**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.

Hañçerlioğlu, Orhan (Haz.). **Musahipzâde Celâl Bütün Oyunları**. Türk Klasikleri Dizisi. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1970.

İsen, Mustafa. **Ötelerden Bir Ses**. Ankara: AKÇAĞ, 1997.

İsen, Mustafa, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz Kılıç, İ. Hakkı Aksoyak. **Eski Türk Edebiyatı El Kitabı**. Ankara: Grafiker Yayınları, 2006.

Kahraman, Seyit Ali. **Osmanlı Çiçekçileri ve Çiçekleri**. İstanbul: İBB Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü, 2014.

Karabulut, Ali Rıza, Ahmet Turan Karabulut. **Dünya Kütüphanelerindeki Mevcut İslam Kültür Tarihi İle İlgili Eserler Ansiklopedisi**. c.4 Kayseri: Mektebe Yayınları.

Karahan, Abdülkadir. “Tezkire”. **İslam Ansiklopedisi**. c. 12/1 İstanbul: MEB, 1993: 226-230

Kartal, Ahmet. “Klasik Şiirde Yer Alan Lâle İsimleri”. **Klasik Türk Şiirinde Lâle**. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.

Kartallıoğlu, Yavuz. **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16., 17. ve 18. Yüzyıl)**. Ankara: TDK, 2011.

Koç Keskin, Neslihan. “Şükûfe-perest Bir Osmanlı Ali Çelebi ve Şükûfe-nâmesi”. **Gazi Üniversitesi Türkiyat Uygulama ve Araştırma Merkezi Türkiyat Dergisi**. s.8. (2011): 257-284.

Koçak, Aynur. “Şükûfenâme Örnekleri, Ali Çelebi Şükûfenâmesi”. **Çiçeknâme**. Ankara: Gazi Kitabevi, 2009.

Koçu, Reşad Ekrem. “Eski İstanbul Hayatında Çiçek ve Çiçekçiler”. **Hayat Tarih Mecmuası**. s.11. (Aralık 1971):10.

Kurnaz, Cemal. “Türk Edebiyatında Lâle”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. c.27. s.80. (2003): 80.

Kut, Günay, Nimet Bayraktar. **Yazma Eserlerde Vakıf Mühürleri**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984.

Kutlar, Fatma Sabiha. “İzzet Ali Paşa Divanı’nda Lâle ve İstanbul Lâlesi İsimleriyle İlgili bir Dizin Denemesi”. **Folkloristik- Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**. (1998): 250-270.

Mackay, Charles. “Lâle Deliliği (Tulipomania)”. **Tarih ve Toplum**. çev. Ayşe Füsün Öksüzöğlu. c.12. s.72. (Aralık 1989): 35.

- Mehmed Emin Sâlim. **Tezkire-i Sâlim**. haz. Ahmed Cevdet. İstanbul: 1315.
- Musahipzâde Celâl. **Lâle Devri (Şarklı Tarihî Operet)**. İstanbul: Kanaat Kitabevi, 1936.
- Mutçalı, Serdar. **Arapça-Türkçe Sözlük**. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Mütercim Âsım Efendi (tr.). **Burhân-ı Katı**. Ankara: TDK, 2000.
- Ögel, Bahaeddin. “Türk Mitolojisinde Ağaç”. **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)**. c. 2. 2. bs. Ankara: TTK, 2002.
- Önal, Sevdâ. “Esâmî-i Lâle Şiirleri ve İstanbullu Hâtif’in Esâmî-i Lâle Matla’ları Üzerine Bir İnceleme”. **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. c.8. s.1 (2013): 2013-2029.
- Özcan, Abdülkadir. “Tabakât/ Osmanlı Dönemi”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. c.39 İstanbul:2010: 299.
- Özdemir, İlyas, S.Atilla Sağlamçubukçu. **Lâlezâr (Şukûfenâme-i Ali Çelebi, Takvîmü’l-Kibâr Min Mi’yârî’l-Ezhâr)**. İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, 2012.
- Öztuna, Yılmaz. **Büyük Türk Musîkisi Ansiklopedisi**. c. 1 Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1990: 287.
- Polat, Nâzım Hikmet. “Türk Çiçek Edebiyatından Bir Demet: Urfalı Udmî Efendi ve Şükûfe-nâme’si”. **Journal of Turkish Studies= Türklük Bilgisi Araştırmaları Orhan Okay Hatıra Sayısı**. c.3 (2006):23-24.
- Redhouse, James W. **Turkish and English Lexicon**. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2001.
- Sakaoğlu, Necdet, Nuri Akbayar. “ ‘Kıyamette Çiçeklerle Haşrolalım!’ İstanbul’da Çiçek Tutkusu”. **Osmanlı Dünyasından Yansımalar**. İstanbul: Denizbank Yayınları, 2000.
- Sona, Fatih “Mehmed Fennî ve Tuhfetü’l-ihvân İsimli Şükûfe-nâmesi”. **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**. c. 9. s.9 (2014): 923-943.
- Süreyya, Mehmed. **Sicill-i Osmanî**. c.2 Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Şemseddin Sâmi. **Kâmûs-ı Türkî**. İstanbul: Kapı Yayınları, 2004.
- Tansuğ, Sabiha. **Türklerde Çiçek Sevgisi ve Sümbül-nâme**. İstanbul: Ak Yayınları, 1988.

Timurtaş, Faruk Kadri. **Eski Türkiye Türkçesi**. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1981.

Tirmizî, **Sünen**, c.4 İstanbul: Yunus Emre Yayınevi

Topbaş, Tuğba “Şükûfe-nâme-i Musavver-Ali Çelebi”, Lisans Bitirme Çalışması. İKÜ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Haziran 2010.

Torlak, Hasan, Mecit Vural, Zeki Aytaç. **Türkiye’nin Endemik Bitkileri**. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010.

Türk Ansiklopedisi. c.16. Ankara: MEB Yayınları, 1968: 240.

Udmî. **Şükûfe-nâme**. 2. bs. (İstanbul, 15 Recep 1292/14 Eylül 1875).

Ülkütaşır, M. Şakir. “Çiçek Encümeni (Meclis-i Şükûfe)”. **Türk Kültürü Dergisi**. s.74. (1968): 160-163.

Ünver, A. Süheyl. “Tarihimizde Lâle Merakı-I”, **Milli Mecmua**, c.6, s.60 (15 Mayıs 1926): 989-991.

_____.“Tarihimizde Lâle Merakı II”. **Milli Mecmua**. c.6. s.62 (1 Haziran 1926): 1009-1010.

_____.“Tarihimizde Lâle Merakı-IV”. **Milli Mecmua**. c.6. s.63 (15 Haziran 1926): 1024-1025.

_____. “Tarihimizde Lâle Merakı-IX”. **Milli Mecmua**. c.6. s.68 (1 Eylül 1926): 1103-1104.

_____.“Tarihimizde Lâle Merakı-X”. **Milli Mecmua**. c.6. s.69 (15 Eylül 1926): 1117.

_____.“Tarihimizde Lâle Merakı XIII”. **Milli Mecmua**. c.6. s.72 (22 Teşrîn-i Evvel) 1162-1163.

Ünver, İsmail. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. **Türkoloji Dergisi**. c.11. s.1 (1993): 51-89.

www.yazmalar.gov.tr [20.03.2014].

Yalçın Çelik, S. Dilek. “Lâle Devri: Bir Lâle Muamması, Masal Diyarı Şiir Gibi bir Aşk...”. **Doğu Batı Dergisi**. Aşk ve Doğu. s.26 (2004): 238.

Yaran, Cafer Sadık. “ Lâle Delili: Estetikten Etiğe ve Metafiziğe”. **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**. c.9. s.2 (2009): 23-36.

KİŞİ İSİMLERİ DİZİNİ

‘Abdu’l-kādir Efendi, 181
‘Abdu’llāh Efendi, 36, 166, 169, 187, 219, 231
‘Abdü’l-bākī Efendi, 154, 163
‘Abdü’l-kādir Efendi, 79, 148, 164
‘Acem-zāde, 140, 156
‘Ālī, 63, 104, 113, 119, 120, 122, 123, 129, 130, 131, 138, 139, 151, 157, 159, 164, 169, 195, 203, 204, 205, 206, 218, 219
‘Ali Ağa, 81, 133, 173, 174, 176, 178, 220, 231
‘Ali Çelebi, 30, 79, 80, 102, 128, 153, 154, 160, 195, 202, 208, 215, 220, 221, 232
‘Ali Efendi, 143, 146, 162, 170, 175, 188
‘Ārif Efendi, 144, 171, 200, 209, 212
‘Atā’ullāh Efendi, 125
‘Azīz Çelebi, 116, 172
‘Azīzī Hātūn, 181
‘Osmān Efendi, 156, 163, 170, 171, 181
‘Ubeydī, 70, 78, 79, 80, 81, 82, 87, 94, 99, 110, 124, 132, 139, 142, 144, 148, 150, 154, 159, 170, 172, 174, 180, 184, 188, 190, 201, 210, 211, 218, 220, 223, 234, 235
‘Ulvān Kapudan, 164, 189, 200, 201
‘Uşşākī-zāde, 171

A

Abdü’l-Kerīm Efendi, 134
Aḥmed Çelebi, 81, 112, 125, 137, 155, 161, 197, 221
Aḥmed Dede, 77, 102
Aḥmed Efendi, 63, 104, 134, 145, 150, 183
Aḥmed el-‘Ubeydī, 97
Aḥmed-i Şūfī, 101
Altı Parmak, 62, 71, 103
Altı Parmak İbrāhīm Efendi, 103
Anbarcı Mehmed Çelebi, 78, 111

Anbarcı-zāde Aḥmed Çelebi, 111
Arpa Emīni, 188
Aşçı Hüseyin, 104

B

Balıkcı Şafer, 114
Behrām Beg, 78, 98, 112
Bekir Ağa tābī’-i Aḥmed Ketḥudā, 115
Berber ‘Abdu’llāh Çelebi, 117
Berber İbrāhīm Çelebi, 115, 201
birāder-i İmām-ı Çivi-zāde Mehmed Efendi, 112
Bostān-zāde Mehmed Efendi, 112
Boşnağ-zāde, 134, 199
Burunsuz Aḥmed Ağa, 137

C

Ca’fer Beg-zāde, 126
Ca’fer Beg-zāde ‘Abdu’llāh Kapudān, 126
Cemālī, 114, 116, 128, 163, 174, 176, 177, 178, 179, 181, 184, 197, 198, 211, 212, 216, 221, 223
Cennet Efendi, 62, 101

Ç

Çelebi Cüce, 37, 122
Çiçekçi-zāde, 127, 200
Çiftçi ‘Abdu’llāh Beşe, 126
Çivi-zāde Efendi, 125
Çorbacı, 31, 32, 38, 72, 75, 76, 78, 81, 85, 86, 91, 92, 101, 120, 123, 133, 158, 164, 165, 173, 174, 196, 201, 209, 220, 230

D

Dāvud Paşa-zāde, 106, 142, 162
Debbāğ Muştafa Çelebi, 142
Dede Çelebi, 76, 205
Dede Sultān, 79, 142

Defterdār Beg, 143

E

Ebu's-su'ūd, 100

Ebu's-Su'ūd, 100, 136

el-Hāc Halil Ağa, 104, 140, 201

el-Hac Kāsım Ağa, 136

el-Kettānī, 137

Emin Efendi, 116

Enīs Efendi, 135

Etyemezli, 73, 133

Eyyüb Efendi, 78, 104, 109, 110, 197

Eyyüb Enşārī, 100, 102, 114, 136, 141, 142, 156, 183, 190, 217

Eyyübī Hādım 'Ali Ağa, 105

F

Faşıhī, 113

Fāṭıma Hātūn, 183

Fazlı Paşa-zāde, 184

Fazlu'llāh Efendi, 182

Fenārī-zāde, 80, 183

Fennī Efendi, 182

Füyūzī 'Osman Efendi, 106

G

Gazzāz, 188, 232

Gül-āb Mü'ezzīn-zāde, 202

Gülcibaşı-zāde, 200

H

Habīb Beg, 135

Hacı 'Ömer, 121, 134

Hacı Halife, 78, 132

Hekimbaşı, 101

Hüseyin Ağa, 109, 122

Hüseyin Çelebi, 133, 138

Hüseyin Efendi, 138, 140, 216

H

Hādım Ağa, 141

Halil Efendi, 158

Halil Paşa, 140, 164

Haṭṭāṭ Bekir Ağa, 116

Haṭṭāṭ, 116, 139, 218, 224, 227

Haṣret-i Yahyā, 134

Hobyār-zāde, 139

Hoca-zāde, 141, 170, 200

Hurmaşaçanı, 140

H

Hasan Beşe, 126

Hasan Efendi, 128, 133, 151, 152, 157, 208

Hasan Kapudān-zāde Meḥmed Kapudān, 130

H

Himmet Efendi-zāde, 109, 174, 199, 219

Himmet-zāde Efendi, 150, 188

Hüdāyī Maḥmūd Efendi, 53, 101

i

İbn-i İlyās, 77, 101

İbnü'l-'amm, 106

İbrāhīm Ağa, 79, 80, 110, 162, 170, 190, 191, 202, 214

İbrāhīm Beg, 106

İbrāhīm Efendi, 103, 147, 193, 232

İbrāhīm Hān-zāde, 102, 103

İbrāhīm Paşa, 110, 189

İlyas-zāde, 101

İmām-ı Çivi-zāde, 111, 129

İmām-zāde Meḥmed Efendi, 105

İsmā'il Çelebi, 121, 188

İsmā'il Efendi, 108, 151, 154

K

Kadri Ağa, 81, 176, 186, 187

Kafes-zāde, 193, 194

Kālafatī Meḥmed Beşe, 185

Kaliçeci-zāde, 130

Kaliçevī, 190

Kapucı-zāde, 80, 185

Kāsımpaşalı Boşnaḳ Maḥmūd, 114, 164

Kāsım-zāde, 190

Kavukçı, 191, 193

Kılıç 'Ali Paşa, 150, 151

Koca Maḳşūd, 206

Korıcı-zāde, 80, 190

Kule kâtibi, 145

K

Kemāl Paşa-zāde, 183
Ken'ān H'oca-zāde, 82, 138, 201
Keresteci 'Ali Çelebi, 102
Keresteci, 30, 76, 102, 162, 195, 202
Kethudā Birrī-zāde Aḥmed Çāvuş, 109
Kethudā-zāde Remzī Çelebi, 145
Kör Muḥarrem, 196
Köse 'Abdu'llāh, 203
Kürd-zāde, 197, 198, 221, 223

L

La'li-zāde Efendi, 173
Lütfu'llāh Meḥmed Efendi, 141

M

Maḥmūd, 36, 53, 78, 79, 80, 101, 114, 139, 169, 192, 207, 210
Maḳtūl Kara Muştafa Paşa, 110, 118, 162
Maḳtūl Muştafa Paşa, 136
Meḥmed Ağa, 78, 79, 123, 126, 159, 160, 191, 202, 209, 210
Meḥmed Beg, 78, 102, 103, 110, 116, 172, 215
Meḥmed Çāvuş, 78, 124, 125, 132
Meḥmed Çelebi, 78, 80, 111, 116, 133, 142, 159, 161, 191, 194, 201, 214, 220, 223
Meḥmed Efendi, 62, 78, 80, 113, 117, 127, 129, 130, 136, 139, 153, 156, 171, 179, 184, 185, 192, 200, 203, 215, 221, 225
Meḥmed Efendi Bākī-zāde, 113
Meḥmed Paşa, 78, 79, 130, 143
Mevlūdī, 80, 160, 163, 186, 193, 208
Mīr 'Ali, 206
Mismārī, 107, 216
Mismārī Aḥmed Çelebi, 107
Mollā, 213
Muḥarrem Usta, 80, 101, 205, 206
Muşāḥib Paşa, 132
Mūsā-zāde, 181, 205
Muştafa Ağa, 82, 144, 149, 211, 212
Muştafa Çelebi, 163, 187, 190
Muştafa Efendi, 138, 155, 180, 184, 209
Muştafa Ḥalife, 206

N

Naḳkaş Paşa-zāde, 200
Naḳşī Efendi, 125, 138, 149, 171, 187, 200
Naşūḥ H'oca, 215

O

Oṭabaşı, 153, 230

P

Pāpūççı Muştafa Çelebi, 115
Pīri Paşa-zāde, 116
Pīş-i Kadem-i Ḥānḳah-ı Kocamuştafapaşa, 113

R

Ramazān Kapudān-zāde, 144
Receb Usta, 73, 144
Rüşdi, 43, 73, 83, 145

S

Sa'īdī, 148
Sinān Efendi, 152
Sinān Paşa-zāde, 128, 148, 155, 156, 200
Siyāhī, 79, 114, 150, 163, 213, 218
Süleymān Ağa, 150, 207
Süleymān Beg, 142, 162

Ş

Şāḳīb Çelebi, 108

Ş

Şāğdıç-zāde, 159
Şālīḥ Efendi, 63, 79, 101, 157, 158, 161
Şarı 'Abdu'llāh Efendi, 166
Şayacı, 79, 161
Şolaḳbaşı-zāde, 186
Şolaḳ-zāde, 79, 105, 137, 158, 159, 160, 161, 209
Şun'ī-zāde, 159, 208

Ş

Şa'bān Ağa, 126
Şerīfe-zāde, 154

Şeytân-zâde, 153

T

Tâcir Muştafa Çelebi, 121

Tezkireci Efendi, 103, 106, 107, 134, 136, 163, 210, 220, 221

Tezkireci Memik-zâde, 117

Tiryākī A'rec, 121

Ṭ

Ṭanbūrî-zâde, 163

Ṭoyğar Muştafa Çelebi, 162

U

Uzun Aḥmed, 78, 107

Uzun Mūsā-zâde, 155

Uzun Süleymân, 107

Ü

Ümmî Sinân-zâde, 157

Üsküdārî Çāvuş, 182

V

Velî Efendi, 107, 136, 217, 218, 219

Voyvoda-i Ğalaṭa-i sâbıķa, 140

Vuşûlî, 203

Y

Yapukçı, 116, 223

Yıldız-zâde, 62, 81, 171, 221, 222, 223

Yırık Mü'ezzin, 107, 220

Yorgânî, 220

Yūsuf Efendi, 78, 80, 113, 114, 121, 134, 189

Yümnî Efendi, 224

Z

Zekî, 103, 107, 118, 130, 139, 143, 146, 147, 148, 158, 160, 162, 187, 199, 202, 206, 217, 220

ÇİÇEK İSİMLERİ DİZİNİ

‘Abdī Beşe alı, 229
‘Acemī köy, 224
‘Adīmü’n-naẓīr, 79, 81, 170, 199, 214
‘Alāyim-i semā, 83, 216
‘Ālem-ārā, 118, 137, 140
‘Ālem-sūz, 221
‘Alev-tāb, 219
‘Aliyyü’l-ezhār, 79, 82, 171
‘Anberbāris, 224
‘Anber-fām, 134
‘Anberī, 134, 232
‘Anka-şikār, 132
‘Arūsü’l-ezhār, 116
‘Aşā-yı sīm, 217
‘Aşk olsun, 198
‘Ayn-ı şafā, 232
‘Aynü’l-ḥūr, 190
‘Ayyūkī, 176
‘Azīz mīr, 170
‘Azizī Süleymānī, 82, 179
‘İtrī, 222
‘İbret-nümā, 105, 140
‘İzār-ı Yūsuf, 105
‘Ulvān cihān-pesendi, 162
‘Ulvān topusı, 163
‘Ulvān-ı süheylī, 163
‘Umdetü’l-ezhār, 174
‘Uşşāk-pesend, 171

A

Ablağ, 216
Acem leylākı, 224
Acur, 232
Açık ergüvānī, 194
Ağa beyāzı, 189

Ağaç kavunu, 232
Ağaşarısı, 228
Ağa-zāde, 139, 229
ağustos buḥūrı, 97, 100, 154, 209
Aḥmed Begli, 224
Aḥmed Ketḥudā-pesend, 116
Aḥmed-ābād, 82, 195
Aḥmedī, 76, 102, 103, 153, 228
Ahū ağacı, 224
Aḳburun, 226
Aḳçeli, 182
Aḳreb-nümā, 167
Aḳşak, 224
Al, 32, 104, 105, 108, 114, 118, 130, 143, 144, 152, 189, 191, 194, 216, 228, 229, 231
Al Girīd, 118
Al gül-günī karanfil, 114
Al kırlangıç, 105, 152
Al sāde, 229
Al tohumlu, 108
Al türende, 153
Alaca ergüvānī, 120
Ālem-ārā müşābihi, 118
Ālemgīr, 116, 117, 136, 174
Ālemgīr Süleymānī, 116
Ālem-pesend, 152
Ālem-tāb, 157
Allı alaca, 186, 226, 229
Altı oḳka, 232
Altun suseni, 228
Altunşarısı, 228
Altuntaş katmeri, 225
Ān, 223
Anbarcı sünbülü, 109
Anber-sā, 80, 83, 212
Anḳudi, 194
Anḳudī, 108, 119

Anṭalya, 232
Arabacı, 230
Arap ʔaşağı, 227
Arnavud, 229
Arpacık, 55, 233
arslan, 225
Arūsu'l-cinān, 116
Āşaf, 147, 160, 200
Āşaf-pesend, 147, 160, 200
Āşāf-pesend, 160
Aşıl Quds, 229
Aşıl nūr-baḥş, 202
Aşçı beyāzi, 229
Āşüb, 107, 122, 219, 221
Āşüb-ı cihān, 107, 122, 219, 221
Āşüfte la'līn, 117
Aṭa katmeri, 225
Āteşin ruḥsār, 170
Āteş-tāb, 118, 142
Aṭlas, 127, 164
Aṭlas-ı Hekimbaşı, 127
Ayazma alaca, 204
Ayçiçeği, 231
Āyine-i 'ibret-nimā, 167
Ayn-ı 'Ali, 218
Ayva güli, 32, 114, 157, 180, 221
Azğun la'līn, 225
Azğun Süleymānī, 225

B

Babam Süleymānī, 156
Babam Süleymānisi, 157
Bād-ı zehrī, 206
Bağrı mor şarābī, 153
Bahāriyye, 118, 199
Bāki kırlanğıç, 179
Bāki-zāde Süleymānisi, 111
Bakraş, 224, 225
Bālā, 191, 202, 225
Bālā kehrübā, 202
Bālā-nişin-i cedid, 191
Balaṭlı morı, 229
Baldırıkara, 224
Baş sulṭānī, 130
Bebr-i tācdār, 229

Bedahşī, 191, 215, 228
Bedahşī la'līn, 116
Bedevī şarı, 140
Bedr-i münir, 174
Beg alı, 114
Beg beyāzi, 141, 203
Beg kehrübāsi, 203
Beg Süleymānisi, 146
Behcet-fezā, 207
Behişt-ārā, 140, 157, 158, 198, 199, 206
Behişt-ārā-yı Meḥmedī, 158, 206
Behişt-ārā-yı Mevlūdī, 158
Bekrī kırmızı, 81, 134
Bektāşī, 82, 129, 135, 141, 163, 181, 191, 192
Benātu'n-na'ş, 129
Beñli lāle ser-nigün, 84, 226
Berber morı, 230
Berrāk yüksek-kaḍeḥ, 225
Beyāz, 84, 107, 116, 118, 131, 132, 135, 138, 142, 144, 152, 168, 173, 181, 185, 189, 194, 198, 215, 216, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 230, 231
Beyāz güvez, 142
Beyāz yek-merdī, 116
Beyāz bıçaq, 168
Beyāz borı, 225
Beyāz cedid, 230
Beyāz Dürr-i yetim, 108
Beyāz fitilli siyāh, 118
Beyāz hörgüçli, 135
Beyāz kebır, 131
Beyāz Kettānī, 135
Beyāz lāle ser-nigün, 84, 226
Beyāz menişī, 225
Beyāz Muḥammedī, 116
Beyāz Nu'mānī şakāyık, 226
Beyāz nūr-ı 'Ali, 173
Beyāz nūr-ı behişt, 116
Beyāz nūru'l-'ayn, 118
Beyāz şad-berg, 132, 229
Beyāz sāde, 229
Beyāz sağır, 131
Beyāz semensā, 144
Beyāz şubḥ-ı şādık, 173
Beyāz tācü'l-ezhār, 116
Beyāz turfanda Dürr-i yekta, 108
Beyāz Yediveren üzümi, 138

Beyāz-ı evvel, 225
Bezm-arā, 136
Bezm-ārā, 122
Bezm-i ħūr, 161
Bıyıklı, 216, 225
Bidre, 232
Bī-hemtā, 169
Bīḥ-i efrūz, 83, 199
Birñlük şarı, 202
Bīşezār, 82, 186
Bodur, 88, 118, 184, 185, 228
Bodur la'lin, 118, 184
Bosna, 110, 225
Bostān-zāde Süleymānisi, 110
Boşnağ beyāzi, 112
Boşnağ Süleymānisi, 112
Boşnağ-ı şānī, 112
Botoline, 228
Boyu alçağ Londrine gül, 162
Boyigüzel, 228
Boylı londrine gül, 162
Boz katmer, 224
Bozuğ al, 230
Bozyürek, 224
Buķalemün, 131, 160
Burnaz, 185
Burunlı, 232
Burusa, 139, 224, 226, 227
Būylı gül-reng, 101, 141
Bülend elmāsi, 104, 152
Bülend Süleymānī, 128
Bülend-ebrī, 138
Bütün beyāz, 177
Büyük altuntop, 222
Büyük kehrübā, 202
Büyük Pāpūçcı, 113
Büyük Rodos, 232
Büyük sincābī, 207
Büyük Süleymānī, 116, 162, 167, 215
Büyük tohumlu, 148

C

Ca'fer gül-günisi, 230
Cabbār, 78, 187, 189, 232
Cām-ı Cem, 83, 117, 199, 215, 220

Cān-bağş, 167
Ceddī, 215
Cedīd kehrübā, 203
Cedīd şarābī, 205

D

Dād-ı Hudā, 116, 169
Dāmen-pūş, 108
Dānedār Süleymānī, 162
Darçinī, 223
Dāvud Ağa alı, 229
Debbāğ tırfılı, 140
Dede kabağı, 99
Dede morı, 100
Delī Aḥmed, 225
Dem-i aḥaveyn, 180
Desti şarısı, 202
Deve boynı, 207
Deveboynı, 225, 228
Dībā, 118, 194
Diger beyāz, 229
Dihāvī, 229
Dihkānī-i Ḥaṭāyī-i 'Abdī Beşe, 124
Dihkānī-i kırmızı-i Ḥasan Beşe, 124
Dil-ārā, 117, 134
Dil-āviz-i şarābī, 105
Dil-ber femi, 189
Dil-ber perçemi, 232
Dil-cū, 148, 153, 161
Dil-dāde, 126
Dil-firīb, 118, 129, 152, 218
Dil-firīb müşābihi, 118
Dil-fürüş şarı, 167
Dil-keş, 34, 99
Dil-küşā, 83, 140, 171, 173, 185, 199
Dil-nişin, 188, 191, 207
Dil-nüvāz, 119, 174, 188, 198
Dil-pesend, 167, 184, 219
Dil-pesend-i beyāz, 167
Dil-pezir, 200
Dil-rübā, 82, 117, 140, 161, 199
Dūdī, 82, 198
Duhāvī, 180
Dü-peyker, 122
Dürr-i meknün, 193

Dürr-i nâdide, 199
Dürr-i Nâ-dîde, 83, 211
Dürr-i nâ-süfte, 199
Dürr-i yektâ, 82, 133, 198, 227
Dürr-i yetîm, 199

E

Ebrî, 135, 172, 225, 226, 228, 229
Ebr-i münclî, 108, 208
Ebrî-i kebîr, 135
Ebr-nümâ, 181
Ebu's-Su'ûd beyâzî, 98
Ebu's-Su'ûd müşâbihi, 98
Edhemî ebrî, 188
Edhemî la'lîn, 104
Edhemî müşâbihi, 141
Edhemî Süleymânî, 104, 160
Edirne, Sağız, 223
Elmâsî, 161
Elmâs-pâre, 170
Emîr şarısı, 161
Emrud-ı kebîr, 232
Emrud-ı şağîr, 232
Engüşt-nümâ, 61, 101
Enisü'l-'uşşâk, 170
Enverî, 215
Eregli, 224
Ergüvan, 224
Eski Süleymânî, 202
Esved-i şâhî, 84, 226
Eşek lâlesi, 226
Eşref-i ezhâr, 79, 153
Eşrefü'l-ezhâr, 79, 153
Etyemezli Şâlih, 131
Evreng-zîb, 80, 103
Eyvallâh, 198

F

Fâ'îk, 171
Fas katmeri, 225
Faşş-ı nigîn, 33, 180
Fâtiḥ-i ṭabya, 140
Fedâyî, 209
Fennî kırmızısı, 180
Ferah, 41, 170, 171

Ferahdâr Süleymânî, 146
Ferhunde, 118, 170
Ferîd-i cihân, 80, 103, 116
Ferîd-i Süleymânî, 136
Ferruḥ, 170
Ferruḥ-nümâ, 170
Feslegen-i 'atîk, 232
Feslegen-i cedit, 232
Fesleyen, 232
Fevvâre-i sîm, 222
Feyz-i Berrâkî, 225
Feyz-i Hudâ, 169
fındık, 97, 149
Fıstık, 232
Firdevsî, 119, 132
Firdevsî alaca, 119
Fişne, 153, 169, 170, 216
Fişne müşâbihi, 153
Flandıra, 194
Franşa, 225
Freng, 85, 162, 202, 225, 226
Frengî, 228, 231
Ful-baḥri, 223
Fulbaḥrî, 101
Ful-i katmer, 223
Ful-i Mısrî, 223

G

Ġarrâ-i Şeyḥî, 154
Ġâyet renkli mâ'i, 228
Ġinâyî kırlangıç, 194
Girebolı, 224
Girid çigdemî, 227
Girid katmeri, 225
Ġisüdâr la'lîn, 116
Ġonca-leb, 214
Ġonca-nümâ, 198
Ġrandük, 224
Güşî, 147
Gül kırmızısı, 190
Gül-'izâr, 170
Gül-beyâz, 198
Gül-endâm, 81, 100, 147, 161, 185
Gül-fâm, 82, 124, 161, 198
Gül-gün-ı 'Azîz, 170

Gül-gün-ı Ḥasanī, 126

Gülgünī, 100

Gül-günī, 185

Gül-günī, 186

Gül-günī, 228

Gül-günī, 229

Gül-günī, 229

Gül-günī, 231

Gül-günī sāde, 228, 229

Gül-i 'āşık, 231

Gül-i bih, 122

Gül-i bî-ḥār, 189

Gül-i ḥürşîd, 124

Gül-i İrem, 113

Gül-i meneviş, 105, 192

Gül-i ra'nā, 147

Gül-i şad-berg, 162

Gül-i şād-āb, 107

Gül-i zibā, 162, 172, 192

Gül-mîḥ āfitāb, 81, 170

Gül-nār, 142, 223

Gül-penbe, 114, 161, 185

Gül-peyker, 88, 179

Gül-püş, 119, 131, 216

Gül-reng, 30, 100, 101, 104, 115, 118, 130, 135, 138,

140, 142, 152, 154, 191, 193, 198, 200, 207

Gül-reng-i Ḥān-zāde, 100

Gül-reng-i müselleme, 100, 101, 115, 152, 154

Gül-reng-i müselleme müşābihi, 153

Gül-rū, 140, 161, 191

Gül-rūy, 82, 186

Gülşen-ārā, 79, 100, 184

Gülşen-efrūz, 80, 141, 209, 210

Gülşen-i zib, 167, 216

Gül-şen-i zib, 122

Gülşen-i zib-i kebîr, 167

Gülşen-i zib-i şağîr, 167

Gülşen-sūz, 141

Gümüş fîncān, 185

Güvez, 163, 186, 191, 229

Güzide, 114, 124, 174, 185, 189, 190

Güzide kırlangıç, 124

Güzide Süleymānī, 174

H

Ḥabeşī, 218, 227, 228

Ḥacı 'Ömer al tohumlısı, 132

Ḥacı 'Ömer ayva gülisi, 132

Ḥacı 'Ömer beyāzī, 132

Ḥacı 'Ömer müntehāsī, 132

Ḥacı Kāsım kırmızısı, 81, 134

Ḥacı Meḥmed tohumlısı, 229

Ḥacı Süleymānī, 136

Ḥacı Yūsuf baṭṭalı, 129

Ḥacı Yūsuf müntehāsī, 129

Ḥacı Yūsuf turfandası, 129

Ḥacı-pesend, 173

Ḥalicioğlu bozdoğanı, 128

Ḥalicioğlu, 128

Ḥalkārī, 81, 113

Ḥasanī Süleymānī, 131

Ḥayāt-baḥş, 188

Ḥayātu'l-kulüb, 105, 216

Hekimbaşı Süleymānī, 127

Ḥüseynī beyāz, 131

Ḥüseynī ebrī, 136

Ḥüseynī kırmızı, 136

Ḥüseynī, 81, 131, 136, 197, 214, 225

Ḥüsn-ārā, 170

Ḥüsn-efzūn, 79, 82, 191, 199

Ḥüsn-i Ḥasan, 131

H

Ḥākānī, 129, 141, 166

Ḥalīlī, 138

Ḥammāsī, 232

Ḥānmān-ı Ḥ'oca, 173

Ḥān-zāde kırlangıcı, 100

Ḥaşḥāşī, 171

Ḥaşḥāşī, 231

Ḥaṭāyī, 124, 170, 190, 216, 229

Ḥaṭīb alı, 229

Ḥaṭīb beyāzı, 229

Ḥaṭṭāt-ı şağîr, 137

Ḥaṭṭ-ı ruḥsārī, 81, 157

Ḥitāyī müşābihi, 153

Ḥobyār-zāde_sîmi, 137

Ḥ'oca la'lîn, 207

Ḥ'oca Süleymānī, 207

Hoş-âyende, 157, 170
Hoş-büy, 107
Hoş-endām, 170, 171
Hoş-lehçe, 177
Hoş-nazar, 232
Hoş-nümā, 129, 186, 189, 191, 221
Hoş-pesend, 81, 133, 213
Hoş-reng, 170
Hoş-rübā, 170
Huceste, 83, 170, 207
Hudā-dād la'lin, 116
Hudā-dād, 103, 116, 161
Hün-ı şühedā, 153
Hurde, 224, 225
Hürşid, 79, 91, 92, 133, 195, 196, 211, 225
Hürşid-fer, 133
Hünkār-pesend, 231

H

Hāşimī, 122
Hāzā Süleymānī, 174
Hem-civārī, 81, 143
Hem-vār Süleymānī, 215
Hercāyī, 229
Herdemtāze, 228
Hezār dinār, 133
Hezāriyye, 231
Hilāliyye, 194, 216, 225
Himmat-zāde alacası, 217
Hindī, 178, 228
Hümāyün kırlangıç, 135

I- İ

Iskaramanķa, 232
İbriķ la'lin, 129
İçinde limon, 232
İmām beyāzi, 177
İmāme-i kaçdı, 181
İmāmü'l-ezhār, 82, 178
İnce la'lin, 215
İnce Süleymānī, 152
İnce şirîn, 194
İncü, 161
İplikli, 88, 99, 177, 216
İplikli katmer, 177

İplikli şarı, 99
İrem-i zib, 191
İrī, 224
İrigöz, 225
İşkorçine, 227
İsmā'il Efendi ebrisi, 106
İsmi ve cismi emānet, 172
İsmordine, 227
İsmühü Şālih, 212
İstanköy, 232
İvid ağacı, 224
İzār, 105, 138
İzārī, 113

J

Jağand, 229

K

Kabaķ, 232
Kabuğu yeşil, 55, 233
Kaddī-la'lin, 191
Kadehi yumuķ, 163
Kadri Ağa beyāzi, 185
Kadri Ağa Süleymānisi, 184
Kadri Ağa türendesi, 185
Kahķaha, 231
Kahverengi, 229
Kalafat-ı kebīr, 183
Kalafat-i şağīr, 183
Kālenderī, 183
Kamış, 226
Kandil çiçeği, 84, 226
Kandilli, 224
Kapucu kehrübāsi, 183
Kapucu alı, 183
Kar çiçeği, 232
Kara bıyık morı, 229
Kara cehennem, 229
Kara zanbaķ, 228
Karabacaķ, 224
Karagöz beyāzi, 225
Karagöz borısı, 228
Karğa paşmağı, 227
Kartal çiçeği, 227
Kartopı, 118

Ḳāsimiyye, 167
Ḳatırcı, 224
Ḳatırkuyruğı, 224
Ḳatırırnağı, 224
Ḳatife çiçeği, 228
Ḳatife çiçeği, 231
ḳatmer 'alevî, 194
Ḳatmer yek-pāre göz, 113
Ḳatmer yeşil göbekli, 113
Ḳatmer bādām, 223
Ḳatmer borı, 225
Ḳatmer deveboynu, 225
Ḳatmer erik, 223
Ḳatmer Frengi, 226
Ḳatmer kehrübā, 105
Ḳatmer lāle, 170
Ḳatmer nār, 223
Ḳatmer Süleymānî, 226
Ḳatmer şeftālū, 223
Ḳatmer turuncı, 226
Ḳatmer yek-pāre gül-günî, 113
ḳatmer zerrîn, 159
Ḳatmer, 105, 113, 170, 188, 192, 223, 224, 225, 226, 228
Ḳatmer-i biñlük, 192
Ḳatmerî, 226
Ḳatmer-sîm, 188
Ḳavala beyāzı, 225
Ḳavs-ı ilāhî, 103
Ḳavuççı kırmızısı, 189
Ḳıbrıs ḳatmeri, 225
Ḳırān-ı sa'deyn, 146
Ḳırmızı hörgüçli, 172
Ḳırmızı, 172, 181, 185, 225, 228, 229, 230, 231
Ḳızıl Ḳabağ, 118
Ḳızıl ḳabağ, 130
Ḳızıl kırlangıç, 130, 170
Ḳızıl limon, 232
Ḳızıl yumurta, 194
ḳızılçık, 97, 149
Ḳızımırak, 224, 231
Ḳırmızı ḳatmer, 228
Ḳoḳrikā, 228
Ḳubbe-i gevher-nigîn, 81, 134
Ḳubbeli, 217
Ḳulleli, 78, 182

Ḳum zanbağı, 228
Ḳumrı göğsi, 170
Ḳuşkonmaz, 228

K

Kāfūr, 232
Ke's-i zuḥal, 147
Kebîr al, 112, 173
Kebîr ebrî, 190
Kebîr göz, 152
Kebîr Ḥalîl Paşa şarısı, 138
Kebîr mezbûr müşâbihi, 190
Kebîr mor, 131
Kebîr Nu'mân beyâzlı, 226
Kebîr Şarâbî, 118
Kebîr şarâbî, 153, 163
Kebîr, 112, 118, 131, 138, 152, 163, 164, 170, 173, 180, 190, 202, 203, 213, 225, 226
Kebîrî beyâz, 167
Kebîrî nebâtî, 167
Kebûtî, 154
Keçi Pây, 225
Kefe lâlesi, 226
Kehrübâ-yı bālâ-nişîn-i cedîd, 205
Kehrübâ-yı bālâ-nişîn-i küşâde, 205
Kem-yâb, 127, 175
Ken'ân-ı Muḥammedî, 199
Kerîmî la'lîn, 172
Kerîmî Süleymānî, 132
Kerrenây, 82, 181
Kevkeb-i sa'âdet, 132
Kibritî kırlangıç, 190
Kibritî, 138, 184, 190, 194, 207
Kirli dîbâ, 194
Kirpi tohumlu, 141
Kisve-i ḥākānî, 147
Kisve-i Mevlânâ, 147
Kisve-i mülûk, 147
Kitâbeli, 185
Kübbad, 232
Küçimen, 84, 227
Küçük altuntop, 222
Küçük beyâz, 132
Küçük elmasî, 207
Küçük gül-reng, 194

Küçük Pâpūççı, 113
Küçük sincābī, 207
Küçük Süleymānī, 116
Küçük turfanda, 222
Külāh-ı şerīf, 82, 195
Küleḥ, 108
küpelī, 194
Küpelī, 231
Kürd Gürānī, 82, 197
Kürdī Süleymānī, 195
Kürdī, 195, 224, 225
Küşāde kehrübā, 203
Küşāde-i ġarrā, 225

L

La'l nāb, 170
La'l-fām, 170
La'li, 132, 147, 152, 171
La'l-i ruḥsār, 198
La'li Süleymānī, 147
La'lin Süleymānī, 216
La'lin şeş-berg-i İmām-zāde, 79, 81, 124
La'lin-i kudret, 184
La'lin-i şirīnkār, 177
la'l-pāre, 190
La'l-pāre, 106, 164, 173, 224
La'l-peyker, 81, 161
Labada, 185
Lāle pezevengi, 228
Lā-naẓīr, 172
Lā-nāẓīr-i 'Alī, 173
Lendühā, 129, 197
Leylākī, 118, 126, 171, 227
Limonī, 225, 226
Limonī yüksek, 225
Lisyān-ı kebīr, 232
Lisyān-ı şaġīr, 232
Liver, 225
Londrine ebrīsī, 215
Lüle-ārā, 170

M

Mā'i Bosna, 224
Mā'i ẓatmer, 224
Macar beyāzī, 230

Maġnisa, 224, 225
Māh-ı tābān, 102
Maḥmūd Ağa tohumlısı, 205
Maḥmūdī kırmızı, 190
Maḥmūdī la'lin, 112
Mallım, 224
Mānend-i Ḥaṭāyī, 119
Mānend-i Şüreyyā, 215
Manḵur, 225
Manḵur şarısı, 225
Maṭbū'-kadeḥ, 168
Maṭrabāz, 224
Meclis-ārā, 173, 185, 191, 216
Meh-nev, 112, 152
Meh-rūy, 132
Meh-tāb, 167, 174, 177
Meknūn, 105
Memdūḥ Süleymānī, 216
memek, 225
Memeli, 55, 232, 233
Meneviş, 170, 190, 216
Menşūr, 229
Mercān, 81, 126, 133, 153, 225, 232
mercān-pāre, 83, 223
Mercān-pāre, 133
Mercān-peyker, 81, 126, 153
Mercimek şarısı, 225
Merdāne-kadeḥ, 82, 171
Merdüm, 30, 111, 112, 203
Mersin-i kebīr, 55, 233
Mersin-i şaġīr, 55, 233
Mesned-ārā, 215
Mesned-nişīn, 197
Mev'ūdī la'lin, 83, 199
Mevzūn, 169
Mey-fām, 198
Mey-gün, 130, 169
Mışır, 223, 224, 229, 232
mi'de-nüvāz, 229
Mihr (ü) māh, 216
Mihr ü meh, 220
Mihr-i dıraḥşān, 170
Mihr-i kāküldār, 177
Mīnā-derūn, 170
Mīr 'Alī, 99
Mīr Aḥmed, 195

Mir'at-ı şafâ, 221
Mir-i behişt, 213
Mir-i ezhâr, 215
Mir-i gül-reng, 171
Mir-i gülzâr, 213
Mir-i müeddeb, 147
Mir-i müselleme, 124, 213
Mir-nihâd, 147
Mir-pesend, 172, 173
Mirü'l-ezhâr, 103
Miskî beyâz, 229
Miskin-kağeğ, 225
Monla Çelebi lâlesi, 202
Mor, 84, 118, 130, 173, 186, 226, 229, 231
Mor şağır, 130
Morlı ablağ, 226
Muğammedî, 82, 116, 118, 128, 129, 198, 226
Muğammedî müşâbihi, 118
Muğammedî Süleymânî, 116
Muhterem, 144
Muhterem, 144, 145
Muhterem la'îni, 144
Muraşsa', 148, 163
Mürboynı, 216
Müsâ Çelebi-zâde, 203
Muşanna', 147
Müsâ-zâde şarısı, 179
Müy-ı sepîd, 83, 217
Mübârek-bâd, 132, 176
Müdevver, 207
Müferriğ, 147, 170, 219
Müferriğ-liķâ, 147, 219
Müftî kırmızısı, 143
Müjgân-ı Zâl, 83, 222
Mülûkî, 110, 117, 118, 130, 141, 197, 208, 216, 218
Mümtâz, 81, 105, 142, 147, 152, 173, 182, 198, 202, 208
Mümtâz kırlanđıç, 152, 198
Mümtâz-ı 'âlem, 81, 105, 147, 173
Mümtâz-ı Süleymânî, 202
Mümtâz-ı şarâbî, 173
Mümtâz-la'îni, 182
Münebbit-kağeğ, 145
Münevver, 184, 185, 216
Münevver Süleymânî, 184
Müreккеb, 232

Mürver, 224
Müselleme Süleymânî, 118, 147, 152
Müselleme-i 'âlem, 81, 104, 133
Müstesnâ, 216
Müsteşnâ, 100, 118
Müşâbih-i gül-reng, 217
Müşâbih-i Dil-âviz, 170
Müşk-i şeb, 231

N

Na'li-zâde Mülûkîsi, 225
Na'li-zâde Süleymânîsi, 225
Nâdide, 136, 192
Nâdide, 81, 135
Nâfe-i dildâr, 108
Nâhîd, 177
Naķķâş-ı Hâlidî, 129
Naķş-ı Behzâd-ı şânî, 153, 154
Nâl-kağem, 83, 222
Nârenc-i muķtedâ, 149
Nâşır, 223
Naşûh beyâzi, 213
Naşûhî, 186
Naşûhî müşâbihi, 186
Nâţur alı, 213
nâţur elmâsîsi, 213
Nâ-yâb, 116, 169, 170, 184, 207
Nâ-yâb Süleymânî, 116
Nâzende, 81, 108, 136, 170
Nâzende ebrî, 108
Nâzende Süleymânî, 136
Nâzik şarı, 202
Nâz-perver, 162, 194, 219
Nebâtî, 82, 84, 104, 184, 197, 199, 222, 226, 228
Nebâtî nûr-bağş, 197
Nebâtî Süleymânî, 104, 184
Necm-i 'Alî, 82, 171
Necm-i seğer, 152
Necmü's-sa'âde, 198
Nergis, 19, 36, 49, 231
Neşter-berg, 168
Neşter-i sîm, 83, 222
Nev 'Aţâ-yî 'Alî, 81, 139
Nev-'arûs, 82, 197
Nev-civân, 130, 133

Nev-reste, 80, 83, 214
Nev-rûz suseni, 228
Nev-rûziye müşâbihi, 118
Nevrûziye şarı, 167
Nev-zuhûr, 194, 215
Neyyir-i a'zâm, 133
Nısfî Nîme, 232
Nısfî turunc, 232
Nî sîmâ, 161
Nihân-kağeğ, 81, 104, 118, 185
Nilüfer, 228
Nîm katmer, 224
Nîm-katmer, 189, 229
Nîze-i sîmî, 161
Noğûdî, 100, 225
Nu'mân, 226
Nûr-bağş, 168, 202, 214, 216
Nûr-bağş-ı la'lîn, 168
Nûr-ı 'âlem, 216
Nûr-ı 'Alî, 177
Nûr-ı bahâr, 216
Nûr-ı behişt, 216
Nûr-ı cihân, 216
Nûr-ı cinân, 216
Nûr-ı çemen, 222
Nûr-ı gülşen, 216
Nûr-ı gülzâr, 216
Nûr-ı Muğammedî, 116, 215
Nûru'l-'ayn, 130
Nûru'l-'uyûn, 216
Nûru'l-Emîn, 208
Nûru'l-ezhâr, 176
Nûru'l-kulûb, 199, 216
Nûru's-selâm, 147
Nühüfte Süleymânî, 175
Nümâyân, 173

O

On kertikli, 163
Ortası yeşil, 138, 177
Oşmânî kırlangıç, 81, 170

P

Pāk gül-gûnî, 152
Pākendî, 171

Pamıklı, 226
Papçal, 232
Peç katmeri, 226
Peç pulyesi, 226
Pelin, 232
Penbe, 225, 229
Penbe beyâz, 225
Pençe-i mercân, 143
Pençe-i sîm, 222
Perçemli, 83, 222
Perr-i zâğ, 192
Per-tâb, 79, 106
Pesend-âvîz, 123
Pesendîde, 148, 162, 169, 184, 194, 199
Pesendîde müşâbihi, 162
Peyğamber düğmesi, 231
Peykân-ı berg, 157
Peyk-i bahâr, 228
Peyk-i şitâ, 227
Pirincçi, 230
Pîrûze, 108
Pişvâ-bağş, 127
Pitran, 232
Portağal, 55, 233
Portekiz, 55, 233

R

Ra'nâ, 170, 223
Rağşende, 170, 175, 217
Râmî-pesend, 170
Ravza-ârâ, 192
Râzıkî, 223
Rengi güzel, 230
Rengli yüksek kağeğ, 118
Rengsüz yüksek kağeğ, 118
Renkli yüksek kağeğ, 163
Renksüz, 163, 231
Renksüz yüksek kağeğ, 163
Retme, 189, 228
Retme ebrîsi, 189
Revnâk-efrûz, 127, 218
Reyhânî, 224
Rodos, 228, 232
Rûh-bağş, 83, 199, 216
Rûh-efzâ, 83, 174, 192, 199

Ruḥ-ı dildār, 170
Rūḥu'l-kulūb, 134, 208
Rūšenī Süleymānī, 141
Rūy-ı 'arūs, 80, 104, 126
Rūy-ı nigār, 130
Rümmānī kabaḳ, 100
Rüşdī beyāzı, 143
Rüşdī kırmızısı, 143

S

Sa'ādet-nişin, 80, 104
Sa'īd-baḥş, 81, 146
Şa'leb, 227
Sa'ter, 232
Sāde Kuds, 229
Sāde şarı, 226
Sakız, 223, 232
Sebze-i Gül-gün, 148
Sebze-püş, 174
Sebz-i keçküldār, 229
Sed(?) şarısı, 202
Seḥābī, 169, 173
Seher yıldızı, 131
Seheriyye, 135
Sekiz zülfe, 161
Semen-ārā, 215
Semen-sā, 108
Semen-sīmā, 144
Ser-āmed la'lin, 116
Ser-āmed Süleymānī, 116
Ser-āmed, 116, 171, 207
Ser-ā-ser, 207
Ser-bülend, 169, 191
Ser-efgende, 80, 210
Ser-efrāz, 104, 140, 161, 190, 191, 195, 199
Ser-endāz, 171
Se-reng, 207
Ser-firāz, 108, 123
Ser-nigün, 84, 226
Serv-i sehī, 232
Seyf-i la'lin, 225
Seyyidī Girīd, 212
Silivri, 221, 224
Sīm ablaḳ, 168
Sīm-endām, 170

Sīm-i Behrām Beg, 110
Sīm-i Dede Beg, 203
Sīm-i derün, 191
Sīm-i sepīd, 141
Sīm-ḳatmer, 225
Sīm-peyker, 83, 200
Sīmsā, 83, 200
Sīm-ṭop, 118, 207
Sincabī kırlangıç, 179
Sincābī, 147, 179, 194, 198, 207
Sīne-çāk, 163
Sīne-küşā, 80, 210
Sinirli yapraḳ, 232
Sirkeci alı, 146
Sitac(?) kırmızı, 108
Siyāh, 34, 112, 226
Son Nişābūrī, 147
Sultān-ı cihān müşābihi, 130
Sultān-ı cihān, 105
Sultān-ı cihān, 107, 130, 170
Sultān-ı cihān-ı Aḥmed Çāvuş, 107
Sultānī deveboynı, 216
Sultānī gül-günī, 108
Sultānī kabaḳ, 216
Sultānī, 33, 108, 118, 130, 135, 180, 215, 216, 224, 228
susen, 167, 228
Süheyl, 28, 38, 48, 62, 81, 104, 118, 131, 164, 185, 204, 237, 247
Süheyl-i Ḥasanī, 131
Süheyl-i ḥande-rū, 118
Süheyl-i İbrāhīmī, 81, 104
Süküdār, 147
Süleymānī kırmızı, 190
Süleymānī, 81, 82, 117, 146, 173, 175, 183, 184, 190, 196, 204, 215, 217, 219, 226, 229
Sünbül-i 'Arabī, 225
Sünbül-i Ḥabeşī, 225
Sünbül-i Ṭaberī, 225
Sünnetli, 129, 164
Sürḥ mülūkī, 147
Sürḥ u Sepīd, 114
Sürḥ-feşān, 81, 108, 134
Sürḥ-i müselleme, 147
Sürḥ-püş, 118, 119, 148, 152, 163, 171, 216
Sürmeli, 224

Sürür-bağış, 81, 133, 170
Sürür-ı 'Ali, 171
Süst mālī, 80, 104
Süst-pāyī, 194
Sütüde, 101, 169

Ş

Şaçaklı, 224, 225
şad-berg, 223
şadef, 232
Şadr-nişîn, 83, 210
Şāf Süleymānī, 184
Şafā-bağış, 79, 171, 209, 219
Şafā-nazar, 198
Şafā-yı 'Ali, 82, 171
Şağır al, 112
Şağır Halil Paşa şarısı, 138
Şağır mor, 131
Şağır şarābī, 163
Şağır, 83, 112, 131, 138, 163, 164, 203, 223, 224, 229
Şāhib-i zamān, 129
Şakız ebrisi, 135, 215
Şakız şağiri, 55, 233
Şālih müşābihi, 118
Şālih, 61, 77, 80, 83, 99, 118, 132, 155, 156, 158, 159, 171, 185, 197, 200, 206, 212, 214
Şālihī la'līn, 133
Şalkımlı, 226, 231
Şamānī, 82, 171
Şarı 'atīk, 230
Şarı bıçak, 202
Şarı borı, 225
Şarı menişi, 225
Şarı nebātī elifli, 228
Şarı siyāh elifli, 228
Şarı türende, 227
Şarı, 108, 135, 159, 164, 199, 218, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230
Şarmaşık, 231
Şayacı beyāzī, 159
Şofya beyāzī, 225
Şol kol, 228
Şolak, 77, 103, 135, 156, 157, 158, 159, 207, 224
Şolak-zāde beyāzī, 158
Şommāki, 194

Şoñ alaca, 186
Şoñ bālā-kad, 172
Şoñ çigdem şarı, 227
Şoñ devekabacı, 226
Şoñ menekşe, 226
Şoñ sīm, 188
Şorğuç-ı Hindī, 79, 82, 92, 178
Şorğuçlı, 185, 207
Şubh-ı şādīk, 135, 167
Şubhī, 168
Sun'-ı la'līn, 225

Ş

Şadırvānī, 185
Şāhāne ablağ, 134
Şāhāne Süleymānī, 193, 215
Şāhāne, 83, 134, 193, 209, 215
Şāh-cihān, 80, 199
Şāh-ezhār, 83, 200
Şāhid-i meh-rū, 177
Şām, 132, 133, 225
Şarābī, 140, 142, 173, 198, 216
Şeb-çerāğ, 185, 198
Şeb-küşā, 230, 231
Şeb-reng, 105
Şeceriyye, 228
Şeftālū şarısı, 201
Şeftālū, 201
Şeh-ezhār, 161, 184
Şeh-i ezhār, 117
Şehin-şāhī turuncı, 147
Şeh-levend, 193
Şeh-nāz la'līn, 118
Şeh-nāz mīrī, 146
Şeh-nāz Süleymānī, 118
Şeh-nāz, 118, 142, 146, 152, 161, 198
Şeh-nāz-ı mezbūr, 142, 147
Şeh-vār, 173
Şem'a-i kāfūr, 222
Şems çiçeği, 227
Şems-i cihān, 116, 225
Şems-i duhā, 82, 174, 199
Şems-i gürüb, 81, 133
Şems-i hāledār, 108
Şems-i hāver, 220

Şems-i münîr, 82, 174
Şerefîdâr, 82, 178
Şeref-yâb, 175
Şerîfî la'lin, 172
Şerîfî Şâlih, 152
Şeş-hâne kadeh sîm, 218
Şeş-hâne beyâz, 132
Şeş-hâne-kadeh, 118, 145
Şeş-per azğunı, 233
Şeş-per, 55, 184, 233
Şeş-per-i Süleymânî, 184
Şevket-nihâd, 146
Şeyh ebrîsî, 126
Şeyh narı, 149
Şeyh sünbüli, 149
Şeyh-zâde ayva gülîsî, 126
Şeyyeda'llâh, 198
Şîrîn alaca, 122, 186, 189
Şîrîn, 122, 173, 186, 189, 204, 218
Şivekâr, 82, 142, 194, 196, 197, 203
Şu'ledâr, 174, 175
Şûrîde, 108, 135, 140, 152, 216

T

Tabaka, 225
Tabya-geşt, 140
Tal'at-nihâd, 146
Taşcı, 225
Tırnaklı kabağ, 164
Tırnaklı şîrîn, 163
Tonbalak, 81, 135
Trabzon kebîrî, 232
Trabzon şağîrî, 55, 232, 233
Tûğlı alaca, 185
Tûğlı -i cedîd, 135
Tunus katmerî, 225
Turfanda, 170

T

Tâbdâr, 174, 175
Tâb-efgen, 177
Tâbende, 162, 184
Tâcdâr, 172, 222
Tâcdâr-ı zağarcıbaşı, 172
Tâc-ı Cem, 129

Tâc-ı Hüdhüd, 222
Tâc-ı Hürmüz, 222
Tâc-ı mücevher, 189
Tâc-ı sultânî, 80, 83, 216, 217
Tâcü'l-ezhâr, 149, 207
Tâcü's-sa'ade, 134
Tahtabaşı zerrîn, 151
Tahtalı, 228
Tamğalı, 225
Tekne morı, 122
Tesbih çiçeği, 224
Tığlı la'lin, 118
Tığlı pulye, 100
Tığlı Süleymânî, 113
Tîğ-i şamşâm, 220
Tire morı, 229
Tirfil katmer, 225
Tirfil-i gül-püş, 135
Tiryākî ebrîsî, 228
Todori, 228
Tohm-ı cihân-tâb, 177
Tohm-ı dil-ber nebâtî, 177
Tohm-ı lâ-nazîr, 140
Tohm-ı şîrîn, 130
Tohmu'l-arzî, 140
tohum kulağuzı, 161
Tohumanası, 224
Tohumlı, 222, 229
Tozqoparan, 161
Tûğ-ı şâhî, 138, 226
Tûğ-i cedîd, 229
Tuḥfetü'l-'arūs, 116
Tuḥfetü'l-cinân, 116
Tuḥfetü'l-ezhâr, 115, 118
Tuḥfetü'l-mülûk, 116
Tunus müşâbihi, 232
Tunus, 232
Türende Süleymânî, 185
Türende, 185, 216, 226, 227
Turfanda Al kırlangıç, 104
Turfanda cihân-pesend müşâbihi, 118
Turfanda elmâsî, 118
Turfanda Gül-reng-i İbrâhîm Beg, 104
Turfanda Hacı Yūsuf müşâbihi, 118
Turfanda Merhûm, 118
turfanda Şüfi kabağı, 99

Turfanda, 37, 104, 118, 132, 134
Turunc-ı Rûmî, 232
Turuncı, 84, 163, 194, 216, 226, 229
Tutyâ, 227

U- Ü

Üdî, 232
Uhlamurcı, 229
Ulvân *cihân-pesendi müşâbihi*, 163
Ulvân beyâzî, 162, 163
Ulvân türendesi, 163
Ulvân-ı zîb, 162
Usta ablağı, 204
Uzun gül-günî, 170
Üç şerifeli, 138

V

Vakit-peyker, 82, 194
Varul, 232
Vasať, 113, 164
Vasať toľumlı, 113
Vâşif-ı niyâz, 172
Vefâsız yayla, 80, 83, 216
Velî Halîfe, 217
Velvele, 26, 140, 196, 221, 228, 229
Velvele-ârâ, 140, 196, 221, 229
Vişn-âb, 142

Y

Yağcı, 224
Yâkût kalem, 79, 82, 172
Yâkûtî, 118, 126, 130, 152, 167, 198, 216
Yâkût-nişîn, 182
Yamalı kabağ, 164
yâsemin, 223
Yaylak âbâd, 133
Yediveren, 138, 223
Yegâne, 143, 167, 217
Yek-merdî, 117
Yek-merdî la'îlîn, 117
Yek-pâre al Kağid-hâne, 102
Yeñi dünyâ, 191, 194
Yer leylâkı, 227

Yer tezene, 226
Yerebakan, 226
Yeryüzi, 227
Yeşil kâse, 229
Yeşil lâlê, 226
Yeşil Melek, 103
Yeşil sünbül, 68, 151
Yeşilli şarı kabağ, 107
Yıldız çiçeği, 231
Yumak Beg, 203
Yüsuftî, 81, 82, 143, 176, 177, 232

Z

Zanbak şarısı, 127
Zebân-pes, 231
Zeberced-nişîn, 170
Zebrânî, 228
Zemîn ü zamân, 126
Zencireli, 108
Zenzeleh, 224
Zer-beft, 181
Zerrîn câm, 170
Zîbâ, 126, 170, 223
Zîbende, 81, 133, 152, 218
Zîb-i destâr, 142
Zühre, 136, 167
Zümrüd-nişîn alaca, 217
Zümrüd-nişîn-i cedîd, 228
Zümrüdkârî, 188

Ž

Žatî, 206
Žehebî Süleymânî, 201
Ževk olsun, 198
Žu'l-fiķârî, 185, 186
Žü'l-fiķârî, 224

Ž

Žiyâ-bağş, 81, 104, 135, 152
Žiyâ-püş, 216

ÖZ GEÇMİŞ

Zehra Fidan 1989'da İstanbul'da doğdu. Sâmiha Ayverdi Anadolu Lisesi'nden 2007 yılında mezun oldu. Aynı yıl İstanbul Kültür Üniversitesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 2011'de bu bölümden birincilikle mezun oldu. Aynı üniversitede 2009'da başladığı Psikoloji Bölümü Yandal Programı'nı da 2011'de bitirdi. Aynı yıl Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Türk Edebiyatı Yüksek Lisans Programı'nda öğrenim görmeye başlayan Fidan, 2014'te kaydolduğu İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul Araştırmaları Ana Bilim Dalı'nda da yüksek lisans çalışmalarına devam etmektedir.